

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૮૧૬

વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ખાનદાની ખૂની

વિષય ૬ : ૩

25

જ્ઞાનદાની પુની.

એક કલ્પિત, રસીલી, અને જ્ઞાનક આપનારી
નવી વારતા.

લખનાર—રૂસતમજી હોરમસજી મીસતરી.

પ્રગટ કરનારા:—
ધિ ઇન્ડિયન પબ્લિશિંગ કો.
મુંબઈ

(સરવે હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.)
કિંમત રૂપિયો દોઢ,

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
ગામદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૮૧૬

આ પુસ્તક ધી “હૈલીના પ્રીટીંગ પ્રેસ,” નં. ૧૨-બ્રેક
બીટમાં જામ્યું છે.

દિવાચી.

વાસ્તા લખવાનું કામ મેં પાછું ઘણું વરસે હાથ ધર્યું છે. કારણકે વચમાં “ પ્યાર અને પરણેલી જીંદગી ” નામનો ગુજરાતી નિબંધ, અને “ Zoroaster and Zoroastrianism ” નામનું મારું ઇંગ્લિશ પુસ્તક મારાં વાંચનારાંઓ સનમુખ પુરસદે હાજર કરતાં કેટલાક વખત તીક-ળી ગયો છે.

આ વારતામાં રમુજ સાથે જ્ઞાન અને અનુભવ વધારવાની પણ નેમ રાખી છે, કારણ કે જે વારતા ફક્ત લાગણીના લુપ્તખા જુરસા ઉભા કરે, તે વારતા વાંચવા પાછળ કાહડેલો જખ્ત ગુમાવવા બરાબર છે.

શરૂઆતમાંજ વારતાનું વળું એકદમ ખુલ્લું કરીને વાંચનારની જીજ્ઞાસા તોડી નાખવાનું કામ વાળખી નહીં કહેવાય, તે છતાં કાંઈક મૂખ્ય બાબદ ઉપર ધ્યાન ખેંચવાથી વાંચનારને આ વારતા વાંચતી વેળાજ લખનારની મૂળ નેમ શું છે તે સાથે સાથે થોડેક અંશે પણ જણાય, તે માટે એટલું કેહવું બસ થશે કે આ વારતામાં જે બે કલ્પિત છુપી પોલિસના અમલદારો આવે છે, તેઓના બાહુરના દેખાવ અંકકથી ઉલટા તેમજ જુલાવો ખવાડનારા છે, અને બાહુરના દેખાવ ઉપર લલચાઈ નહીં જવું તે અમૂલ્ય ધંડો આપવાની આ વારતાની એક નેમ છે. બીજું જે અગત્યનું એમાં શિખવાનું છે તે એ કે આખરને ખાતર કેટલાક જન ધન માલ ખખને અને પોતાની સર્વસ્વ ખોહવા તૈયાર થાય છે, અને આપદાદાનાં નામને કલંક નહીં લાગે તે માટે કેટલાક કાળજી રાખે છે. તેવા જો કે દુન્યામાં ગણતરીના હશે, તે છતાં તેવો એક દાખલો અસરકારક રીતે આ વારતામાં રજુ કરવાની મારી બીજી નેમ છે. વળી બીજી બાબદોમાં

એક મૂખ્ય એ છે કે આ વારતા માંહી મૂખ્ય ભાગ ભજવતી બાનુ, જેને જાણી જોઈને કેળવાયતી ચિતારવાનું મને દૃશ્ય લાગ્યું છે, તેણીનો સાચો પ્યાર તેણીને જે થણી હદ સુધી દોરવી લખાય છે, તે પેહલાં નજરે કદાચ કોઈને અતિશયોક્તી જોવાં લાગે, પણ એ સઘળું જોડી કાઢેલું છતાં બનવા જોગ છે એમ હું ધારું છું. અને કદાચ અત્યાર અગાઉ દુન્યાના કોઈ સ્થળે એવાં નહીં તો એને મળતાં અને આગળ વધીને કહું તો એથી પણ જાન્ય પગલાં સાચાં આરાક માથુંકાએ ભર્યાં હશે. પ્યાર આંધળો છે અને આંધળા બનાવીને સાચો પ્યાર કેવી રીતે બાન બૂલાવી દે છે, તે અસરકારક રીતે દેખાડવાની મારી ત્રીજી મૂખ્ય નેમ છે.

એ ઉપરાંત આ વારતામાંથી બીજી થણા સાર ખેંચી શકાય છે, પણ તે સઘળા અંગે વર્ણવાની હું કોઈ ખાસ જરૂર જોતો નથી, પણ એટલી ઉમેદ રાખું છું જે મારી આ વારતા સઘળાંએને પસંદ પડશે.

ગુજરાતી લખનારાઓને બાહર આશરો મળતો નથી એવી શ્રિયાદ અનેક ઠેકાણેથી થાય છે, તેનાં થણાં કારણોમાં એક કારણ એ છે જે ગુજરાતી વાંચનારાઓની સંખ્યા નાની છે. તે છતાં સારાં વારતાનાં પુસ્તકોને ગુજરાતી વાંચણના શોખીનો હંમેશાં આવકાર દે છે. અલખતાં ગુજરાતી લખનારાઓને હમ જેવો નફો થતો નથી, અને તેથી જે ગુજરાતી લખનારાઓ હાલ વાંચક વર્ગની શોખની સંવાજ કરવા તૈયાર હોય, તેઓને હાલનો હિંગામ ખ્યાતમાં લેતાં નજની આશા રહેતી નથી. આટલું છતાં મને તો જણાવવાને સતોષ છે કે જે બી ગુજરાતી ચોપડીઓ મેં બાહર પાડી છે તે મારે માથે પડી નથી. ને પ્રજા મને હંમેશાં આશરો આપતી આવી છે, અને તેમજ આ વખતે પણ આપશે એમ મને આશા રહે છે.

(૭)

૩. હો. મીસતરી. કત્તાં.

Works by the same author.

રૂસતમજી હોરમસરજી મીસતરીનાં

બનાવેલા પુસ્તકોની ટીપ્પણી:—

દુશમન દારાજી (ફરીથી જાપાય છે).....૧-૦-૦

યુવજાનું (એક ઓરીજનલ વારતા).....૧-૦-૦

લીકોક ભાગ ૧ (ડીટેક્ટીવ વારતા).....૧-૪-૦

” ” ૨ (” ”).....૧-૪-૦

સપલની સુના (પારસી સંસારી વારતા).....૧-૪-૦

પ્યાર બડો કે પૈસા.....૧-૦-૦

દિલ્હીનો બાદશાહ.....૦-૮-૦

ટામી અને હૃદી.....૧-૦-૦

પ્યાર અને પરણેલી જાંઘી (નિબંધ).....૧-૦-૦

ગોનારજી.....૧-૮-૦

શરમાલ કુંવર.....૦-૮-૦

Analytical Assays.....1-0-0

Zoroaster and Zoroastrianism.....2-0-0

Gujarati—English Pocket Dictionary.....1-0-0

Notes on Lamb's Tales from Shakespeare.....0-12-0

” ” Pope's Homer's Iliad Bk. I..... 0-6-0

English Idioms rendered into Gujarati.....0-8-0

છપાય છે.

આ વારતા લખનારનું નવું પુસ્તક.

જમશેદની જેહમતો

વતન છોડી નાહસી ગયલા છોકરાના સાહસ કર્મો

લક્ષ્મી દેવીને હાથ કરવાનાં ફાંફાં

એક આરતનાં અજાયબ પરાક્રમે

એક બટકુસની અદ્ભુત અસાધારણ શક્તિ

ચોરેલું ધન પચતું નથી

દાવપેજ અને ઠગાઈના તરહેવાર દાખલા.

વીસ લાખના સોનાની નવાઈ જેવી કાહાણી

વગેરે વગેરે ચિત્ત હરણ કરી લઈ એવી અનેક બાબદોથી ભરપૂર

રસિલું વાંચવા લાયક પુસ્તક

કિંમત રૂપીઆ દોઢ—પોસ્ટેજ ચાર આના

નીચલે ઠેકાણે નામ નોંધાવો:—

ધિ ઈન્ડિયન પબ્લિશિંગ કું૦

બોરાબજાર કેટ—મુંબઈ.

ZOROASTER & ZOROASTRIANISM

By R. H. Mistri.

Demy 8vo, 218 pp.

Cloth bound: embossed in gold.

Price Rs 2 (Postage 4 ans extra)

A FEW OPINIONS OF THE PRESS.

The Advocate of India The book can be read with advantage by all who wish to find in a nutshell the incidents connected with the life of the prophet and his teachings.

The Oriental Review—It is well got up with a view to make the fundamental teachings of the Zoroastrian religion easily accessible to the average reader. The book deals with matters theological, social and moral. It gives in a nutshell all that is contained in the Avesta, the Gathas, the Vendidad and other well-known works with which the Avesta student is familiar.

The Parsi—The work is well worth a perusal by those who are unable to wade through the numerous volumes bearing on the teachings of the Zoroastrian religion.

Jam-e-Jamshed—This manual will be useful to many in foreign countries, and especially in Europe, who desire to know the right aim of our religion, its origin and its noble tenets. * * * This book is written in English for in these reformed times people prefer to read in this language.

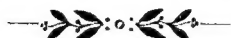
Rast Goftar—We praise this work of Mr. Mistri and hope the Parsee community will appreciate it * * * This is one of the sound works that deserve public patronage.

Dnyan-Wardhak—Chapters relating to 'Resurrection' and 'Repentance' are written with great lucidity, as well as the chapter on the principle of 'Charity' * * * Printing and binding is so nice that it is difficult to say at first sight that the book is printed in Bombay.

Sanj Vartman—In short we like the book very much and cannot but recommend it to our readers.

Can be had of all booksellers

માસિક હિંદો—ગ્રાફીક.

(માસિક ચોપાનિયાઓનો સરદાર.)

આખાંહિંદમાં આ ચોપાનિયાની ભેડી કાઢી જોઈ જાણી શકશે નહીં. આજે ઘરેઘર ફેલવણીનાં જમાનામાં ચોપાનિયા કેવાં પ્રગટ કરવા-થવા ભંધએ તે મારા યુરપ અને અમેરીકાનાં પ્રવાસે મને ખરાબર શીખાડ્યું-દે ખાડ્યું છે, તો આ નવું “માસિક” તેનાંજ માત્ર પ્રતાપ સમજવાં.

વાંચણો અને વિષયો કેવા છે—લેખકો કેવાં યુનંદા ને નામીયા છે—ચિત્રો અને ચિત્ર યુક્ત બાબદો કેવી સંભાળ ભરી છે—સુધારા અને વધારા કેવા સંગીન અને નવાજ છે એ સઘળું માત્ર જતી-તપાસને જરૂરનું છે તો પછી તમારે નમુનાની એક નકલ મંગાવીને જીવ ખુશ કરવાનો છે.

ભરત કામ માટેનાં નવાજ અંદકથી સરસ નમુનાઓ દરેક બાનુ વખાણ્ય પીના રહેશે નહીં. એવા નવા-નવાંજ નમુનાઓ દર મહીનેભેટ મળ્યા જશે.

૧૯૦૭ ની ધણી શુદ્ધ ભેટ.

જાણીતું પત્ર “અખબાર-મોદાગર” અમારા પીકચર માટે લખેજ તે ખરૂંજ છે કે યુરપને કાનટીનન્ટનાં ચોપાનીયાવાળાં વતીક પોતાનાં ધરાંકાને આવી ખરચાલી પણ જલજવા લાયક ભેટ આપી શક્યા નથી.

ભલે ધરાક નાં ચતાં પણ “હિંદો ગ્રાફીક” શું છે તેની માત્ર નકલ લેવા મંગાવજો અને પછી તમે પોતેજ જોઈ અને જાણી શકશો કે કેવા ચોપાન્યા પાછળ ખરેખર પૈસા ખરચવા ભંધએ.

“ માસિક હિંદો-ગ્રાફીક ”—ગ્રાફીસ.

હેલીના પ્રીટીંગ વર્ક્સ.

નાં ૧૨. એંક સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ.

આનંદાની ખુની.

પ્રકરણ ૧.

ભરમનું વળું.

વિક્ટોરિયા ગાર્ડનના થડિયાવના ઉંચા મિનારામાં હજી તો ત્રણ વાગાનો ટકોરો પડે છે, તેટલાં ડાક્ટર શીરાજની વિક્ટોરિયા તે રસ્તેથી પસાર થઈ સઘળું શાંત હતું. અને સરવે જગે અંધારું વ્યાપી રહ્યું હતું. ડાક્ટર શીરાજનો ભાણીઓ ગાડી હાંકતો હતો, અને ગાડી છંક ભાયખલાનો ડૂલ વટાવી ગઈ હતી. ભાણીઆએ આંટરોડ તરફ ગાડી લેવા વળાણ લીધી, ને વખતે તેણે એકદમ ઘોડાની લગામ એટલી બધી ખેંચી કે ઘોડો તેના પાછળા એ પગ ઉપર ફસડાઈને પડી જતો મેલજમાં બચી ગયો.

ડાક્ટર શીરાજ સુવાવડનાં કામમાં થણા આહોશ હોવાથી તેને તે માત્ર એક સુવાવડના ફેસમાં બોલાવવામાં આવ્યો હતો, અને ત્યાં તેણે એક કલાક સુધી એટલી તો મેહનત કરીધી હતી કે તેથી તે થાકીને ‘લૂસ’ થઈ ગયો હતો, અને તેથી વિક્ટોરિયાના એક ખુણામાં પડીને ઝુંકતો હતો. તેણે દગલાનો ગીરડો ઉંચો ચઢાવેલો હતો, કારણ કે ડિસેમ્બર મહિનાની ચોથી તારીખની ઠંડી સહનારનો પોહોર ફાટે તે અગાઉ નિકળી હતી.

અને તેથી ગાડીનું ધમણ નાંખેલું હતું તેમાં તે ભરાઈને બેઠેલો હતો, પણ ન્યારે ભાણીઆએ ઘોડાની લગામ તાણ્યાથી ઘોડો પડતો બચી ગયો, ત્યારે તે ચોંકીને ઉઠ્યો, અને ગુસ્સામાં બોલ્યો :—

“કેમ! આજે નવો હાંકવા બેઠો છે કે? મારી નાખશે કે? રાતનો પીધેલો હજી ઉતર્યો નથી થું! કે હંડી લાગે છે તેથી હાથમાં આંકરાં આવે છે? અરે! તને છે થું!”

આ છેલ્લો સવાલ તેણે ભાણીઆને કીધો, તેનું કારણ કે ગાડી ઉભી રાખીને ભાણીઆ બેઠેલો ઉભો થયો, અને સામી આંબુએ ટગર ટગર જતો હતો.

ડાક્ટર શિશો ભાણીઆની આજની નવી રીતથી કાંઈ ખીજું બોલવા જતો હતો, તેટલામાં આંબુઆંબુની ચુપકાદીમાં કાંઈની કાન ફાડી નાખે એવી ચીચીઆરી સાંભળાઈ.

“છેક, હું જમજોલો! હાં કાંઈ ગોંટાલો સે? આજે કાંઈનો જન જતો સે!”

ડાક્ટર શિશોએ પણ ચીચીઆરી સાંભળી હતી. તેણે ભાણીઆને કહ્યું, “ચીચીઆરી આજે ગલીમાંથી આવી. હાંકે એ આંબુ ઉપર હાંકે!”

ભાણીઆએ ગાડી ને આંબુ ચલાવી. હવે કાંઈ ખીજું ચીચીઆરી કે ખીજો અવાજ આવ્યો હતો નહીં. પણ આંબુઆંબુના લોંબા ચારી ઉંઘાડીને ખાલેર હાથમાં કાલકાનાં હતાં, તે ઉપરથી જણાવું કે તે તરફથી કાંઈ અવાજ આવ્યો છે.

કેમ્પનું કાલકાનું મુઠાંને આવજવાના રસ્તે સફેદ ગલી તરફ જવાના રસ્તાના નાકા ઉપર કેટલાંક લોકે ભેગાં થયેલાં હતાં. કાંઈના હાથમાં

કાણુસ હતું. કોઇ અન્યથામાં ગરકાવ થયલાં હતાં. કોઇ ઉંઘમાંથી ઉઠી આવેલાં ભુત કાણુ જેવાં લાગતાં હતાં. કોઇની આંખમાં હજી ઉંઘ હોવાથી આંખ ચોળતાં હતાં. પણ સઘળાં ધનરાયલાં એક જગે ભેગાં મળ્યાં હતાં.

ડાક્ટર શ્રીરાજ ગાડીમાંથી ઉતર્યો, અને ન્યાં લોકે ધણું ભેગું થયું હતું ત્યાં સીધા જઈને બોલ્યો, “શું છે ? શું બન્યું છે ? કોઈને કાંઈ ધન થયું છે ?”

તેણે આ સવાલ કોઇ ચોકકસ માણુસને નહીં પૂછ્યો હતો, તે છતાં દસ બાર જણુ બોલી ઉઠ્યાં, “સાહેબ, ખુન થયું છે ! કોઈ આપડીનું ખુન થયું છે !”

કાંઈ પણ બોલ્યા વગર, જરાં પણ આશ્ચર્ય પામ્યા વગર ડાક્ટર શ્રીરાજ એક મુસલમાની ઓરતના હાથમાં કાણુસ હતું તે લઈને મરણ પામેલી ઓરત આગળ ગયો.

ડાક્ટર શ્રીરાજની ઉંમર સાઠ વર્ષની હતી. તેણે સરકારી નોકરીમાં પોતાની ઉંમર પસાર કરી હતી, અને હાલ તે સરકારનું પેન્શન ખાતો હતો. સરકારી નોકરીમાંથી પ્રારેગ થયા પછી તે હાલ ‘પ્રાઇવેટ પ્રેક્ટિસ’ કરતો હતો. આખી ઉંમરમાં તેણે એવાં ઘણાં ખુનના અને કાપાકાપીના કેસો જિત્યા હતા. વળી તે એક અચ્છો ‘સરજીવન’ હોવાથી વાહડ કાપમાં એકકો હતો, અને લોહીના કેળાવથી તે સેલજ પણુ કમકમતો કે હઠતો હતો નહીં. તે છતાં જ્યારે તેની નજર ખુનના ભાગ થયતી ત્યારે ઉપર પડી ત્યારે કમકમારનો એક જરૂર એક પગમાં તેના ગદનમાંથી પસાર થયા વિના રહેતો નહીં. તે વાહડ કાપ કરતો હતો તે ચારી નિપટાથી કરતો હતો, અને દરેકને અત્યંત કટાની તેમાં ઉમદા નેમ હતી, પણ આ તે લોહીની અંદર ખરડાયલા કપડાંથી જુદા એક હતો કપડાંનો ગાંધો

પડ્યો હેય તેમ એક ગાંસડો થઈને પડેલી પેલી સ્ત્રીને જોતાં કાઠપણુ
ધાતકી પુરૂષને પણ થોડી પળ દયા આવ્યા વિના રહે નહીં, તો શરીરજ ડાકટર
જેવા એક નિરદોષ ગ્રહસ્થને તેથી કમકમાટ ઉપજે નહીં એ નહીં માનવા
જોગ છે.

પેલી સ્ત્રી ચત્તી પડેલી હતી; અને ગરદનમાંથી લોહીની ધાર હજી
પેહતી હતી. લોહીના ધસારાથી ડાકું એમ તેમ હીંચતું હતું. પગ એવડા
મળેલા હતા, તે એવી રીતે કે તેણીના પગનાં તળિયાં જમને લાગતાં
હતાં. તે ઉપરથી દેખાતું હતું કે ભોગ થઈ પડેલી સ્ત્રી ગુંટણ મંડીએ
પડેલી હોવી જોઈએ, અને વાળેલાં ગુંટણ સાથે ચત્તી પડી ગઈ હોવી
જોઈએ. વળી દેખાતું હતું કે ખુન કરનારે તેણીને પછવાડેથી પકડેલી
હોવી જોઈએ, અને પકડતાં વાર તેણી ગુંટણ મંડીએ પડી ગઈ હોવી
જોઈએ, અને ખુનીએ પછવાડેથી તેણીની ગરદન ઉપર અસ્થા જેવા તિલાણુ
હથિયાર વતી ધા કરી તેનું ખુન કાઢવું હોવું જોઈએ.
જે છેલ્લી ચીસ સાંભળાઈ હતી તે ચીસ વ્યારે તેણીએ જાણ્યું હશે કે
મારું ખુન થાય છે, તે વેળા પાંદડીં હોવી જોઈએ.

આ સઘળું ડાકટર શરીરે એક પળમાં જોઈ લીધું અને જો કે હવે
તે સ્ત્રીને બચાવી શકાય એવું નહતું, તે છતાં ડાકટરની દેવ પ્રમાણે
તેણે તે સ્ત્રીના શરીર ઉપર તપાસવા માટે હાથ લગાડી જોયા. બિચારી સ્ત્રી
તેણીની ધોરી નસોમાંથી લોહી ધોધળધે બાહરે રસતો લેતું હતું. ડાકટર
શરીરજ એ પ્રમાણે તે સ્ત્રીને તપાસે છે તેટલામાં લોહી એમ તેમ ખીસવા
મંડ્યા, અને એક હવલદાર દાદા દાબર થયા. આ હવલદાર તે સ્ત્રીની
અંત્યીઆરી સાંભળનાર પેલો હતો, અને જે સીસોડી વગાડીને તેણે આસપાસના
માપાળોને ચેતવ્યા હતા, તે સીસોડી હજી તેના હાથમાં જ હતી. જમાદાર
હતાનું નંબર ૩૩૩૩ X હતું. તે વેળામાં આવીને મુખેલી સ્ત્રીને જોતાં વાર

ચમકીને બોલ્યો, “ યા અલ્લા !” અને તેણે સીસોડી પાછી વગાડ્યા કીધી કે જેથી બીજા સીપાઇ હવલદારોની મદદ મળે.

એક પળમાં સીસોડીના જવાબ પાછા મળતા લાગ્યા અને બે ચાર મિનિટમાં બીજા બે ચાર જમાદાર આવી પુગ્યા. તેમનાં નંબર ૨૨૨૧, ૧૭૫૮, અને ૩૩૯૬ હતાં.

કેટલીક વાર સવાલ જવાબ કરવામાં નિકળી ગઇ, પછી ડાક્ટર શ્રીરામ જમાદારને કહ્યું કે એ ખુન કરનાર કાણ છે તેની તજવીજ કરો.

ડા. શ્રીરામ બોલ્યો, તે કુચ્છો ખુની આટલામાંજ હશે. હજી તો ચીચીઆરી આવ્યાને પાંચ મિનિટ થઇ નથી, અને ખુની તેથી હજી અહીંથી કંથ્રે દૂર ગયો નહીં હોય.

“ કોઈબી માણસ મારી આગલથી ગયું નથી, યા સામું મધ્યું નથી, ” ૩૩૩૩ X નંબરનો જમાદાર બોલ્યો, “ હું આ ગલીનાં નાકા ઉપર પોહરો ભરતો હતો, અને મેં આ સ્ત્રીની ચીચીઆરી પેલડી સાંભળી. જ્યારે કોઇ મારી તરફથી ગયો હોય તો હું તેને જોયા કે પકડ્યા વગર રહેતો નહીં. શાયદ ભાયખલા તરફ તે નાહસી ગયો હશે. ”

“ તે રસ્તે હું આવ્યો અને મેં એક ચક્કીડું પણ મારી ગાડી આગલથી જતાં જોયું નથી, ” ડાક્ટર શ્રીરામ કહ્યું.

જમાદારોની જુગ્યાની ઉપરથી તો એમજ ક્યું કે જે રસ્તેથી ૨૨૨૧, ૧૭૫૮ અને ૩૩૯૬ નંબરવાલાં આવ્યા, તે રસ્તે ખુની નાહસી ગયો નહીં હોયો જોઈએ. આ જમાદારોના રસ્તા ઉપરથી એક પણ માણસ પસાર થયું નહીં હતું અને તેઓએ કોઈનાં પગલાંનો અવાજ વતીક સાંભળ્યો નહીં હતો. ખુની ઉંઘાડા પગે નાહસી ગયો હોય, તો પણ તે આ રસ્તાઓમાંના એકબી રસ્તે ગયો હતો નહીં, એમ ત્રણે જમાદારો ખાત્રી પૂરવક કહેવા લાગ્યા.

જ્યારે બધા જમાદારોએ ખુનીને નાહસતાં નહીં જોયો, ત્યારે એક છેવટ ઉપર આવી શકાય કે ખુની કોઈ આબુખાબુના ઘરમાં ભરાઈ ગયો છે, અથવા પોતાનાં નજદીકમાં આવેલાં ઘરમાં જઈને નિશીતે બેઠો છે. તે તેજ રસ્તાનો રહેવાસી હોવો જોઈએ અને તેથી તુરત પોતાનાં ઘરમાં નહાસી જઈને ખુનીની સઘળી સામેતીઓનો નાશ કરી નાખશે, એવો વિચાર ડાકટર શીરોજને આવ્યો.

ડા. શીરોજે જમાદારોને સૂચવ્યું “કે જે ખુની નાહસી નહીં ગયો હોય તો તે ટોળાંમાજ હોવો જોઈએ,” અને તેથી તેણે જમાદારોને કહ્યું કે ‘ટોળાંમાંથી કોઈને જવા દેવું નહીં. ખુની આ ટોળાંમાં હોવો જોઈએ, નહીં તો આબુખાબુનાં કોઈ ઘરમાં ભરાયલો હોવો જોઈએ.

એક જમાદાર ત્યાંજ ઉભો, અને બીજાઓ આબુખાબુનાં ઘરમાં પૂછપરછ કરવા લાગ્યા. ડા. શીરોજ ટોળાંમાંનાં દરેક આદમીને હાથમાં શણસની મદદે તપાસવા લાગ્યો. તપાસવા પહેલાં જમાદારોને તેણે પૂછ્યું, “મને તમે જાણ્યો છો?”

“હા સાહેબ તુમ સરકારી ડાકટર હોએ,” ૨૨૨૧ નંબરવાલા જમાદારે જવાબ દીધો, “તુમ પહેલે ચીચપોગલીકા લારપીટલકા ડાકટર થા.”

“બરાબર. મારું નામ ફીરોજ છે, અને હું છુપી પોલીસના સરદાર નજરઅલીનો માસીનો દીકરો થાવું છું. જુઓ, ખુની નાહસી નહીં ગયો હશે તો આપણે તેને પકડી શકીશું,” ડાકટર શીરોજે જવાબ આપ્યો.

અમારાં વાંચનારે જોયું હશે કે ડાકટર શીરોજ પારસી ગ્રહસ્થ નથી, પણ એક મુસલમાન ગ્રહસ્થ છે. વળી અમારાં વાંચનારે જાણ્યું જોઈએ કે જમાદાર અને ડાકટર વચ્ચે વાતચીત સઘળી હિંદુસ્તાની ભાષામાં થઈ હતી, તે છતાં અમે આ આખી વારતા ગુજરાતી જમાનમાંજ રજુ કરીશું.

વધારે વાતચીત કર્યા વગર ત્રણ જમાદાર, તેમાં ૩૩૩૩ X પણ હતો, તેઓ ટોળાંમાંથી નિકળી આબુબાબુનાં ઘરોમાં તપાસ કરવા લાગ્યા.

નંબર ૨૨૩૧ વાલો જમાદાર ખુનની જગાપરજ રહ્યો હતો. તેણે સઘળા સ્ત્રી મરદોને ત્યાંજ અટકાવી રાખ્યાં હતાં, અને તેમાંનાં દરેકને ડાકટર શીરિઝે પગથી માથાં સુધી તપાસ્યાં હતાં. દરેકે ડાકટરને ખુશીથી તપાસ ગલાવ દીધી હતી.

આ એક નવાઈ જેવો દેખાવ હતો. ખુલ્લી હવામાં તપાસ થતી હતી. ડાકટર શીરિઝ હાથમાં ફાલુસ લઈને દરેકને બારીકાઈથી તપાસતો હતો. પણ ત્યારે દરેકે ખુશીથી તપાસ કરવા દીધી અને ત્યારે તપાસ પૂરી થઈ, ત્યારે છેવટ એ આવ્યું કે ખુનની આ ટોળાંમાં નથી. જમાદારો એક પછી એક ઘરમાં તપાસતા ગયા, તે છતાં ત્યાંથી પણ કોઈ મળી આવ્યું નહીં. એટલું છતાં ડાકટર શીરિઝને શક હતો કે ખુનની તેટલા રસ્તામ કોઈ ઘરમાંજ ભરાયલો હોવો જોઈએ.

ખુન ભર વરતીમાં થયું હતું. આબુબાબુ પુકળ ઘરો હતાં, અને ત્યાં સેંકડો આસામીઓ રહેતાં હતાં. વળી મોટા રસ્તાપરથી ખુનને નાહસવાની અગત્યતા શી હતી? બીજી ગલીગુંચી અનેક હતી તેમાંથી તે કાં નહીં નાહદો હોય? મોટા રસ્તા પરથી ચારે બાબુથી ચાર જમાદાર આવ્યા હતા, અને તેઓએ કોઈને નાહસ્તાં જોયો હતો નહીં, એટલુંજ નહીં પણ તેઓના રસ્તેથી કોઈ પણ બીજાં જીવંતો પસાર થયો હતો નહીં.

ડાકટર શીરિઝની આગલ ઘણાં લોકે બેગાં થયલાં હતાં, તેમાંથી એક બુદ્ધી મુસલમાન સ્ત્રી ધુજતી ધુજતી બોલી, “ખુનની બુલુનમાં બેઠકે હિટ ગયા હોગા!” ખરેખર! જો કોઈ બીજી વખતે એ શબ્દો બોલત, તો કોઈ પણ હસી કાઢત્યા વગર રહેત નહીં. પણ આ તો એવુંજ થયું કે ખુનની કોઈ દિશાએ ગયો નથી, તો પછી આસમાન

તરફ જલુન મારફતે ગયો હોય. સરવે પેલા બુઢીના બોલથી આસમાન તરફ જોવા લાગ્યાં, પણ જલુન હોય, તો દેખાય, નહીં તો શું દેખાય?

જમાદારો ઘરેની તપાસ લગ્યે તેટલાં કોનસ્ટેબલો આવી પુગ્યા, પણ તેમની સામટી તપાસ નિષ્ફળ નિવડી. આજુબાજુનાં કોઠા ઘરમાં ખુની મળ્યો નહીં.

ખુનીને પકડવાનાં વિચારમાં સઘળાંઓનું ધ્યાન એટલું તે! રોકાઈ ગયું હતું કે ભાગ થઈ પડેલી સ્ત્રી કાણ છે, અને તે ક્યાં રહેતી હતી, અને તેને કોઈ ઓળખે છે કે નહીં, તેની તપાસ કરવાનું અગત્યનું કામ સૌ કોઈ થોડી મિનિટ ભૂલી ગયા હતા.

બેવકુફ! આવો વિચાર જમાદારોને તેમજ ફરિજ ડાક્ટરને પેલલાં દેમ નહીં સૂઝ પડ્યો! જે મરનાર સ્ત્રીને કોઈએ ઓળખી, તો તે કાણ હતી, ક્યાં રહેતી હતી, અને શું કરતી હતી, એ વગેરે સઘળી તેણીની હીલચાલનો પત્તો મળ્યો, કે ખુનીને પકડતાં વાર શી?

ડાક્ટર ફરિજ તે મરનાર સ્ત્રી આગળ ગયા ને તેણીનાં વાકાં પડેલાં ઘડ આગળ જઈને વાંકા વગીને તેણીનો એકરો જોયા. જેતાંનેવાર તે કમકર્મીને ઉઠ્યો. ભયંકાર એકરો તેણે આગળ ઘણી વાર જોયા હતા, પણ આ સ્ત્રીના એકરાથી તેના આખા શરિરમાં કંપારી છટી.

તે મરનાર સ્ત્રી જીવતી હતી તે વખતેજ તેણીનું માંદું જેતાંને વાર બિહક અને કમકર્માટ ઉપગ્રવે એવું હતું. આમટી ઉપર આહાં પડેલાં હતાં. દામ દીધા હોય ને આહાં પડે તેવાં તે લાગતાં હતાં. વગી સફેદ કાઠ જેવ આહાં પણ હતાં. વગી તે સ્ત્રીના શરિર ઉપરથી ગરીબાઈની છાપ મજબુત જણાતી હતી. આંખમાં ખાડા, ગાલ બેઠેલા અને માંદું સારાયલું એ સઘળું ખુદરતી રીતેજ કમકર્માટ ઉપગ્રવનારું હતું. બેરોગ સ્ત્રીના

નમુનો જોવો હોય તો આ સ્ત્રી હતી. ટોળાંમાંથી એક જણે કાઢીને અટકાવીને કહ્યું, “આગળ નો જાઓ. કાંઈ ડાકણનું ખુન થયું છે.” ખરેખર, તે સ્ત્રી કાંઈ ડાકણ જેવીજ લાગતી હતી.

ડાકટર શ્રીરાજ કાંઈ બોલ્યો નહીં, પણ મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે આ ગરીબ કંગાળ સ્ત્રીનો કદરૂપી એહરો તેણીને પોતાની, મા તરફથી વારસામાં મળ્યો હોવો જોઈએ. કદાચ એ કદરૂપી એહરાને આધારે એ સ્ત્રીની આગળ કાંઈ મળી આવે?

પ્રકરણ ૨.

ભરમમાં ભરમ.

પોલીસની તપાસમાં નહીં માલમ પડ્યું કે ખુન કાણે કીધું છે, કે નહીં માલમ પડ્યું કે તે મરનાર સ્ત્રી ક્યાં રહેતી હતી, અને તેણી કાણ છે. અત્યાર સુધી મરનાર કદરૂપી સ્ત્રીનો કાંઈ પત્નો આપી શક્યું નહીં. પોલીસને આગળ કામ ચલાવવા માટે સંહેજ પણ ‘પોઇન્ટ’ મળી શકી નહીં.

કાદવવાળી જગામાં, કે પાંચી જમીન ઉપર માણસનાં પગલાંથી પણ ઘણી વાર ખુનો પકડાયો છે, પણ મુંબઈમાં ડિસેમ્બર મહિનામાં અને તે પણ સહવારના પોહોર અગાઉ જે વારે રસ્તાની પગથી સુકા રહે છે ત્યારે, સુકા રસ્તા ઉપર પગલાં ઉપરથી કાંઈ પણ પત્નો મેલવવાની આશા ખોટી હતી.

તે છતાં તે મરનાર સ્ત્રીનું કે ખુનીનું નાલસ્તાં કાંઈ પડ્યું હોય તે તપાસવાની નેમથી પોલીસના અમલદારો કાણુસ લઈને રસ્તો તપાસવા લાગ્યા. ઘણી બેળ કીધી અને અરધો કલાક નિકળી ગયો. લોક ત્યાંથી ખસ્યું હતું નહીં, ને પોલીસને તપાસવામાં સામું મદદ કરવા લાગ્યું.

તેટલામાં લોકમાં ગડબડ થવા લાગી અને પોલીસને માનવ પધ્ધતિ
કે અકબરી નામની એક મુસલમાન ખુદીઆને કાંઈ જડ્યું છે. પોલીસ
કોનસ્ટેબલ લાગલો તે તરફ ધસ્યો, અને પેલી ખુદીઆએ તેને બંધ કીધેલી
મુડીમાંથી કાંઈ આપ્યું.

આ મેળેલી ચીજ શી હતી? એક હાથનાં બટનની જોડીમાંથી છૂટું
થઈ ગયલું બટન. લંબગોળ આકારનું, વચમાં હીરો જડેલો, હીરાની
આસપાસ એક તારો પાડેલો, એકું તે એક બટન હતું.

બટન ઉપરથી ખુની પકડાઈ તેમ નહીં હતું. એવાં બટન તો બજારમાં
ઘણાં વેચાય છે. કાંઈ નવી તરાંહનું તે બટન નહીં હતું. દરેક જવેરીની
દુકાનમાં તેવું બટન મળી શકે એમ હતું. બટન ઉપર કાંઈ નિશાની કે
નામ નહીં હતું, કે જેથી તેનો ધણી પકડાઈ શકાય.

પણ એક વાત પોલીસ હવે માનવા લાગી કે આ બટન ખુનીનું
હોયું જોઈએ.

આ બટન, મુવેલી સ્ત્રી પડેલી હતી ત્યાંથી ઓગણીસ પુટના તફાવતેથી
મળ્યું હતું, અને આ બટન મલવાની જગા ઉપરથી એમ પણ કહી
શકાય કે નાહસી જનાર શખ્સ તે ગલીઓમાં રહેનાર નહીં હતો, કારણ કે આવી
ગલીમાં હીરાનાં બટન પેહરનારાં રહે, એ માનવાન્તર નહીં હતું. એ
ગલીની આબુખાબુ ગરીબ અને હલકી વરણના લોકોનાં ઘરો અને
અનીતિ ભરેલાં મકાનો વધારે હતાં. આબરુદાર લોકો ત્યાં થોડાં રહેતાં હતાં.

ત્યારે ખુની ખાનદાની અને પેહલા વર્ગનો કોઈ આસામી હોવો
જોઈએ અને તે ત્યાં રહેતો નહીં હોવો જોઈએ, એટલું આ બટન
ઉપરથી સીધું થયું, પણ તે બટન ખુનીનું હોય ત્યારે કે? વળી અગ્નયન
જેવું એ લાગતું હતું કે આવા મોટા માણસને આવી એક હલકી કદરૂપી
અને બિલક લાગે એવી સ્ત્રી સાથે આવી મોડી રાત્રે શું કામ હતું? આવી
કદરૂપી બિહામણી સ્ત્રીની આગલ જવા કયો શ્રીમંત ખુશી થાય?

આ સક્ષણી ખટપટ ચાલતી હતી તેટલામાં તે જ્યાં ઉપર પોલીસને ખબર પડી કે ગલીનાં બીજાં નાંકાપર એક માણસ ચતોપાત પડેલો છે, અને તે મરી ગયેલો હોય એમ લાગે છે.

પોલીસ તુરત તે તરફ દોડીને જાય છે તો ખરેખર, એક માણસ મરણ પામેલો હતો. વળી આ માણસને બરાબર ગોઠવીને સુવડાવેલો હોય તેમ સંભાળથી બાબુ મુકીને કોઈ નાહસી મથું હોય એમ લાગતું હતું.

આ મરનાર પુરૂષ મધ્યમ ઉંમરનો અને જાતે મુસલમાન હતો. ડાક્ટર શીરાઝ, જે હજી પોલીસ સાથે તપાસમાં ખુશીથી ભાગ લેતો હતો, તેણે મરનારને તપાસ્યો, ત્યારે માલમ પડ્યું કે તેને કોઈએ મથું દાખીને મારી નાખ્યો હતો. આ મરનારના આંગ ઉપર ફક્ત ચોક્કસ અને સ્પષ્ટ પેદરણ હતું. દગલો, પાટલુન, ટોપી કે બદીઆન બીજી કંઈ તેણે પેદરણ હતું નહીં. હજી ઉજરદુઃ થયું હતું નહીં તેથી એક જમાદારે પોતાના હાથમાંનું શણસ તેનું મોં તપાસવા આગલ ધ્યુઃ મોં જોતાં વાર તે પડી જતો હતો, અને જો તેને કોઈએ પકડી રાખ્યો નહીં હોત તો તે જરૂર પડી જત.

“ખાપરે !” તે બોલ્યો, અને બોલતાં બોલતાં પેલા મુવેલા માણસની સામું ટગર ટગર જોવા લાગ્યો, “એ શું થયું ! એમ કેમ બને ! એ તો હમણા જીવતો હતો ! અને પેલી સ્ત્રીના ખુનીને શોધવામાં થોડી મિનિટ થઈ અમારી સાથે હતો !”

પોલીસ આ મરનારને તુરત જોળખ્યો. જમાદાર નંબર ૨૨૨૧ એ તેને તુરત પીછાણ્યો. આ મરનાર બીજા કોઈ નહીં, પણ પોલીસને જમાદાર જેને આપણે આગલાં પ્રકરણમાં નંબર ૩૩૩૩ X ને નામે જોળખી ગયા છીએ, તે પોતે હતો, અને આ બીજી ખુન તેનું થયલું હતું.

પકરણ ૩.

બીજું કાંઈ જડ્યું.

ધણાં માણસો—કહોકે સઘળાં માણસો—જ્યારે તેઓની જીંદગીમાં કાંઈ અતી અગત્યનું જેવું અને છે, ત્યારે દાંડ થઈ ઉભાં રહે છે, અને તેઓને ખોલવા ચાલવાનું લાન રહેતું નથી, અને તેઓની મતિ થોડી પણ દૂર થઈ જઈ તેમનું શરિર પ્રકત એક સાંચા મીસાલ કામ કરે છે.

એવોજ વખત ડાક્ટર શીરાજને મારે આવ્યો હતો. તેને અગત્યથી એટલી બધી થઈ હતી કે તે વીસ પણ સુધી ખોલી ફેલાવી શક્યો નહીં.

જે જમાદારને તેણે થોડી મિનિટ ઉપર જોયો હતો, જે જમાદારને થોડી મિનિટ અગાઉ એક ઘરમાંથી નિકળી બીજા ઘરમાં જતાં તેણે પોતે નજરે નજર જોયો હતો, તે જમાદારને કોઈ મારી નાખીને ખૂણામાં નાખીને ચાલતું પણ થયું ! એ કેટલું અગત્યનું ! નહીં માનવા જોગ ! કાંઈ નહીં માનવાજોગ ? પેલી સ્ત્રી જેનું ખુન થયું હતું તે સ્ત્રી એક ક્લાકની પાત ઉપર તો જીવતી, જાગતી, અને તનદેરાસ્ત હતી, તેનું ખુન કેમ થયું ?

ડાક્ટર શીરાજ પેલા મુવેલા પુરૂષના હૃદય ઉપર હાથ મુક્યો, તેના હાથ પણ અને મોઢું તપાસ્યું. તેનું શરિર હંફું પડી ગયું હતું, અને દરેક નાડ બંધ પડેલી હતી, અને હાથ પણ વળી શક્તા હતા નહીં.

ડાક્ટર શીરાજ તપાસીને પોલીસના કોનસ્ટેબલ તરફ, તેમજ પેલા નંબર ૨૨૨૨ વાલા જમાદાર તરફ પ્રેરિને બોલી ઉઠ્યો, “આમાં કાંઈ બુદ્ધ છે ! તમે કહો છો તે માનવામાં આવતું નથી ! આજે મરનાર તે પેલા આપણે જમાદાર ધારીએ કીએ તે કેમ હોય ! ”

નંબર ૨૨૨૨ વાલા જમાદારે જવાબ દીધો, “ સાહેબ, હું સાગંદ ઉપર કહી શકીશ કે એ પોલીસનો જમાદાર નંબર ૩૩૩૩ X છે. ” એમ બોલી

વધારે ખાત્રી કરવા તે જમાદારે મરનારના મોઢાં તરફ ડીકા ડીકાને જોયા અને વધારે ખાત્રી કરી, ને પાછું પોતાના બાલવાનાં ટેકામાં માથું ઘુલાવ્યું.

“નહી નહી ! નહી હોય ! આપણે તે જમાદારને છેલ્લાં જોયા તેને ઘણી ઘણી તો પંદર મિનિટ થઈ હશે, પણ આ મરનારનો ઈવ ગયાને એક કલાક ઉપર થઈ ગયો હોવો જોઈએ.”

“તમે કહો છો તે ખાતરીપૂર્વક છે ?” પોલીસના અમલદારે ડાકટરને પૂછ્યું.

“તદન ખાતરીપૂર્વક ! એમાં જરા પણ શક નથી !” ડાકટરે જવાબ દીધો.

ડાકટર અને પોલીસ અમલદારો એકએક તરફ ટીકતા થાડી પળ ઉભા રહ્યા. પછી બંને બધાએને એક સરખા વિચાર આવ્યો હોય. તેમ સઘળાઓ પેલી સ્ત્રી પંડલી હતી ત્યાં પાછા ચાલ્યા. ત્યાં આગલ જઈને ડાકટર શીરાંજે એક જમાદારને પોતાની સીસોડી વગાડવા કહી. તે સીસોડી સાંભળતાંને વાર સઘળા જમાદાર કાનસ્ટેબલો, જે બુદ્ધા બુદ્ધા ઘરોમાં હજી તપાસ ચલાવતા હતા, તે સઘળાઓ પાછા હાજર થયા, પણ તેમાં પેલો નંબર ૩૩૩૩ X વાળો જમાદાર હતો નહીં.

“ક્યાં છે પેલો જમાદાર, જેને આપણે છેલ્લાં એક ઘરમાં જતાં નજરે નજરે જોયા હતા, તે ક્યાં છે ?” ડાકટરે અજબખીથી પૂછ્યું.

“સાહેબ, અમે તેને પાછો જોયા નથી. અમે અમારાં કામમાં તેનો વિચાર વતીક કર્યો નથી. હશે, તેણે કદાચ સીસોડી સાંભળી નહીં હશે, વાસ્તે ફરીથી સીસોડી વગાડવી જોઈએ,” એમ ખોત્રી એક જમાદારે કાન ફાડી નાખે એમ સુરસુર સીસોડી ફેડવા માંડી. પણ તે જમાદાર ઈવતો હોય ક્યાં કે હાજર થાય !

એક જમાદારે જુઝાની આપી કે “હેલ્થાં મેં તે મરનાર જમાદારને એક ચોક્કસ ઘરમાં જતાં જોયો હતો. તે ઘર હજી મારા ધ્યાનમાં છે.”

“ચાલો તે કયું ઘર?” ડાક્ટર શીરોજી એલ્યો. તે સરકારી ‘પેનશનર’ હોવાથી સરકારને મદદ કરવાની પોતાની ફરજ સમજતો હતો, પણ હવે ફરજ કરતાં જુઝાસાના આધારે વધારે વાર તપાસ ચલાવવા તે ત્યાં જોઈયો હતો.

સઘળા તે ઘર તરફ ચલ્યા. તે ઘર ગલીમાં આવેલું હતું. ઘરમાં દાખલ થતાં અંધારું હતું. ઓટલો ઓડ્યા પછી દાદર છેક વચમાં હતો. દાદર ઉપર વધારે અંધારું હતું. સઘળાઓ દાદર ઉપર ચઢવા જતા હતા, તેટલામાં ડાક્ટર શીરોજીને કાંઈ પગે લાગ્યું. ફાણસ હજી સાથે હતું, તે વતી તપાસતાં જે શક બધાને પેલડાં ગયો હતો, તે શક મજબુત થયો. પેલા મરનાર જમાદારનો દગલો, પાઘડી, પટો, કોઈએ સઘળાનું અંડલ વિંટાળીને મુક્યું હતું; વધુ તપાસતાં દાદર ઉપરથી પીખાઈ ગયલી એક નકલી દાદી પણ મળી આવી.

આ ઉપરથી સઘળો ભરમ મળ્યો. ખુની કોઈ ખરો હિમતવાન નર હોવો જોઈએ. જે જમાદાર પોલીસનાં કપડાંમાં નંબર ૩૩૩૩ X યાજો થઈને ડાક્ટર શીરોજીને પેલડાં મળ્યો હતો, અને જેણે આપણને જણાવ્યું હતું કે મેં મરનારની સ્ત્રીની ખૂમ પેલડાં સાંભળી, તે જમાદાર ખરો જમાદાર નહીં પણ ખુની પોતે હોવો જોઈએ.

એ મરનાર જમાદારની ગાદેર ગામની પોલીસમાંથી અત્રે થોડા દિવસ અંધારૂં બહારી થયલી હતી, તે પેલડું કારણ, અને બીજું કારણ એ કે માછલી રાતનાં અંધારાને લીધે તે ખરો પોલીસનો માણસ છે કે બીજો કોઈ તેની ઉપરથી પણ ખરા જમાદારનું પેલા અંધારું હતું નહીં પણી સૌનાં મગજ આ ખુનના અનાવના વિચારમાં રોકાયેલાં હતાં, તેથી તેમને બીજું આપદનો વિચાર કરવાનો વખત નહીં મળે, એ અનવાજોગ છે.

ખુનીએ પેલી સ્ત્રીનું ખુન કીધું તે અગાઉ તેણે જમાદારનો વેશ લીધો હતો, અને ખુન કર્યા પછી તે પોતાના પોહરા ઉપર ઉભેલો હોય અને મરનાર સ્ત્રીની ચીચીઆરી સાંભળી હોય, અને તેથી તેણે બીજી પોલીસને ખોલાવવા સીસોડી વગાડી, એવા ટોંગ કરતો તે સંઘળાઓને મળી બેઠીને તક જોઈને પેલા ધરમાં ભરાઈને, દાદર ઉપર જમાદારનો વેશ કાઢી નાખીને, પોતાના અસલ લેખાશમાં થંડા પેટે, તે ધરમાંથી ઉતરીને, કોઇના અટકાવ્યા કે પૂછ્યા વગર ત્યાંથી ચાલી ગયો હતો.

આ સંઘળી આગદ ઉપરથી તે ખુની હવે સેહલાઈથી પકડાય એમ હતું નહીં, વાસ્તે પોલીસ અને ડાક્ટર સંઘળા તે ધરમાંથી નિકળી પાછા ખુનની જગે જઈ ઉભા.

ખુનની વાત ચાંમેર ફેલાઈ. એટલુંજ નહીં, પણ વડી પોલીસ ઓફીસ ઉપર પણ ‘ટલીફોન’ થઈ ચુક્યો હતો, તેથી તે જગા ઉપર સંઘળા વડા અમલદારો પણ આવી પુચ્યા હતા. આ સંઘળા અમલદારોમાં છુપી પોલીસનો અમલદાર સરદાર નઝરઅલી પણ સાથે આવશે એવી ફીરોજે વકી રાખી હતી.

ડાક્ટર ફીરોજને આ કેસ સાથે કાંઈ લાગતું વળગતું હતું નહીં. તેમજ તે ત્યાં થોભવાને કે તપાસ ચલાવવાને અંધાર્યો હતો નહીં, પણ આ અગ્નયય સંભેગ વચ્ચે થયેલાં બંને ખુનથી તેને પુષ્કળ તાઝુથી ઉભાન થઈ હતી, અને હવે પોલીસ કેમ તપાસ આગળ ચલાવીને તેનો પતો મેળવે છે તે જોવા તે હજી થોડીવાર થોભ્યો. સંઘળા અમલદારોમાં તેનો મારીનાં દીકરો નઝરઅલી નહીં આવ્યો. તેથી તે અગ્નયય થયો. અને કાનસ્ટેબલોને પૂછવા લાગ્યો :—

“કેમ સરદાર નઝરઅલી હજી કેમ નથી આવ્યો ?”

“આ તો બિમાર હશે, ઉસ સખતસે બાહેર ગાઉકું રગપર ગએ હશે. ઉંરકે બદલ હૈદરાબાદસે કોઇ સરદાર કરીમખાં આયા હશે,” એક ઇંગ્લેન્ડ કોનસ્ટેબલે શીરોજને જવાબ આપ્યો.

ડાક્ટર શીરોજ આ કરીમખાંને ઓળખતો હતો. તેને અગાઉ સરદાર કરીમખાં સાથે એક વાર હૈદરાબાદમાં મુલાકાત પણ થઈ હતી.

સરદાર કરીમખાં હૈદરાબાદમાં બહુ નામાંકીત ડિટકટિવ કહેવાતો હતો, પણ મુંબઈ જેવાં શહેરની સુધરેલી પોલીસ તેની તરફ હસતી હતી. વળી આ કરીમખાં સરદારનાં ભેજાંમાં એક નવાઇ જેવો કરમ ચવડતો હતો. કોઇ ‘સ્મીડત’ નામનો જરમન ફોટોગ્રાફર હૈદરાબાદમાં આવ્યો હતો. તે આવે દાવો કરતો હતો કે જેનું પણ ખુન થયું હોય, તેની આંખની કાકીનો ફોટો પાડી લઇને, તે ઉપરથી કહી શકાય કે તે ખુનના ભાગ થયલાં માણસની નજર હવે જવા અગાઉ છેલ્લા કયા માણસ ઉપર અથવા કયી યીજ ઉપર પડી હતી. આ સ્મીડતે કરીમખાંનું જીવર છતી લીધું હતું. અને તેની મુંબઈમાં બદલી થયા પછી સ્મીડતનો અખતરો મુંબઈમાં ખુનોના સખંધમાં ચલાવવાની પરવાનગી તેને મળી હતી. આથી હાલ મીં સ્મીડત પણ મુંબઈમાં તેની સાથે હતો.

આ પ્રસંગે ખુનનો ટેલીફોન તેને મળ્યો કે તુરત તે મીં સ્મીડત સાથે ખુનની જગા ઉપર આવી પુગ્યો હતો.

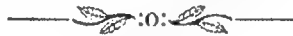
ઘણા પોલીસના અમલદારો સરદાર કરીમખાંની આ યોજના તરફ શકની નજરથી જોતા હતા, અને ડાક્ટર ફોરોજને પણ લાગતું હતું કે આવી રીતના ફોટોથી ખરો ખુની પકડાવો મુશ્કેલ છે.

આ ફોટોગ્રાફર સંબંધી વાત ડાક્ટર ફોરોજને પોલીસ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ સાથે થતાં ફોરોજે કહ્યું, “પાંચ પંદર વખત નિષ્ફળતા મળી તો પછી કરીમખાં પોતે એ વાતપરથી હાથ ડિહાવશે.”

આના જવાબમાં સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ ફીરોજને કહ્યું, “સરદાર કરીમખાં બહુ હઠીલો આદમી છે, અને તે સરકારને ખાતરી આપે છે કે આવી રીતના ફોટોગ્રાફથી તે પોતે ખુન પકડી આપશે, અને તેથી દરેક ખુનની છુપી તપાસ હાલ એને ચલાવવાનો દૂકમ થયો છે.”

ડાક્ટર ફીરોજ જે એક બાહોશ અનુભવી ડાક્ટર હતો, અને જે મનુષ્યને મોઢાંપરથી અને તેના ચેહરાપરથી પારખી શકતો હતો, તેણે ટીકા કીધી, “સરદાર કરીમખાં વિષે ગમે તેવું ‘ઉંચું’ મત બધાને હોય, તો શું થઈ ગયું, પણ મને તો એના ચેહરાપરથીજ જણાય છે કે એના બેજાંમાં જીસું છે; મને તો એનામાં મીઠું કાંઈ લાગતું નથી. હા, બાહરનો દમામ ભારી છે ખરો.”

એમ કહી તે સરદાર કરીમખાં આગળ ગયો.

પ્રકરણ ૪ થું.

એક નવો અખતરો.

કુન્યામાં બે માણસો વેશ ધારી છે, એક નાટકી, અને બીજો છુપી પોલીસમાં નોકરી કરનાર. નાટકી તહરેવાર પોશાક પેહરીને તહરેવાર ઢાંગ કરે છે, અને તેની મતલબ લોકોના દિલ ખુશી કરવાની છે. ડિટેક્ટિવ તહરેવાર પોશાક બદલીને લોકોનાં દિલની વાત મેળવવાની મતલબ રાખે છે.

કરીમખાં હૈદરાબાદમાં આઠ વરસ સુધી છુપી પોલીસમાં હતો. લાગવગ અને ખુશામતથી થોડી મુદતમાં તે મોટા ઓધ્ધા ઉપર આવ્યો હતો. પણ આઠ વરસમાં તેણે કોઈખી માહિતારત કામ કરી દેખાડ્યું હતું નહી, જેથી તેને માટે આપણે તારીફના શબ્દો આચરી શક્યે.

કરીમખાં જો કે મોટા ઓધાપર આવ્યો હતો તે છતાં તેણે કાંઈ અજો અબ્યાસ કીધો હતો નહી. નાનપણમાં હસકા માણસોની સંગતમાં

તે લુચ્ચાઈ લશ્ચાઈ ઠીક શીખ્યો હતો. તે છતાં તેનો ચેહરો કહી આપતો હતો કે તે કોઈ રખડતાં કુટુંબનો છેકરો નથી. તેના ચેહરો દમામદાર અને વળી ખુબસુરત પણ હતો તેની ઉમ્મર પાંતરીસ વરસની હતી. ઉચ્ચાઈએ તે છ પુટ હતો. અંગે તે ભરેલો હતો. આથી તેના દેખાવ કદાવર લાગતો હતો. તેનાં મોં ઉપર મગફળી અને સખ્તાઈનો છાપ પ્રગટ મીલમ પડતો હતો. તેનું નાક ગરૂ પક્ષીની ચાંચ જેવું હતું. તેની દાઢી બેઢી હતી, અને હોઠો મોટી મુછોમાં ઢંકાઈ ગયલા હતા, છતાં તે ઉપરથી દૃઢતાના અને હઠીલાઈના ગુણ ખુલ્લી રીતે તેનામાં જણાતા હતાં.

તેના વડાઓ ખાનદાની હશે, પણ તેના આવા મોટા ઓપ્પા છતાં સારાં સારાં માણસોની મંડલીમાં તેને કોઈ ઉભું રાખવું હતું નહીં, કારણ કે પોલીસની દોસ્તી કરવા માટે મોટે ખાંચરેનાં લોકો ધણું બિહે છે. આને લીધે તે મોટાં માણસોને ઘણો ધિમારતો હતો, અને મોટાં માણસોને સપડાવને ઘણી કાલજી રાખતો હતો. તેમજ તે મોટાં માણસો સાથે દમમાંજ વર્તતો હતો, એ તેનામાં એક દુર્ગુણ હતો.

ડાક્ટર શીરોઝને જોતાંને વાર એક પળ તેનાં ભવાં ચઢી ગયાં, પણ બીજી પળે તેણે ખુશી પેદા થયલી હોય એમ દેખાવ ધારણ કરીને સલામ કીધી અને બોલ્યો, “સાહેબ મેહરબાન, ડાક્ટર, તમને જોઈને હું ધણું ખુશી છું, મગર તમારો મેલાપ ધણું ગંભીર વખતે થયો છે.” આટલું બોલીને તેણે મરનાર સ્ત્રી તરફ નજર કીધી અને બોલ્યો, “ખુદા! એ બદસુરત ઓરત કોણ છે? ખુનનો કાંઈ પતો છે કે? કાંઈ હાથ લાગ્યું છે?”

ડાક્ટર શીરોઝે સઘળી વાત પેહેલેથી જ તે જાણતો હતો તે કહી, અને હીરાનું બટન જડ્યું હતું તે દેખાડ્યું.

હીરાનું બટન કરીમખાંએ હાથમાં લીધું અને તપાસીને બોલ્યો, “ખુની કોઈ હલકા વર્ગનો લાગતો નથી,” અને એમ બોલતાં તેની આંખોમાં ખુશાળી ચમકી. શીરોજ પણ સમજ્યો કે હીરાના બટનથી કરીમખાંને ખુશાળી પેદા થઈ

હતી, અને તે જોધને ડાકટર શીરોએ કહ્યું, “હા, મીં કરીમખાં, એમ લાગે છે કે ખુની ગરીબ વર્ગનો નથી. હું જાણું છું કે જે કેસમાં ઉપલા વરગના લોકો સામેલ હોય તે કેસ ઉપર તમે વધારે ધ્યાન આપો છો, અને તેને માટે તમે વધારે કાળજી દેખાડો છો.”

“ડાકટર, તમે ગમે તેમ ધારો,” કરીમખાંએ હસીને જવાબ દીધો, “એ બાબદ ઉપર મારે કાંઈ તકરાર કરવી નથી, પણ એક ખુની, પછી તે ગરીબ હોય કે ખાનદાની હોય, તે છતાં તે ખુની તે ખુની, અને મારી ફરજ છે કે તેને પકડી પાડીને ઉઘાડો પાડવો—મેહરબાની કરી જરા બાણુ ખસો, કારણ કે મીં સ્મીડત પોતાનો સાંચો જોડવવા માંગે છે.”

મીં કરીમખાંએ જમાદારોને સઘળા માણસોને હટાવી દૂર કરવા કહ્યું, અને મીં સ્મીડત ફોટોગ્રાફરને પોતાનું કામ આગલ ચલાવવા કહ્યું.

મીં સ્મીડત એક સુકાયલાં શરીરનો, બેઠલાં ડાચાનો, ધીમે ધીમે હીંડતો, ખુદો જરમન હતો. તેના એક હાથમાં ત્રણ પગનું “સ્ટાંડ” અને બીજા હાથમાં ઓકનો આકસ અને પીત્તલનું ‘હેંડલ’ હતું.

“મીં કરીમખાં, હજી તમને ખાતરી છે કે તમે આ સાંચાની મદદથી ખુનીને પકડી શકશો? તમે એ અખતરો ધણી વાર દૈદરાબાદમાં અજમાવી જોયો હશે, પણ તેમાં તમને કાંઈ ફતેહ મળી હોય એમ મેં વાંચ્યું નથી. મીં કરીમખાં, માફ માનો તો એ પગડા મુકી દો.”

“વખત પ્રયત્ન છે. વખત પોતાનું કામ કરે છે. વખત જતાં સૌની ખાતરી થશે, ડાકટર સાહેબ,” મીં કરીમખાંએ મજામાં હસીને જવાબ દીધો.

“વખત તે કેટલો જોધએ? તમે કોઈખી કેસમાં હજી ફાવિયા તો નથી પછી હજી કેટલો વખત જોધએ છે?”

“તેનું કારણ એ છે કે નસીબ અમારી વિરૂધ્ધ છે, અને બીજી એ કે જે જે ખુનમાં અમે ફોટો લીધા તે મોડેથી લીધા હતા, તેથી તેમાં જે

આકારો મળ્યા તે પરબાધ શકે એવા સ્પષ્ટ પડ્યા હતા નહીં મીં સ્મીડતે પોતાની આખી જીંદગી એ બાબતના અભ્યાસમાં ઘસી નાખી છે, અને પોતાનો સાંચો શોધી કાઢીને જરમનીમાં પેટન્ટ મેળવ્યું છે. એ કાંઈ અનાડી નથી, અને મને એની ઉપર પૂરતો ભરસો છે,” મીં કરીમખાંએ ડાકતરને હસ્તાં હસ્તાંજ કહ્યું.

“ત્યારે તમે એમ ખાતરી પૂરવક માનો છો કે ખુનના ભોગ થઈ પડેલા આસામીએ જીવ મુક્તી વેળા જે ચીજ કે જે માણસ ઉપર ડીકીને નેચું હોય તે ચીજ અથવા માણસની સખી તેના આંખના ડોળા ઉપરથી આ સાંચા મારફતે પાડી શકાય છે?” ડાકતર શીરોએ મીં કરીમખાંને પૂછ્યું.

“હા, પણ તે જેમ બને તેમ જલદી કરી લેવું જોઈએ. આંખ પણ એક પ્રોટેગરાશીક યંત્ર છે, અને જે ચીજનો છાયો તેની ઉપર પડે છે તેની સખી તે લઈ લે છે, પણ ફરક માત્ર એટલોજ છે, કે જેમ કાચ ઉપર સખી જાયુકની પાડી લેવાય છે, તેમ આંખ ઉપર જાયુકનો છાપ પડતો નથી. મીં સ્મીડતના કહેવા પ્રમાણે મરણ પછી પ્રચાસ મિનિટ સુધી જે છેલ્લી ચીજ આંખે જોઈ હોય તેની સખી આંખ ઉપર પડી રહે છે, અને તે સખી આંખ ઉપરથી મી. સ્મીડતના યંત્ર વડેજ પાછી પાડી લીધી હોય તો પાડી શકાય છે, અને પછી કાગળ ઉપર પણ ઉતારી શકાય છે,” મી. કરીમખાં જે મી. સ્મીડતના ચુસ્ત હિમાયતી હતા, તેવણે ડાકતર શીરોજને સમજણ આપી.

“મારા ધ્યાનમાં ઉતરતું નથી. મી. સ્મીડતનાં ભેજાંમાં ભુસ્ લાગે છે,” હજી શીરોએ પોતાનો મત ચાલુ રાખ્યો.

“જેઅદખી માફ છે, ડાકટર સાહેબ, નવી શોધ કરનારા માણસો બીજાનાં મનથી હમેશાં વિચીત્ર જેવા લાગે છે, અને તેમ મી. સ્મીડત તમને લાગતા હશે, પણ એ મીં સ્મીડત મને તો એક મહાન પુરૂષ લાગે છે,

કારણ કે એનામાં અસાધારણ શોધક શક્તિ છે. એણે એના સાંચામાં હાલ છેલ્લો સુધારો કર્યો છે, તેથી આ ખુનના કેસમાં એની મદદ બહુ કીમતી થઈ પડશે.”

આ બોલવાના જવાબમાં ડાક્ટર શીરોઝે પૂછ્યું, “ પણ જો આ ખુનના કેસમાં પણ મી. સ્મીડત નિષ્ફળ નિવડે તો પછી એ તમારો ધખારો તમે છોડી દેશે કે નહીં ? ”

“ માફ કરો ડાક્ટર, નિષ્ફળ નિવડે ત્યારની વાત. આજે તો અમને ફાવવાની મજબુત આશા છે,” કરીમખાંએ છાતી ઠોકીને આશા દેખાડી.

“ જોઈશું. મને તો લાગે છે કે મી. સ્મીડતને એ બાબતનું ઘેલા-પણું લાગેલું છે. જે ચીજ નહીં બની શકે, જે ચીજ નહીં માની શકાય, જે ચીજ સાધારણ અકકલનું માણસ કબુલ કરી ન શકે, તે મારા જેવાને સમજાવવી અને મારા મનમાં ઠસાવવાની કોશિશ કરવી નકામી છે.”

“ તમે ગમે તે કહો ડાક્ટર સાહેબ. પણ એક ઘોડાને તમે ગધેડા પુરવાર કરો નહીં ત્યાં સુધી તે ઘોડોજ કહેવાય,” કરીમખાંએ તકરાર ચાલુ રાખીને કહ્યું.

“ હા, અને એક ગધેડો ગધેડો નથી એમ સાબિત થાય ત્યાં સુધી તે ગધેડોજ કહેવાય,” ડાક્ટર શીરોઝે એ પ્રમાણે મી. કરીમખાંને જવાબ આપીને પોતાની ગાડીમાં બેસીને ચાલતી મુકી.

થોડી મિનીટ સુધી મી. સ્મીડતે પોતાનાં યંત્ર વતી શંકાં માર્યાં કીધાં, અને તે અરસામાં મી. કરીમખાં સરદાર અને બીજા કૉનસ્ટેબલો ગુપચુપ તે જોતા ઊભા રહ્યા. કરીમખાં સિવાય બીજા સઘળાઓનાં મનથી એ મોટું ‘હમયગ’ હતું.

મી. સ્મીડતનું કામ ઝાઝી વાર ચાલ્યું નહીં. તેણે પોતાનું યંત્ર ગોઠવી ‘ફેક્સ’ લઈને ચોક્કસ ‘લાઇટ’ વડે તે મરનાર સ્ત્રીની આંખની સખી પાડી લીધી, અને પોતાના યંત્રને વાળીને પાછું બાકસમાં મેળીને કહ્યું, “ મારું કામ ખલાસ થયું.”

મી. સ્મીડત કરીમખાં સાથે વાતચીત કરતો હતો, તેટલામાં એક આરત, ઉમરે આસરે પચાસ વરસની, પડોસમાંથી નિકળી દોડતી દોડતી આવીને પેલી મરનાર સ્ત્રીનું મોં જોવા પડી, અને મોં જોતાંને વાર ધલરાધને મોં ઢાંકીને જોલી ઉઠી, “એજ એજ! મને જ્યારે કહેવામાં આવ્યું કે કોઈ બદ સુરત ચેહરાવાળી સ્ત્રીનું ખુન થયું છે ત્યારે મને શક ગયો કે એજ આરત હશે. ઓ ખુદા! મારું બદન કેવું કંપે છે! હા! એજ આરત! ને ખુન પેલાએજ કીધું હશે!”

લોકોમાં હોહા થઈ રહી. દિવસ ઉગ્યો હતો અને ઉગરકું થયું હતું, અને બધાંનાં મોં ખુલ્લાં દેખાતાં હતાં. આ નવી આવનાર સ્ત્રીએ માથાં અને ગરદન આસપાસ ગલેબંદ વિંટાળ્યો હતો, તે છતાં તેણીનાં મોં ઉપરથી લોકો તેણીને ઓળખી શક્યાં. તેણી તે ગલીમાં આવેલાં કુટણખાનાની માલિક હતી અને તેણીનું નામ મરીઅમ બીબી હતું.

પેલી મરનાર સ્ત્રીના અંગ ઉપર કપડું નાખવામાં આવ્યું, અને મરીઅમની જુવાની પોલીસે લખવા માંડી.

મી૦ કરીમખાંએ પૂછ્યું, “મરીઅમ બીબી, તમે આ ખુન વિધે કાંઈ જાણો છો? મરનારને તમે ઓળખો છો?”

“સાહેબ, હું ઓળખું છું ને નથી પણ ઓળખતી,” મરીઅમે એ અર્થવાળો જવાબ દીધો.

“એટલે શું કહેવા માગે છે?” પોલીસ અમલદારે દમમાં પૂછ્યું.

“એટલે સાહેબ એમ કે મેં કોઈ દાહડે તેણીને જોઈ હતી નહીં, ને ઓળખતી હતી નહીં. તેણીનું નામ પણ હું જાણતી નથી, અને તેથી કહું છું કે હું મરનારને ઓળખતી નથી. અને મેં કહ્યું કે મરનારને હું ઓળખું છું, તેની મતલબ એ છે કે કાલે બપોરે એણે મારા ઘરમાં આવીને રહેવા માગ્યું, અને મને લાડું આપવા કહીને લાડું તુરત કાઢી આપ્યું. તે અગાઉ મેં તેણીને કદી દીઠી હતી નહીં. મને તેણીએ કહ્યું કે હું બાહેરગામથી આવી છું. બાહેરગામનું કાંઈ નામ દીધું, પણ મને તે યાદ નથી, એનું મોઢું કદરૂપું હતું તેથી મારા ધ્યાનમાં રહી ગયું છે.”

“તમારે ત્યાં આવી, ને બાકું આપી રહેવા માગ્યું? એ એકલી હતી કે કોઇ સાથે હતું?”

“એકલી હતી. તેણીએ મારી પાસે કાગળ, પરખીકું અને સાહી માગી, અને કહ્યું કે અગત્યનો કાગળ લખવો છે. મને તેણીએ દોઢયાં આપ્યાં ને મેં એને કાગળ અને પરખીકું મંગાવી આપ્યું. તેણીએ પોતે કાગળ લખ્યો, ને તે લખને બાહરે ગઈ—

“તેણી ત્યાર પછી પાંચ વાગા ત્યાં સુધી બાહરે જ રહી હતી. પાંચ વાગે મારા ઘરમાં પાછી આવી. બાહરેથી આવી ત્યારે તેણી ઉસ્કેરાયલી હાલતમાં હતી. આવતાંને વાર તેણીએ મને કહ્યું કે આજે રાત્રે મને કોઈ પૈસાવાળો અહસ્થ મળવા આવનાર છે, તે સિવાઈ બીજું કોઈ મને પૂછતું આવે તો હું કોઈને મળવા માગતી નથી. એમ કહી જે ઓરડીમાં મેં તેણીને ઉતારે આપ્યો હતો તે ઓરડી બંધ કરીને માંહે બેસાઈ. તેણીએ મને પૈસા આપી રાખ્યા હતા કે જેવો તે અહસ્થ આવે કે તેને માટે સોદા બરફ મંગાવવું.”

“પછી શું થયું?” અમલદારે એ આ સઘળાની નોંધ લઈને મરીઅમને જીવાની આગળ ચલાવવાનો ઇશારો કરીધો.

“હું તો સાહેબ મારાં કામમાં પડી, તેથી રાતના અગીઆર બાર વાગા ત્યાં સુધી મને એ સ્ત્રી વિષે કોઈ ધ્યાન રહ્યું નહીં. છોક બાર વાગાને સૂમારે સત્તાવીસ એક વરસનો ખુબસુરત જીવાનિયો, કાળા પોશાકમાં સજ થયેલો, મારા માળ ઉપર આવ્યો, અને કોઈને શોધતો હોય તેમ જણાયો. મેં તુરત જોઈ લીધું કે તે કોઈ મોટું માણસ છે, કારણ કે તેના હાથ ઉપર હીરાની વીંટી ઝળ ઝળ થતી હતી. તેનાં સઘળાં બદન હીરાનાં હતાં. તેને જોતાંને વાર મને મરનાર સ્ત્રીએ કહેલું યાદ આવ્યું, તેથી વધારે બોલ્યા પૂછ્યા વગર હું તેને તે સ્ત્રીની ઓરડીમાં લઈ ગઈ.”

“બસ એટલું જ જાણે છે? ત્યારપછી શું થયું?” મી૦ કરીમખાંએ મરીઅમને દમમાં જ પૂછ્યું.

“પછી તો હું વાટ જોતી બેઠી કે તે જાય તો બારણું ખંધ કરું, પણ તેટલામાં મને ઉંઘ આવી ને હું ઉંઘમાં પડી. છેક બે વાગ્યા પછી મારી આંખ પાછી ઉંઘડી ગઈ, તે વખતે મેં સોદા મગાવી રાખેલો હતો તે મને યાદ આવ્યો. તે લઈને એ સ્ત્રીની ઓરડી આગલ ગઈ, પણ મેં બાહરથીજ અંદર બોલાચાલી થતી સાંભળી. મને લાગે છે કે તેઓ કંઈએ કરતાં હતાં. મને તે શખ્સના થોડા બોલ સાંભળાયા કે ‘ઓ નિમકહરામ, મને અને મારા કુટુંબને તો ખરાબ લગાડયું છે, અને હવે મારો પીછો છોડી દેશે નહીં તો તારો જન લઈશ.’”

મરીઅમે બોલવાનું ચાલુ રાખ્યું અને કહ્યું, “મેં પછી બારણું ઠોક્યું, ત્યારે તે બોલતો મુગો રહ્યો, અને હું અંદર સોદા લઈ ગઈ ત્યારે પીઠ ફેરવીને તેણે મને મોંદું દેખાડ્યું નહી, પણ સામી આરસી હતી તેમાં મને તેનું મોંદું બરાબર દેખાયું. મેં સોદાની બાટલી ટેબલ ઉપર મુકી અને હું ત્યાંથી પાછી ચાલી ગઈ, ને બારણું ખંધ કરીધું. જતાં જતાં મેં તેને બોલતાં સાંભળ્યો કે ‘આવાં હલકાં ઘરમાં તારી સાથે વાત કરવી તેમાં મારી સલામતી નથી, તેથી એ કંગાલખાનામાં હું વધારે વાત કરવા માંગતો નથી. ચાલ બાહર આવ, રસ્તા ઉપર વાત કરીશું, કારણ કે રસ્તા ઉપર હમણા બધું એકાંત છે.’”

“હું જઈને કાચ ઉપર સુતી, તેટલામાં બન્ને જન નિચે ઉતર્યા. તે સ્ત્રીએ પેલાને મને કાંઈ આપવા કહ્યું, ત્યારે તેણે ગજવામાં હાથ ધાલીને બે રૂપીઆ કહાડીને મારી તરફ ફેંક્યા, અને તેઓ એ પ્રમાણે મારા ઘેરમાંથી ગયાં.”

“તે વખતે કેટલા વાગેલા હતા?” એક અમલદારે પૂછ્યું.

“તેઓ ગયા પછી થોડી વારે ત્રણ વાગ્યા,” મરીઅમે જવાબ દીધો.

“તને કેમ ખબર પડી કે તારા ઘરમાં આવી ગયલી તેજ સ્ત્રીનું ખુન થયું છે?” મી. કરીમખાંએ પૂછ્યું.

“મારો નોકર આવીને મને કહેવા લાગ્યો કે કોઈ બદસુરત * ખુન થયું,” મરીઅમે તુરત જવાબ દીધો.

“તું શું ધારે છે? જે શખ્સ તારે ત્યાં આવ્યો હતો તેણે આ ખુન કીધું, એમ ધારવાને તને કાંઈ કારણ છે?” એક કોન્સ્ટેબલે મરીઅમને સવાલ કીધો.

“હા, તેણેજ, કારણ કે તેના બોલવા ઉપરથી, તેની હા ઉપરથી, તેની સંવર્ણી રીત ઉપરથી, હું ધારું છું કે તેણેજ તેણીનું ખુન કીધું હશે,” મરીઅમે જવાબ દીધો, “તે છતાં તે કાંઈ મોટો પૈસાવાળો હતો, એમ મારી ખાતરી છે.”

સરદાર કરીમખાંએ આ બાબદ ઉપર કાંઈ પણ ટીકા કીધી નહીં. મરનાર સ્ત્રી સાથે કાંઈ મોટું માણસ હતું એ સાંભળીને કરીમખાંને મનમાં ધણો સંતોષ પેદા થયો હતો, પણ બાહરેથી તે કાંઈ બોલ્યો નહીં. મોટાં માણસોને તે ધિક્કારતો હતો, અને મોટાંઓ ગુનાહમાં વધારે દુબેલાં હોય છે, એમ માનનારાઓમાંનો તે એક હતો.

વળી એક મોટા માણસના હાથે કરીમખાંને થોડુંક થયું ગેરઠન્સાદ થયો હતો. એક મોટા માણસે તેને હસીમાં મુક્યો હતો. એક પૈસાવાળાએ થોડુંક થયું તેનાં સ્વસ્થાને નાશ કર્યો હતો, તેથી પૈસાવાળા વર્ગમાંથી આ ખુન કર્યું હોય, તો મોટાઓ કેવા ખોટા છે, એવું દેખાડી આપીને પોતાના હરિદ્ ઉપર આડકતરી રીતે વેર લઈ શકાશે, એ વિચારથી તેના દિલમાં ખુશાલી પેદા થઈ હતી.

મી૦ સ્મીડલ પોતાના ‘સ્ટુડીઓ’માં જવા તૈયારી રહ્યો હતો. મરીઅમની જીબાની લખી લઈને તેણીને નજરકેદ રાખવામાં આવી, કારણ કે તેણી ધણી અગત્યની શક્તી હતી. મી૦ કરીમખાં અને મી૦ સ્મીડલ બન્ને વિક્ટોરિયામાં બેસીને મી. સ્મીડલના ‘સ્ટુડીઓ’માં સીધા ગયા. ખુનની જગાએ પોલીસનો પોહરો રાખી મેળવામાં આવ્યો હતો.

પ્રકરણ ૫ મું.

રજબઅલીની પરીન.

કાંઈ માણસ મોટાઈમાંજ જનમ્યા હોય છે, કાંઈ માણસ પોતે મોટાઈ મેળવે છે, અને કાંઈ માણસને મોટાઈ નહીં ધટે, તોપણ તેને

મારી કુટીને મોટાઈ આપવામાં આવે છે. ખુદરતની આ વેંહચણી અન્યમ જાતની છે ખરી.

રજખઅલી આ છેલ્લા વર્ગનો હતો. જનમ્યો ત્યારે તે મધ્યમ વર્ગના વેપારીના છોકરા કરતાં ચઢીઆતો નહીં હતો. તેનામાં અસાધારણ હુશ્યારી જેવું કંઈ હતું નહીં, અને તે છતાં પોતાની કારકીદીની શરૂઆતથીજ મોટાઈની દેવી, કહો કે લક્ષ્મી દેવી, તેના ઉપર પ્રસન્ન હતી.

રજખઅલીનો બાપ મરણ પામ્યો ત્યારે તેના ધંધા દીકરાને સોંપી ગયો હતો, પણ તે વખતે કંઈ તેનો ધંધા એટલો બધો ધીકતો હતો નહીં. પણ જે વખતથી ધંધા રજખઅલીના હાથમાં આવ્યો, તે દાહડેથી તે અત્યાર સુધીમાં તેની પેહડી ચીનના વેપારમાં મુંબઈમાં પેહલાં નખરની ગણાય છે. વળી રજખઅલી પૈસાના જ્વેરે એવાં ઉંચા કુળની બાતુ સાથે પરણ્યો હતો કે તેની પરણેલી જીંદગી પેહલેથી તે છેવટ સુધી સુખી નિવડી હતી.

તેની પરણેલી જીંદગી પાંચ વરસ અગાઉ ખતમ થઈ હતી. તેની નમુનેદાર ધણીઆણી એક ચઉદ વરસની છોકરી મુકી મરણ પામી હતી. હાલ તે છોકરી ઓગણીસ વરસની હતી, અને તેણી માતાના સઘળા ઉમદા ગુણો તે છોકરીમાં ઉતર્યા હતા.

આ છોકરી પોતાના ઉમદા અને ઉંચા ગુણોને લીધે, તેમજ તેણીની સુધરેલી માએ તેણીને ઉંચી ઘેરની કેળવણી આપી હતી તેથી, આજે પોતાની જાતમાં એક નમુનેદાર છોકરી ગણાતી હતી, અને તેણીના હાથની માગણી ભજા ભજા મોટા ઘરથી થતી હતી.

વળી તેણીના બાપે ઠરાવ કર્યો હતો કે, છોકરી પોતાની મરજીનો ધણી પસંદ કરે. જે બે અઠવાડિયાં અગાઉ રજખઅલીને પૂછ્યું હોત, કે તારી છોકરી કાણુને પોતાના વર તરીકે કબુલ રાખશે, તો તે લગભગ ખાત્રીથી કેહત, કે નવાણું ટકા મારી છોકરી સરદાર કરીમખાં સાથે પરણશે. તેણીના હાથની ઉમેદ નજદીક એક દજન ખાનદાની

જીવાનીઆઓ કરતા હતા, પણ કાવવાનો 'ચાન્સ' ફક્ત જે જાણતે લાગતો હતો. એક તો સરદાર કરીમખાંને ચાન્સ હતો, અને બીજો ચાન્સ નવાબ અકબરઅલીના છોકરા મહેરઅલીને હતો. ખરી વાત હતી કે નવાબ અકબરઅલીના છોકરાનું ખાનદાન રજાઅલીના ખાનદાન કરતાં ઘણું ચઢિયાતું હતું, પણ રજાઅલીની ખાતરી હતી કે નવાબ એટલો પાછો હતો કે પોતાનો છોકરો, જે એક વેપારી જેવાની છોકરી સાથે પરણે, તો છેડાઈને દીકરાને વારસામાં અરધી પણ આપી જાય નહીં, અને તેથી તે પોતાની છોકરીને પોતાના મિત્ર સરદાર કરીમખાં સાથે પરણેલી જેવાને વધારે ખુશી હતો. વળી નવાબ અકબરઅલીની મોટી જગીર અને ખેતાખેનો વારસ મહેરઅલીના વડો ભાઈ હતો, એટલે મહેરઅલી તરફ રજાઅલીનું ધ્યાન ઓછું હતું. સરદાર કરીમખાં ગરીબાઈમાંથી વધીને હાલ સારો ઓધ્ધા ભોગવતો હતો, અને તેની છોકરી જે કરીમખાંને પસંદ કરે તો તે પોતે ખરાં જીગરથી ખુશી થાય એમ હતું. આવા વિચાર છતાં તેણે પોતાની છોકરીને પૂર છુટ બક્ષી હતી કે તારી મરજી પડે તેનો હાથ ધરવો, કારણ કે મારી પાસે સુખ અને સગવડ મળે તેટલા પૈસા પૂરતા છે. બાપની અગ્નયબી વચ્ચે પરીને તો નવાબ અકબરઅલીના છોકરા મહેરઅલીને પરણવાનો કાલ આપ્યો હતો, અને બિચારા સરદાર કરીમખાંને સાશ ના પાડી હતી.

આથી રજાઅલી પોતાના દિલમાં સહેજ દલગીર થયો હતો, પણ તેથી એમ નહીં સમજવું કે નવાબના છોકરા તરફ તેને ધિક્કાર હતો. તેની ચાલચલણ, કેળવણી, ખાનદાન, સરવે તેને પસંદ હતું. વળી પરીનની ખુશીને તેણે તુરત પોતાની બહાલીથી ટેકા પણ આપ્યો હતો અને પોતાના ભવિષ્યના જમાઈને 'શિકહેન્ડ' કરીને ઇન્જીયું હતું "સુખી રહેજો!"

રજાઅલીને પકકી ખાતરી હતી, તેમજ મહેરઅલી પણ જાણતો હતો કે નવાબને પોતાના દીકરાની પસંદગી પસંદ પડશે નહીં, અને તેથી

બાપની દોલતનો હિસ્સો પણ મળવાની આશા મેહરઅલીએ છોડી હતી. મેહરઅલી કેળવાયેલો જવાનીઆ હતો, અને તેથી તે સધળું ખોલવા તૈયાર થયો હતો, કારણ કે તે પરીનને સર્વે ચીજ કરતાં વધારે ચાહતો હતો. રજબઅલી પણ પોતાની દીકરી તરફ મેહરઅલીનો એટલો બધો આદર જોઈને ખુશી હતો, અને તેથી તેણે પણ મેહરઅલીને ઘર જમાઈ કરી રાખવાનો ઠરાવ કીધો હતો.

પરીને મેહરઅલીનો હાથ કબુલ્યો, અને રજબઅલીએ મેહરઅલીને પરીન આપવાની બહાલી આપી, તેને બાર કલાક થયા હતા નહીં, તેટલાંમાં મેહરઅલીને એક તાર મળ્યો, જેથી તેને એકદમ પુને જવું પડ્યું. નવાબ અકબરઅલી અને તેને ગાદીવારસ બન્ને ત્રેનમાં પુને જતા હતા, તે વખતે તેઓને રસ્તામાં ત્રાણુધાતક અકસ્માત થયો હતો. ગાદીવારસ છોકરો તુરત મરણ પામ્યો હતો, પણ નવાબ બાપને ગંભીર ઇજા થઈ હતી, છતાં તે જીવતો હતો, અને તેને પુને પોતાના જુનાં ઘરમાં લઈ ગયા હતા.

પોતાનો બાપ ભાઈ હૈદરાબાદમાં પોતાના મેહલમાં મજાહ મારે છે એવા ખ્યાલમાં મેહરઅલી હતો. તેઓને ત્યાંથી પુને આવવાનું શું કારણ તે મેહરઅલી સમજી શક્યો હતો નહીં. મુબઈથી પુને તુરત ઉપડી જઈ મેહરઅલી પોતાના બાપ આગળ જઈ પોહોંચ્યો, અને બીજે દિવસે તેણે પુનેથી પોતાના સસરા ઉપર તાર કીધો કે 'નવાબ અકબરઅલી ગુજરી ગયો છે, અને તેના વડા હૈયાત દીકરા તરીકે તેની ગાદી ઉપર મને હક મળ્યો છે, અને તેથી પરીન હવે એક નવાબની બાઈડી કહેવાશે.'

આ રીતે રજબઅલીના ખાનદાનમાં નહીં ધારેલી મોટાઈની વધામણી થઈ. કહેવત છે કે અલ્લામીઆ દેતા હએ ઉસકુ મોંહ ચીરચીર કે દેતા હએ. તેવી વાત રજબઅલીને ત્યાં હતી. વેપારમાં સવળો પાસો સદા પડતો રહેતો હતો. દોલત દીનપર દીન વધતી હતી. ખાનદાની જમાઈ મળ્યો હતો, અને જમાઈજીને નધારેલી નવાબની ગાદી મળી હતી.

જે કે પોતાની છોકરી આજ કેટલા દિવસ થયા અદરાઈ ચુકી છે, અને જમાઈજીને આપની જગા મળી તેને પણ પખવાડીઉં થઈ ચુક્યું છે, તોપણ રજબઅલી એની એજ બાબદ ઉપર વિચારમાં એટલો મશગુલ થાય છે કે કેટલીકવાર તે ખાતાં ખાતાં પણ વિચારમાં પડે છે, અને વળી આજે પણ નાસ્તો ખાતાં ખાતાં વિચારમાં પડ્યો છે, તેથી તેની બેટી બોલી, “બાવાજી, તમે આજે નાસ્તો કાંઈ ખાધો નથી, ચાહ પણ પીતા નથી, અને થંડી પડી ગઈ છે. તમને એટલો બધો વિચાર શાનો ? વિચાર તો મને કરવો જોઈએ, અને અંદેશો પણ મારે કરવો જોઈએ, કારણ કે મેહર (મેહરઅલી) આજે નાસ્તાપર હાજર થવાતું ‘પ્રોમીસ’ આપી ગયો હતો પણ હજી આવ્યો નથી. એ પ્રમાણે ગઈ કાલથી આજ સુધીમાં તેણે ત્રણ વખત આવવા કહ્યું અને તે ત્રણડે વખત આવ્યો નહીં. ગઈ કાલે બપોરે ગાડીમાં ફરવા જવા કહ્યું હતું પણ આવ્યો નહીં, ને ચીડી માંડલી કે મારાથી બનશે નહીં. રાતે આપણે ત્યાં હમેશ મુજબ આવનાર હતો, તે રાતે પણ તે આવ્યો નહીં. ગઈ રાત્રીને વાસ્તે મેં આફેક્શનના સંઘળા માનીતા ‘રેકાડ’, કાહડી રાખ્યા હતાં, પણ તેણે મને નાશીપાસ કીધી, અને આજે પણ એનો હજી પત્તો નથી, જે કે સહવારના પોહોરમાં બીજી ચીડી આવી છે કે સાડા નવ વાગે નાસ્તાપર હાજર થઈશ.”

રજબઅલી પોતાના વિચારમાંથી ફરેગ થઈને નાસ્તાપર હાથ ચલાવવા લાગ્યો અને બોલ્યો, “હા, મારી દીકરી, મને બી તારા મેહરની ચાલ પસંદ નથી. બાર કલાક થયા તને મળ્યો નથી એ તે શું એની રીતલાત ! ખરેખર એને મોટો ગુનાહ કર્યો છે ! બાર કલાક થયા તારાથી થોભાયું કેમ !”

“બસ બસ બાવાજી, મને ચીડવો નહીં !”

“હવે કાંઈ મારાથી નવાબની બાબડીને ચીડવાય ! અરરર ! એ વાતજ ન બને ! વાઈ ચાલ હું તને પૂછું કે પેલા સરદાર કરીમખાને બબર પડી કે તું મેહર સાથે અદરાઈ છે ? આપણે ત્યાં એ કેટલા દિવસ થયા આવ્યો નથી ?”

“હા, તેણે ઘણા દાહડા થયા જાણ્યું. મારી ઉપર એના એક કાગળ આવ્યો હતો અને જવાબમાં મેં તેણે એ વાત પણ જણાવી દીધી છે.”

“બિચારો કરીમખાં! એ કેવો નાસીપાસ થશે! હું તેને માટે દલગીર છું! એની કાંઈ જોવો તેવો જમાઈ ન થતો! એ પણ નોંબુવાન છે!”

“નોંબુવાન! બાવાજી એને તો પાંતરીસ વરસ છે, એટલે એને તો ખરું પૂછો તો અરધા ઘરડો કહેવો જોઈએ.”

“ત્યારે મેહરઅલી જે માત્ર છવીસ વરસનો છે તે નોંબુવાન ખરો કે? વાહ! જીંદગીમાં અનુભવ મેળવવાનો એજ વખત છે. પણ બાપડીને નાસીપાસ કરવી નહીં, એમ એને હજી અનુભવ હોય એમ લાગતું નથી. જો અનુભવ હોત તો તને ત્રણ વખત નાસીપાસ કરવા અગાઉ એ પુખ્ત વિચાર કરત.”

“બાવાજી! હવે તમે મને ચીડવવાનું બંધ કરો! ગઈ કાલે મેહરઅલી આવવાને નહીં જાણ્યું હશે એમ મારી ખાતરી છે. થોડુંક થયું એના મનને શાંતી નથી, તે તમે જાણતા નથી? એના બાપનાં અગમ્યમાં મરણથી તેનું સઘળું કામ અને કામની જંગલ એની ઉપર આવી પડી છે, તેથી એણે વગર કારણે મને નાસીપાસ કીધી હોય એમ હું માનતી નથી. નહીં, બાવાજી, બસ હવે એ વાત ના કરો, અને તમારો નાસ્તો ખાઓ.”

નાસ્તાપરથી ઉઠ્યા પછી, તેણી પોતાના પક્ષીઓને ખવાડવા દોડી. બારી વાટે સોનેરી પીંજરાઓમાં તેણીનાં માનીતાં ‘કેનેરી’ પક્ષીઓ નાચતાં કુદતાં હતાં. તેઓની આગલ સીસાડી વગ્ગડતી અને તેમને રમાડતી તેણી બારી વાટે ઉભેલી હતી, તે વારે તેણી પોતાના અચ્છા ટેસ્ટથી કીધેલા પોશાકથી તેમજ પોતાના હસ્તા મુખડાં અને રંગીલા ચેહરાથી એવી તો રણીઆમણી અને લલચાવનારી દીસતી હતી કે રજખઅલી તેણીને પછવાડેથી જોઈ મળકાતો હતો, અને પોતાની આવી ઉમદા એટીની ઉમદા દબનો ખ્યાલ કરતો હતો, તેટલાંમાં તેણીની પછવાડે જઈને પછવાડેથી કાંઈ બોલ્યું:—

“સાહેબજી, કેનરી પક્ષીઓની રક્ષક બાતુ! હું તમારી આગળ આવું કે? મારાથી કંઈ ધણો મંભીર ચુનાહ થયો છે શું?”

“ઓ મેહર!” તેણીએ તેને હસીને આવકાર આપ્યો, “હાજી, આગળ આવો! તમારી સાથે વાત તો કરવી ન જોઈએ, પણ જેમ તેમ વાત કરીશું. નાસ્તો તમારી વાટ જીવે છે, અને તમારે શરમાવું જોઈએ.”

“નાસ્તો મારી વાટ જીવે છે તેને માટે મારે શરમાવું જોઈએ?”

“નહી, તમે આવશો કહીને નહીં આવ્યા તે માટે શરમાવું જોઈએ. વાર ચાલો આવો, તમે ક્યાં ફરો છો તેનો બધો હિસાબ આપો. તમને શિક્ષા ધટે છે, અને તમે ભૂખ્યા પણ હશો. પણ ઈંડાં બફાઈ ગયા છે અને ચાહ ઠંડી ગાર થઈ ગઈ છે.”

નવાબ મેહરઅલી, કારણ કે હવે તેને પોતાના નવાબનો વંશ પરંપરા ખેતાબ મળી ચુક્યો હતો, તે પોતાની પરી જેવી પરીન સાથે, રજબઅલી જે હજી નાસ્તાની ટેબલ પર બેસીને વાંચતો હતો, ત્યાં ગયો. પોતાના સસરા સાથે સલામ આલેકુમ કરીને કુનસ બજાવી નવાબ મેહરઅલી નાસ્તા પર બેઠો.

અતરે વાંચનારને જાણવું જોઈએ કે રજબઅલીને ત્યાં સઘળું ઈંચિજી દબ પર, સહવારે, રાતે, બપોરે, ખાણું ચાલતું હતું. પરીનનો ‘ટેસ્ટ’ પણ સુધરેલો હતો. મેહરનો ‘ટેસ્ટ’ તો તેથી પણ ઉંચો હતો, અને રજબઅલી જેની પાસે હવે દોલત બેશુમાર થવા લાગી હતી, તેણે પણ પોતાને ત્યાંના ઓરડા સુધરેલા ‘ટેસ્ટ’ પર રાચરચીલાંથી સણગાર્યા હતા, તેમજ જમવા બેસવાનો ઓરડો પણ જુદો રાખ્યો હતો, કારણ કે પોતાના મેહલ જેવાં મકાનમાં ઓરડા બિસ્થાર હતા. વાંચનાર કદાચ પૂછશે કે ત્યારે ટેબલ પર છરી કાંટા પણ હતા કે? હા, હતા ખરા, પણ રજબઅલી તો હાથથી ખાણને ધનસાફ આપતાં શીખ્યો હતો. પરીને છરીકાંટા વડે ખાવાની ‘પ્રેક્ટીસ’ કરી હતી, પણ તેણી પણ સાધારણ રીતે હાથ વડેજ ખાતી હતી, પણ મેહર સઘળી વખત છરીકાંટા ખાતો હતો, અને તેથી મેહર જમવાનો હોમ ત્યારે સઘળાં છરીકાંટા વાપરતાં હતાં.

મેહરનો નવાખી તોર તેના દેખાવપરથીજ પુસ્તક થતો હતો. તે મધ્યમ ઉંચો, અને પતલા બાંધાનો હતો. કમરમાંથી પતલો પાણુ ખંભા આગળથી પોહલો હતો. ચેહેરો ખુલ્લો અને પ્રમાણિક તુરત પ્રગટી નિકળતો હતો. હોઠ મૂછોથી ઢંકાઈ ગયલા હતા. બવાં કમાનદાર હતાં, અને તેની આંખો જે ખુલ્લા બલુ રંગની હતી તેમાં નિરદોષપણું અને સમ્યાધના ગુણો તુરત દીસતા હતા. તેનો પોશાક બપકાબંધ હતો, પણ તેમાં ટચાકપણાનો અંશ ભેળાયલો હતો નહીં. તેના અંગ ઉપર હીરાનાં બટન, સોનાતું ઘડિયાલ, અને છોડો, અને આંગળી ઉપર વીંટી, એ ઉપરાંત ખીજું કંઈ પેહરીને તેણે જીવરડો કર્યો હતો નહીં.

“આવો આવો નવાખ સાહેબ ! આવો સાહેબ ! તમુને એક ‘લેકચર’ સાંભળવું પડશે. તમે સુધારાવાળામાં ખપીને એ પ્રમાણે ‘એપોઇન્ટમેન્ટ’ રાખો છો શું ? નાસ્તા ઉપર આવવા કહીને, પોણા અગીઆર વાગે નાસ્તો ખાવા આવ્યા કે ? પરીનને સમજાવી લો અને પછી બેસો. હું તમારા માટે ખીજે નાસ્તો લાવવાનો ફકમ કરું છું.”

“નહી, મેહરખાન. હું નાસ્તો ખાઈ આવ્યો છું,” એમ કહીને તેણે પરીનને પૂછ્યું, “કેમ વાહલી પરીન, મારો શું એવો ગુનાહ થયો છે કે તે માફ નહીં કરી શકાય એવો છે ? તું મારી વાત સાંભળશે ત્યારે જરૂર માફ કરશે. હું થાકી ગયો હતો અને તેથી સહવારે નવ વાગે ઉઠ્યો, અને તેથી સાડા નવ વાગે નાસ્તા ઉપર અતરે હાજર થવાને માટે મને વખત પૂરતો હતો નહીં, અને તેથી મેં નાસ્તો મારે ત્યાંજ ખાધો, અને નાસ્તો ખાધને બનતી ઝડપે તમે બાઈ સાહેબની આગલ અતરે હાજર થયો છું.”

“સહવારે નવ વાગે ઉઠ્યા તો રાત્રે સુતા હતા ક્યારે ? રાત્રે જાગરો કીધો હોય એમ મોઢાંપરથી દીસે છે.”

“હા, ચાર કલાક ભાગ્યે સુતો હોઈશ. સહવારે પાંચ વાગે હું ઘર ગયો હતો.”

પરીન જે મેહરનાં ખભાં ઉપર હાથ મુકીને ઉભેલી હતી, તેણીએ હાથ ખસેડી નાખ્યો. અને મેહરના ચેહરાપર ટીકતી ટીકતી જોતી ઉભી, અને બોલી, “પાંચ વાગે ઘર ગયા ! ત્યારે આખી રાત બાહર કાઢાડી ! આપરે ! મેહર ! એટલું બધું મોટું બાહર રહેવાનું શું કામ ?”

પરીનના બોલવાને લીધે, તેમજ પરીનની હપકાશ્પી દબને લીધે, તેમજ પરીનને આ વાત પસંદ પડી નહી તે માટે, મેહરઅલીએ હોડ કરીને પોતાની સુધ્ધી ફેકાણે આણી, અને વાત ઉડાવવાની મતલબથી ‘કેનેરી’ બરફ જેતો હોય તેમ બેંદરકારપણે જવાબ દીધો, “મને કામ હતું. આખી રાત ‘સોલીસીટર’ સાથે કામમાં ગુંટાયલો હતો. મારા આપની ‘એસ્ટેટ’માં કેટલોક ગોંટાળો છે, તે સઘળો દૂર કરીનેજ હું સઘળી મીલકતનો ‘ચાર્જ’ લેવા માગું છું. હું રાતે અહીં આવવા કહી ગયો હતો, પણ મને એક કાગળ મળ્યો, તેથી મને ત્યાં જવું પડ્યું.”

“બગી મીલકત ! આખી રાત ઉગ્નગરો કરવાની શી જરૂર ? જીવેલી તમારો ચેહરો કેટલો ઝાંખ મારી ગયો છે ! ત્યારે શું આખી રાત કાગળનાં ચીથડાં સાથે સોલીસીટરને ત્યાં તમોએ કાઢાડી ?”

“હા,” મેહરઅલીએ ધીમેથી જવાબ આપ્યો, પણ તે અંદરથી ધ્રુસરાયલો લાગતો હતો. તેણે વાત ઉડાવવા કહ્યું, “પરીન આ તારાં ‘કેનેરી’ પક્ષીઓ બહુ ફક્કડ થતાં જાય છે. મોટાં થયાં અંદા !”

તે ‘કેનેરી’ પક્ષીઓને રમાડવા ઉભો. તેઓનાં પીંજરા તરફ હાથ ઉંચો કરીને તે વારે પરીનની નજરે કાંઈ નવું દેખાયું, અને તેથી તેણી બોલી ઉઠી, “મેહર, આએ હાથનાં બટન ટીક નહી લાગતાં. મને જોવા દે. એ તમને પેહેરતાં મેં કાંઈ દાહડે જોયા નથી ! એમાં શું જડેલું છે ?”

“લસનીઓ, એ પથરને લસનીઓ કહે છે.”

“એ મને તો બિલકુલ ગમતાં નથી. તમે હમેશાં પેહરો છો તે ‘પૅર’ ક્યાં ગઇ? સોનાનાં બટનમાં વચમાં હીરો જડેલો છે તે બટન તમે પેહરતા હતા તે ક્યાં છે? મને તો તે ગમે છે. હવેથી તેજ પેહેરીને આવજો.”

“મને તે બિલકુલ ગમતાં નથી,” એવો જવાબ તેણે સેદજ ધભરાટના દેખાવથી આપ્યો, “વળી તે ભાંગી તુટી ગયાં છે, અને તેથી મેં તે બટન આપીને ગઇ રાત્રે એક દોસ્ત મળ્યો તેની પાસે આ બટન અદલબદલ કરી લીધાં છે.”

“વળી એકવાર કહોજ કે આખી રાત સોલીસીટરને ત્યાં કાહડી, અને હવે કહોજ કે દોસ્ત મળ્યો હતો!”

“હા, જતાં જતાં રસ્તામાં મળ્યો હતો.”

“અને રસ્તામાં ઉભા રહીને તેની પાસે તમે બટનની ‘પૅર’ અદલબદલ ફીધી, એખી એક અજ્ઞયબ વાત છે! રીતમાત રાખવા ઉપર વારંવાર રસાલાઓ લખનાર તમે આવી રીતે રસ્તે ઉભા રહીને બટનબદલી લઓ! મારા મેહરબાન મેહર, બોલો તમે શું કહેવા જતા હતા આજે તમારું બોલવું એમ એક એકથી ઉલટું કેમ?”

એ વાત પડતી મુક-વાઈ તારા બગીચાનાં ફુલોની માવજત કેમ લેતી નથી?” મેહરબલીએ વળી વાત ઉઠાવીને પૂછ્યું.

આ પ્રમાણે તેઓ બન્ને એક મેક સાથે વાત કરતાં હતાં તેવામાં રજબઅલી, જે નારતો ખાઈ રહ્યા પછી ન્યુસપેપર વાંચવા ઇઝીચેર ઉપર બેટ્યો હતો, તે બોલી ઉઠ્યો, “કમકમાત ભરેલું! ખુદા પનાહ રાખે! કંપારી ધૂટે છે! ચંડાલ! મુજ! નાપાક!”

“આવાજી આવાજી!” પરીન બોલી ઉઠી; રંજબઅલીનું મોઢેથી બાલવું બન્નેએ સાંભળ્યું હતું, અને તેથી બન્ને જન તેની તરફ જોવા લાગ્યાં, “આવાજી, શું છે? શું વળી કાંઈ દોરોમાં કોઈ જાતનો રોગ ફેલાયો છે? કે કોઈ સોનેરી ટોળીવાળાએ નવું સાહસકર્મ કરી બતાવ્યું છે? કે વળી બંગાલી લોકોએ નવી તરાંહના સોગંદ લીધા છે?”

“અરે તેવું કાંઈ નથી! આ તો ખુન થયું છે! ભાવખલા તરફ કરપીન ખુન થયું છે! ખુનખી બે જનનાં! થોડે થોડે છેટે એક ઓરત અને એક મરદ બેનાં ખુન થયાં છે!”

“બચ્ચીત કમકમાત ભરેલું!” મેહરબલીએ ખભાં ચઢાવીને જવાબ દીધો, અને પોતે કાંપતો હોય તેમ લાગ્યો, “આવા મોટા રસ્તાપર ખુન! ખુની પકડાયો છે કે?”

“નહી! કોણે ખુન કીધું છે અને શા સખ્ખસર, તે હજી જણાયું નથી! કાંઈ પત્તો નથી. પણ સખર સખર! આ તો કાંઈ નવાઈનો જમાનો છે! હજી કોણે જાણે ભવિષ્યમાં શું શું નવું થશે!”

ખુનની વીગત છેક મોડી રાતે ન્યુસપેપરવાળાને મળી હતી, તેથી આ ખુનની ખબર એક જુદાં છૂટાં કાગળ ઉપર વધારા તરીકે ન્યુસપેપર સાથે આવી હતી. તે વધારો રંજબઅલી વાંચતો હતો, અને તે વધારાના છેટે નિચે પ્રમાણે લખાણ હતું:—

“છુપી પોલીસના હાલ કામચલાઉ સુપ્રીન્ટેન્ડન્ટ, સરદાર કરીમખાં, જે જરમન વિદવાન મીં સ્મીડતના એક ખાસ એલો થાય છે, તે આજ કેટલુંક થયું ખુનના કેસ પકડવાની એક નવાઈ જેવી શોધ કરવા પાછળ મંડ્યો છે. અમને પોલીસ તરફથી કહેવામાં આવે છે કે ગઈ રાતના થયેલાં ખુનનો પત્તો મેળવવા મીં સ્મીડતે મરનાર ઓરતની આંખનો પોતાનાં યંત્રમાં ફોટો પાડી લીધો છે, અને અમને આશા

આપવામાં આવે છે કે કેટલાક નવા વધારા અને સુધારા પછી આ યંત્ર એટલું સંપૂર્ણ હાલત ઉપર લાવવામાં આવ્યું છે કે ગદ્ય રાત્રનાં ખુનનો પત્તો આ યંત્ર વડે મેળવવાની સરદાર કરીમખાં પુરતી આશ રાખે છે.”

ઘોડા વિનાની ગાડી ચાલશે, હજારો કોશ ઉપર લોકો વાત કરી શકશે, હવામાં મુસાફરી થશે, અને એવી એવી બીજી વાતોની અગમચેતી બનમારપ હકીમ જેવા અસલના બાણકારો કરી ગયા હતા, તે સઘળું તે વખતના લોકોને નવાઈ જેવું, બલકે ગપ મારવા જેવું લાગતું હતું, પણ તે આજના વિદ્યાના જમાનામાં બની ચુક્યું છે. તેથી મી. સ્મીડતની આ નવી શોધ તરફ વાંચનારે શકની નજરે જેવું નહીં.

પ્રકરણ ૬.

અજાયબ ચાલ.

રજબઅલીએ ન્યુસપેપરનો વધારો વાંચીને ખોલા ઉપર નાંખી દીધા, અને તે હાથ જોડીને વિચારમાં બેઠા. થોડી પળ ઓરડામાં ચુપકાઈ અને અજાયબી પંથરાઈ હતી. ચુપકાઈ તોડનાર નવાજ મેહરઅલી હતો, “અજાયબ જેવું છે! એટલુંજ નહીં પણ માનવા જેવુંખી નથી! કદાચ તે જરમન વિદ્વાન ખરોખી હોય, તોપણ આ કેસમાં કદાચ નહીં પણ ફાવે, કારણ કે મરનાર સ્ત્રીની નજરે મરતી વખતે ઘર, દિવાલ, કે બતીનો થાંબલો નજરે પડ્યો હોય, અને સમજે કે તે વિદ્વાન મરનારની આંખમાંથી એવી એક ચીજનો ફોટો રજુ પણ કરી શકે, તો ખુની કેમ પકડાય વાં? એ તો કરીમખાંનાં ફાંફાં છે!”

મેહરઅલી અને કરીમખાં બન્ને પરીનના હાથના ઉમેદવાર હતા, ત્યારથી તેઓ એકમેકને પોતાના હરિફ ગણીને એક બીજાની ઓડ કાઢવાની

તક મળે તો છોડતા હતા નહી. હરિફની ખોડ કાઢવી એ માણસાઇ નબળાઈ છે અને ગમે તેવા શીખેલા, ડાહ્યા, અને આબરવાલાઓ પણ એ નબળા ખવાસને આધીન રહે છે.

“કાંચ નહી એવો કાંધ ફોટો આંખમાંથી રજુ થાય કે જે ઉપરથી ખુનીનો કાંધ પત્તો મળી શકે?” પરીને તકરાર કીધી, “એમ સમજો કે ખુનીએ પોતાનો હાથ છરી મારવા માટે ઉંચો કીધો, અને મરનાર સ્ત્રીએ તે હાથ તરફ ટગર ટગર જોયા કીધું હોય, તો તે ઉપરથી ખુનીનો પત્તો મેળવવાની કડી કાંચ નહી મળી શકે? હાથનાં આંગળાં, હાથ ઉપર પેહરેલી વીંટી, કે દગલાની આંદે, કે હાથના બટન, એવી કાંઈ ફોટો ઉપરથી ખુનીની નિશાન થોડી ઘણી મળ્યા વિના રહે નહી. જુઓ, આપણે એક દાખલો લઈએ; જાણે તું મેહર માફ ખુન કરે છે અને તું મને મારવા હાથ ઉંચો કરે છે, અને મારી નજર તારા હાથનાં બટન ઉપર પડે, તો મીઠી સ્મીડતના ચંત્રમાં હાથનાં બટન પડે, અને તે ઉપરથી તું પકડાય.”

આ દાખલાથી મેહર ધુજતો ધુજતો બોલ્યો, “કમકમાટ ભરેલું! પરીન, બીજો કોઈ દાખલો તને સુઝ નહી પડ્યો! આહ! આવો દાખલો આપીને તેં મારું દિલ દુઃખવ્યું છે! હું તારું ખુન કરું, એ બને?”

“ચાલો મારું ખુન નહીં બને તો કોઈ બીજાનું! પણ મેહર, તારાથી ખુન કદી થઈ નહીં શકે. ખુન કરે તો પેહેલાં તો તારાં મોઢાં ઉપરથી તું પકડાઈ જાય, કારણ કે ફક્ત ખુનની વાત ઉપરથી તું કેટલો ફિક્કો મારી ગયો છે! ચાલો વાફ, હશે, એ વાત પડતી મેલો, પણ આવાજ, પેલા વિદવાનના સાંચામાં શું પડ્યું છે? મેહર કહે છે તેમ કાંઈ દિવાલ, બતીનો થાંભલો, કે ખુન પકડાય તેવી કાંઈ સધર નિશાની?”

“ન્યુસપેપરમાં તે કાંઈ જણાવેલું નથી,” રજબઅલી બોલ્યો, “અને પોલીસ કાંઈ એવી કાચી નથી કે એ વાત પ્રગટ કરે. જો પ્રગટ

કરે તો ખુની તેવી સઘળી ચીજોનો નાશ કરે, ને પોલીસને ખાલી મેહેનતમાં નાખે. હું તો આ સઘળી વાત ઉપરથી એમ ધારું છું કે ખુની કોઈ તે જગાનો રહેવાસી નથી, અને વળી તે કોઈ સારો ખાનદાની માણસ હોય એમ ધારવામાં આવે છે.”

“કેટલું ખોટું!” પરીન બોલી, અને બોલતાં જાણે પોતાના બાપનું બોલવું તેણીનાં ધ્યાનમાં ઉતર્યું નહીં હોય, તેમ હસી, “વળી બાવાજી, તમેથી સરદાર કરીમખાંની માફક શું બોલો છો! જે પણ અધાર કરીપીણુ કામ થાય તેમાં પૈસાવાલાનો હાથ હોવો જોઈએ એમ કરીમખાંનું માનવું છે, પણ હવે આ ખુન કોઈ હલકી સ્ત્રીનું થયું, છે તો કોઈ પૈસાવાળા મોટાને તેનું ખુન કરવાની શી મતલબ કે ગરજ? એ કાંઈ મારા માનવામાં આવતું નથી. કેમ મેહર, મારું કહેવું ખરું, લાગે છે કે બાવાજીનું? મેહર, તું બી પૈસાવાળો અને મોટા કુટુંબનો છે અને તું બી ગંધ રાત્રે બાહરે હતો, તો કરીમખાંના ધારવા પ્રમાણે કાંય નહીં તું ખુની હોય? આહા હા! કરીમખાંની દલીલ તદ્દન બેવકુફાન લગેલી છે! એમ બનેજ નહીં!” આ પ્રમાણે પરીને નિરદોષપણાથી ટકાર કરીને હસવા માંડ્યું.

મેહેરે કાંઈ જવાબ આપ્યો નહીં. તેનું ધ્યાન ‘કેનરી’ પક્ષીઓમાં હતું, અને તેણે આ છેલ્લી વાત કાંઈ સાંભળી હતી નહીં.

“ગમે તે હોય, ખુની મોટો માણસ હોય કે ફકીર હોય, તોપણ હું ઇચ્છું છું કે જલદી પકડાય! ખચ્ચિત! ખુની કોઈ કસાઈના હેયાંનો હોવો જોઈએ! આ ખુન વિષે ખબર વાંચીને મારું લોહી થંબ થઇ ગયું છે! કહે છે કે મરનાર સ્ત્રીનું મોં થણુંજ કદરખીલામનું છે! ને તેણીનાં મોં ઉપર આંસ છે.”

રજબઅલીની વાત એકદમ બંધ પડી, કારણ કે બારી આગલ જ્યાં મેહરઅલી ઉભો હતો, ત્યાં કાંઈ અવાજ થયો. કેનરીનું પીંજરું

હાથમાં લઇને મેહરઅલી કંનરીને રમાડતો હતો, તે પીંજરં તેના હાથમાંથી પડી ગયું હતું, અને તેના હાથ પર ધુજતા હતા, અને તે શિક્કો ફર પડી જઇને તુરત બેસુધ્ધ થઇ ગયો એવી હાલતમાં ધબરાયલો લાગતો હતો.

“ જો જો પરીન, મેં તારાં સુખી કંનરીનું પીંજરં ભાંગ્યું છે !
ઓ ખુદા ! કેટલું ખોટું થયું છે ! ખરેખર એ નહીં ખમાય એવું છે ! ”

“ મેહર, મેહર, તું ઉજળો પુની જોવો થઇ ગયો છે ! જો તારા હોઃ ઉજળો થઇ તુંને કાંઇ ધબરાટ હોય તેમ દેખાડે છે. હા, મારાં કંનરીનું પીંજરં ભાંગ્યું અને તે હવે આખું થાય એમ લાગતું નથી, તોપણ એ ઉપરથી એટલો બધો ધબરાટ કરવાનું તને કાંઇ કારણ નથી ! ”

“ આહા ! તારાં માનીતાં કંનરીને પણ નુકસાન થયું છે, અફસોસ !
જો હવે તારી બારીમાં ગમત કરતું ‘ કંનરી ’ ક્યાં છે ! મારાથી એ ખબર શકાય એમ નથી ! મારી પાઘડી લાવ ! હું જવું છું અને બીજું નવું કંનરી અને નવું પીંજરં લઇ આવું ! ”

તેણે તુરત પાઘડી લીધી અને ચાલતો થયો.

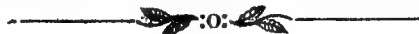
“ મેહર મેહર ! એમ ઘેલાં ના કાઢાડ ! ” આ પ્રમાણે ઘેલાં માણસની માફક મેહર ધસ્યો ચાલ્યો, તેથી પરીન ઉપર કાંઇ અનન્ય અસર થઇ હતી અને તેથી તેણી વધારે બોલી શકી હતી નહીં.

“ નહીં, નહીં, મારાથી તને નુકસાન થયું જોઇ શકતું નથી ? ”
મેહરઅલીએ જવાબ દીધો હતો, અને ચાલતો થયો હતો.

“ મેહર ! મેહર ! ” પરીને તેને બારીવાટેથી પાછો બોલાવ્યો, “ મેહર, પછી જજો, ઉપર આવ ! ”

પણ મેહરે પાછો જવાબ આપ્યો નહીં. તે તો એક કમાનમાથી ધૂટેલા તીર મીસાલ ચાલતો થયો હતો. રસ્તામાં તેને ગાડી મલી તેમાં બેસીને તેણે ગાડીવાળાને જલદી હંકારવા કહ્યું.

“ જલદી હાંક ! ” એમ કહી તે ગાડીમાં કૂદી બેઠો હતો.

પ્રકરણ ૭.

—:૦:—

છુપો સાક્ષી.

પરીનની લાગણીનો માંચનાર ખ્યાલ કરી શકશે. મેહરઅલીની વર્તણુક એક ગાંડાં માણસ મીસાલ હતી. તે ઘણાયલો, અકળાયલો, ફિક્કો, અને દિવાના માણસની માફક વર્ત્યો હતો. તે ગયો તેને પરીન બારીવાટે બેઠી ઉભી હતી, ત્યાંજ તેણી વિચારમાં ગરક થઇ ઉભી.

તેણી ઓરત હતી એ વાત ખરી, પણ તેણી મરદનાં જીવું બેઝું ધરાવતી હતી. જોઓ ઓરતને પોતાનાથી ઉતરતી સમજે છે તેમની દલીલ તોડવાને માટે શકત પરીનનો દાખલો બસ છે, કારણ કે વિચાર શક્તિમાં તેણી મરદથી લેશબાર પણ ઉતરતી હતી નહીં.

આ બનાવથી પરીનના દિલમાં ઘણું લાગ્યું હતું, અને દિલમાં લાગ્યું હતું તે મોંઘ ઉપરથી દેખાતું હતું. તેણી બારીવાટે ઉભી ઉભી આ બનાવનો સામટો 'રિવ્યુ' લેતી હતી, અને તે 'રિવ્યુ' સામટી રીતે તેણીને હિમ્મત આપનારો હતો નહીં.

કાંઈખી બન્યું છે-કાંઈખી બન્યું હોવું જોઈએ-નહીતો મેહરઅલીની રીતભાત એ પ્રમાણે એકદમ બદલાઈ કેમ જાય? પરીનને ખબર હતી કે આજ થોડુંક થયું તે ઉત્કેશાયલી હાલતમાં છે, પણ તે શાને માટે, અને તેનું કારણ શું, તે તેણી પોતે સમજી શકતી હતી નહીં. તેઓ અદરાયાં તેની આગમજ મેહરઅલીની અદબ અંદાજને વખાણવાલાયક, તેનો સ્વભાવ રંગીલો, અને જાણે તેના મનથી આ દુન્યામાં સર્વે ઠેકાણે સુખ હોય, તેમ તેને દુઃખ શું અને વિપત્તી શું, તેની તેને કશી ખબર હતી નહીં. ગોયા દુઃખ અને વિપત્તિ તેને જોઈને બિલને દૂર રહેતાં હતાં, પણ અદરાયા પછી તે તદ્દન બદલાઈ ગયો છે. તદ્દન બેદરકાર બન્યો છે, અને તેનો સ્વભાવ તદ્દન ઉલટાઈ ગયો છે, અને

આજે સહવારે જેવો સ્વભાવ તેણે દેખાડ્યો, તેટલી હદ સુધી તે આગલ કદી ગયો હતો નહીં. પીંજરું પડી ગયું અને ‘કેનરી’ પક્ષીને સેલજ ધ્વજ થઈ, તેને વાસ્તે તેણે જે વિચિત્ર દ્રવ્ય પગલું ભર્યું, તેવું વિચિત્રપાણું તેણે આગળ કદી દેખાડ્યું હતું નહીં.

તેણી ખારીવાટેજ થોડી મિનિટ સુધી વિચારમાં ને વિચારમાં ઉભી તેણીની છાતી દરેક પળે ઉપર નિચે થતી હતી, અને ઉંડાણથી દમ લેવા સાથે તેણીની આંખમાં સાથે આંસુ વતીક આવતાં હતાં. થોડી વાર એમ એકલી બળાપો કરીને તેણી પોતાના આવાજ આગળ ગઈ.

“કેમ, દીકરી, એકલી ? કેમ આખરે મેહર ચાલીજ ગયો ? તને વખત લાગ્યો તેથી હું સમજ્યો કે તે પાછો આવ્યો હશે અને તમે એકલાં બેસીને વાતો કરતાં હશો.”

“આવાજ, ન્યુસપેપર બાબુ મુકા અને હું પૂછું તેનો મને ગંભીરાઈથી જવાબ આપો. મારી છાતી ઉપર ચિંતાનો ભાર છે. તમે નહીં જોતા કે મેહરની ચાલચલણ હાલ વિચિત્ર પ્રકારની છે ?”

“પીંજરું પડી ગયું તેને વિષે પૂછે છે ?”

“નહીં; ફક્ત તેટલી એક બાબત ઉપરથીજ હું જાણતી નથી. બધા સામ્રો સરવાળો લઈને આ છેવટ ઉપર આવી છું. મેહરને જે દિવસથી તાર મળ્યો ને તે પુને જઈ આવ્યો ત્યારથી તે આગળ જેવો રંગીલો નથી. વળી મને વિચાર આવ્યા કરે છે કે નવાબ અકબર-અલીના ખાનદાનમાં એવું કાંઈ ચોક્કસ પ્રકારનું ઘેલાપણું વંશપરંપરા ઉતર્યું તો નથી ? અને એમજ હોય તો શું એનો બાપ મરણ પામ્યો તે દહાડેથીજ એવું ઘેલાપણું એને વારસામાં મળ્યું !”

“ઘેલાપણું અને વારસો ! માંડી વાળ ! તેં જરા ધિરજથી વિચાર કર્યો હોતે તો તને સમજણ પડતે કે, એનો બાપ અચ્છુચો મરણ પામ્યો, મીલકતના વહીવટની જાનલ નહીં દીઠેલી તે એકદમ એની

ઉપર આવી પડી, કામકાજ વધી પડ્યું, ટેબલ ઉપર જમવા વખતસર હાજર થઈ શકાય નહીં, વિચારના બોળથી હિંમત આવે નહીં, ને ઉજાગરો થાય, એ સામટું ધ્યાનમાં લઈએ તો એક માણસનો સ્વભાવ કેમ બદલાઈ ગયો, તેની સમજણ સેહજમાં પડે. વળી તારો મેહર કોઈ ‘કલબ’માં પણ જતો હશે?”

“હા, ‘શાહનશાહ કલબ’માં એ ‘મેંબર’ છે.”

“હંઅઅ! કલબમાં બિલિઅરડની રમત ચાલે, ને વળી સરતો લાગે, એટલે તેમાંથી તારા મેહર જેવો જીવાનિયો બાકાત હોય એમ મને લાગતું નથી. સામાંથી નેવું જીવાનિયાઓ બિલિઅરડ ઉપર જીગાર રમે છે.”

“શું! બાવાજી મારો મેહર જીગાર રમે! બાપરે! એ વિચારથીજ મને કંપારી છૂટે છે!”

“મારી દીકરી, મારી દીકરી, મારી દીકરી, એવા બોલ તો બંધી તારા જેવી જીવાન છોકરીઓના મોઢાંમાંથી નિકળે છે. હાલ તો તને દુન્યાનો અનુભવ નથી, પણ જ્યારે તું તેને પરણી ચુકશે, અને તે તારી આગળ આવીને વાત કરશે કે હું આજે ‘બિલિઅરડ’ ઉપર દાવ રમી આવ્યો, ત્યારે તું પોતે પૂછવા મંડશે કે વાહલા, આજે તમે સરત જીત્યા કે હાર્યા? પૈસાવાળાના જીવાન દીકરાઓ જીવાન ઉમરથી પૈસાના દાવ મંડતા શીખે છે. ‘નૈપ’ના દાવો તો તેઓમાં સાધારણ છે. બેશક આ બાબદ ગંભીરાઈથી વિચાર ચલાવવાબેગ છે, પણ વળી મેં એવા પણ જણા દાખલા જોયા છે કે તેમને ડાહી અને સ્થાણી બાયડી મળ્યા પછી, તેઓ ખુદરતી રીતે કલબમાં જવાનું ઓછું કરે છે, અને જણાઓ રફતે રફતે એ ટેવ છોડી પણ દે છે. મને જો પૂછવામાં આવે કે હાલની એની વિચિત્ર વળાણનું કારણ શું, તો

હું કહીશ કે હાલ એવજીને અવળા પાસા પડતા હશે, અને નોટોના કટકા કમી થતા હશે. તે વાંચ્યું હશે કે ગળવામાં કરચલી આવે ત્યારે કપાળ ઉપર પણ કરચલી ચઢવા માંડે છે. નહીં તો એના જેવા જીવાનિયાને બીજા વિચાર શાનો હોય ? સહવાર પડે કે એને ધરના ખરચની ફિકર હોય એવું તો નથી, ચાકરી ધધોની ફિકર પણ નથી, અને દેહ પણ સારી છે, તેથી હું કહું છું તેમજ જ હોવું જોઈએ. વળી મને લાગે છે કે પીંજર પડી ગયું અને ‘કનરી’ પક્ષી અફળાઈ ગયું, એ એના મનથી ‘સારા સુકન’ નહીં થયા હોય. મને અનુભવ છે કે હાર્મા જીગારીનું દિલ અંપસુકનથી ધણું કચ્ચવાય છે.”

“બાવા, હું તમારું કહેવું સમજી શકતી નથી.”

“સમજી નથી ? દીકરા, પીંજર લાગી ગયું અને સળિયા ધૂટા થઈ ગયા, એ ઉપરથી એને વેહમ લાગ્યો હશે, કે જઈને નસીબ એકવાર ફરીથી અજમાવું. પીંજર લાગીને ભુકો થયું તેમ હજારો રૂપિયા હારીને એ ભાંગીને ખોખરો થશે. નહીં તો જેમ ‘કનરી’ પક્ષી પીંજર ભાંગ્યું તેથી બાહરે આવીને ધૂટું થયું, તેમ કદાચ કમનસિબીમાંથી ધૂટો થઈને હજારો રૂપિયા જીતી આવશે. હું બરાબર જાણું છું કે જેઓ જીગાર અને સટો રમે છે તેઓ આખા દિવસમાં જ જે બનાવો બને છે તે ઉપર વેહમની નજરે જોય છે, એટલુંજ નહીં, પણ તેઓને રાતનાં ઉંઘમાં પણ તરેહવાર સ્વપ્ના આવે છે, અને તે સ્વપ્નાની તાસીર તેઓ તરેહવાર રીતે સમજાવે છે, ને બીજે દિવસે નસીબ અજમાવવું કે નહીં તે ઉપરથી નક્કી કરે છે. દીકરી તું ગભરાઈશ નહીં. એ જીવાનિયાઓના શોખ છે, એ શોખ કાંઈ સદા રહેતો નથી. હાલ એને દોઢીઆં મળ્યાં છે તેની ગરમીમાં છે, પછી પોતાની મેજે પરણેલી જીંદગીમાં એ ટેવ છોડતો જશે. તું કાંઈ એ વિષે બળાપો કર ના.” રજબઅલીના બોલવાનો પરીને કાંઈ જવાબ આપ્યો નહીં. તેણીને

મેહેરમાં ઘેલાપણું લાગતું હતું, જ્યારે તેના બાપને તેનામાં કાંઈ ખોડ દીસતી હતી.

અદરાયલી છોકરીઓ પોતાના પસંદ કીધેલા લસ્થાર વિષે કાંઈ પણ ખોડની વાત સાંભળવા ખુશી નહીં હોય. તેઓને જો કહ્યું હોય કે તારો પસંદ કીધેલો વર ખીજા બધાંઓ કરતાં લલો, ડાહ્યો, અને સ્વાણો છે, તોજ તેઓને ખુશાલી લાગશે. માટે રજબઅલીએ પોતાની દીકરીને મેહેર વિષે જે ધિરજ ધરવા કહી, તેથી પરીન ઉપર કાંઈ પણ અસર થઈ નહીં અને પોતાના પસંદ કીધેલાને માટે તરેહવાર અદેસાઓ કરવા લાગી.

રજબઅલીએ એક કલાક સુધી તેણીને તહરેવાર રીતે સમજાવી, પણ પરીન ઉપર એણે પણ અસર થઈ નહીં. તેણીના મનથી તો જુગાર રમે તે જુગારી, અને મંદર જુગારી છે, એ વિચારજ તેણીને દુઃખી કરવાને પૂરતો હતો.

આ રીતે બાપ દીકરી સાથે બેઠલાં હતાં, તેટલામાં દરવાજા આગલ ગાડીનાં પેડાનો ખખડાટ અને ગગડાટ સાંભળાયો, કેટલાક લોકોનો સાદ આવવા લાગ્યો, અને તે સઘળા લોકો ઘરના જુદા જુદા ભાગોમાં વહેંચાઈ ગયા. કોઈ એટલા ઉપર ઉભો, કોઈ બાગમાં ઉભો રહ્યો, કોઈ માળ ઉપર ચઢી આવ્યો, એ પ્રમાણે સઘળાઓ વિખેરાઈ ગયા.

પરીન આથી ગલરાઈને ઉઠી અને બારી વાટે જોવા ગઈ, અને ત્યાંથીજ બોલી, “બાવાજી, આવો આવો! એ શું થયું? આપણા ઘરમાં પોલીસના લોકો કેમ?”

“પોલીસ!” રજબઅલી કુદકો મારીને ઇઝીચેરપરથી ઉઠ્યો, અને દોડતો દોડતો બારી વાટે ગયો અને બોલ્યો, “ખુદાજી! આ શું થયું? એની મતલબ શું? ભૈયાજીને બોલાવ.”

હજી તો તે એમ બોલે નહીં, તેટલાં તેના ઓરડાનું બારણું

ઉંઘડ્યું, ને સરદાર કરીમખાં અને તેની સાથે ત્રણ યુરોપિયન કૉનસ્ટેબલો ઓરડામાં દાખલ થયા.

“અહીં નથી!” કરીમખાં ઓરડામાં સઘળે ઠંકાણે તપાસીને બોલ્યો, “જાઓ, આખું ઘર તપાસો! છાપરાંથી તે ભાંયતળિયાં સુધી તપાસો! ઉતાવળ કરો!”

ત્રણે કૉનસ્ટેબલો પોતાના મદદનીશો સાથે તેના કલ્યાથી ઘરની ઝડતી લેવા મંડ્યા.

આ સઘળું એટલી થોડી વારમાં બન્યું કે પરીત કે નેના બાપ રજબઅલીને બાણે સ્વપ્ના સરોખું લાગ્યું. છેવટે રજબઅલી પોતાના ધપરાટમાંથી ધિરજ પકડીને છાતીપર હાથ દાખીને હિંમત પકડી ગુસ્સાના અવાજે બોલ્યો, “આવી કઠંગી રીતે મારા ઘરમાં આવવાને સખબ શી! તમે શી સત્તાથી મારા ઘરમાં અકદમ ધુસી આવ્યા? અને શાને માટે મારા ઘરની ઝડતી લેવો છો? શું આ ચોર લુટારાનું ઘર છે? સરદાર કરીમખાં, તમે અમારી મશકેરી તો નથી કરતા? દોસ્ત થઈને દોસ્તના ઘરમાં આવી રીતે દરોરો પાડવો એ શું નાની મુની મશકેરી સમજે છે શું?”

“માફ કરો, રજબઅલી શેઠ, એવી કાંઈ મશકેરી હોય?” કરીમખાંએ જવાબ દીધો.

“ત્યારે એમ કરવાની મતલબ શી?” રજબઅલી પગ અદાળીને બોલ્યો, “આલો બાહેર નિકળો! મારા ઘરના જાડા જોવાની તમે શી સત્તા દેખાડો છો? તમે સાંભળો છો કે? મને જવાબ આપો,” રજબઅલીને હળવે હળવે બહુ ચીડ ચઢવા લાગી, અને તે બાહેરથી સુકકો દમ કસવા લાગ્યો. મનમાં તો તે બિહતો હતો કે રખેને કરીમખાંના કહેવાથી કૉનસ્ટેબલ તેના પણ મુસ્કા બાંધે. ખરેખર, પોલિસથી બિધલા સારા.

કૌનસ્ટેબલોએ સઘળા ઓરડાની ઝડતી લીધી. પરીનના ઓરડામાં પણ તેઓ ધુસ્યા. મુસલમાન લોકના જનાનામાં યુરોપિયન કૌનસ્ટેબલો ધુસીને ઝડતી લએ એ નહીં સહન કરાય એવું અપમાન હતું. કરીમખાં પોતે મુસલમાન હતો એટલે આ સઘળું સમજતો હતો, તે છતાં તે તો બેઠો બેઠો મૂછોમાં હસ્યા કીધા. પરીનના હાથનો તે ઉમેદવાર હતો અને ઉમેદવારીમાં નિષ્ફળ થયો હતો. આ વખતે પોતાની પ્રજા બચાવવા ઉપરાંત પોતાનું અંગત વેર પણ સાથે લેવાતું હતું, તેથી તે મનમાં મળકાતો હતો, અને આથી તેને એક જાતનો સંતોષ થતો હતો. એક કાંકરે એ પક્ષી મરે તે કાને નહીં ગમે ?

કરીમખાંએ મૂછમાં હસવાનું ચાલુ રાખીને જવાબ કીધો, “ રજ-બચલી શેઠ, હું દલગીર છું કે આમ અચબુચું તમારા ઘરમાં ધુસી આવવું પડ્યું, પણ ખીજે છૂટક ન હતો. સરકારના દૂકમનો મારાથી કેવી રીતે અનાદર થાય ? એક ગુનેહગારને સરકાર પકડવા માગે, તે વારે સરકારને લોકોની લાગણી સાથે શું કામ છે ? આ રહ્યું વારંટ, જાતે હોય તો જુઓ; વારંટ વગર કોઈના ઘરમાં હું એકદમ જાવું એવી મને સત્તા નથી. એક ખુનીને પકડવા માટે અમને આ વારંટ મળ્યું છે. ”

“ ખુની ! ખુની ! અને તે અમારાં ઘરમાં ! ” પરીન અને તેનો બાપ સાથે બોલી ઉઠ્યાં.

“ હા, હા, અહીં, તમારા ઘરમાં, ” કરીમખાંએ જવાબ આપ્યો. “ એક ખુની, અને તે એવો ખુની કે જેનાં કરપીણ કામોથી મુંબઈ શહેરનાં લોકોમાં ધલરાટ પેદા થયો છે ! ” આમ બોલતાં બોલતાં કરીમખાંએ પરીન તરફ જોયા કીધું.

કરીમખાંએ આ પળે ન્યુસપેપરનો વધારો પડેલો જોયો, તે ઉંચકીને કહ્યું, “ મને એ ખુન વિષે વધારે બોલવાની જરૂર નથી, કારણ કે હું જાણું છું

ક તમે ન્યુસપેપરના આ વધારામાં એ ખુન વિષે વાંચ્યું હશે. એ ખુનીને પકડવા હું તમારા ઘરમાં આવ્યો છું!”

“યા અલ્લાહ! ભાયખલામાં ખુન થયાં તે ખુનો!”

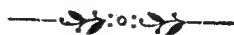
“હા, રજબઅલી શેઠ, તેજ ખુનો! એ ખુનો એવી સફાઈથી અને એવી ચાલાકીથી થયાં છે કે કોઈ કાળે પણ એ ખુની પકડાતે નહી. એ તો આજની આગળ વધેલી વિદ્યાના જોરે અમે એ ખુનીને પકડવાને શક્તી વાન થઈશું. ખુનીની એકજ ચીજ અમને મળી છે, પણ તે ઉપરથી તેને અમે પકડી શકતે નહીં. ખુદરતે મરનાર સ્ત્રીની આંખમાં તેનો ફોટો પાડી લીધો નહીં હોત, તો અમે તેને ઓળખી શકત નહીં.”

“અંહ! પેલો જરમન! અને તેનું યંત્ર, એની તમે વાત કરો છો કે?” રજબઅલીએ અભયથી થઈને કરીમખાંને પૂછ્યું.

“હા, શેઠ, અને તે યંત્ર વડે અમે આ ઉપજીવી શક્યા છીએ,” એમ કહીને કરીમખાંએ ગળવામાંથી સખીના એક કાર્ડ કાઢ્યો, અને બોલવાનું ચાલુ રાખ્યું, “તે મરનાર સ્ત્રીની આંખ ઉપર જે છેલ્લાં માણસનો પડછાયો પડ્યો હતો તે માણસ આ છે. પરીન બાઈ, એ તપાસો. એને તમે ઓળખો છો?”

પરીને તેના હાથમાંથી તે કાર્ડ લીધો, તેની તરફ નજર ફીધી, અને જોતાં જોતાં વાર તે કાર્ડ હાથમાંથી છોડી દીધો, અને ધલસાટ અને નાસીપાસીના અવાજો બોલી ઉઠી, “બાવાજી! એ તો, એ તો, એ તો મારા મેહરની સખી છે!”

પરીનનો હાથ ખોલી બેઠાથી કરીમખાંના પેટમાં ચુંથારો થયેલો હતો. તે ચુંથારાને દૂર કરવાનો ઉપાય તેને મળ્યો હતો, અને તે એ કે મેહર સપાટામાં આવ્યો છે તેને છોડવો નહી, ને પરીનનું દિલ પાકવીને દુઃખવું.

પ્રકરણ ૮.

ઉંદરનું છટકું.

પરીને ફોટો ઉરાડી નાખ્યો તે જમને ફરીમખાંના પગ આગલ પડ્યો. ત્યાંથી રજખઅલીએ ઉંચકી લીધા અને ચરમો ચટાવીને જોવા લાગ્યો. આ ફોટો મેહરઅલીના ચેહરાને થોડો ઘણો મળતો આવતો હોત તો જુદી વાત, પણ આ આબેહુમ મેહરઅલી નવાખનોજ ફોટો હતો.

“યા અલ્લાહ!” એટલુંજ બોલી તેણે તે પાસેની ટેબલ ઉપર મુકી દીધા, અને દીકરી પરીન તરફ નિહાળીને જોવા લાગ્યો. પરીન ખુરસી ઉપર બેસીને બન્ને હાથ જોડીને વિચારમાં પડેલી હતી. તેણીને જોઈ રજખઅલી ફરીમખાં સાંભળે તેમ બોલ્યો, “મારી ગરીબ પરીન! તારે માટે એ દુઃખ ઘણું ભારે છે! એ તું કેમ ખમશે!” પછી તેણે ફરીમખાં તરફ ફરીને કહ્યું, “સરદાર ફરીમખાં, તમને તમારી ફરજ બજાવતી વખતે ચારતોની લાગણી ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર હતી. એકદમ આવીને પરીનને એ ફોટો દેખડાવવો નહીં હતો, તો તેમાં વધારે ડાહપણ ગણાતે.”

“શેઠ, માટે યા વેલેન પરીને એ ફોટો જોયો હતો, કારણ કે કાલનાં સઘળાં પેપરોમાં એ ફોટો છપાશે, અને ખીજા માહાવારી ચોપાન્યાંઓના અધિપતિઓએ પણ એની અકેકી નકલ માટે અરજ કરી છે. અંત્રે આવવાની મારી મતલબ નવાખ મેહરઅલીને પકડવાની છે. મીઠ સ્મીડતે છેક આજે નવ વાગે એ ફોટોગ્રાફ પોલીસના હાથમાં મેળ્યો, અને તે જોતાંને વાર અમે એ ચેહરો ઓળખ્યો, અને તેથી મેહરઅલીને પકડવા તેના બંગલે પોહોચી ગયા. મેહરઅલી તેમજ તેનો કારભારી બંગલામાં હતા નહી. ત્યાં ફક્ત એક દાસી હતી. તેણીની દરકાર ન કરતાં અમે ઘરના સઘળા ઝાડા લીધા. અરધા કલાકમાં તેનો કારભારી આવ્યો, અને

તેને સીધતથી સવાલો કરીને તેનો ગર લીધા, તે ઉપરથી માલમ પડ્યું છે કે મેહરઅલી આખી રાત બાહરે હતો, છેક સહવારે પાંચ વાગે બંગલે પાછો આવ્યો, નવ વાગા સુધી સુતો, તે પછી નાસ્તો ખાધને ‘પરીન વીલા’માં ગયો, અને તેથી મને અત્રે ‘પરીન વીલા’માં પધારવાની દુઃખભરી ફરજ પડી છે.”

“અને તમે મારા ઘરના ઝાડા લીધા! જાણું છું એ બાબત જાણતો હોવું અને મેં જાણી જોઈને મેહરઅલીને અત્રે છુપાવ્યો હોય તેમ!” મેહરઅલીએ દમમાંજ વાત કીધી.

“નહી શેઠ, એટલી દમમાં વાત ના કરો! બનવા જોગ છે કે આખી રાતનો ઉગ્ગરો કર્યા પછી ચાર કલાકની ઉંઘ બસ નહીં થાય, અને તેથી તે તમારા બંગલામાં આવ્યા પછી પાછો ઉંઘી ગયો હોય, એમ ધારીને ચારડાંમાં તે હોય, તો મેં તેને પકડવાનો દુકમ આપ્યો. મારી ફરજ બળવતાં મેં તમારું દિલ દુઃખવું હોય તો તે માટે હું દલગીર છું.”

“તમને કાંઈ પણ ધારી લેવાની કે માની લેવાની જરૂર નહીં હતી. તમે મારા પોતાના અંગત મીત્ર હતા, અને તમે મને એ વાત સબ્યતાથી પૂછી હોત તો કીક થાત. જો આ તમારા બધા શેડીઆઓ આખું ઘર જોઈને આવ્યા અને તમને વધારી કહેશે કે મેહરઅલી અત્રે નથી!” મેહરઅલીએ જવાબ દીધો.

“અતરે નથી!” કરીમખાં એ શબ્દો સાંભળી ફિક્કો પડ્યો. “શું કહો છો? અતરે નથી!” મેહરઅલી અહીં નહીં મળ્યો તેથી કરીમખાં નાસીપાસ થયો હતો. કાઠળી માણસ એક વાતમાં પૂર ચોક્કસ અને ઉલટમંદ હોય, તે એકાએક નિષ્ફળ થવાથી નાસીપાસ થાય છે, તેમ કરીમખાં પણ થયો હતો.

“ નહી, સાહેબ, ઉપર નથી, નિચે નથી, અને કંથે નથી ! ફક્ત ધરમાં નોકર ચાકરો સિવાય બીજું કંઈ નથી, ” પોલીસના માણસે ટેકા આપ્યો.

“ કેમ સંતોષ પામ્યા ? ” રજબઅલીએ બોખરા અવાજે પૂછ્યું, “ મેહરઅલી અત્રે આવ્યો હતો એ વાત ખરી, પણ કલાક એક થયો તે પાછો ગયો છે. સરદાર સાહેબ, હવે તમે આ તમારા દોસ્તદારોને અતરેથી પધારવા કહો. તમે મારી પરીન આગલ આ વાત કીધી, તે જાણીને તમે તેણીને સતાવવા કીધી છે, એ બાબદ હું કદી વીસરીશ નહીં. મેહરઅલી મારા ધરમાં નથી, અને તે ક્યાં છે તે હું જાણતો નથી. બસ એટલીજ વાત ! સાહેબ મહેરબાન ! ”

બિચારી દુઃખી પરીન કાંઈ બોલીજ નહી. તેણી આ અચબુચી આફતની અથડામણથી અકડાઈ ગઈ નથી. તેણીને આંગ્રકો જખરો લાગ્યો હતો. તેણીને આ વાત ઉપર એક શક હતો, તેનો મનમાં વિચાર કરતી મુગી બેસી રહી હતી.

પરીનને ખબર હતી કે સરદાર કરીમખાં મોટા માણસનાં લોહીનો તરસ્યો છે. તેણીએ વળી કરીમખાંની આજની વળાણ અને વર્તણૂક ઉપરથી જોઈ લીધું હતું કે તેનો હાથ કબુલ નહી રાખવામાં આવ્યો, તે બાબદ એ હજી વીસરી ગયો નથી, અને તેથી તેણીને શક હતો કે આ જે બધું કીધું છે તે રજબઅલી, પરીન, અને મહેરઅલી ઉપર વેર લેવા માટે તેણે કપટથી ઉભું કીધું છે. ખુનનો ભોગ થઈ પડેલી સ્ત્રીની આંખો ઉપરથી મહેરઅલીનો ફોટો પડ્યો, એ એકજ ‘ પોઈન્ટ ’ ઉપરથી તેણી ધખરાતી હતી, કે મેહરઅલીને તે સ્ત્રીની નજીક જવાની મતલબ શી ? અને ખુનની જગે તેની હાજરી કેમ ? તે ઉપરાંત મેહરે ખુન કીધું એમાં જરા પણ સંશ્ચાઈ તેણીને લાગી હતી નહી.

રજ્જીબલી કરીમખાને “સાહેબ મેહરબાન” કહીને ખેરવવા જતો હતો, પણ પરીને તેને જતો અટકાવ્યો, અને પોતાનાં મોં ઉપર હાથ ઢાંકીને બેઠી હતી તે હાથ ખસેડી નાખીને બોલી, “ઉભા રહો કરીમખાં, એક મિનિટ થોભો! તમે કાંઈ ભૂલ કરો છો! તમારી વાત મારા માનવામાં આવતી નથી. અલબત્તાં મેહરબલી આવશે ત્યારે એનો ખુલાસો કરશે—કેમ બાવાજી, તમેથી એમજ ધારો છો કેની?”

“અંહ! અહીં પાછો આવવા કહી ગયો છે શું?” કરીમખાંની આંખમાં આતશ પાછો ચમકવા લાગ્યો અને તેને પાછી આશા આવી.

“હા, તે પાછો આવવા કહી ગયો છે. તેણે બપોર પછી આજેના વખત અત્રે ગુમરવા વચન આપ્યો છે. બપોરની ચાહે પણ અત્રે ખીનાર છે. મારી ખાત્રી છે કે તે ખુલાસો કરશે. પોતે ખુનની વખતે ખીજી જગે રોકાયેલો હતો એવું પુરવાર કરવાને તે પૂરતો સામર્થવાન છે. હું કાંઈ તમને અમરથી ઉઠાવતી નથી, પણ મને ખબર છે કે ગમ્મ રાત્રે મેહરબલી ક્યાં હતો. તે ભાયખસે ગયો હતોજ નહીં. એ તો પોતાના સોલીસિટર સાથે તેના બંગલે પોતાની ‘એસ્ટેટ’ મુંબઈ ખટપટમાં આખી રાત રોકાયેલો હતો,” પરીને કરીમખાંને કહ્યું.

“તમે કહો છો તેમજ તેના કારભારીએ મને કહ્યું. સારા ભાગ્યે, હું અહીં આવતાં તે સોલીસિટરના બંગલે જતો આવ્યો છું, પણ ત્યાંથી મને ખબર મળી છે કે તે સોલીસિટર આજે ચાર દિવસ થયા કાંઈ કામના સમયસર મુંબઈથી બાહરગામ ગયો છે, અને તે આવતી કાલે આવશે. પણ એ બધી વાત માંડી વાગે. અમારી પાસે એક જીવતો નતગતો સાક્ષી છે; તેની જુબાની ઉપરથી માલમ પડે છે કે મેહરબલી ખુનની જગે હાજર હતો.”

“સામેતી! સાક્ષી! કાણે જ્ઞેયો?” પરીને પૂછ્યું. પરીનેને કરીમખાંના આ શબ્દો સાંભળ્યા પછી ચક્રર આવવા લાગ્યા.

“જે ધરમાં મરનાર સ્ત્રી ઉતરી હતી તે ધરવાળી, જેને તે તરફ રહેતાં લોકો મરીઅમ બીબીનાં નામથી ઓળખે છે, તેના ધરમાં તે સ્ત્રીને મળવા મેહરઅલી પોતે ત્યાં ગઈ રાત્રે ગયો હતો. રાત્રે છેક એક વાગતાના સુમારે તે તેણીના ધરમાં ગયો હતો. બંને વચ્ચે ખટપટ ભરેલી વાતો તે ધરવાળીએ સાંભળી હતી. મેહરઅલીએ ગરમાગરમીમાં એમ પણ તે સ્ત્રીને કહ્યું હતું કે ‘તારું ખુન કરીશ.’ તે ધરમાંથી તેઓ બંને ત્રણ વાગતાના સુમારે બાહર ગયાં. ત્યાર પછી થોડી મિનિટમાં તે સ્ત્રીનું ખુન થયું. અમે મરીઅમ બીબીને આ ફોટોગ્રાફ દેખાડ્યો તે ઉપરથી તેણી તુરત ખાતરીથી કહી શકી કે એજ ઘણી આગ્યા હતો,” કરીમખાંએ પરીનને સઘળો ખુલાસો કરીધો.

આ સાંભળીને પરીન ધ્રુજવા લાગી. તેણીને હવે સેહજ શક આવવા લાગ્યો કે મેહરઅલીએ તેણીને જૂઠું કાંચ નહીં સમજાવ્યું હોય. આ શકની વચ્ચે પણ અંતઃકન્ધ, જે અંતઃકરણ માણસને અંદરથી ખડું ખેડું થું તેની ચેતવણી આપે છે, તે અંતઃકરણ હજી પરીનને બસારત કરતું હતું કે આ વાતમાં કંઈ ભૂલ છે, ને ખાનદાની મેહરઅલી ખુની નથી.

રજબઅલી અને પરીનને પૂરેપૂરાં દુઃખી કરવાની કરીમખાંની મતલબ હજી પૂરી થઈ નહીં હતી. તેણે વાત કરતાં કરતાં કહ્યું, “અરે શેઠ રજબઅલી અને બાનુ પરીન, એટલીજ સાબેતી અમારી પાસે છે, એમ નથી. બીજી પણ સાબેતી છે. તે મરનાર સ્ત્રીએ આગલે દિવસે એક કાગળ કોઈ ઉપર લખ્યો હતો. મેહરઅલીના કારભારી સાથે વાત કરતાં તેની પાસેથી મને ગર મળ્યો છે કે, મેહરઅલીને ગઈ કાલે પોસ્ટમાં એક કાગળ મળ્યો હતો, તે વાંચીને તે પુષ્કળ ગભરાયો હતો, અને તે કાગળ આતશ મંગાવીને પોતાને હાથે બાળી

નાખ્યો હતો. બોલો બાઈ પરીન, એ સઘળું પૂરવાર કરે છે કે નહીં ? સામેતી વગર અમારાથી મેહરઅલીને કાંઈ પકડાય ? વળી બાઈ સાહેબ, એક મજબુત સામેતી તો મેહરઅલીના હાથનાં બટનની છે !”

“શું ! હાથનાં બટન ! બોલો બોલો ! બટન ! કેવાં બટન !” પરીનને મેહરઅલીની સાથે બટનની વાત તેજ સહવારે થઈ હતી, તે તેણીને યાદ આવી, અને તેણીને લસનિયો જડેલો નહીં ગમ્યો હતો, તેનું પશુ ધ્યાન આવ્યું.

કરીમખાંએ મૂઝમાં મળકાતાં મળકાતાં જવાબ દીધા, “મરનાર સ્ત્રી પડેલી હતી તેનાથી થોડે દૂર એક હીરાનું બટન, સોનામાં જડેલું, અને ઘાટમાં બેડરોકું, મળી આવ્યું છે. તે કડીમાંથી છૂટું થઈને પડી ગયેલું હોવું જોઈએ. અલબત્ત એવાં હીરાનાં બટન બજારમાં પુષ્કળ મળે છે, તેથી અમે કાંઈ એમ નહીં કહેતે કે એ મેહરઅલીનું છે, પણ મેહરઅલીની ટેબલ ઉપરથી બાકીનું અરધું ભાંગી ગયેલું બટન મને મળી આવ્યું છે, તે જોડવાથી આખું બટન થાય છે, એટલે એ ત્યાંથી મળેલું બટન મેહરઅલીનું જ હોવું જોઈએ, એમ માનવામાં હવે શક શો રહ્યો ?”

પરીન શો જવાબ આપે ? શી ટીકા કરે ? શો બચાવ કરે ? તેણીએ પોતાના આવાજના મોં તરફ દયા ઉપગ્રવે એવા ચેહરાથી જોયા કીધું, અને તેથી તે દુઃખી બાપનાં હિતમાં વધારે દુઃખ લાગ્યું.

“બસ એટલું જ કે બીજું કાંઈ ?” તેણીએ પાછું હિંમતથી કરીમખાંને પૂછ્યું, “બીજું કાંઈ કહેવું નથી ?”

“બીજું કાંઈ નહીં હજી તમે એમ માનો છો કે મેહરઅલી તે વખતે બીજી જગે હતો એમ તે પુરવાર કરી શકશે ? બાઈ, તમારી ખાતરી તો થઈ ચુકી છે કે તમારો મેહરઅલી ખુની છે.”

કરીમખાંની બોલવાની ઢબમાં ટકોરનો અંશ બેળાયેલો હતો તે પરીન જેવી ચક્રાર છોકરી સમજી ગઈ હતી; તેણીને ગુસ્સો લાગ્યો, પણ અ

વખતે ડહાપણથી લોહીનો ગોટ મળી ગઈ, અને પ્રકટ કરીમખાને ખોતાના ચેહરા ઉપરથી એવું દેખાડ્યું કે તું મને જે સતાવે છે તો હું સમજું છું પણ તારી દરકાર કરતી નથી. તેણીએ વળી જવાબ પણ આપ્યો કે,

“હા! હા! મને હજી વિશ્વાસ છે કે મેહરઅલી નિરદોષ છે. મારો નવાબ આવશે ત્યારે સઘળો ખુલાસો કરશે ત્યારે તમને જણાશે. ગમે તો તમે અતરે થોભો, હું તે આવશે ત્યારે તમારી ખાત્રી કરી આપીશ કે તે નિરદોષ છે.”

દરદીને જોઈતું હતું તે વેદે પ્રમાણ્યું. કરીમખાને તો ત્યાં થોભવ મમતું હતું, તેથી તે બોલ્યો, “બાનુ પરીન, તમારો રગ્ન છે તો હું તેની વાટ જોતો બેસું છું. હું મારા એક મદદનીશને રાખું છું અને બાકીનાઓને રૂખસત આપીને પાછો આવું છું.”

એમ કહી તે ઓરંઝ છોડી નીચે ગયો, તેટલામાં પરીન આપનો હાથ પકડીને ઉતાવળી પડીને બોલી, “બાવાજી, કરીમખાં આપણાં કુટુંબ તરફ દિલમાં ધિક્કાર ધરાવે છે, પણ એને કાવવા દેવો નહીં. મેહર શુનેહગાર હોય કે નિરદોષ હોય તો પણ તેને બચાવવો તો જોઈએ. કરીમખાંને વાતમાં રોકો. હું સીકતથી બાહરે જઈ છું—નહી, નહો, નહી! બાવાજી! મને સમજવો ના! હાલ વખત નથી! બે લાગણી મને દોરવે છે. એક તો મેહર તરફનો મારો પ્યાર—જે કે તેની ઉપરના તોહમતને લીધે હાલ તુરત અમે છુટાં પડ્યું—અને બીજો કરીમખાં તરફનો મારો ધિક્કાર એ બે લાગણી મને બાહરે જવા કહે છે.”

“પરીન!”

“બાવાજી, બસ કાંઈ બોલો ના. હું કાંઈ સાંભળવાની નથી! ફક્ત તમે કરીમખાંને વાતમાં બેસાડી રાખજો, અને હું આખી મુંબઈ ફુડીને,

અક છેડાથી બીજા છેડા સુધી રખડીને-મેહેરને શોધી કઢાડું-અને આ વાતથી વાકેફ કરું.”

“અંહહહ! પેલો આવ્યો!” રજબઅલીએ કરીમખાંને દાદર ઉપર ચઢતાં પગલાં સંભળીને પરીનને વાત બંધ કરવાની ઇસારત કીધી. પરીને જાણે કાંઈ હોય નહીં તેવો દેખાવ ધારણ કીધો, અને પોતાના ઓરડામાં ગઈ. જતી વખતે બોલતી ગઈ, “માફ કરજો કરીમખાં, આવો બનાવ બન્યા પછી મને આ ઓરડામાં બેસવા ગમતું નથી, વારતે હું મારા ઓરડામાં જઈ છું. બચ્ચળી માફ કરજો!”

“બાનુ પરીન, જેમ સાફ લાગે તેમ કરો. હું તો તમારાં બલ્લાંને રાજી છું,” કરીમખાંએ જવાબ આપ્યો.

કાઠબી ગ્રહસ્થની માગણી કબુલ રાખવી કે નહી, તેને માટે કાઠબી સ્ત્રીને હા-ના કહેવાનો હક છે. અને ખરા ગ્રહસ્થો ‘ના’ને જવાબ મળ્યાથી અપમાન જોવું સમજતા નથી, કેટલાકો પછી તે છોકરી સાથે ઓળખાણ તદ્દન મુકી દે છે. તેટલુંજ થાય તો વાંધા નથી, પણ જો તેણીએ ‘ના’ કહ્યું, તેથી તેણીની તરફ અને તેણીનાં કુટુંબ તરફ કપટ અને કીનો બાંધવો એ પ્રકૃત નિયમ અને હલકા પુરુષનું કામ છે. એવા રાખસને ગ્રહસ્થ પણ કહેવો સજાવાર નથી.

રજબઅલીને કરીમખાં સાથે બેસીને વાત કરવા ગમી હતી નહી. તે કેટલો નિયમ અને હલકો છે, તે હવે રજબઅલી મનમાં સમજવા લાગ્યો. તે છતાં પોતાની દીકરી પરીનને ખાતર તેણે તેને વાતમાં નાખવાની બનતી તજવીજ કીધી, અને બપોર સુધી તેને પોતાને ત્યાંજ બેસાડી રાખ્યો, એટલુંજ નહી, પણ બપોરે તેને સાથે જમવા પણ બેસાડ્યો. મતલબને લીધે અલુગમતુ કામ પણ કરવું પડે છે, અને તેમ સમજીને રજબઅલીએ બાહેરથી કરીમખાંને

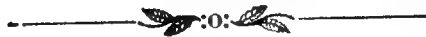
રાજી રાખ્યા કીધી. દાહડો પસાર થતો ગયો, અને સાંજ પડવા આવી. તે છતાં કરીમખાં ત્યાંજ ઠર્યો હતો. રજખઅલીએ તેને રોકવા માટે 'સેતરંજ'નો દાવ માંડવાની દરખાસ્ત કીધી. બન્ને જણ પરીન અદરાર્થ તે અગાઉ સેતરંજ ખુબ રમતા હતા, અને કરીમખાંને વધારે વાર રોકી રાખવાને આના કરતાં બીજી સરસ રમત કોઈ હતી નહીં.

તેઓ 'બન્નેનું' ધ્યાન રમતમાં ખુબ લાગ્યું. વખત પસાર થતો ગયો, પાંચ વાગ્યા, છ વાગ્યા અને સાતનો ટકારો પણ પડ્યો. બન્ને જન એકમેકને હંશવતા હતા અને બન્ને એક બીજાં કરતાં અધ્યાતા હતા.

જે પોલીસ કૉનસ્ટેબલ કરીમખાં સાથે હતો, તે પણ રમત નિહાળતો બેઠો હતો. તે બોલ્યો, “દાવ હવે પૂરો થશે. મને લાગે છે, મીં કરીમખાં, તમે માહાત થશો, કારણ કે આ શેઠે તમારા રાગને 'શેહ' આપવાની બાજી રચી છે.”

“ફિકર નહી, તે છતાં હુંજ કાવીશ,” મીં કરીમખાંએ જવાબ આપ્યો, “એવણ રાણીથી મને 'શેહ' આપશે, તો મને એવણનાં 'હાથી' મળશે.”

આ પણ એક સીસાડી બંગલાની બાહર સંભળાઈ. મીં કરીમખાં હસતો હસતો ઉભો થયો, અને સેતરંજના મોહરાં ભેળી નાખી બોલ્યો, “મીં રજખઅલી ધણું ક્રકડ રમે છે, પણ હુંબી સેતરંજનો 'ખાં' છું, એટલે સેહલાઈથી તમારાં છટકામાં નહીં આવું, અંહ! પરીન ક્યાં છે? પાતાના આરઘમાંજ ભરાઈ બેઠી છે શું?”

પ્રકરણ ૯.

—:૦:—

બદલાયલો સ્વભાવ.

હંડીના દિવસ હોવાથી સાંજે અંધારું જલદી થતું હતું. છ વાગાને સુમારે ‘મલખાર હિલ’ના નવાખના ‘આફતાબ મેહલ’ના બાગમાં કોઇનાં પગલાં પાંથરેલી રેતી ઉપર સંભળાયાં. કારભારી સુલેમાન સહવારે પોલીસે વીખેરી નાખેલી ચીજો વગેરે જગે જોડવવામાં રોકાયેલો હતો. તે પગલાં સાંભળીને બોલ્યો હતો:—

“હું જાણતો હતો કે નવાખ સાહેબ આવશે! એ તો આવ્યો પણ પેલો કાસમ બપોરથી હજી આવ્યો નથી ને પકાવ્યું નથી, મસાલચીએ દીવા સળગાવ્યા નથી, અને બધા કોણ જાણે ક્યાં મગ્ગહ કરે છે! લેઓ, શેઠ તો ઘંટી મારતાજ આવે છે! આવો સાહેબ આવો! લો વળી બીજી ઘંટી! સાહેબનો મીઠાજ ગયેલો લાગે છે! કોઇ દિવસ એમ જોસમાં ઘંટી વગાડતો હતો નહીં ને આજે એનું કાતરિયું ખસ્યું છે શું! હવે એ જમવાનું માગશે તે ક્યાંથી આપીશ!”

આ પ્રમાણે બબડતો સુલેમાન કારભારી જે મેહરઅલી નવાખના ‘આફતાબ મેહલ’ના વડા કરતો કાવરતો હતો, તે નવાખ સાહેબ આગલ બયો:—

“સાહેબ, માફ કરજો, તમને ખોટી કીધા છે! પણ કાસમ બપોરથી અને મસાલચી કોણ જાણે ક્યાં ગયા છે, તેમને હું શોધતો હતો. તમે નહીં આવશે એમ સમજીને બપોરથી પકાવીઉં નથી, ને પોતે કોઈ જગે મગ્ગહ મારવા ઉતરી પડેલો લાગે છે,” એમ કહીને બિહતો ધુજતો નવાખની આગલ, હવે તેના મિઠાજ ક્યાં દિશા લએ છે, તે તપાસતો ઉભો.

પણ સુલેમાનની અતી ઘણી અન્યથાની વચ્ચે મેહેરઅલી નવાબ સાહેબે કાંઈ પણ ગુસ્સાની નિશાની બતાવી નહીં. તેથી ઉલટું, સુલેમાન જે બોલ્યો તે સઘળું બેદરકારીથી અને ખુશ મિગ્નજથી તેણે સાંભળ્યા કીધું અને બોલ્યો:—

“સુલેમાન, પકાવ્યું નથી! અચ્છું! અચ્છું! કાસમ તારી રબ વગર ગયો કે? ફિકર નહીં! જમવાનું થઈ રહેશે. એકાદ હોટલમાંથી મંગાવી લઈશું! ઠીક, બતી સળગાવો, મને માળ ઉપર જવું છે, અને અંધારામાં ઠોકર ખાઈશ તો હાડકું ભાંગી જશે! બતી લઈને આગળ ચાલ,” નવાબે કારભારીને હુકમ કર્યો.

સુલેમાન મૂંઝમાં હત્યો, અને બતી સળગાવીને માળ ઉપર જવ આગળ ચાલ્યો, અને બોલ્યો, “નવાબ સાહેબ, ખુદાની બક્ષેશથી, તમને એકવાર ફરીથી હસતા અને રંગીલા સ્વભાવે વાત કરતા જોઈ તાબેદાર સેવક બહુ ખુશ થયો છે,” સુલેમાન જે ઘણાં વરસનો જુનો કારભારી હતો, અને જે નવાબ શેઠ કરતાં વૃદ્ધ વયનો હતો, તે દાદર ઉપર ચઢતાં ચઢતાં બોલ્યો, “સાહેબ, મારા બોલવાને બેઅદબી ગણશે નહીં, પણ તમારા મુરખીજના મરણ પછી આજેજ તમને પાછા હસતા અને રંગીલા જોવા છું. જુઓ સાહેબ, સંભાળજે, આજે ગાલીચા ફાટેલા છે, તેથી સંભાળીને ચાલજે. રજૂ કરનારને મેં આજે બોલાવ્યો હતો પણ આવ્યો નથી, સાહેબ.”—

નવાબ સાહેબ મોટીથી સીસોડી વગાડતા હતા અને ખુશ રંગમાં મનમાં ગીત ગાતા હતા. તે જોઈને સુલેમાન મનમાં મધન થયો કે, “નવાબ આજે ગાણતાણમાં અને ખુશ મિગ્નજમાંજ છે. આજે કેટલે દિવસે એનો એવો સ્વભાવ પાછો ફર્યો છે!”

આ વાત ખરી હતી. નવાળ સાહેબ કપડાં બદલતો બદલતો ફક્ત રાગણી મોઢિથી સીસોડીમાં વગાડતો હતો. સુલેમાન ચારડાની બતીઆ સળગાવી રહ્યો, તેટલામાં નવાળ સાહેબે પોતાનો દગલો પાટલુન બદલી નાખ્યાં, અને બીજાં ખુંડી ઉપર ધરમાં પેહરવાનાં કપડાં હતાં તે બદલ્યાં. અને ચીરટ સળગાવીને ઇઝીચેર ઉપર ધુંકવા બેઠો.

સુલેમાન મનમાં ઇચ્છતો હતો કે, “ખુદા કરે ને આ ધર અગાઉ માફક પાકું હસ્તું રમતું અને ગાજતું થાય! ખુદા એનો પાછો દાહડે! ફરવે તો સાફ! આજે પંદર દિવસ થયા મેં નવાળ સાહેબને ધરમાં ચીરટ પીતાં કે ઇઝીચેર ઉપર સુખથી લેટતાં, કે હસ્તાં, બોલતાં, ગાતાં સાંભળ્યા નથી!”

ધરના જુના ચાકરો, તેમો મુખ્ય કરીને ધરના કારભારીઆ, જેટલી છૂટથી શેઠ સાથે વાત કરે છે, તેટલા બાહેરના લોકો મોટાં માલુસ સાથે વાત કરતાં બિહો છે. આ મેહરઅલી નવાળ ચાર વરસનો હતો, ત્યારથી તેને સુલેમાને કેટ્ટે લીધેલો, ફરવા લાઇ ગયેલો, વગેરે નાનપણથી સાથે રહેલો. તે જો તેની આગળ છૂટથી વાત કરે, તો વાંચનારે નવાઇ જેવું ગણવું નહીં.

તેણે તો શેઠને કહ્યું, “સાહેબ, હવે એવાજ રંગમાં રહેજો અંદ! તમે રંગમાં હોવો છો તો મારા જીવને ખુશાલી લાગે છે!”

વફાદાર નોકરો પોતાના શેઠની દલગીરી વખતે પોતે દલગીર રહે છે. અને તેની બહોળલાલીમાં પોતાની બહોળલાલી સમજે છે, અને તેની ખુશાલીમાં પોતાની ખુશાલી સમજે છે.

નવાળ સાહેબ ફક્ત હસ્યા અને સુલેમાન તરફ ઓડું કરીને ખુશ બિગળમાં દલાવ્યું, અને બાગ તરફ નજર કરીને ચીરટ પીવા માંડી. બે ત્રણ મિનિટ પછી તે બોલ્યો, “સુલેમાન, ત્યારે તું મારી સઘળી હિલચાલની બારીકબી તપાસ રાખે છે નહીં વાઈ? હા, સુલેમાન, થોડાક દિવસ સુધી હું ઉદાસ અને ગમગીન હતો ખરો, પણ હવે તે સઘળું પૂરું થયું છે-

હવે તો પાછી મેહરઅલી ઉપર ખુદાની મેહર ઉતરી છે, અને ઇનશાલાતાવા કરશે તો તે મેહરખાન સાહેબની મેહરખાનીથી મારા ઉપર મેહર ચાલુ રહેશે. આગલા દિવસની મોટકજ આજે મેહલ વાજતો ગાજતો રહેશે. તું પણ સુલેમાન અલી મગલ કર! જા મારે વાસ્તે ખીજે નવો દગલો પાટલુન કાઢાડ. હું કોઈ હોટલમાં જમી લઈશ. મારા જમવાની તું કાંઈ ખટપટ આજે હવે કરતો ના, ને સાંભળ, હું રાતે મોડેથી આવીશ.”

આ પ્રમાણે મેહરઅલી નવાખ સુલેમાન સાથે વાત કરતો હતો, તે વારે તેને સુલેમાન તરફ મોઢું કરવું પડ્યું હતું, અને તે પણ ચારડા માંહે બળતી મોટી બતીમાં તેનું મોઢું બરાબર દેખાતું હતું. તે જોતાંનેવાર સુલેમાન બોલી ઉઠ્યો, ‘નવાખ સાહેબ, તમારા દગલા ઉપર શ્રદ્ધ સહવારે ‘મે’ માર્યો તે વારે તમારા મોઢાંપર કાંઈ દાઢ હતો નહી, અને સાહેબ આ તમારા ગાલ ઉપર મોટા કાપો શાનો?’

ખચિત! સહવારે મેહરઅલીના ગાલ ઉપર કાપો, અને તે પણ મોઢું એખીઅલ લાગે એવો ઉંડો ઘસારો, હતો નહી. આસરે ત્રણ આંગલ લાંબો ઉંડો ઘસારો એક જખમ જેવો લાગતો હતો. તે આ નવાખના ગાલ ઉપર દીપી નિકળ્યો હતો, અને તે જોતાં સુલેમાન ચોંક્યો હતો.

“સુલેમાન, તું મારી બધી તપાસ રાખે છે એમ મારી પૂરી ખાત્રી થઈ છે. ખચિત! આ કાપો મારા ગાલ ઉપર સહવારે હતો નહી, કારણ કે એ મને ખપોરે થયો. કલ્પમાં મને અકસ્માત થયો! પણ ચલાવ! ‘મે’ કહ્યું તેમ જલદી કર! કેમ સમજ્યો કે બચ્યા!”

સુલેમાન મનમાં વિચારવા લાગ્યો કે મેહરઅલી અગાઉ રંગીલો હતો ખરો, પણ નોકર આદમીઓ સાથે બહોજ ટેકમાં રહેતો હતો, અને એટલી બધી વાત તો શું. પણ તેઓ પૂછે તો તેમને જવાબ પણ પૂરો પાધરો નહી

આપતો હતો, અને ચાલી જતો હતો. આજે તો મેહરઅલી સુલેમાન સાથે પૂર છૂટથી વાતચીત કરતો હતો.

દસ પંદર મિનિટ પછી સુલેમાને આવીને કહ્યું કે પોશાક તૈયાર છે. નવાખ તુરત ઉઠીને 'ફ્રેસીંગરૂમ'માં ગયો ને કપડાં બદલવા લાગ્યો. કપડાં બદલવા અગાઉ તેણે હાંડાં પાણીથી નાહી લીધું. નાહી થોડાં નવા 'સુટ'માં સજ થઈને પાછો દરજીયેર ઉપર આવી બેઠો હતો. અને એક બે મિનિટમાં બીજી ચીકટ સળગાવીને બાહરે જવા ઉઠ્યો.

તે પછે મેહલના કમ્માઉન્ડમાં કેઈ ઓરત દાખલ થઈ અને સીધી માળ ઉપર આવી. તેણીને જોતાં ત્રણ વાર સુલેમાન બોલી ઉઠ્યો, "આ તો પરીન બાનું છે."

સુલેમાને તુરત મેહરઅલી નવાખને જઈને કહ્યું કે પરીન બાનું તમને મળવા આવ્યાં છે.

"પરીન બાનું! બહા! પરીન બાનું! નહીં, તે નહીં હશે!" નવાખ તુરત ફિક્કો પડીને બોલી ઉઠ્યો.

પરીનને અંદર આવવાની રજા શા માટે જોઈએ? તેણી પોતાના બિવિધતા ભરવારને મળવા આવે તેમાં વળી એવી તાજમતવાંજોની શી અગત્યતા છે? તેણી સીધી હાલમાં ચાલી આવી.

પરીન ધુજતી હતી. તેણી ધભરાયતી હતી. તેણીને ચક્ર આવતાં હતાં. તે છતાં તાણી તોડીને બોલી, "મેહર એ તો હું છું!"

"પરીન!"

"હા, પરીન. સુલેમાન જરા બાહરે જા. મને નવાખ સાહેબ સાથે ખાનગીમાં વાત કરવી છે. ચાલ જા સુલેમાન, જલદી જા, ઓરડાની બાહરે જા, નિચે જા," તેણી હાંકતી હાંકતી બોલી.

મુલેમાન તુરત દૂકમને તામે થઈને નિચે ગયો. પરીને આરણું બાંધ કીધું, અને આરણાને અટ્ટેલીને ઉભી. તેણી હાંફતી હતી. તેણી બોલી શકી નહી. તેણીથી બોલાઈ શકાયું નહી.

“પરીન!” એમ કહી મેહરઅલી તેણીને ભેટવા ગયો, પણ તેણીએ તેને હાથ વનીક ડગાડવા દીધો નહી, ને આંગણીની ઇશારતથી દૂર ઉભો રહેવા કહ્યું. મેહરઅલી જાણે દૂકમને તામે થયો હોય તેમ એક પગજી દરજ ઉભો.

“મને સાહેબજી શેકહેન્ડ કરવાનો પણ વખત નથી! હું થાકી ગઈ છું! મને ફેર આવે છે! મારામાં બોલવાની શક્તિ નથી! મેં અહીં આવવામાં કેટલો જોખમ ખેડ્યો છે! હું માની શકતી નથી, હું માની શકું નહી, અને તે છતાં તેઓ પાસે એવી મજબુત સાબિતીઓ તારી વિરુદ્ધ છે, કે તું ગુનેહગાર કરવાનો! હું તને ચાહું છું. મારા ચાહને કીધે હું તને ચેતવવા આવી છું!”

“પરીન! કેમ ‘મેડ’ થઈ ગઈ છે શું?”

“હું ‘મેડ’ થઈ ગઈ હા, હશે, કેટલા કલાક થયા હું તને અહીં તહીં ટુંકું છું! પણ જો હમણા કોઈ વાત કરવાનો વખત નથી. તુ ધારતીમાં છે, અને ફરીમખાં પાસે તને પકડવાનું ‘વારંટ’ છે, અને તે મારા ‘વિલા’માં તારી આવવાની વાટ જોતો બેઠો છે.”

“ફરીમખાં! છુપી પોલીસવાળો!” એમ કહીને તે ઇંઝીયર ઉપર પડ્યો અને તેણે તેણીની તરફ ટગર ટગર જોયા કીધું.

“હા, ફરીમખાં. તે કહે છે કે પાછલી રાતે તમે બાયબલા તરફ ગયા હતા. તમે મને કહ્યું કે ‘સાલીસિટર’ને ત્યાં આખી રાત હતો, પણ તે કહે છે કે એ વાત ખોટી છે. તે કહે છે કે તમારી હીરા જડેલી સોનાની હાથની પેર તુટી ગઈ તે બદલ ખુનની જગેથી મળી આવ્યું

છે. વળી તેણે કાંઈ નવા સાંચામાં મરનાર સ્ત્રીની આંખોનો 'ફોટો' લેવાડ્યો છે, તેમાં તમારી સખી પડી છે. મારા ખુદા! એ કેમ બન્યું! હું કેમ જીવી શકું! મેહર! મેહર! ખુલાસો કર! ધીરજ આપ!"

“પરીન! પરીન!” એમ કહી તે મુવેલાં મુરડાંની માફક ઈઝીચેર ઉપર પડ્યો.

“હું જે કહું છું તે બધું ખરું છે! પણ હું માની શકતી નથી. તારા વાસ્તે હું કેમ માની શકું! મને પોતાને કરીમખાંચે 'ફોટો' દેખાડ્યો, અને તેમાં તો તારું મોઢું છે. મેહર, તે મને જેટલી વાત સહવારે કહી તે બધી જૂઠી છે! મારી આગળ બધું સાચુ કહી દે, જેથી તારો કિમતી જીન બચાવવાનો ઉપાય સુઝ પડે! જે વખત જાય છે તેમાં કરીમખાં નાહસવાના સઘળા રસ્તા ઘેરી લેશે!”

પરીન ધુજતી ધુજતી બોલતી હતી, તે વેળા આખો વખત આ શખ્સનાં મોં ઉપર ફિકાસ પ્રસરી રહ્યો હતો, અને તે બિહતો હોય તેવો તેનો દેખાવ લાગતો હતો. તેના એકરા ઉપરથી ધાસ્તીએ તેનાં દિલમાં ધર ક્યું હોય તેમ પ્રગટ માલમ પડતું હતું, પણ પરીન બોલી રહી કે બીજીજ પળે તે કુદકો મારીને પરીન આગળ ધસ્યો, અને તેણીને આપવા હાથ લાંબો કરીધો, અને બોલ્યો, “પરીન, તારો મારી ઉપર પ્યાર છે તો મને બિહવાને કાંઈ કારણ નથી. પ્યારી પોતાના પ્યારાને કદી ફસવા દેશે નહીં. પ્યારાને બચાવવા કાંઈ પણ ભોગ આપવા પ્યારી કદી પછાત પડશે નહીં. કરીમખાં ચાહે તેવી રીતે મારી સામે સાક્ષી પુરાવા લાવે, પણ એકલી તું મને બચાવી શકશે. પરીન, મને બચાવવાનું તારા હાથમાં છે. હું મને નિરદોષ ઠેરવી શકશે, હું તે વખતે ખુનની જગે નહીં હતો એમ તું પુરવાર કરી શકશે. અને પછી મેહરબલી નવાબની રાણી તરીકે તું ચમન ઉઠાવશે. કરીમખાં કહે છે કે હું આખી રાત બાહેર હતો, પણ હું કહીશ

કે હું આખી રાત ધરમાંજ હતો. ચાકરો પોતાના વગેસગે થઈ ગયા પછી હું આવીને મારાં ઓરડામાં સુઈ ગયો હતો તે ચાકરો કેમ જાણે ?”

આ તેનો આડકતરો એકરાર સાંભળી પરીન એક પગળું પાછળ હતી, અને આ વેળા તેણી રાતા ભુંટ જેવી લાગતી હતી.

“પરીન ! તું ફક્ત એમ કેહ કે તું તે રાતે મારી સાથે હતી. તું જો ફક્ત એટલુંજ મારી તરફથી કહે કે મેં તને ગઈ રાતે એક કલાક પણ વીહલી સુકી નથી, તો પછી ફરીમખાં ચાહે તેવી સામેતી લાવે, તો તેનો રદીઆ આપવાને હું સામર્થવાન છું. આપણ બંને વચ્ચે જે પ્યાર હસ્તી ભાગવે છે તે પ્યાર સાથે સરખાવતાં એટલું જૂઠું મારે માટે બોલવું એ કાંઈ ઘણું નથી. વળી તારું ભવિષ્ય આથી વધારે ઝાકતું થશે, અને આપણે પરણીશું પછી એ વાત તો તદ્દન વિસરાઈ જશે.”

“બસ બસ ! મેહરબલી ! હવે પરણવાની આશા રહી નથી ! મારો પ્યાર અત્યારથીજ મરણ પામ્યો છે ! પ્યાર જેવું હવે કાંઈ રહી શકે નહીં ! તું હવે એક હિચકારો માલમ પડ્યો છે ! તારાં મોટાં નામ સાથે પરણવા હું મારી સમ્યાઈનો અને પવિત્રાઈનો ભાગ આપું એ કદી બનશે નહીં ! પરણવા અગાઉ હું તારી સાથે આખી રાત તારા ઓરડામાં હતી, એમ કહી હું મારી ઓરડા જતની સર્વથી સરસ પવિત્ર આબડ્ડનો ભાગ કદી આપી શકતી નથી. તારી સઘળી દોલત અને તારાં મોટાં નામ કરતાં મારી આખર વધારે છે એ તું ભૂલી કેમ જાય છે ?”

તેણી વધારે બોલી શકી નહી. વધારે બોલે તે અગાઉ તેણી એક બે મિનિટ મુગી ઉભી હતી. તેણીની નજર તેના મોં ઉપર ટીકેલી હતી. તેણીનું મોંહ દર પળે શિકકું અને જઈ મારવા લાગ્યું. તેણીને ચકકર આવવાં લાગ્યાં અને તેથી જે બારણું બંધ કાઢેલું હતું તેની ઉપર પોતાની હાથેલી અટ્ટેળીને ઉભી.

આ વખતેજ તેણીની નજર તેના ગાલ ઉપર પડી. તેના ગાલ ઉપરનો ધસારો તેણીએ આ પળેજ જોયો, અને ત્યારે તે તેણીની આગળ ધસ્યો ત્યારે તે ધસારો તેણીએ બરાબર ચીપી ચીપીને દીઠા હતો.

“પરીન! ત્યારે તું શું મારી માંગણી કબુલ નથી કરતી? મને બચાવવાને માથે લે, નહીં તો તારા ના પાડવા છતાં હું તારો ભોગ લઈશ. તું તારા હાથેબાંધી એક વાત પસંદ કર. તું ગઈ કાલે મારી સાંથે આખો વખત હતી એમ કહીને તારી આંખ પડતી મુક, નહીં તો તારી આંખને આજે રાતે ધાણુ કાઢીશ. તું પોતે અત્રે ચાલી ચલાવીને આવી છે. મારા નોકરને ઓરડો છોડી જવા કહીને તે પોતે બારણું બંધ કરી દીધું છે, અને આપણે હવે એકલાં છીએ. તું ગઈ કાલે મારી જોડમાં હતી એમ ખુશીથી કહે, નહીં તો પછી આજે રાતે તને હું જોર જુલમથી મારી જોડમાં લઈશ. એમ બોલતાં તેણે પોતાનો હાથ પરીનની ખાંધ ઉપર મેળ્યો.

વળી પરીને તેના ગાલ ઉપર જોયા કરી. તેણીને જે શક હતો, તે શક મજબુત થતો ગયો. પછી એક પળમાં તેના હાથમાંથી ધૂરીને બારી આગળ જઈને ચીચીઆરી પાડીને તેણીએ તૂટત જુઓ પાડી :

“કાઈ આવો ! ખુની ! ખુની ! ખુનીને મેં પકડ્યો છે ! ખુની ! ખુની !”

“ચુપ રહે !” એમ કહીને તેણે પરીનનું એકદમ ગળું દાખ્યું, અને બોલ્યો, “જો મરવા નહી ચાહતી હોય તો મોઢું બંધ કર.”

હજી એ પ્રમાણે તે બોલે નહી તેટલાંમાં બારણું ઉઘડ્યું, અને કરીમખાં અને ખીજા પોલીસના અમલદારો ઓરડામાં પેઠા.

નવાબ સાહેબે પરીનનું ગળું છોડી દીધું, અને તૂટત બારી તરફ દોડ્યો, પણ કાંઈ વળ્યું નહી. કરીમખાંનાં માથાસે સઘળાં તેની આંખ-ખાંખ ફરી વળ્યા હતા, અને તેઓએ તેના હાથમાં તૂટત બેઠી દેખી.

“પરીન! પરીન!” પરીન જેણી ખુસ્તી ઉપર માથે હાથ દબાવેલી હતી, તેનું નામ સાંભળતાં પરીને ઉંચું જોડું, તો તેણીના બાપ પણ મીઠા કરીમખાં સાથે આવેલો હતો, “પરીન! ઉઠ! યા અલ્લાહ! આ તો બહુ ખોટું થયું?”

પરીન તૂટતી ઉઠીને ઉભી થઈને બોલી, “બાવાજી! બાવાજી! એ મારો મેહર નથી! એ કાંઈ નવાખ મેહરઅલી નથી! એ તો કાંઈ ધુતારો લાગે છે!” એમ બોલતાં બોલતાં તેણીની આંખે અંધારા આવ્યાં. પરીન જ્યારે આ છેલ્લા બોલ બોલી હતી ત્યારે કરીમખાં ખડખડ હસ્યો હતો. આ હસવાનો તેણીને સેહેજ ખ્યાલ રહ્યો, પણ ત્યાર પછી શું થયું તે તેણી જાણી શકી નહીં, કારણ કે બીજી પળે તેણી પોતાના બાપના હાથમાં બેસીને થઈ પડી હતી.

“હા હા! પરીન શું કહે છે? એ મેહરઅલી નવાખ નથી! અને એ ધુતારો છે! ઠીક એખી ટાંગડો ઠીક! પણ પોલીસ કાંઈ આંખ મીંચીને ફરતી નથી, અને પોલીસ ફોજ કાંઈ મૂરખાઓની બનેલી નથી!” કરીમખાંને પરીનના બોલોની મશકેરી કરીને અજબબી દેખાડી.

તે નવાખ મેહરઅલી તરફ ફરીને બોલ્યો, “તમે બહુ હિંમતથી છટકી ગયા ખરા, અને પકડાતે નહીં. એ તો વીસમી સદીની આગળ વધેલી વિદ્યાના જોરે અમે તમને પકડી પાડવામાં ફત્તેહ પામ્યા છીએ. બેશક કામ તો તમે ઘણીજ બાહોશીથી કરી હવું!”

ખુદરતે દરેક માણસને ખરું ખોટું પારખવાની અજબબી જાતની શક્તિ બક્ષી છે, પણ તે શક્તિ કોઈ ખિજવે છે, અને કોઈ મંદ રહેવા દે છે. આ શક્તિથી આશક માથુકો એકમેકને વધારે સારી પેઠે ઓળખતાં શીખે છે. આ શક્તિ વડે પ્યારી પોતાના પ્યારને ઓળખી શકે છે. આ શક્તિ વડે આશક માથુકો એકમેકનો સાદ પારખી શકે છે. આ શક્તિ

વડે તેઓ એકમેકના ગુણદોષ જાણે છે. આ શક્તિ પરીનમાં પર બાહ્યમાં ખિજેલી હતી. તેણીએ મેહરઅલીના સ્વભાવનો બારીક અભ્યાસ કર્યો હતો. તેણી મેહરઅલીને તેના સાદ ઉપરથી પારખતી હતી, જ્યારે તેણીને આ અપ્સનો સાદ જુદો લાગ્યો હતો, તેમજ જ્યારે તેણે બેહુંદી માંગણી કરીને પરીનને અપમાન કીધું, તેમાં વળી જ્યારે તેણીએ તેના ગાલ ઉપર કાપો નેચ્યો, ત્યારે તેણીની ખાતરી થઇ કે આ કાંઇ મેહરઅલી હોય નહીં.

પ્રકરણ ૧૦.

જુરીની તપાસ.

ભાયખલાનાં ખુનનો પતો-નવાખ મેહરઅલીનું પકડાવું-
નવાખ મેહરઅલીને ભાયખલા તરફ થયેલાં ખુન માટે પકડવામાં આવ્યો છે. પેલા જરમન વિધાન મીં સ્મીડતના મુલેલાં માણસની આંખ ઉપરથી ફોટો પાડવાના સાંચાની મદદ વડે આ ખુનનો પતો મળ્યો છે. ખુન કરવા અગાઉ મરનાર સ્ત્રીને મળવા એજ મેહરઅલી ગયો હતો, એમ મરીઅમ નામની સ્ત્રી તેને ઓળખીને જુમાની આપે છે. વળી જ્યારથી નવાખ મેહરઅલીને પકડ્યો છે ત્યારથી તે કાંઇ પણ જવાબ આપવા ના પાડી બેઠો છે, અને તેની અદરાયલી બાયડી પરીનની ગંભીર બિમારી જે આ અચ્છુચા બનાવનું પરિણામ છે, એ સઘળી સાબેતી મેહરઅલી નવાખની વિરૂધ્ધ જાય છે.

આવી રીતનાં લખાણો ન્યુસપેપરોમાં આવતાં હતાં તેથી આખાં મુંબઇ શહેરમાં એ વાત જગેજગ થતી હતી. કલબે કલબે, દુકાને દુકાને અને જ્યાં બે પાંચ માણસ સાથે મળતાં હતાં, ત્યાં બધાં 'કાંઇ ખબર ?' ના જવાબમાં પેલા

ભાગ્યભલા તરફનાં ખુનનીજ વાત નિકળતી હતી. પેલા જરમન વિદ્યાન મીં
સ્મીડતનું નામ પણ વખણાઇ ગયું. કરીમખાંની ખુનીને ઝડપથી પકડી
કાઢવા માટે વાખવાખી થવા લાગી. લોકો પોલીસનાં વડાં મથક આગલ
ટોલાંબંધ થઇને પેલા નવા સાંચામાં પડેલા 'ફોટો' કેવો છે તે ખરી-
દવા આવ્યાં હતાં.

ખુનીના ભોગ થઇ પડેલા બે મુડદાંઓ ઉપર જુરી ભરવામાં
આવી, ત્યાં લોકોની ગીરદીનું શું કહેવું પડે. જો એક કીડીને ચાલ
વાની જગ્યા પણ હતી નહીં એમ કહીએ તો તેમાં સહરાગાત જેવું
જરા નથી.

દરેક ઘાટી જેવો અજ્ઞાન પુરૂષ પણ જુરીનું મત શું આપશે
તે કહી શકતો હતો. ખુનીને છટકવાની એકપણ ખારી હતી નહીં.
નવાખ મેહરઅલીએ એ ખુન કીધાં, એમ લોકો ખાતરીપૂર્વક હતાં.
પોલીસ ખાતરી પૂર્વક હતી, અને જુરી પણ એજ મત બાંધી ઉઠી હતી.

બંધવાએ તદ્દન જુદીજ વળાણ અખત્યાર કીધી. તેણે પોતાની
ઉપરના આજ્ઞાનો ઇનકાર કીધો, એ ઉપરાંત એક બોલ પણ વધારે
બોલવો નહીં એવો મક્કસદ તે કરી બેઠો હતો.

બંધવાને મેજસ્ટ્રેટ આગળ ઉભો કીધો, ત્યાં પણ તેણે કહ્યું, "હું
સુનેહગર નથી." એ સીવાય તે વધારે એક બોલ પણ બોલ્યો નહિ.
મેજસ્ટ્રેટ તેને આવતી 'સેન્સ-સ' માં બાણી જોઇને ખુનો કરવાનાં વાંક
માટે નોખ્યો. તે વખતે ખુનીની નજર આજુબાજુ ફરતી હતી તે ઉપરથી
એમ દેખાયું કે તે કોઇની આવવાની વાટ જોતો હતો, પણ જોને
તે ત્યાં સોધતો હતો તે કોઇ ત્યાં હતું નહીં. તેથી તે દલગીર થઇને
હીપાઇઓના પોહોરા હેથલ પોલીસ કોર્ટમાંથી નિચે ઉતર્યો. ત્યાંથી તેને
બંધીખાનામાં લઈ ગયા.

જે વખતે નવાળ સાહેબને પકડાવામાં આવ્યા, તે વેળા પરીન જે છેલ્લા બોલો બોલીને બેસુધી થઈ ગઈ હતી, તે બોલોને જાહેરમાં સાવવામાં આવ્યા હતા નહીં. કરીમખાં અને પોલીસે તો તે છેલ્લા બોલોને હસી કાઢ્યા હતા. પોલીસ તો એમ સમજતી હતી કે નવાળ અને પરીનની આ એક હાથ તાળી છે. તેટલા માટે પોલીસે તેણીના છેલ્લા બોલોને વજન આપ્યું હતું નહીં, તેમજ તે બોલો ઉપર લક્ષ દીધું હતું નહીં. પરીનના બાપ રજબઅલીને પણ તેણીના બોલ બેસુધીમાં બોલેલા લાગ્યા, અને તેથી તેણે પણ પોતાની જુવાનીમાં એ પરીનના છેલ્લા બોલો દાખલ કરાવ્યા હતા નહીં. પરીન આપણે જાણે છીએ, તેમ આ જનાવને લીધે ગંજીર માંદગીના બિજાને પડી, અને તે માંદગીમાંથી સેહજ પણ ફારેગ થઈ, તે અગાઉ બંધવાના ગાલ ઉપરના ધસારા રૂઆઈ પણ મચા હતા.

તેણીને બેસુધીની હાલતમાંજ રજબઅલી પોતાને બંગલે લઈ ગયો હતો, અને ત્યાં ડાક્ટર શીરાઝ, જે રજબઅલીના ધરનો ડાક્ટર હતો, તેને બોલાવવામાં આવ્યો, ત્યારે તેણે તપાસીને કહ્યું કે મગજ ઉપર અતી ધણા દબાણથી એને 'બ્રેન ફીવર' લાગુ પડી છે."

આના લીધે જુરી ભરાઈ ત્યાર પછી દિવસો સુધી પરીન પોતાના માંદગીના બિજાના ઉપર પડી પડીને તાવની જુમમાં બોલતી હતી કે "મારા મેહરતું મોઢું કાઢ ચોરી ગયું!" પણ લોકોમાં ચાલી રહેલી ચર્ચા અને મીઠા નવાળ સામે થતાં લખાણો અને ટીકા વિષે તેણી એમજ હતી.

આ ખુનનો મુકદ્દમો ફેબ્રુઆરી મહિનાની બીજી તારીખે શરૂ થતી સેશન્સમાં નોંધ્યો હતો, અને તેથી તે નિકળવાને ધણા દિવસ હતા, પણ એક જેમ નવી વાત નવ દાહડા યાદ રાખે છે, તેમ નવ દાહડા પછી એ ખુનની વાત થોડી થોડી નરમ પડતી ગઈ.

આટલી વાત તો દુન્યાનાં ચોખંડમાં ચાલુ છે કે પોલીસ ન્યારે એક કેસ પકડે છે, ત્યારે પોતે જે તર્ક બાંધે તે તર્કને ટેકા આપનારીજ વીગતો એકઠી કરે છે, ને તેજ વીગતો કોરટમાં રજુ કરે છે, અને જે કાંઈ પોતાની દલીલોને તોડનારી વીગતો મળે છે, તો તેવી વીગતો ઉપર, અંગણુ પછે કે બાણી જોઈને, તેઓ આંખ મીચામણા કરે છે, અને આ 'કેસ'માં પણ પોલીસ જેટલું પોતે માને છે તેને ટેકા આપનારી વીગતોપરજ ધ્યાન આપે છે.

પ્રકરણ ૧૧.

તકરાર.

ડિસેમ્બર મહિનો પુરો થયો, અને ખુશનુમા જન્યુવારી મહિનો બેઠો હતો. ઠંડીના દિવસોની ગમતમાં આખી મુંબઈ મગ્નહ કરતી હતી. જન્યુવારી મહિનાનું રંગબેરંગી આકાશ સાંજરે જેવા લાયક હતું. ખ્રિસ્તી નવાં વરસની ધમાલ ચાલુ રહી હતી. મોટાં લોકો માથેરાન અને માહબ્લેથરથી હજી પાછાં ફર્યા હતાં નહીં.

ચુસ્ત અને દીનદાર મુસલમાન લાઈઓ પણ રાજ તરફની પોતાની વફાદારીની નિશાની તરીકે નાતાલ ઉપર મગ્નહ મારે છે. રજબઅલી પણ પોતાની છોકરી સાથે દર વર્ષે નાતાલના દિવસો ઉપર માથેરાન ઉતરી પડતો હતો, પણ આ વર્ષે પોતાની દીકરીની ગંભીર બિમારીના સખબે તેનાથી જવાને બન્યું હતું નહીં.

પરીન ચોથી ડિસેમ્બરની રાતે બે સુધ્ધ થઈ હતી, અને આજે ઇંગ્લેન્ડ બેસ્ટનું સાલ હતું. ૨૭ દિવસ વયમાં પસાર થઈ ગયા હતા. પરીન પોતાના ઝોરડામાં અને બિછાનામાં પડી રહીને બહુ કંટાળી ગઈ હતી. તેણી

પોતાનો ઓરડો છોડવા માંગતી હતી અને મેહરબલી વિષે વાત કરવા ચાહતી હતી, પણ ડાક્ટર શિરોઝ આગલ તેણીનું કાંઈ ચાલ્યું નહીં. તેણે ફક્ત જવાબ દીધો, “બીબા દસ દિવસ સુધી બિજાનું નહીં છોડવા દઈશ. દસમી જાન્યુવારીએ તું જે પૂછશે તેનો જવાબ તારા બાવાજી અને હું આપીશું. દસમી તારીખ પછી તમને બાહેર ફરવા જવા પણ દઈશ એવી મને આશા છે, પણ તેટલા માટે તમે હજી દસ દિવસ નિરાંતે પડી રહો. હાલ મગજને ઉસ્કેરનાર કાંઈબી લખાણ, ન્યુસપેપર, કે ઉસ્કેરનારી વાત તમારી આગલ રજુ કરવાની તમારા બાવાજીને મારી મના છે. જન્મ સુધી ‘મેડ હાઉસ’માં સળડવું હોય તોજ મારી સલ્લાહ પ્રમાણે તમે ચાલશો નહીં.”

બીબા દસ દાહડા, અને તે પણ બિજાના ઉપર અને પોતાના ઓરડામાંજ, એ કાંઈ થોડો કંટાળો નહીં કહેવાય, એ કાંઈ થોડી શિક્ષા નહીં કહેવાય. છતાં ડાક્ટરની સલ્લાહ માન્ય કરવામાં તબિયતને ફાયદો છે.

આખરે ‘પ્રામિસ’ કીધેલો દિવસ આવ્યો, અને ડાક્ટરના મત પ્રમાણે હવે બિજાનું અને ઓરડો છોડવામાં કાંઈ અડચણ હતી નહીં. સહવારનાં પોહોરમાં સાત વાગે ડાક્ટર, જે આપણે ઉપર કહી ગયા તેમ ધરનો ડાક્ટર હતો, અને રજબઅલીનું વર્ષાણ ખાતો હતો, તેણે પોતાના માણસ પાસે પરીન ઉપર કાગળનું એક ‘પેકેટ’ મોકલ્યું, તેની ઉપર “ડાક્ટર શિરોઝની સલામ સાથે” એ પ્રમાણે પરખીડાં ઉપર લખેલું હતું.

ડાક્ટર શિરોઝની સલ્લાહ મુજબ કાંઈ તેણીના ઓરડામાં એ ડાહક સુધી ગયું નહીં.

આ 'પેકેટ' ઉમેડીને ભેતાં, તેમાંથી ન્યુસપેપરોની કાપલીઓ, જેની ઉપર ભુરીના હેવાલ, સાક્ષીઓની ભુઆની, ભુરીના અભીપ્રાય એ સઘળું જાપેલું હતું, તે સઘળું તેણીએ ઘણી ઉલટથી પલુ શાંત મને વાંચ્યું.

પેકેટમાં ડાકટરે એક કાગળ મુક્યું હતું અને તેમાં લખ્યું હતું કે 'નવ વાગે હું આવીશ, અને તારે એ કેસ વિષે જે વાતચીત કરવી હોય તે હું સાંભળીશ. નવ વાગે સર્વ જણ નાસ્તાની ટેબલ ઉપર સાથે મળીશું.'

ડાકટર ફિરોજે ઉપલાં પેકેટમાં વિદ્વાન સ્મીડતે ઉપજાવેલા મેહરઅલીના ફોટોની એક નકલ પલુ ખીડી હતી. આ ફોટોની કોપી સ્મીડતે ડાકટર શીરોઝ ઉપર મોકલી આપી હતી તે હતી. સ્મીડતે પોતાની શોધનું પરિણામ જાહેર કરવા માટે મુંબઈના દરેક જાણીતા આસામી ઉપર અકેકી નકલ મોકલી હતી.

નવ વાગ્યા આવ્યા, તેટલામાં પરીને સઘળી કાપલીઓ વાંચી હતી. તેમાં કેટલીક ફરી ફરીને વાંચી હતી. નવ વાગ્યાની દસ મિનિટ અગાઉ તેણીએ પરખીડાંમાં સઘળી કાપલીઓ અને ફોટો પાછા મુંડીને પેકેટ બંધ કરી, અને હિડી હિબી થઈ.

આ કાપલીઓ વાંચ્યાથી પરીને ઉપર નહીં ધારેલી અસર થઈ હતી. ડાકટર ફિરોઝ ખારતો હતો કે તેણીના મગજ ઉપર સેહજ પલુ આંચકો લાગશે ખરો, પલુ તેમા તે તદ્દન બૂઝ્યો હતો, અથવા તેણે ભુદીજ મજ્જાના આધારે એ મત બાંધ્યો હતો. ઉરકેરાવાને બદલે પરીને ઉલટી ખુશ દેખાઈ. સઘળું વાંચ્યાથી તેણીને આશા આવી હતી. તેણીનાં મોં ઉપર ખુશાલીથી રવાસ દેખાયો. પેકેટ હાથમાં લઈને તેણી જમવાના ઓરડામાં ગઈ.

રજબઅલીના મનથી આજનો દિવસ ખરેખર એક તેહવાર જેવો હતો. તેના મનથી આજે ખુશાલી હતી. તેનું બચ્ચું કેટલા દિવસોની

મંબીર માંદગીમાંથી બિહાનું છેડી આજે પાછી નાસ્તા ઉપર સામેલ થયું હતું.

પરીનનો આજે નવો જન્મ હતો. અને તેથી તેણીના બાવાજીએ આજે નાસ્તાની રેન્જ મધ્યમધતાં પ્રુલોથી ચીકાર ભરી નાખી હતી, ને નાસ્તા ઉપર શીરાજને જમવા તેડ્યો હતો.

રજબઅલી ડાક્ટર શીરાજ તરફ જોઈને પરીન સાંભળે તેમ બોલ્યો, “આજે પરીનને આ ઓરડામાં જોઈ હું ખુશી છું, ને ખુદાનો ઉપકાર માનું છું કે તમારી સંભાળ ભરેલી માવજતથી એ આજે પાછી ફરતી હરતી થઈ છે! ડાક્ટર, આજે પરીનનાં મોં ઉપર ઠીક રતાસ છે!”

આજે ડાક્ટરોની વિદ્યા ઘણી આગલ વધેલી ગણાય છે, પણ સંપૂર્ણ તો હજી કદી શકાયજ નહીં. ડાક્ટર શીરાજ તો શું, પણ ગમે તેવો ખીન્ને આ જમાનાનો કાબેલ અને બાહોશ ડાક્ટર પણ કેટલીક વાર ખોટી તર્ક બાંધે છે, અને તેમ ડાક્ટર શીરાજે પણ આ વાર તર્ક બાંધી, અને બોલ્યો, “એ રતાસ પરીનની ઉરકેરાયલી હાલત બતાવે છે. ખરો રતાસ આવતાં હજી થોડા દિવસ લાગશે.”

ખરેખર તો પરીન ઉપલી કાપલીઓ વાંચીને સેહજ પણ ઉરકેરાય ગઈ કે દસગીર થઈ હતી નહીં. ઓર તેણી ખુશી થઈ હતી અને તેનામાં નવી આશા દાખલ થઈ હતી, અને તેણીના મોં ઉપર રતાસ ફક્ત તાજી થયેલી આશાને લીધે હતો.

“કેમ પરીન બાનું! મેહરઅલીની બાબદથી તમે સઘળી રીતે વાકેશ થયાં? તમે બધું ખાનથી વાંચ્યું? હવે તમને કાંઈ પૂછવું છે કે કાંઈ કહેવું છે? તમે કાંઈ સેવટ ઉપર આવ્યાં?”

“હા” તેણી મગરબાઈથી ટટાર બેઠી થઈ અને બોલી “મેં ખુદીને

પકડ્યો તે વારે જે શક બતાવ્યો હતો તે હું જાણું છું, અને તે શક આજે વધારે મજબુત થયો છે. એમાં કોઈ જાતનો દ્વેષ અને ધુતા રાખણું છે, અને મારો નવાજ મેહરઅલી નિરદોષ છે.”

“આહા! હું હજીયું છું કે મેહરઅલી નિરદોષ હોય! પણ મારી મરીબડી દીકરી, જે પુરાવા પોલીસે રજુ કીધા છે તે બહુ સાબુત છે!” રજાઅલીએ તેણીને જવાબ દીધો, “ત્યારે આપણો ખરો મેહર અલ ક્યાં ગયો?”

“હા, તે પુરાવા બંધવા સામે બરાબર છે! પણ તે પુરાવા નવાજ મેહરઅલીને દોષીત ઠેરવતા નથી! મારો જે શક છે તે તમે સમન્યા કે નહીં? મને તો શક છે કે બંધવો તે મેહરઅલી નથી. બંધવો કોઈ બીજો આસામી છે.”

ડાક્ટર શીરાઝ વચમાં બોલી ઉઠ્યો, “પરીન બાઈ, તમે શું ગંભીર છો? હા, જે જોડયા બાઈઓ હોય તો એક બીજાને ઓળખવામાં કોઈ વાર મુશ્કેલી પડે. તોપણ એમ ચાલતાં હાલતાં દરેક બનાવમાં તો નહીં બને!”

“ડાક્ટર, કદાચ તમે ધારતા હશો કે એ મારો બંધારો છે. તમે અને ખેવકુક, ખ્યાલી, અથવા ચસ્કેલ સમજો, પણ ન્યાં સુધી તમે મારી આંખે જુવો નહીં, ને મારા વિચાર પ્રમાણે તકરાર કરો નહીં ત્યાં સુધી તમે સમજી શકો નહીં. હું ફરીથી કહું છું કે બંધવો કોઈ વેશધારી ધુતારો છે. પછો મારા બાવાજીને કે જે વખતે પોલીસે એને પકડ્યો, તે વખતે પણ મેં મારા બાવાજીને અને કરીમખાંને એ પ્રમાણે કહ્યું હતું, અને હું જે બોલી હતી તે બંધવાએ પોતે સાંભળ્યું હતું. ન્યારે તે ખુનીને પકડવામાં આવ્યો તે વારે તેના ગાલ ઉપર સખત નખડીઆનો ડાઘ પડેલો હતો. કોઈએ તેને હાથનાં નખથી ઉઠું નખડીઉં દીધું હતું.”

“ખરી વાત ! મેં પોતે તે દાઘ તે દાહડે જોયો હતો,” રંજનઅલી બોલ્યો.

“અને જે દાહડે તેને પકડ્યો તે દાહડે રાત્રે મેં પણ તેના ગાલ ઉપર દાઘ જોયો હતો, અને જુરી બેડી તે વારે પણ હું જાગ્યો હતો, અને તે વારે પણ તેના ગાલ ઉપર તે દાઘ દેખાતો હતો,” ડાક્ટર શ્રીરાજ બોલ્યો. “પણ તેથી શું થઈ ગયું ? તેથી કાંઈ તેના અચાવ થાય છે ?”

“તેથી શું થઈ ગયું ? અરે તેથી તો બહુ થઈ ગયું !” તેણીએ ડાક્ટર શ્રીરાજને જવાબ દીધો, “જુવો બાવાજી, તે દાહડે મેહરઅલી બપોર થવા આવી ત્યાં સુધી તો અતરે હતો, અને તે ગયો ત્યાં સુધી તેના મોં ઉપર બિલકુલ દાઘ જેવું કાંઈ હતું નહીં. હવે તમે સમજી શકો છો કે નહીં ?”

“તું કહે છે તે ખરું છે. હું પણ કહું છું કે તે ગયો ત્યાં સુધી દાઘ નહીં હતો, પણ એ બાબતથી તારી તકરાર ખરી પડતી નથી. તે આપણે ત્યાંથી ગયો ત્યાર પછી દાઘ પડ્યો હશે,” રંજનઅલીએ દીકરીની દલીલને તોડનારો જવાબ આપ્યો.

“પણ બાવાજી, એમ વિચાર્યા વગર શું બોલો છો ! જે દાઘ એને પકડતી વેળા મેં જોયો તે દાઘ તે દાહડે પડેલો હોય એમ હું માનતી નથી, કારણકે તેની ઉપર પોપડો આવેલો હતો. તે નખડીઉં જે ત્રણ દિવસ અગાઉનું પડેલું હતું, અને મેહરઅલી તો અત્રેથી થોડા કલાકનોજ ગયેલો હતો. હવે તો તમે બન્ને જણુ મારી તકરાર સમજી શકો છો કે નહીં ?”

“પરીન !” રંજનઅલી બોલ્યો.

“પરીન બાબુ ! તમારી તકરાર તો ઠીક છે !” ડાક્ટરે ડોકું ઢીલવીને જવાબ દીધો. થોડી પળ ડાક્ટર શ્રીરાજ પણ પરીનની તકરારથી આજેજ થયો.

“હા હા, મારી તકરાર ખરી છે ! જુવો મારી તકરારના ટેકામાં બીજું કંઈ ખું તે સાંભળો ! જુવો આ ફોટો ! એ ફોટો તદ્દન ખુલ્લે ખુલ્લો દેખાય છે. જુવો એનાં મોઢાં ઉપર દાઢ નથી !”

રજબઅલીએ અને ડાક્ટરે અવાર નવાર ફોટો તપાસીને જોયો, અને તે ફોટોમાં ગાલ ઉપર કાંઈ બિલકુલ દાઢ જેવું હતું નહીં; આથી બન્ને જણ અભયપ થયા, અને પરીન સામું ટગર ટગર જોતા બેઠા.

“ઓહ ! કેમ હવે તમે મારી આંખો વડે જોઈ શક્યા ? હવે હું જે સેવટ ઉપર આવું છું તે સેવટ ઉપર તમે આવો છો કે નહીં ? અને હું માનું છું તે તમે માનો છો કે નહીં ? હું કશુંલ કરું છું કે મેહરઅલીને મળતો બંધવાનો ચેહરો છે, બલકે તેનો ચેહરો મેહરઅલીને આબેહુલ મળતો આવે છે, અને એ મળતા ચેહરાની મોહકાણુને લીધે મેહરઅલી ઉપર દુઃખ અને શરમ વિટયું છે. મારા મેહરને કાંઈ અકરમાત કે અડચણ કાંઈ નહીં નડી હોય ?”

“પણ બાનું ત્યારે તમે કહેવા શું માંગો છો ?”

“એટલુંજ, કે નવાબ મેહરઅલીના જેવો ચેહરો ધરાવનાર બંધવો, એ ચેહરાના મળતાપણાંથી વાકેફ હોવો જોઈએ, અને તેથી જાણી જોઈને ખરા નવાબ મેહરઅલીને કાંઈ પણ ફરેખ આપીને દૂર કીધો હોવો જોઈએ, અને હાલ ખરો નવાબ એ લોકના હાથમાં ફસેલો હોવો જોઈએ. એમ કરીને આ ધુતારો પોતે નવાબ મેહરઅલીનું નામ ધારણ કરીને તેનાં બંગલામાં ઘુસેલો હોવો જોઈએ. એ સંધળું કરતી વેળા પશ્ચિમ તરફની વિઘાના જોરથી પકડાઈ જઈશ એવો સેહજ પણ ખ્યાલ તેને હશે નહીં, અને તેથી પોતાનો મેહરઅલીનો ‘પાટ’ બજાવતાં પોતાનાં હાથે છટકાંમાં અડાઈ ગયો છે.”

“બાનુ, એમ સમજે કે તમે કહો છો તેવો અસાધારણ બનાવ અન્યો પણ હોય, અને એક ચેહરાના જે જન હોય એમ કમુલ કરીએ, તોપણ તમારી તકરાર પ્રમાણે ખરો નવાબ મેહરઅલી ખુની હરે છે, અને નહીં કે તેના મોંને મળતો ધુતારો. સાંભળો, તમે કહો છો કે ખરા નવાબ મેહરઅલીના મોં ઉપર બિલકુલ દાઘ હતો નહીં, ને બંધવાને પકડ્યો તેના મોં ઉપર દાઘ હતો, અને તે સુકાયેલો દાઘ ધણા દાહડાનો પડેલો હતો. હવે મીં સ્મીંડને પાડેલા ફોટોમાં ગાલ ઉપર દાઘ નથી, તેથી જે ફોટો પડ્યો છે તે તો તમારા કહેવા પ્રમાણે ખરા નવાબ મેહરઅલીનો હોવો જોઈએ,” ડાક્ટર શીરોએ પરીનની તકરારનો રદ્યો આપ્યો.

“આહા ! ડાક્ટર, અશ્વોસ મને એ વિચાર નહીં આવ્યો ! મેં કેવો સરસ મેહલ બાંધ્યો હતો પણ તમે તો તે મેહલ સદંતર જમીનદોસ્ત કરી નાંખ્યો છો !” ડાક્ટર શીરોજની તકરાર પરીનના ધ્યાનમાં ઉતરી હતી, તેથી તેણી નાસીપાસ થઈ આ પ્રમાણે બોલી.

“હા મારી ગરીબ દીકરી ! હું તારે માટે દલગીર છું ! દલગીર છું કે ડાક્ટર શીરોએ તારી તકરાર ખોટી પાડી ! પણ જીવાનોનાં ખ્યાલો તોડી પાડવાની સરજત બુદ્ધાઓનાં નસીબમાં લખેલી હોય છે. તારે ખાતર હું ઇચ્છું છું કે મેહરઅલી નિરદોષ હરે હાલ તુરત તો આ સંધળા તારા ખ્યાલો છે ! દીકરી હવે તું ધિરજ પકડ, ને નસિબ ઉપર આધાર રાખ. કિસ્મતના લેખ આગલ આદમીનું કાંઈ ચાલતું નથી.”

“નહી, બાવાજી ! નહીં ! એ ખ્યાલ કેમ ! મેં તેના ગાલ ઉપર દાઘ બુલ્લી રીતે જોયો, અને હું ખાતરીથી માનું છું કે એમ માનવામાં હું ઇગાધ નથી. એને તેટલા માટે ખ્યાલનું નામ ના આપ્યો, આ

વાત તો ચોકકસ છે કે બંધવાના ગાલ ઉપર દાઢ મેં ખરેખર જોયો, અને આટલું પણ ચોકકસ છે કે, તે નવાબ મેહરઅલી નથી. મળતા ચેહરા થયા તો શું થઈ ગયું? લાખ મળતા ચેહરામાંથી મારા વાહલાને હું ઓળખી શકું.”

ડાક્ટર શીરાઝ માનતો હતો કે પરીનનો આ માત્ર એક ખ્યાલ છે, પણ બનતાં સુધી તેણીને નાસીપાસ નહીં કરવી, એવી મતલબથી તેણીને રાજી રાખવા તે બોલ્યો, “કબુલ કરું છું કે બંધવો ખરે નવાબ મેહરઅલી નથી. તમે કહો છો કે બંધવો જુદો છે ને મેહરઅલી જુદો છે. ફોટો તો તમારા કહ્યાં પ્રમાણે ગાલ ઉપર દાઢ નહીં હોવાથી ખરા નવાબ મેહરઅલીનો ઠરે છે. ત્યારે એટલું તો ઠરે છે કે, ખરો નવાબ મેહરઅલી ખુનના ભોગ થઈ પડેલી સ્ત્રીની આંખની સાંમે ખુન થતી વેળા ઉભેલો હોવો જોઈએ, કારણ કે મીઠ સ્મીડતની વિદ્યા પ્રમાણે આ ફોટોમાં પડેલો ખરો નવાબ મેહરઅલી તેણીની આંખમાં પડ્યો છે, એટલે મરતી વેળાએ તેણીએ ખરા નવાબ મેહરઅલીનો ચેહરો જોયો, એમ ખાત્રીપૂર્વક ઠરે છે. આ ઉપરથી વળી બીજો વિચાર સુઝે છે કે તે સ્ત્રીની આગળ બંને જન હોવા જોઈએ. એમ નથી કહેવા માગતો કે ખુનમાં બંનેનો હાથ છે. બંને જન સાથે હતા એમ પણ આપણા માનવામાં નથી આવતું, કારણ કે તે સ્ત્રીની ચીસ પડતાં વાર ત્યાં લોક જમાવ થઈ ગયું હતું, અને તેથી બંને જન નાહસે તો તેમાંથી એક પણ પકડાયા વગર રહેત નહીં. ત્યારે જો એમ ગણ્યે કે એકજ ધણીનો હાથ ખુનમાં છે, અને એમ ધાર્યે કે મરનાર સ્ત્રીએ ખરા નવાબ મેહરઅલીને મરતી વખતે પોતાની સામે જોયો, તો પછી તે ઉપરથી માનવાને કારણ મળે છે કે ખરા નવાબ મેહરઅલીએજ ખુન કીધું.”

“તમે કહો છોક્રે મરનાર સ્ત્રીએ પોતાની સામે ખરા નવાજ મેહરઅલીને જોયો! જરા થોભો! મને વિચાર કરવા દો! નવાજ તેણીની સામે! તેણીને છેલ્લો નજરે પડ્યો! નહીં નહીં! એમ કેમ બને! જો તેણે ખુન કીધું હોય તો એમ નહીં બને! ઉભા રહો હું આ પેકેટમાંથી કાપલી કાઢી તમને બતાવું! આ રહી તે કાપલી! તમે પોતેજ જુરી આગલ નિચે પ્રમાણે જુઘાની આપી છે કે:—

‘જખમ ઉપરથી તેમજ મરનાર સ્ત્રીનું અંગ જેમ પડેલું હતું, તે ઉપરથી હું કહી શકું છું કે આ સ્ત્રીને ખુનીએ પકડાડેથી પકડીને તેણીને બોચી ઉપર મજબુત જખમ કીધા છે. એ જખમ જમણા કાન ઉપર પણ પડ્યો છે તે ઉપરથી હું કહી, શકું છું કે ખુનીએ હથિયાર દાખી બાજુથી જમણી બાજુ ચલાવ્યું હશે.’

પરીન ડાક્ટર શીરોઝની ઉપલી જુઘાની વાંચી સંભળાવીને બોલી, “જુવો, ડાક્ટર, એ તમારી પોતાની જઘાની છે! જો ખરા નવાજ મેહરઅલીને મરનાર સ્ત્રીએ મરણની પહેલે પોતાની આંખોની સામે જોયો, તો તેણે પાછળથી ખુન કીધું કેમ હોય?”

ઉપલી એકમેકથી ઉઘટી તકરાર કરતાં ડાક્ટર શીરોઝ આગલ પરીને તેનીજ જુઘાની પાછી વાંચી સંભળાવી, ત્યારે ડાક્ટર ગુંચવણમાં પડ્યો. તે બાહોશ હતો ખરો, પણ ખુનને દિવસે તેણે એ બાબત ઉપર ધ્યાન આપ્યું હતું, ત્યાર પછી તેણે આજે પરીન સાથે વાત થઇ, ત્યાં સુધી ફરીથી ખુનો અને તેને લગતી વીગતો ઉપર વિચાર કરીને મત બાંધવાનો તેને અવકાશ મળ્યો હતો નહીં. વળી તે ધારતો હતો કે પોલીસ પાસે આવી મજબુત સાબિતીઓ છે તે ખરીજ હોવી જોઈએ, તેમજ રજખઅલી આ બનાવથી, અને પોતાના જમાઇને આવા ફેન્ડે પુગેલો જોઈને અત્યંત દલગીર હતો, તે સિવાય તેણે પણ સઘળી વીગતોનો બેશ ભાર પણ તોલ કરીને પોતાનો ખાનગી મત બાંધ્યો હતો.

નહી, તેમજ તેવો વિચાર કરવાની તેણે તકલીફ પણ ઉઠાવી હતી નહી. એથી ઉલટું પરીને આ બાબદ ઉપર રાત દિવસ એકલી બેસીને પૂરતો વખત લઇને વિચાર કર્યો હતો. વળી તેણી પોતાના આશકની દરેક રીતભાત અને ચાલ હાલથી વાંકેડ હતી, અને તેથી સઘળો વિચાર કરીને ચોક્કસ નિવેડા ઉપર આવીને તેણી પોતે સ્વતંત્ર મત બાંધી શકી હતી.

પ્રકરણ ૧૨.

કોઠે કોઠેની બુધ્ધી.

ડાકટર શ્રીરાજ ખુરસી ઉપર બેઠેલો, વિજળીનો અટકો લાગ્યો હોય, તે મીસાલ ઉડીને ઉભો થયો, અને બોલ્યો, “ખરે-ખર! સાચુત દલીલ છે! એમાં તો કાંઈ શક નથી કે ખુનીએ તેણીની પછવાડે ઉભો રહીને ખુન કરીધું છે, અને તેથી મરનાર સ્ત્રીને છેલ્લી ઘડીએ તેનું મોં જવાનું બનેજ નહી; પછવાડે ફરીને તેણી જોય એ બનેજ કેમ! ખુનીએ પોતાનું કર્મીલુ કામ કર્યા પછી તેજ પળે તેણીએ ડોકું ફેરવ્યું હોય એમ તો નહીં બને.”

“તેમ આ કેસમાં નહીં બને,” પરીને જવાબ દીધો, “એ બાબદ તપાસવાની છે. જો તે સ્ત્રીએ એ પ્રમાણે ડોકું ફેરવ્યું હોય તો તેણીની આંખે ખુનીનો આંખો ચેહરો પડે નહીં. સામે ઉભો રહે તોજ આખું મોઢું પડે. ઉંચું જોઈને પછવાડે જુવે તો આખું મોઢું નહીં પડે, તેમજ બન્ને આંખ સાથેનો ફોટો નહીં પડે. તેવી વખતે મોંઢાનો ચોક્કસ ભાગ અને ચોક્કસ બાજુજ પડે. બીજી બાબદ તપાસવાની છે તે એ કે આ ફોટો જો ચેહરો રજુ કરે છે તેની દબ જુવો. એ ચેહરો દેખાડે છે કે તે ખુશ મિનજમાં છે. ખુન ઉપર ચઢેલા શખ્સનો ચેહરો

એવો પુરુષ અને શાંત કરીખી હોય કે? ખુત ઉપર ચઢેલા માણસના ડોળા એવા હોય કે? આ ફોટો તો તદ્દન શાંત અને પુરુષ મિનનજ દેખાડે છે. વળી તમારી જુઓતી ઉપર મેં પુખ્ત ધ્યાન આપ્યું છે. તેમાં તમે કહો છો કે મરનાર સ્ત્રીના બાલથી તેણીના ચેહરો સઘળો ઢંકાઈ ગયલો હતો. ત્યારે કહો કે સામે ઉભેલાં કાંઈપી માણસ તેણીની નજરે પડે કેમ? ત્યારે તો છેલ્લી પળે તેણી કાંઈ જોઈ શકે એવી હાલતમાં નહીં હતી.”

સ્ત્રી કેળવણીના હિમાયતીઓ દરેક સ્ત્રીનું મગજ કસાયલું અને તેણીના વિચારો પુખ્ત થયલા જેવા ધમ્મ છે. કેમળ પલુ કેળવાયલી સ્ત્રીના ઉમદા વિચારો સાંભળ્યાથી જેવડી ખુશાલી મરદને લાગવી જોઈએ. તેમાં મુખ્ય કરીને જે સ્ત્રી ખુબસુરત અને ખેચાણુકારક ચેહરો અને રંગરૂપ ધરાવતી હોય, તેણી પોતાના કેળવાયલા વિચારોથી મરદને પોતાની તરફ ખેંચા ખેંચે છે. એક તેણીની ખુબસુરતી મરદનું ધ્યાન ખેંચે છે, અને બીજું તેણીની ઉંચી કેળવણી અને ખિજેલું મગજ મરદનું ધ્યાન ખેંચે તેને આનંદ પમાડે છે.

પરીનની ફિલસુફી ભરેલી દલીલ અને તકરારથી ડાકટર શ્રીરોઝ જેવા અનુભવી અને પુખ્ત ઉમરનો પુરુષ પલુ ખુશી થયો, અને બોલ્યો, “પરીન બાનુ, તમારી દલીલ સોનાના મૂલની છે. આ તમારી દલીલથી તમારા મેહરઅલીનો જીન બચશે.”

“હું તો નહીં ધારતી કે તેનો જીન જોખમમાં છે. તેને છોડવવાને જ એકજ બાબત નથી. બીજી બાબત પલુ છે. આ ફોટો ઉપરથી મારી દલીલ મેં રજુ કરીધી તે અગાઉ મને એક બીજી બાબત ઉપર ધ્યાન દોડ્યું છે. પોલીસ તેમજ તમે તો એમ ધારો છો અને કહીલ કરો છો કે ફક્ત એકજ માણસ આ ખુનમાં સામેલ છે, અને તુટી ગયેલું હાથનું બટન મળ્યું તે ખુનીનું હોવું જોઈએ. હજી તમને ખ્યાલ પલુ નહીં આવેલો

હરો કે બટન મળ્યું તે ઉપરથી તો અચ્છી રીતે પૂરવાર કરી શકાય કે
 બે માણસો આ ખુન સાથે સંબંધ ધરાવે છે. ડાક્ટર, તમે હસો છો,
 પણ સાંભળો! તમે તો ધારો છો કે એ સધળા મારા ખ્યાલ છે, પણ તેમ
 નથી. મારા મુરખી બાવાજીએ મને ઈચ્છી ઇંગ્લેન્ડ કેળવણી આપી છે અને
 હું પણ 'logic' શીખી છું, અને તકરાર કરી શકું છું. પોલીસ એમ
 ધારે છે, અને તે ખરું છે કે ખુનીએ પોતાની સધળી ગોઠવણનો વિચાર
 કરી રાખેલો હતો. ખુની જમાદારનાં કપડાં પેહરીને તે સ્ત્રી પહેલી હતી
 ત્યાં જમાદાર થઈને પોતે ગયો. હવે પોલીસ કહે છે તેમ જમાદાર
 સાથે તેને બાબાબાજી થઈ હશે તેથી તેનું બટન તુટી ગયું, ત્યારે
 તે બટન જમાદારનો પોહોરો હતો ત્યાં પડ્યું જોઈએ. કદાચ એમ
 સમજે કે બટનની કડી ઢીલી થઈ રહી હોય, તો તે જમાદારનો વેશ
 લઈ પાછો ફર્યો, ત્યારે બે ખુનની જગાની વચમાંનાં રસ્તાપર તે બટન
 પડ્યું જોઈએ, પણ તેમ નથી. બટન જે જગેથી મળ્યું છે તે જુદીજ
 દિશામાંથી મળ્યું છે, એટલે આ બટનને ખુન સાથે સંબંધ નથી,
 તેમજ એક માણસ આ ખુન સાથે સંબંધ રાખતું નથી, પણ તે
 જગેથી બીજા માણસ ખુન થવા અગાઉ પસાર થયો હતો, એમ
 પૂરવાર થાય છે.”

“આફરીન! આફરીન! પરીન બાવું! તમે કહો છો તે તદ્દન
 બ્યાન પુગાડવાનું છે! અમે કેવા મૂખાં છીએ કે અમને એ વિચાર
 નહીં સૂઝ્યો! વળી મુખંછની બાહોશ પોલીસને એ વિચાર કેમ નહીં
 સૂઝ્યો!” ડાક્ટર શીરોઝ પરીનની ઈચ્છી મગજ શક્તિથી ખુશ થઈ બોલ્યો.
 “તેનું કારણ છે. મી. સ્મીડતના ‘કેમેરા’માં નવાબ મેહરઅલીને,
 ફોટો પડ્યો એટલે વધારે વિચાર દોડાવવાની તેમને જરૂર જણાઈ નથી. જે
 ધર્મથી મેં ખુનીને મેહરઅલીના ખંજવામાં જોયો, ત્યારથી હું તેનું

વેશધારીપણું પામી ગઇ હતું. મારી ખાત્રી છે કે આ ખુનો સાથે જે જન સંબંધ ધરાવે છે, અને નવાજ મેહરઅલી તેમના સાથી નથી, પણ તેમના હાથમાં સપડાયો છે. તે પોતે ખુન કરે અથવા ખુનીને છિત્તેજન આપે, અને પોતાની અને મારી આખરનું સત્યાનાશ કરે, એ હું કદી નહીં માનું.”

આ સઘળી તકરાર રજખઅલી સાંભળ્યા કરતો હતો. તે વેપારી હતો પણ પોતાના વેપારનીજ વાત સમજતો હતો, અને સેંકડે કેટલા ટકા નફો કરવો, અને માલના સોદા કેમ કરવા તેનોજ અનુભવ તેને હતો. જેમ માણીનો દીકરો પૂલ વેચી જાણે, ને મોચીનો દીકરો સીવી જાણે, ને ગવૈયાનો દીકરો ગીતો ગાય, તેમ વેપારમાં રજખઅલીની બાહોશી ઠીક હતી. વળી આ દુન્યામાં જે ફાવે તે હુસ્તાર ગણાય છે, તેમ રજખઅલીનું નસીબ ચારી આપતું હતું, એટલે તે બાહોશ વેપારીમાં ખપતો હતો. તેની કેળવણી એવી નહી હતી કે ભારી અને ગુંથવણું ભરેલી બાબદમાં તે ભેજી દોડાવી શકે, તે છતાં તે વચમાં બોલ્યો, “પણ દીકરી, ત્યારે મીઠી સ્મીડતના ‘કુંભેરા’માં મેહરઅલીની સખી કેમ પડી, ત્યારે તો તે ત્યાં હાજર હતો એમ પૂરવાર થાય છે, અને એમજ હોય તો તે ખુનમાં સામેલ હતો અને ખુનીનો મદદગાર હતો, એમ કહી શકાય. વળી જ્યારે તે નિરદોષ હોય તો તે ખુનીનું નામ કેમ નથી આપી દેતો? એણે ખુન થતું જોયું તો હોણું જોઈએ, ત્યારે ખરા ખુનીનું નામ કેમ નથી આપી દેતો? અને શા માટે ચુપ કીદી પકડી બેઠો છે?”

“બાવાજી!” પરીને જવાબ દીધો, “એમાં કંઈ બેદ છે. એ બેદ સમજ પડતો નથી, પણ જે શખ્સને પોલીસે પકડ્યો છે તે મેહરઅલી નથી, અને મારો મેહર બાહેર આવીને ખુનીને પકડાવતો નથી તેનું પણ કંઈ છુપ્યું કારણ હોણું જોઈએ. જે દાહડેથી એનો બાપ મરણ

પામ્યો છે તે દાહડેથી એ બદલાઈ ગયો છે. એના બાપ અચ્ચુચો પુને શા માટે ગયો તેનું કારણ પણ એણે મને કહ્યું નથી. તે પોતે પોતાના બાપને એ પ્રમાણે એકદમ પુને ગયેલો જાણીને અન્યથા થયો હતો. પાછળથી એણે આપણી આગલ કાંઈ ખુલાસો કીધો નથી. હું ધારું છું કે એ સધળા ભેદની ચાવી ત્યાંથી શરૂ થાય છે. અલબત્ત, એકદમ ધ્યાનમાં ઉતરે તેવી આ વાત નથી, પણ મને લાગે છે કે મરનાર નવાબ મરતી વખતે મેહરઅલીને કાંઈ કહી ગયો છે તેથી એના સ્વભાવમાં બિગાડો થયો છે. મને લાગે છે કે આ પકડાયલા બંધવાને પણ મેહરઅલી સાથે ને તેના મરનાર બાપ સાથે થોડો ઘણો સંબંધ હોવો જોઈએ. વળી બંધવાનું મોટું મેહરઅલીને આળેહુબ મળતું આવે છે તેથી તે મેહરઅલીનો કાંઈ સગો હોવો જોઈએ.”

“ત્યારે તમે માનો છો કે બંધવો મેહરઅલીનો સગો છે ?”

“હા, બાવાજી, નહીં તો મેહરઅલી તેને બચાવવા શા માટે ભરાઈ રહે ? ડાક્ટર સાહેબ, હું જોતું છું તે બધું તમને નવાઈ જેવું લાગે છે, પણ કાંય નહીં બંધવો મેહરઅલીનો કેમ જોડ્યો ભાઈ હોય ? એ બનવા જોગ છે કે નહીં ? આ દુન્યામાં બધું બનવાજોગ છે.”

“બનવાજોગ ! નહીં તદ્દન નહીં બનવાજોગ ! પરીન્યાનુ, ત્યારે આટલાં વર્ષ તે ક્યાં હતો ? શું નવાયે તેને કાહડી મેળ્યો હતો ? વળી મને યાદ છે કે મેહરઅલી નાનો ચાર વર્ષનો હતો, ત્યારે નવાયે મને તેડાવીને મારી સલાહ લખને તેને શીતળા મુકાવ્યા હતા, ત્યારે તે વખતે મેહરઅલીનો જોડ્યો ભાઈ હોય તો હું નહીં જાણું ? કદાચ બાપે તેને પાછલથી કાહડી મુક્યો હોય, પણ નાનો ચાર વર્ષનો હોય તે વારે તો બાપ બચ્ચાને કાહડી નહીં મુકે ? વળી જે અચ્ચી દલીલ તમે પહેલાં રજુ કીધી તે આ નવી દલીલથી ભાંગી પડે છે. તમે એક બાજુથી ઘણો ઉમદા વિચાર રજુ કરો છો કે મેહરઅલી કહી

ખુતનાં કામમાં મદદ કરીને પોતાના નામને અને ખાનદાનને અને પોતાની ખાચડીને હીલું લગાડે નહી, અને ખીજી બાબતથી કહો છો કે બંધવો તેનો જ્ઞેડયો લાઇ હોવાથી તે તેને બચાવી લએ છે, એ બે દલીલ એક એકથી ઉલટી છે. જો તે આખરફાર હોય, જો તે ખુદાશનાસ હોય તો તે ખુતીને પનાહ આપે નહી, ને ધન્સાઈનાં ખુલંદ કામને માટે સરકારને મદદ કરે, પછી સગો થયો તો શું? એવા ખુતી સગાથી પોતાનાં ખાનદાની નામને એમ લાગવા દે?”

પરીન આવી રીતે વાત કરીને હાથમાં પેસો ફોટો પકડીને ફોટો તરફ ટીકતી દબશીર ચેહેરે બેઠેલી હતી, તેટલામાં તેણી બોલી ઉઠી, “અરે આએ શું! એ કેટલું અગ્નયબા ખરેખર, મને તો ધ્યાનજ નહી દોડ્યું!”

“શું! અગ્નયબ શું!” રજબઅલીએ પૂછ્યું.

“અગ્નયબ આએ ફોટો! એ ફોટોમાં અત્યાર સુધી તો હું મોદુંજ તપાસ્યા કરતી હતી, પણ ડગલો પડ્યો છે તે ઉપર તો મારું ધ્યાનજ નહી ગયું! જુઓ બાવાજી! મહેરઅલી કયે દાહડે ઉંઘાડો કાલર અને નંકટાઈ પેહરતો હતો? હું પણ આજે કેટલો વખત થયો એને જોવું છું તો કોઈ દાહડે મેં એને ‘આપન કાલર અને નંકટાઈ’ પેહરતાં જોયો નથી. આ ફોટોમાં તો ઉંઘાડો ‘કાલર’ અને ‘નંકટાઈ’ પડેલાં છે!”

“કાંય નહી એની પાસે ‘આપન કાલર’નો ડગલો હોય?” ડાકટર શીરોઝ બોલ્યો.

“હા, તેમ ખતી શકે, પણ કોઈ દાહડો પેહરે નહી, અને પેહરો ત્યારે બાપના મરણનો શોક દેખાડવા પેહરો! એ મારો માનવામાં તો નથી આવતું. હજી તો મારો મેહર બાપના મરણના શોકમાં છે ને તેથી તે ‘નંકટાઈ’ પેહરો નિકળે એ હું માનતી નથી!”

“પણ એમ કંઈ નહીં હોય કે તે રાતે તે આવા અનન્યા અને હલકા ધરમાં ગયો ત્યારે તેણે પોતાના હમેશના પોશાકમાં થોડો ફેરફાર કરવાનું વાળખી ધાર્યું હોય? એમ કરવાની મતલબ એટલીજ કે કોઈ તેને બરાબર એકદમ ઓળખે નહીં.”

પરીને ફોટો બાબુ મેળ્યો, અને વળી પેલાં ‘પેકેટ’માંથી ન્યુસ-પેપરોની કામલીઓ કાઢાડી, અને બોલી,

“જરા થોભો. મરીઅમની જુબાનીમાં તેણી શું કહે છે તે ઉપર ધ્યાન આપો. જુવો તેણીની જુબાની આ પ્રમાણે છે:—‘તે જુવાન દીસતો હતો. ઉમરે તે ૨૫-૩૦ વર્ષનો લાગતો હતો. તેના બાલ કાલા, અને મૂછો મોટી હતી. તેણે કાળો ડાઘો પેહરેલો હતો, અને તે ડાઘાને ગીરદો ઉંચો કરીને તેણે ગળું ઢાંકેલું હતું. ડાઘો મુસલમીન મહરથો પેહરે છે તે દબનો લાંબો હતો, અને માથે કસ્બી પાઘડી હતી.’”

ઉપલી કાપલી વાંચ્યા પછી પરીને બોલી, “આ જુબાનીમાં જણાવેલો શપ્ત મેહરઅલી હોય, પણ આ ફોટોમાં તો માથું ઉધારું છે. ને આપન કોલર ને નેકટાઇ છે. એ મારા મેહરઅલીનો પોશાક હોય એમ હું માનતી નથી.”

“બુદાને ખબર! કેસ ઘણો ગુંચવાડા ભરેલો છે! અને એવો બનાવ બનેલો મેં કોઈ દિવસ સાંભળ્યો નથી! એક બાબદ નફી કર્યે છીએ તો બીજી મુશકેલી દેખાય છે, અને તેથી સમજ પડતી નથી,” ડાક્ટર શ્રીરામ કંટાળીને બોલ્યો.

પરીને આશાભર ડાક્ટરને પૂછ્યું, “ત્યારે આ બે જોડયા બાઇઓની દલીલ તમારા ધ્યાનમાં નહીં ઉતરતી? આ ફોટોમાં પડેલો શપ્ત મેહરઅલી નહીં—નહીં—નહીં ને નહીં હોય.”

“જો આ ફોટોમાં પડેલો શપ્ત મેહરઅલીથી જુદો હોય, ત્યારે તો જોડયા ત્રણ બાઇઓ હોવા જોઈએ, અને ત્યારે તો બે બાઇઓની

તમારી દલીલ તૂટી જાય છે. અન્યથા કેમ થાઓ છો? જુઓ, તમે કહો છો કે બંધવાને પકડ્યો ત્યારે તેના ગાલ ઉપર દાઘ હતો, અને ફોટોમાં પડેલો શખ્સ ગાલ ઉપર દાઘ ધરાવતો નથી, ત્યારે બંધવો એક, એ ફોટોમાં પડેલો શખ્સ તે બીજો, અને મેહરઅલીનો પત્તે નથી તે ત્રીજો.”

“ડાક્ટર, મારી દરેક દલીલ તમે તોડી પાડો છો! મને જંરા આશા આવે છે કે તમે મારી દલીલને રદ કરો છો. બેશક તમારી તકરાર ખરી છે! અપ્રસોસ! તમે ગમે તે કહો—ગમે એવી તકરાર રજુ કરો, ગમે એવી સાબિતી, અને ગમે એવા પુરાવા લાવો, પણ એક વાતમાં હું ચોક્કસ છું, અને મારી ખાત્રી છે કે જે શખ્સ જેલમાં બંધવા તરીકે પકડાયેલો છે તે મારો મેહરઅલી નથી. બીજી વાત હું જાણતી નથી.”

“ખોદા કરે ને નહી હોય! ચાલો, તમારે ત્યાં મારો ધણો વખત નિકળી ગયો છે, અને હજી મારે બીજા ધરારોમાં જવું છે. તમે સાંજે એક બે કલાક ગાડીમાં ફરવા જાઓ તેથી તમને ફાયદો થશે. તમને આ કેસમાં ધણું લાગતું વળગતું છે, તેથી આ કેસનો ભરમ અને ભેદ મેળવવાની તમને જરૂર છે, તેથી મારી ભલામણ છે કે કોઈ ખાનગી આસામીને એ વાતનો ભરમ લાવવા કામે રોકો. એક શેરખાં નામનો ડિટેક્ટિવ જે કરીમખાં સાથે હૈદરાબાદમાં હતો, તેને અને કરીમખાંને કાંઈ ખાનગી અદાવતને લીધે કચ્છાયલું છે, અને તેથી કરીમખાંએ તેને પોતાની લાગવગ લગાડીને નીઝામ સરકારની નોકરીમાંથી કહડાવી મેળ્યો છે. હું તેને સારી પેઠે જાણું છું, અને મને આશા છે કે તે કરીમખાંની દલીલો તોડી શકશે. તમારા ધર સંસારની વાત મને બધી માલમ છે, અને તેથી હું જાણું છું કે કરીમખાંને તમારા કુટુંબ તરફ હાલ અભાવ છે, તેથી તે પોતાની મતલબજીવું કરશે અને તમને સતા-

વચન ચુકશે નહીં. માઈ માનો તો આ શેરખાંને બોધાવાને તેને બધી બાબદ કહો. તે તમને સધળો પતો લાવી આપશે, જેથી તમને આયદે ફાયદો થશે. સારા નસિયે શેરખાં હાલ મુંબઈમાં છે ને તે દરરોજ મારે ત્યાં પોતાના છોકરાની દવા લેવા આવે છે. કહો તો કાલે મોકલું.”

“હા,” ડાક્ટર, મોકલજે તો ખરા,” પરીન અને તેનો બાપ સાથે બોલી ઉઠ્યાં.

ડાક્ટરે રૂબસત લીધી, અને પરીન પોતાનાં કામમાં પડી. આખો દાહડો નીકળી ગયો અને સાંજ પડી, ત્યારે રજબઅલીએ પોતાની ખુમ જોડાવી, અને બાપ દીકરી બન્ને ફરવા જવા તૈયાર થયાં.

પ્રકરણ ૧૩.

ક્યાં તો જ્યાંના ત્યાં.

સાંજે ખુમમાં જેસીને બાપ દીકરી બાહર આત્યાં. ધણુ દિવસ પછી બાપ દીકરી એ પ્રમાણે સાથે ફરવા નિકળ્યાં હતાં. રજબઅલી આજે અસાધારણ ખુશ હતો, કારણ કે જે પરીનની ‘બ્રેન રીવર’ હડીલી થઇને પ્રાણુધાતક નિવડતે, તો ફરીથી તે સાંજે પોતાની દીકરીને સાથે લઇને ફરવા કેમ જતે? આવા વિચારમાં તે ખેઠો હતો, છતાં તે દિલમાં તદન ખુશ હતો.

“દીકરી પરીન! માઈ થયું કે તું સાજી થઈ નહીં તો હું કોણ સાથે ફરવા જતો! અસ્તાહની શુકર ગુળરી કરું છું કે ફરીથી અકબાર તું પાછી ફરતી હરતી થઈ છે!”

ચાંપાડીના દરિયા તરફ લોકો ફરવા જાય છે ને ગાડીની હાર લાગે છે, તે હારમાં રજખઅલીની ગાડી એક કલાક સુધી ઉભી, આજે પેહલીજ વાર પરીન બાહર નિકળી હતી, તેથી વધારે વાર પવનમાં રહેવું નહીં એમ ધારીને રજખઅલીએ છ વાગામાં ઘોડાવાળાને ગાડી બંગલે લેવા કહ્યું, તેટલાં પરીન બોલી ઉઠી, “નહી, પેહલાં નવાખ મેહરઅલીના ‘આપતાખ મેહલ’માં લે.”

તેણીએ પછી બાપને કહ્યું, “બાવાજી, મેહરઅલીના બંગલે જઈએ, અને ત્યાં સુલેમાન કારભારીને પૂછ્યે; કદાચ તેના મોઢે કાંઈ નવું જાણીશું.”

“હા, સુલેમાન ત્યાં બંગલામાંજ છે. હાલ તુરત તો નવાખ મેહરઅલીના સોલીસિટરે સધળો ‘એસ્ટેટ’નો કારભાર પોતાના હાથમાં રાખ્યો છે, પછી જોઈએ ‘કેસનુ’ સેવટ શું આવે છે. હું ત્યાં કાલે સુલેમાનને મળવા ગયો હતો. બિચારો જુનો વફાદાર નોકર હોવાથી તે મારી આગળ રડવા લાગ્યો. સુલેમાન બંધવાને મળવા જોલમ પાંચ છ વખત જઈ આવ્યો, પણ બંધવો તેને મળવા ના પાડે છે. બંધવો કોઈ પણ મળવા માગે છે તેને મળવા દેતો નથી. પોતાના સોલીસિટર વતીકને મળવા ના પાડે છે. જો કે દરરોજ સહવાર પડતાં તે જોલરને પૂછે છે કે ‘આજે મને કોઈ મળવા આવ્યું હતું?’ અને જ્યારે કોઈ મળવા જાય છે ત્યારે તેને મળવા માગતો નથી. મને કાંઈ સમજ પડતી નથી !”

“તમને નથી પડતી, પણ મને પડે છે. તે જેની વાટ જોતો હશે તે ત્યાં જતું નથી, કારણ કે તે પોતાના મિત્ર કે સાથીની વાટ જોતો હશે. બેમાંથી એક, તે પકડાયો છે એ વાતથી તેનો સાથી બિન વાકેફ હશે, અથવા એમ હોય કે તે સાથી એને તજી ગયો છે. પણ જેની તે વાટ જોતો છે તે આવશે તો તેને અંદર જવા દેશે. પોલીસ જો અપરાધપણું વધારશે તો તે આવનાર શખ્સની હિલચાલ ઉપરથી ખુનનો પતો મેળવી

ત્રસકરો. આ વાત યાદ રાખજો બાવાજી, જ્યારે શેરખાં ડિટેક્ટિવ કાલે આવે, યારે તેને આ 'પોઇન્ટ' પણ કહેવાની યાદ રાખજો, અંહી!"

ગાડી 'આફતાબ મેહેલ'માં જઈ લાગી. ગાડી આવેલી જોઈ સુલેમાન કારભારી બાહરે આવ્યો. ગાડીમાંથી પરીન અને રજખઅલી ઉતર્યાં, અને બંગલામાં ગયાં.

પરીન જે સખઅસર ગઈ હતી, અને તેણીને સુલેમાન પાસે જે જાણવું હતું, તે માટે તૂરત સવાલ કરવા મંડી ગઈ.

"સુલેમાન, મહેરઅલીની આગળ તુંને કેટલાં વરસ થયાં છે?"

"એટલે? મારો તો જન્મ મરનાર નવાબની ચાકરીમાં ગયો. મહેરઅલી ચાર પાંચ વરસનો હતો તે વખતથી હું નવાબની નોકરીમાં છું. પણ મહેરઅલી મુબઈના બંગલામાં જે દાહડેથી રહ્યો છે તે દાહડેથી હું એની સાથે ને સાથે છું. તેને થયાં હશે છ સાત વરસ. બાઈ, મહેરઅલી ખુન કરે એ હું માનતો નથી. કોઈ દાહડે એ વાત બને નહીં."

"તે તો હશે. મને ખબર છે કે મહેરઅલીનાં કપડાંની કબજતની ચાવી તુંજ રાખે છે, અને તે જે માગે તે તું એને કાહડી આપતો હતો, ખરું કે? નવાં કપડાં મહેરઅલી સીવડાવતો હતો તેના સંબંધમાં કપડું લાવવું, સીવડાવવું, બધું તુંજ કરતો હતો નહીં વારું?"

"હા, બાઈ સાહેબ, અણીથી કે પણી સુધી મહેરઅલી શેઠનું કામ હું કરતો હતો, ને મારા સિવાય તે બીજા કોઈને કાંઈ પણ કામ સોંપતો હતો પણ નહીં," સુલેમાને જવાબ દીધો.

"ચાલ, મને કહે, તને યાદ છે કે મહેરઅલી ઈંગ્લિશ રૂસમાં ક્યારે કરતો હતો? એની પાસે ટુંકા 'આપન કાલર'ના ઈંગ્રેજ બખના ડગલા કેટલા છે?"

“બાઈ સાહેબ, વળી મેહરઅલી ઇંગ્લિશ પોશાકમાં ક્યારે ફરતો હતો ? મને તો યાદ નથી. કોઈ દાહડે દુકા ડગલો પહેરતાં મેં જોયો હોય એવું યાદ નથી. બાઈ સાહેબ, મેહરઅલીને એવા પોશાકપર ખિલકુલ ભાવ નથી, એ તમે જાણતાં તો હશો. મેહરઅલીને મેં ઘણીવાર બોલતાં સાંભળ્યો છે કે ખરા પદેલ અને ઠરેલ ગ્રહસ્થે પોતાની જાતનો પોશાક પહેરવો ખટારત છે.”

આ સાંભળી પરીનની આંખો ચમકવા લાગી, અને તેણી ખુશી થતી બોલી, “જો યાદ કર સુલેમાન, કોઈ વખત તારા શેઠ પાસે દુકા ઇંગ્લિશ કોટ હતો કે નહીં ? કારણ કે એ બાબદ ઉપર તો તેનો જીવ લટકેલો છે. એની કબટમાં કોઈ દુકા દગલો ને ‘નૅકટાઇ’ છે કે ?”

“નેકટાઈ તે શું ?”

“ઇંગ્રેજ લોકો ગળે પટો બાંધે છે તે ?”

“હા, તેવું કાંઈ કબટનાં ખુણામાં પડેલું છે ખરું, પણ મેહરઅલી શેઠ કોઈ દિવસ પહેરતા હતા નહીં. સખર સખર ! હવે મને યાદ આવે છે જ્યારે શેઠ ત્રણ ચાર વરસ ઉપર ક્રિકેટ રમતા હતા, તે વારે મેદાનમાં જતા હતા, તે વારે કાંઈ ગળે બાંધતા હતા. અરે ઉભા રહો બાઈ સાહેબ, તે વખતે ઇંગ્રેજ પેહરે છે તેવો દુકા ઉંઘાડો ડગલો પણ સીવાડ્યો હતો. કાંઈ પટા પટાવાળો દગલો છે.”

“હા હા, પટા પટાવાળો જા લાવ લાવ છે કે તે ? જોઈએ તે અહીં છે કે ? પરીન ઉસ્કેરાઈને બોલી.

“શેઠ એક બે વખત પેહરીને નાખ્યો છે તેને આંખીને જોતા પણ નથી. હજી નવો ને નવો છે. ઉભાં રહો, હું લાવું,” એમ કહી તે બીજા ઓરડામાં દોડ્યો ને એક પટા પટાવાળો ડગલો, જેવો ક્રિકેટરો પેહરે છે, તેવો દુકા ડગલો લઈ આવ્યો, ને તેની સાથે એક ‘નૅકટાઇ’ પણ લેતો આવ્યો.

પરીને તે જોઈને ચમકી, કારણ કે પેલા ફોટોમાં એવાજ પટા પટા-વાળો ડગલો દેખાતો હતો. કદાચ ડગલો એજ હોય. તેથી પરીને બોલી, “હર વખત આશા બિગી નિકળે છે કે તુરત તેની પાછળ નિરાશી આવે છે! અફસોસ! વાઈ, સુલેમાન, છેલ્લાં મહેરઅલીએ એ ડગલો ક્યારે પહેર્યો હતો?”

“છેલ્લો? હશે એ ત્રણ વરસ થઈ ગયાં હશે. એની સાથે એક ઈંગ્રેજ ટોપસ હતું તે હજી છે. ખરૂં પુછો તો ઈંગ્રેજ પોશાકમાં મહેરઅલી શોભી રહેતો હતો ખરો! ફક્કડ બુવાન લાગતો હતો! કાંઈ કહી નહીં શકે કે ઈંગ્રેજ નથી!”

“ત્યારે તું એમ કહી શકશે કે ખુન થયું તે દિવસે એ ડગલો નહીં પહેર્યો હતો? ને એ કપટમાંજ હતો? બોલ બોલ, વિચારીને બોલ!”

“જુલો બાઈ સાહેબ, ખાસ તે દહાડા વાસ્તે હું ખાતરીથી કહી શકતો નથી, કારણ કે શેઠ મને એક નાટકની ટીકીટ આપી અને કહ્યું કે જા, આ નાટક જોઈ આવ, તેથી હું તે દાહડે આઠ વાગે નાટક જોવા ગયો હતો. હું જ્યારે પાછો આવ્યો ત્યારે શેઠ બંગલામાં નહીં હતા, અને શેઠ પણ બાહરે ગયા હતા. શેઠ છેક સહવારે પાંચ વાગે આવ્યા, તે હું જાણ્યું છું, પણ મેં નજરે પાછા ફરતાં જોયા હતા નહીં. સખર કરો! મને યાદ આવે છે! હા, કદાચ ટુંકો ડગલો પહેરીને તે રાતે ગયા હોય, કારણ કે ખીજે દાહડે શેઠ નાસ્તો ખાવા બેઠેલા હતા, તે વારે મેં એવણુના ઢોલીઆ ઉપર ઈંગ્રેજ ટોપસ પહેલી જોઈ હતી, તે ઉપરથી શેઠ કદાચ ટુંકો ડગલો મારી ગેર-હાજરીમાં કાઢીને પહેર્યો હોય એ બનવા જોગ છે. નાસ્તો ખાઈને પછી તમારે ત્યાં આવ્યા હતા.”

“ને મારે ત્યાં આવ્યા પછી પાછા અહીં ક્યારે આવ્યા હતા?”

“શેઠ આવ્યા, ને થોડી વારમાં તમે આવ્યાં, ને પછવાડે પોલીસ આવી પુગી. મોટા નવાબ સાહેબ શુઝર પામ્યા પછી મહેરઅલી ઉદાસીમાં

દિવસ દાહડતો હતો, પણ તે દાહડે તો ખુબ રંગમાં, અને ગાન તાણમાં હતો. હું તો મનમાં મથન થયો હતો કે ચાલો હવે આપણે દાહડો ફર્યો, પણ એક કલાકમાં તો સીધા વાદળ ફરી વળ્યું!”

આટલી વાત કીધા પછી પરીન ત્યાંથી બાપ સાથે ચાલતી થઈ. ગાડી મલબાર હીલ છોડી ખંબાલા હીલ પર આવેલા પરીન વીલા તરફ ચાલી. ગાડીમાં બેઠા પછી રજબચલીએ સુપકીદી તોડીને કહ્યું, “દીકરી, મારી પણ ઉમર બરાઈ, પણ આવો બનાવ બનેલો કદી મેં સાંભળ્યો નથી! સુલેમાનની સાથે વાત કર્યા પછી તને કાંઈ વધારે સમજ પડે છે?”

“એટલો શક આવે છે કે આપણે ત્યાંથી મેહરચલી ગયો ત્યારે તે વખતે કોઈ દુશ્મનના હાથમાં સપડાયો હશે. અને પેલો વેશધારી બંધવો તેના લાલ લઈને મેહરચલીના નામે તેના બંગલે ગયો, અને સુલેમાનના કહેવા પ્રમાણે રંગમાં અને ખુશાલીમાં હોવાનું કારણજ તે. દાહડે દાહડે મારી ખાત્રી થતી જાય છે કે બંધવો મેહરચલી નથી. પણ મરીચમને ત્યાં જે શખ્સ કાળો ડગલો પેહરીને ગયો હતો તે કાણુ? મેહરચલી કે બંધવો? ને સખીમાં નેકટાઈ સાથનો ઊંઘાડો ડગલો પડેલો છે તે કાણુ, બંધવો કે મેહરચલી? અને એ બે વચ્ચે સંબંધ શો? એ વાતનો મને ગુચવાડો થાય છે!”

“બલા જાણે મારી! મારું બેળું તો કાંઈ ચાલતું નથી દીકરી! લોકો કહે છે કે છોકરીઓને શીખવો ના, પણ તું શીખી તો આટલો વિચાર કરી શકે છે; આપણે તો શીખ્યા નહીં તેથી બેજાંમાં ભુસું બરાણું છે. જોઈએ, કાલે શેરખાને ડાકટર શીરાએ મોકલવા કહ્યો છે. તે આવે, તેનું બેળું ફેટલું ચાલે છે, તે જોઈશું. એ તો માખને પકડવા જેવું છે. એક ગમથી ઊરાડીએ તો ખીજી ગમ બેસે, તેમ એક બાબદ દૂર કરવા જઈએ

છીએ ત્યારે ખીજ આવી ઉભી રહે છે. દીકરી, એ આપણું કામ નથી. કહેવત છે કે જેનું કામ તેનાથી થાય, ને ખીજને કરે તો ઠોકડ ખાય. વાસ્તે આવવા દે કાલે શેરખાંને, પછી જોઈશું કે નામે શેરખાં છે ને કામે મખખીખાં છે, કે કામે પણ શેરખાં છે.”

અકરણુ ૧૪.

શેરખાં.

ખીજ દિવસે, એટલે ૧૧ મી જાનેવારીના દિવસે શેરખાં ખરાબર સહ વારે દસ વાગે ખંખાલા હીલ પરના પરીન વીલામાં દાખલ થયો. હાલમ રજખઅલી અને પરીન બેઠેલાં હતાં ત્યાં તે દાખલ થયો. તેઓ તેની કાગડે ડાળે વાટ જોતાં હતાં.

શેરખાંનો દમામ કેવો એક હશે, અને તે અંગે કેવો એક કદાવર હશે એમ પરીન ધારતી હતી, પણ તેણીના ધારવાથી શેરખાં તદ્દન જુદાજ દેખાવનો હતો.

તેના દેખાવ પરથી તે પોલીસની નોકરીને બિલકુલ લાયક હતો નહીં. જો તેના મોંપરથી જોઈએ તો તદ્દન મામલેશ્વરનો પટ્ટો અને અંગ જોઈએ તો ચોખ્ખા ભરતાની ખરણી. આંખ ઉપરથી જોઈએ તો અશીણી જેવા લાગતો હતો. હોઠો તરફ નેગાહ કરતાં હોજ ગળતી હોય તેમ લાગતું હતું. સામટી રીતે ભેતાં આ બાવા બફેણા જેવા મધરડામાં ઝાઝું મીઠું હોય તેમ દીસતું નહતું. તેને જોતાંને વાર પરીને મનમાં વિચાર્યું કે કરીમખાંએ તેને કાહડી મુકાવ્યો તેમાં નવાઇ જેવું કંઈ નથી. નવાઇ જેવું એટલુંજ કે તે પોલીસમાં પેહલાં ઠસ્યો હતો કેમ?

પરીનને તેને જોતાજ નિરાશી ઉપજી, પણ સમ્યક્તાને ખાતર કહ્યું, “એસો, શેરખાંજી. હું ધારું છું કે ડાક્ટર શીરોઝે આ કેસની સગળી વીગતથી તમને વાકેફ કીધા હશે.”

“હા,” એમ જવાબ આપી શેરખાં ખુસ્તીની પીઠને હટેલીને ઓરડાની ‘સીલીંગ’ તરફ ટીકતો બેઠો, અને પછી બોલ્યો, “પણ તમારા મોઢિથી હું પાછું સાંભળવા માંગું છું. મોઢે મોઢેની એકજ વાતમાં ૫૨૬ રહે છે. તસદી માફ કરજો. તમે જે જે બીના જાણતા હોવો—અથવા તમને જે જે શક હોય—તે મને કહો.”

પરીને પહેલાંથી સઘળી વીગત કહી સંભળાવી, અને જે જે તેણી ધારતી હતી, માનતી હતી, અને જાણતી હતી, તે બધું કહ્યું. અસઘળો વખત પરીને તેમજ રજખઅલીના મનમાં લાગ્યું કે આ પથ્થર જેવા માણસ સાથે માથું ફેડવું નકામું છે, કારણ કે તેતું બધું ધ્યાન ઓરડાની ‘સીલીંગ’ ઉપર ચોંટેલું હતું, જાડ હોઠ બંધ કરીને નજર ઓરડાના ભારવટીઆં તરફ ટીકેલી હોવાથી તે સખી પડાવા બેઠો હોય તેવો લાગતો હતો. જેની સીકલ જેવાથી મન ખુશ થાય તો સખી જોઈને નહીં થાય વાર ?

પરીનને વાત કરતાં ખાસ્સી ત્રીસ મિનિટ લાગી, પણ તે અરસામાં શેરખાં ચુંકે ચાં, હા કે ના, ના ડોકું ઉંચેથી નીચું કીધું, કે ના ડોકું પશ્ચિમ તરફ હલાવ્યું કે ના પૂર્વ તરફ. ના કાંઈ પરીનના ધારવાને ટેકા આપ્યો કે ના તેણીને યોદી પાડી, કે ના કોઈ બાબદ ઉપર ટીકા કીધી. તેણે એક ચિત્તથી સીલીંગ તરફ ડોળા લગાડેલા હતા. ફક્ત તેના આંગળાં ધડીયાળના છેડા સાથે રમ્યા કરતાં હતાં. પરીને વાત પૂરી કીધી પછી સાંચાનાં પુતળાંની આંખ હાલે તેમ તેના ડોળા નીચે ઉતર્યાં, અને તેણે પૂછ્યું:—

“હું યુધું હું કે તવાળ મહેઆલીને તમે કેટલો પ્રમત થયો
એમનાં હો ?”

“એક વરસથી વધારે,” પરીને જવાબ દીધો.

“અને તમે તેને કાઈ દાહડે પટાવાળો ટુકો આપન કાલરનો ડગલો
ઘેરતાં જોયો નથી ?”

“નહી, કાંઈ દાહડે નહી. મેં પોતે તો કાંઈ દાહડો તેવો તેનો પોશાક
જોયો નથી પણ તેનો કારભારી કહે છે, કે તેની પાસે એવો ‘કાટ’ છે
ખરો, જે તેણે ત્રણ ચાર વર્ષ ઉપર ખરીદ્યો હતો ?” પરીને જવાબ
દીધો, “છેલ્લો તેણે ત્રણ ચાર વર્ષ પર પેહર્યો હતો.”

“હંઅઅઅ !” એમ ખંખારીને શેરખાં વળી ચુપ થઈ ગયો, અને
વળી ચારડાની સીલીંગ તરફ ડોળા કાહડવા લાગ્યો, અને ધડિયાલના
છેડા સાથે રમવા મંડ્યો, અને પછી ખોલ્યો,

“જરા મેહરખાની કરીને મને પેલો ફોટો દેખાડશો ? મેં ન્યુસ-
પેપરમાં છાપેલો જોયો છે પણ તે આંખો હતો—અંહ !—ત્રણ ચાર
વરસ ! હંઅઅઅ !”

પરીને ઉડીને તે ફોટો તેમજ સઘળી ન્યુસપેપરની કાપલીવાળું
પેકેટ લઈ આવી.

સીલીંગ તરફથી શેરખાંના ડોળા હેઠળ આવ્યા. તેણે ફોટો હાથમાં
લીધો, અને બેઠકકારીથી એકાદ મિનિટ જોયો અને પાછો આપી દીધો,
ને વળી આંખ્યો ચારડાની સીલીંગ તરફ ચઢાવી, અને વળી તે છેડા સાથે
રમવા લાગ્યો. ફોટો જોઈને તે કાંઈ ખોલ્યો નહી, કે નહી કાંઈ ટીકા કીધી.

શેરખાંની આવી બેઠકકારી અને આવું ગાફેલપણું જોઈને પરીતને
નિરાશી લાગી, અને મનમાં વિચારવા લાગી કે એનાથી કાંઈ વળે નહી, અને
તેણીએ દલગીર ચહેરે બાપ સામે જોયા કીધું, અને હાથ મારીને ચુપ

બેડી. ઝારડામાં સઘળું શાંત અને ચુપ હતું. ફક્ત પરીનનો હાય હાય કરવાનો સાદ આવતો હતો.

બે ચાર મિનિટ વિચાર કરીને શેરખાં બોલ્યો, “મી० રજબઅલી, મને ‘આફતાબ મેહલ’માં હમણા લઈ જવાને તમને કાંઈ અડચણ છે? હું મેહરઅલીનું રહેઠાણ જોવા માગું છું. ગાડી જોડાવો.”

“ખુશીથી,” રજબઅલીએ હમાલને બોલાવીને ગાડી જોડવાનો હુકમ આપ્યો.

“ત્યારે મી० શેરખાં, આ ડગલા વિષે તમને કાંઈ તપાસ કરવી જરૂરી લાગે છે વાર?”

શેરખાંએ ફક્ત ડોકું ઢિંળવીને હા કહી અને જેમ એક કાચબો પોતાનું ડોકું પોતાના કોટલામાં અંદર ખેંચી લે છે, તેમ વળી પોતાનું કામ કરવા મંડ્યો. વાંચનાર જાણે છે કે તેનું કામ સીલીંગ તરફ ટીકવાનું અને ઘડિયાળના છેડા સાથે રમવાનું હતું.

ખરેખર, આટલી બધી વાતથી શેરખાંના મોંહ ઉપર કાંઈ ફેરફાર થયો નહીં. નહીં તેણે આશા આપી, કે નહીં તેણે નિરાશી બતાવી. તે પાણીનાં માટલાં માફક બિલકુલ હાલ્યા ચાલ્યા વગર મૂઢ જોવો ટીકતો બેઠો હતો.

રજબઅલી બાહરે જવા તર્ફ ચાલ્યો થવા મંડ્યો, અને પરીને તેને કપડાં લાવી આપ્યાં, તે તે પહેરતો હતો, તેટલી મિનિટ શેરખાંને વિચાર કરવાને મળી.

આજે તો પુરતાજનો જમાનો છે. આજે તો બોલીને દિલ છતી લેવાનો જમાનો છે. આજે તો જે સામા ધણીને મોટી મોટી આજ્ઞા આપે તેનો જમાનો છે. શેરખાં ધણો હુશ્યાર અને ચાલાક હોય પણ ચુપ બેસે તો પરીનને દેખાઈતી રીતે ધિરજ કેમ આવે?

રજબઅલી સાથે જવા તે ઉઠ્યો, પણ જ્યારે તેણે પરીનને આશાનો એક હરફ પણ કહ્યો નહીં, ત્યારે જે નાસીપાસી અને ચીડ પરીનને લાગી,

તેનો ફક્ત ખ્યાલ થઈ શકે, અને તેથી તેણીને પછ્યા વગર ચાલ્યું નહીં કે, “કાંઈ કહેાની! આટલું બધું મારું કહેલું સાંભળ્યું તો કાંઈ મત તમે બાંધ્યો તો હશે! તમારો મત શો છે તે તો જરા કહો કે મને ધિરજ આવે.”

શેરખાંના મોંના રંગ બદલાઈ ગયો. મૂઠપણું દૂર થઈ ગયું, અને માં ઉપર ચમકાત દેખાયો, અને તે બોલ્યો, “મારો મત? મારો મત એ છે કે મી० સ્મીડતની શોધ ખરી છે, પણ તે શોધ ગુનાહ પકડવામાં વાપરવી કેવળ મૂર્ખાઈ છે..”

આ સાંભળી પરીનને આશા આવી અને બોલી, “આહ! મી० શેરખાં, ત્યારે તમે ખરેખર માનો છો કે—”

“ખરેખર માનું છું કે કરીમખાનું બેઠું સીસાનું છે, અને પોલીસ ખાંટે માર્ગે દોરવાઈ છે.”

આટલું બોલી તે રજમચડી સાથે ગાડીમાં બેસીને ‘આફતાબ મેહલ’ તરફ ગયો. ગાડીમાં પણ તે આખો વખત વિચારમાં જ મુગો મુગો બેઠો હતો.

સુલેમાન બંગલામાં હતો, અને ગઈ કાલે જેટલો ઉદાસ અને દલગીર હતો તેટલોજ આજે પણ તે દેખાયો. રજમચડીએ આજની તેમની મુલાકાતનું કારણ કહ્યું ત્યારે સુલેમાન બહુજ ખુશી થયો, અને કાંઈખી રીતે તેના શેઠ મહેરઅલીનું નિરદોષપણું સાબિત થતું હોય, તો તે સાબિત કરવામાં પોતાની મદદ આપવા તે તત્પર હતો.

“ગમે તે તપાસો સાહેબ. ગમે તે બુલેવો સાહેબ. હું મારા શેઠને તદ્દન નિરદોષ માનું છું, અને મને આશા છે કે તેનું નિરદોષપણું કાંઈખી રવેસે સાબિત થશે!” તે ઉસ્કરાયલી હાલતમાં બોલ્યો.

સુલેમાનની આશા અને ઉમેદના ગળદોથી શેરખાં ઉપર કાંઈ અસર થઈ નહીં, ને તેણે કાંઈ પણ જવાબ દીધો નહીં. એક કલાક સુધી શેરખાંએ મેહરઅલીની કપટ, પેટી, પેટારા બિલાડીને બોલ્યું, પણ તે શું

શોધતો હતો તે વિધિ સંહન પણ ઇસારો કીધા હતો નહી, પણ એટલું દેખઈતું લાગતું હતું કે જે ચીજ તે શોધતો હતો તે હજી તેને મળી હતી નહી. પછી તેણે પૂછ્યું, આજે બંગલો તો મરનાર નવાખનો હશે, અને હજી મેહરઅલીના હસ્તકમાં આવ્યો નથી, કેમ વાઈ? અને તેથીજ બધું અસલ હતું તેમ જોમનું તેમ રહેલું છે નહી વાઈ?”

“હા, સાહેબ, મેહરઅલીને એકલાને માટે એ બંગલો બહુ મોટો છે. એ ફક્ત થોડું વાપરે છે. બાકીના બધા એરડા બંધ છે અને કાંઈ કામ લાગતા નથી. મરનાર નવાખ સાહેબ તો છેલ્લાં કેટલાં વર્ષ થયાં હૈદરાબાદમાં રહેતા હતા. વળી મેહરઅલી પણુ ગરમીના દાહડા માહિમના પોતાના બંગલામાં રહેવા જાય છે. સાહેબ, તે બંગલામાં હાલ કાંઈ નથી, ફક્ત ટાકુ માત્રી છે.”

“મને તે બંગલો લઈ જઈ શકશો?” તેણે સુલેમાનને પૂછ્યું, “મને એક ચીજ શોધવી છે તે મળે તો સારું, નહી તો તે મેળવતાં બહુ આપડા પડશે. તે હોવી તો જોઈએ. મળશે તો ખરી, કારણકે તેને ત્રણ ચારજ વર્ષ થયાં એટલે તેનો નાશ તો નહીજ કીધા હોય.”

આટલું બોલી શેરખાં મુંગો રહી ગયો, કારણ કે તેને ધ્યાન આવ્યું કે હું મોટે મોટે ઘણું બોલું છું.

ભારે અક્લવંત અને બુદ્ધિવાન માણસો ઘણું વિચારે છે, ઘણું જુએ છે, ઘણું સાંભળે છે, અને થોડું બોલે છે. વળી તેઓ પોતાની બરાબરીઆ સાથેજ ગોઠતેજો કરે છે. નહીં તો સદંતર ચુપ રહેવામાં કાયદા જુએ છે.

તુરંત તે લોક ત્યાંથી નિકળીને ગાડીમાં બેઠા. ગાડી માહીમ દોડાવી. મેહરઅલીનો માહીમનો બંગલો ઉઘડાવ્યો. માળીએ સુલેમાનના હાથેવાથી સંવળાને બંગલામાં દાખલ કીધા.

આ માહીમના બંગલામાં કોઈ કોઈવાર મેહરઅલીના વડો ભાઈ જે અકસ્માતથી પુના તરફ મરી ગયો તે પણ રહેતો હતો. તેના ઓરડો જુદો હતો. મેહરઅલીના ઓરડો જુદો હતો. બીજા ઓરડાએ બંધ અને ધૂળ ખાતા હતા. શેરખાંચ પેલલાં મેહરઅલીના વડા ભાઈના ઓરડો તપાસ્યો, પછી મેહરઅલીના ઓરડામાં ધુસ્યો, પણ થોડી મિનિટમાં શોધખોળ કરતાં તેના મોં ઉપરથી જણાયું કે જેને માટે તેણે તકલીફ ઉઠાવી હતી તે ચીજ તેને મળી ચુકી હતી.

મેહરઅલીની કપડાંની કબટ ઉઘાડી હતી, અને કબટ ખોળતાં તેણે ત્યાંથી ઉંચકીને પોતાનાં ગળવામાં એક ચીજ ડેસવી દીધી. ધડ માળી અને સુલેમાન તેની સાથે ફરતો હતો તેમને તેણે કહ્યું, “હું આ ચીજ લઈ જવું છું; પાછી કાલે આપી દમશ-ચાલો બા. હવે મારે કાંઈ જોવું નથી-બિચારા રજબઅલી ગાડીમાં બેસી રહ્યા છે, માટે હવે અહીં ખોટી થવાનું કાંઈ કામ નથી.”

શેરખાંના મોં ઉપરથી રજબઅલી એટલું તો સમજી ગયો કે ફેરો હરામ નથી ગયો.

“કેમ મીં શેરખાં તમે જોતા હતા તે મળ્યું?”

“હા-હવે ચાલો પરીન બાનુ આગળ પાછા જઈએ. હું આટલી વાર કાંઈ જોલ્યો નહીં, અને આશા આપવાથી બિલકુલ દૂર રહ્યો હતો, તેનું કારણ કે ખોટી આશા આપવી અને ખાલી તડાકા મારવા એ મારું કામ નથી. હવે મુદો બરાબર હાથમાં આવ્યો છે. મીં સ્મીડતના ‘કેમેરા’માંથી ગુનેહગાર પકડાય, એ હું માનતો હતો નહીં, પણ આ પળથી હું તેની શોધના પુરવ્વેપુરચા ઉડાડવા તૈયાર છું. વળી એથી કરીમખાને રાજીનામું આપવું પડે તો હું અળખખ થઈશ નહીં,” શેરખાં જેના હાથમાં હવે કરીમખાંની મુડાં આવી હતી, તે મૂંઝમાં મળકાતો જોલ્યો.

માહિમથી ખંખાલા હિલ જતાં ગાડીને વાર લાગ્યો તેટલો વખત શેરખાં ધણો ખરો ચુપ બેસી રહ્યો હતો.

‘પરીન વીલા’માં ગાડી દાખલ થતાં પરીન કમ્પાઉન્ડમાં દોડી આવી અને બાપનો તેમજ શેરખાંનો ખુશ ચેહરો જોઈને બોલી ઉઠી, “મને લાગે છે કે તમે મેહરબલીને નિરદોષ સાબિત કરવાની ચાવી મેળવી શક્યા છો! મને તમારા મોં ઉપરથી માલમ પડે છે! કાંઈખી આશા આપનારી સાબેતી હાથ લાગી છે ખરી!”

“હા, દીકરી, ધિરજ પકડ. ઉપર તો આવ. મીઠા શેરખાંને સંગીન સાબેતી હાથ લાગી છે.”

તેઓ સઘળા હાલમાં જઈને બેઠાં. ત્યાં નોકર ચાકરો કોઈ નથી તેની સંભાળ રાખીને મીઠા શેરખાંએ પરીનની આગલ વાત ચલાવી.

શેરખાંએ તે સહવારે ફોટો જોઈને આખી દીધો હતો. તે ફોટો હજી ટેબલ ઉપર ત્યાંજ પડેલો હતો, તે ઉંચકીને પરીનને આપ્યો અને કહ્યું, “આ ફોટોને કાંદી લઈને સળગાવી મેલો! મેં તમને સહવારેજ કંઈું કે સ્મીડતના કેમેરામાંથી મરનારની છેલ્લી જોયલી ચીજ કે માણસ પકડી શકાય છે, એ ખરું છે, યાને એની શોધ ખરી છે, પણ જો તે શોધ વતી ખુન અને ગુનાહ પકડવાનો કોઈખી દાવો કરે, તો તે મોટી ભૂલ થાપ ખવાડે છે. પોલીસને એવા કેમેરાની મદદ બિલકુલ નકામી છે. જુઓ, આ સખીમાં ફોટો છે તેવું ‘ફિસ’ ખુનીનું કદી હોય કે? ખુન કરવા જાય અથવા ખુન કીધું હોય તેના ચેહરો એવો શાંત અને ઠંડો રહે કે? જુઓ એ ફોટો. એમાં તો હોઠો હસતા છે! જુઓ એના બાલ, સંભાળથી હોળેલા અને સંટો પાડેલો છે! અને ‘કાલર’ અને ‘નેકટાઇ’ ત્રીમત્રાક પેહરેલા છે! કોઈ સખી પાડવા જાય ત્યારે જે જે સંભાળ અને તૈયારી કરે તે સઘળું આ

સખીમાં દેખાય છે. એ ખરું છે કે આ ફોટો મેહરઅલીનો છે, પણ એ ફોટો મેહરઅલીએ સખી પડાવનારને ત્યાં પડાવેલો છે.”

“મીં શેરખાં, હું તમે કહો છો તે સમજી શકતી નથી,” પરીન ધ્રુજતી ગોલી, “એ સખી તો મીં સ્મીડતે પૌતાના ‘કેમરા’માં પાડી, ત્યારે મેહરઅલીએ પડાવી, એમ કેમ કહેવાય?”

“જુઓ, હું તમને સમજાવું. એતો ખરુંજ છે કે મરનાર સ્ત્રીની આંખમાં જે છેલ્લા માણસનો છાયો પડ્યો તે મેહરઅલીના હતો, પણ તે છાયો આ સખી ઉપરથી પડ્યો હતો. મેહરઅલી ત્યાં પોતે હાજર હતો એ વાત ખોટી છે,” એમ કહીને શેરખાંએ ગળવામાંથી માહિમના બંગલેથી મેહરઅલીની કબ્બટમાંથી મળેલો ફોટો પરીનના હાથમાં આપ્યો, જે જ્ઞતાંનેવાર પરીન અરધી એડેલી અને અરધી ઉંમેલી ચીસ પાડીને ગોલી ઉઠી, “એ એક સખી એકજ છે. હા, એકજ કાચ ઉપરથી પડેલી છે!” મીં શેરખાં, માફ કરજો, હજી હું બરાબર જાણતી નથી. તમે એ સખી ઉપરથી શું પૂરવાર કરવા માગો છો?”

“હજી નહીં સમજ્યા? જુઓ, મરનાર સ્ત્રી મરણ પામી ત્યારે તેણીની છેલ્લી નજર જીવતા જાગતા મેહરઅલી ઉપર પડી હતી, એમ નથી, પણ તેણીની પાસે આ સખીની બીજી નકલ હોવી જોઈએ, અને તે સખી ઉપર તેણીએ છેલ્લી નજર ફીધી હતી, તેથી તેણીની આંખોમાંથી એ સખી મીં સ્મીડત પાડી શક્યો. હવે તમે સમજો છો કે નહીં? આ સખી મેહરઅલીએ એસ. હોરમમજી, ફોટોગ્રાફર, કાલબાદેવી રોડવાળાને ત્યાં ૧૯૦૩ માં પડાવેલી હતી, તે આ ફોટો ઉપરથી પૂરવાર થાય છે, અને એ સખીની એક નકલ રાઇ રવેસે મરનાર સ્ત્રીની પાસે છેલ્લી ધડીએ હોવી જોઈએ.

પ્રકરણ ૧૫.

શોધની શરૂઆત.

પરીને આ સધળું ધ્યાન રાખીને સાંભળ્યું, પણ કાંઈ જોલી કે ચાલી નહી. તેણીએ બન્ને ફોટો હાથમાં લઈને જોયા કીધા, અને કેટલીકવાર, જોયા કર્યા પછી ન માલમ પડે કે ક્યાં ખાય છે, તેમ નહી માલમ પડે કે હસે છે, તેવી ઢળે જોલી, “આહા બાવાજી! આહા મીં શેરખાં! જુઓ કોઈ ખીજને તો એવો ખ્યાલ પણ નહીં આવ્યો! કેવું અજબ! આ બન્ને ફોટો એકજ વખતે પાડ્યા છે! સોળે સોળ આના તેજ! મીં સ્મીડતનો ‘કમેરા’ પણ એક સખી ઉપરથી ખીજી નકલ આળેહુબ ઉતારી શક્યો છે! દરેક ચીજ ફોટોમાં એકજ છે! ત્યારે મીં સ્મીડતની શોધ તો ખરી છે, પણ તેનો ઉપયોગ ખરો નથી.”

શેરખાંએ જવાબ દીધો, “તમે પણ બાહોશ ભેજું ધરાવો છો. તમે જે મારી આગળ પટા પટાવાળા ઢગલા વિષે વાત નહી કરી હતે તો મને ભેદની ચાવી નહી મળતે. કહે છે કે આશકની દરેક હિલચાલથી માથુક વાકેજ હોય છે અને જે જે બાબદ ઉપર માથુકનું ધ્યાન ખેંચાય છે, તે બાબદ ઉપર પારકાંઓનું ધ્યાન બિલકુલ ખેંચાતું નથી, એ વાત ખરી છે. કોઈ ખીજને આ પોશાક તરફ ધ્યાન ખેંચાયું નહીં તેનું કારણ કે પારકાંઓને એ બાબદ ઉપર ધ્યાન નહીજ દોડે? મેં ન્યુસપેપરમાં આવી ગયલો ચેહરો જોયો હતો ત્યારે મારું ધ્યાન ખેંચાયું હતું કે ખુનીનો ચેહરો શાંત અને ખુશ કેમ? ને સખી પડાવવા બેઠો હોય તેવી ઢળ કેમ? અને ત્યારે તમે મને કહ્યું કે એવો ડગલો છે પણ કેટલોક વખત થયો પહેર્યો નથી, ત્યારે મને વિચાર આવ્યો કે તે ડગલા પર સખી પડાવી હશે. જે મને મેહર-

અલીના બંગલામાંથી સખી નહી મળી આવી હતે, તો મને આખી મુંબ-
 ઘના ફોટોગ્રાફરોને ત્યાં સખીના કાચને માટે દુડવું પડતે; પણ હવે એસો,
 આપણને હવે ઘણું કરવાનું બાકી છે. આ સખી મળી તેથી આખો ભેદ
 નથી મળ્યો. એક ચાવી મળી પણ ભરમ હતી ખુલ્યો નથી. હવે તાતે
 ઘાએ ફટકો મારવો જોઈએ. માથુક આશકને નહી પીછાણે એમ કદી
 બને નહી, અને તેથી જે ફરક તમને બંધવામાં માલમ પડ્યો તે બરાબર
 છે. હું પણ એમ માનું છું કે એક જન નહી પણ એવા એ જન હોવા
 જોઈએ. વળી એ એ એટલા બધા એક સરખા એહરાના છે કે તેથી બનવા
 જોગ છે કે તેઓ બન્ને એક લોહી ધરાવે છે, પછી મા તરફથી, કે બાપ
 તરફથી, તે હું હાલ કહી શકતો નથી, કે કદાચ બન્નેના માબાપ એક છે
 એમ પણ બને, પણ ત્યારે એક હકદાર છોકરાને છુપાવી રાખવાની બાપની
 મતલબ શી તે પેહલાં જાણવું જોઈએ.”

પરીન આ સાંભળીને શીકકી મારી ગઈ અને ચુંચવાડામાં પડી.

શેરખાંતી બાલવાની મતલબ પરીન સમજી ગઈ હતી. અને તેથી વાત
 કરતાં શરમાવા લાગી. અદસ્થ સ્ત્રીની આગળ આડકત્રી રીતે પણ હલકી
 બીનાનો ઇસારો કરવો અદસ્થ આદમીને ઘટારત નથી, અને તે શેરખાં
 સારી પેઠે સમજતો હતો. તે સમજી ગયો કે પરીન આ વાંત સાંભળતાં
 શરમાય છે, અને તેથી બોલ્યો, “માફ કરજો, આ બાબત એવી છે કે
 જેમાં તમારા અદરાયલા ઘણીનો જીવ જોખમમાં છે. તે ગુનાહગાર છે
 કે નિરદોષ છે તે આપણને તપાસવાનું છે, અને તેમ કરતાં જ કાંઈ
 રીતિ નીતિથી ઉલટી બીના ઉપર વાત કરવાની મને ફરજ પડે તો મને
 માફ કરજો. આ પ્રસંગ એવો છે કે મારે તમને જે મને દીસે ને લાગે
 તે જણાવવું જોઈએ.”

એમ કહીને તે રજાખાલી તરફ ફરીને બોલ્યો, “કદાચ એમ હોય કે બંધવો જે જેલમાં છે તે મરનાર નવાખનો કોઈ બીજી સ્ત્રીના પેટનો છોકરો હોય. અને ધારો કે એમ હોય તો, અને એ વાતથી મેહરઅલી વાકેફ હોય તો, પોતાના ખાનદાનના નામને કલંક નહીં લાગે તે માટે સુપ બેસી રહે, પણ મરીઅમની જુઆનીમાં જાણાવ્યા પ્રમાણે તેના ધરમાં આવેલા શખ્સે મરનાર સ્ત્રીને ધમકી આપી હતી કે ‘નહીં તો તારો જીવ લઇશ,’ તે ઉપરથી લાગે છે કે તે શખ્સ મેહરઅલી નહીં હોય. મેહરઅલી એટલી બધી હદ સુધી જઈને પોતાના બાપે કીધેલી ભૂલને ખાતર એક સ્થાને મારી નાખવાની ધમકી આપે એ મારા ધ્યાનમાં ઉતરતું નથી. મેહરઅલી એમ નહીં કરે. કોઈ બીજી સ્ત્રીના પેટનો પોતાનો સાવકો ભાઈ નિકળી આવ્યો તેથી મેહરઅલી એકદમ ખુન ઉપર ચઢે એ પણ એકદમ બને નહીં. તેથી મારો મત એ છે કે એ કરતાં પણ કાંઈ ગંભીર બાબદ હોવી જોઈએ, અને એમાં હજી વધારે ઉંડો ભેદ હોવો જોઈએ; હાલનો બંધવો મરનાર નવાખની કોઈ ‘મિસ્ત્રેસ’નો છોકરો છે એ વાત હાલ તુરત પડતી મેલો. કદાચ એમ હોય, પણ આપણે એ વાતની તત્કાલ કરીશું. પણ હવે એમ ધારો કે બંધવો મરનાર નવાખનો હકદાર છોકરો છે. જાહેરમાં મરનાર નવાખના એ ફરજદ છે, નસરુદીન અને મેહરઅલી, પણ ત્યારે પોતાના હકદાર ત્રીજા ફરજદને છુપાવવાનું નવાખને કારણ શું હોય? વારતે બંધવો મરનાર નવાખને હકદાર છોકરો છે એમખી માની લેવું બેહુદુ છે. ત્યારે એનો ભરમ શામાં સમાયલો છે? હું ધારું છું કે એનો ભરમ નવાખનાં અચ્છુય પુત્રે જવામાં સમાયલો છે. એનું પુત્રે જવું, અને અકસ્માત થવો, એ સંઘર્ષોનો ભરમ શો છે તે આપણને મેળવવો જોઈએ. નવાખે ન ધારેલી હૈદરાબાદની પુત્રે મુસાફરી કીધી તે શા માટે તે જાણવું જોઈએ. પણ મરનાર નવાખ એકદમ હૈદરાબાદથી પુત્રે ગયો તેનું કારણ શું તમે બાઈ નહીં અટકળી શકો? તમે

સખી ઉપરથી આવી સરસ અટકળ કીધી તો હું જાણવા માંગું છું કે મરનાર નવાખના પુને જવાનું કારણ શું તે તમે નહીં કહી શકો ?”

“હા, હું સમજી શકું છું. જે કોઈ પોતાની છુપી વાતથી વાંકે હશે તેને મળવા નવાખ ધણો ખરો ગયો હશે, અને મને એમ પણ શક છે કે મરનાર સ્ત્રી મરનાર નવાખના ભરમથી વાંકે હશે.”

આ વાત રજબઅલીના ધ્યાનમાં નહીં ઉતરી તેથી બાલ્યો, “એમ એમ કેમ અને ! મરનાર નવાખ અકબરઅલીને ગરીબો તરફ અત્યંત ધિક્કાર હતો. એ વાત દરેક જાણુને ખબર છે. તે ગરીબ વર્ગને હલકા ગણીને તેમનાથી દૂર રહેતો હતો. ફક્ત અમીર ઉમરાવો સાથેજ વાત કરતો અને વહેવાર રાખતો હતો. મરનાર સ્ત્રી તો તદ્દન હલકા વર્ગની છે. નવાખ અકબરઅલીનો ભરમ એક હલકા વર્ગની સ્ત્રી જાણે અને આવો તુમાખી નવાખ આવી હલકી સ્ત્રી સાથે કોઈ પણ પ્રકારનો વહેવાર રાખે એ વિચારજ મારા ધ્યાનમાં ઉતરતો નથી.”

“કેમ નહીં ધ્યાનમાં ઉતરે ? પહેલાં તો નવાખનો છોકરો તેણીને મળવા ગયો—ખીજું એકે તેણીને નવાખના કુટુંબ સાથે ઘરેણો હોય તોજ તેણીની પાસે મહેરઅલીની સખી આવે—અને જ્યારે તેણીની પાસે સખી હતી ત્યારેજ તે સખીનો છાપ મરતી વખતે તેણીની આંખોમાં પડ્યો, અને લીજું એ કે મરનાર જુદો નવાખ ગરીબ અને હલકા વર્ગનાં લોકો તરફ અત્યંત ધિક્કાર ધરાવતો હતો, તેનું મૂળ કારણ ખી એ સ્ત્રી કાંય નહીં હોય ?”

આ વાત થતી હતી તેટલામાં બપોરના બે વાગ્યા હતા, હજી કોઈ જમ્યું હતું નહીં, તેથી રજબઅલીએ શેરખાને કહ્યું, “ભાઈ શેરખાં, ચાલો જમવા ચાલો. તમને પણ જૂખ લાગી હશે.”

“હા, ચાલો, મને પણ એવુંજ જોઈએ છે. દાહડા ધણા નિકળી ગયા છે અને બાકી દાહડા ધણા થોડા રહ્યા છે, તેથી મારે બિલકુલ વખત

ખોહયા વગર એકદમ સાંજની ગાડીમાં ભાયખલાથી પુને ઉપડી જવું જોઈએ. આજનું કામ કાલ ઉપર મુલતવી રાખવું ડહાપણુ બરેલું નથી.”

“ડીક, જમી લો, હું તમને ભાયખલાના સ્ટેશન ઉપર મુકવા આવું,” રજબઅલીએ જવાબ દીધો.

ટેબલ ઉપર આસરે અરધો કલાક નિકળી ગયો, અને ત્યાં કાંઈ નોંધી લેવા જોગ વાત થઈ નહી.

જમી રહ્યા પછી રજબઅલીએ ખીજી ગાડી જોડાવી, અને તેમાં બેસી બન્ને જણુ ભાયખલાના સ્ટેશન ઉપર જઈ પુગ્યા. સાંજની ગાડીમાં શેરખાં પુને ઉપડી ગયો. રજબઅલીને સ્ટેશન ઉપર કહેતો ગયો કે, “હું પાછો ક્યારે આવીશ તે ચોક્કસ કહી શકતો નથી. જેમ સખીનો પતો મળ્યો, તેમ ખીજી વીગત પણ જલદી મળી આવે તો સારું. આટલું યાદ રાખજે કે, બનતાં સુધી હું જલદી આવીશ, પણ કાંઈ પતો મેળવ્યા વગર હું પાછો ફરનાર નથી.”

ત્રેન ઉપડી ગઈ, અને તેમાં શેરખાં પોતાને સોંપેલું કામ આટોપવા આગળ વધ્યો. શેરખાં તા. ૧૧ મી જાન્યુઆરીને દિવસે સાંજે ઉપડી ગયો હતો.

મકરણ ૧૬.

નવો શુચવાડો.

રજબઅલી પાછો ગાડીમાં બેસીને બંગલે ગયો. ત્યાં પરીન તેની વાટ જોતી બેઠી હતી.

“ચાલ, પરીન, શેરખાંને સ્ટેશન ઉપર મુકી આવ્યો. એક અઠવાડિયું ચાલે એટલા રૂપિયા પણ આપ્યા છે, હવે જોઈએ એ શું પતો મેળવે છે.”

“એક અઠવાડિયું ! સાત દાહડા ! ખાવાજી ! સાત દાહડાવેર ડોળા તાણ્યા કરવાના કે ! એમ તો હું ઘેલી થઈ જઈશ ! વળી કોણ જાણે છે કે સાત દિવસ પછી પણ કાંઈ નહીં પત્તો મળ્યો તો ? તો વળી તદ્દન નિરાશી ! મને તો કાંઈ ચટપટ થાય છે !”

“થતી હશે, પણ દીકરી વખત પોતાનું કામ કરશે. વખત આપણી મરજી પ્રમાણે ચાલતો હોય તો જોઈએ શું ? જે કિસ્મતમાં લખેલું હશે તે કાંઈ આપણી મરજી મુજબ ફેરવાવાનું નથી, માટે ધિરજ ધર, કારણ કે ધિરજના ફળ મીઠાં છે. ધિરજની પરિક્ષા આફતની વેળા થાય છે. કહેવત છે કે ધિરજ, ધર્મ, મિત્ર અને નારી, આફત-કાળ પરખીએ ચારી. એ ચાર ચીજ આફતમાં પરખાય છે; માણસ ચાહે પણ ખુદ પાર પાડે ત્યારની વાત.”

મન તો કહ્યે છે કે મગ્ગ હડાવું, પણ નસિબમાં વેઠ, એટલે પરીનને મોઢે માથે ધુળ ભરીને મુંગું બેસ્યા વિના છુટક હતો નહીં. ખીજા ચાર દિવસ જેમ તેમ અદેસામાં કાહડ્યા, પછી તેણીને એક વિચાર દુઃખ દેવા લાગ્યો કે શેરખાં કહેતો હતો કે પત્તો મેળવ્યા વગર પાછો આવીશ નહીં. પત્તો નહીં મળ્યો હશે તેથી ચાર દાહડા થઈ ગયા. રખેને શેરખાંને પત્તો નહીં મળે ! શેરખાં કાંઈ ખુદાનો દીકરો છે કે બસ જે માગે તે મળી જાય. માણસ માત્ર ભૂલને આધીન છે તો શેરખાં આ વખતે ભૂલ નહીં કરે તેની ખાતરી શી ? ભલો લખનાર ચુકે ને તરનાર કુળે, તો એક ડિટેક્ટિવ થાપ ખાય એમાં શી નવાઈ ?

તેણી આખો વખત બારી વાટે બેસીને શેરખાંની પાછા ફરવાની રાહ જોતી હતી, ડોળા તાણવાનું દુઃખ જોણે વેઠ્યું હોય તેનેજ એવાં દુઃખની ખબર હોય, ખીજાને કહીએ તો માને નહીં. શેરખાં પાછો આવે તો જણાય કે ઉંટડો કયે પાર બેઠો છે.

વખત જલદી પસાર થાય એવી પરીનની ઘણી ધમ્મજા છતાં, ધડિયાલ ધીમે ચાલતું હોય તેમ પરીનને લાગ્યું. કોઇ કોઇ વાર તો તેણીને વહેમ લાગતો હતો કે પ્રથિવ પોતાની ધરી ઉપર ચાલતી અટકી ગઇ હશે, તેથી દિવસ પસાર થતો નથી. તેણી ખગોળ વિદ્યા થોડી જાણતી હતી, નહીં તો એમ પણ વિચાર આવતે કે સુરજ ચાલતો ચાલતો અટકી ગયો છે. અસ તેણીને હવે તો વખત કહાડવાનું બહુ ભારી લાગતું હતું. તેણી વાંચણની શોખીન હતી, વાજીંત્રની ઉસ્તાદ હતી, પણ તેણીને ન ચોપડા કે ન વાજીંત્રને અડકવા ગમતું હતું.

એ પ્રમાણે વયમાં ચાર આખા દિવસ પસાર થયા. પાંચમે દાહડે સહવારે, જે દાહડે ૧૬ મી જાનેવારી હતી, તે દિવસે તેણી પાછી બારીએ જઈ બેઠી. પુનાની ગાડી મુંબઈમાં ક્યી ક્યી આવે છે તે ટાઈમે તેણી બારીની આગલજ ભમતી હતી કે શેરખાંને કમપાઉન્ડમાં દાખલ થતાં જોય. પાંચમે દિવસે તેણીને કરાર થયો. સાડા નવને સુમારે શેરખાં વિક્ટોરિયામાંથી ઉતર્યો અને અંગલામાં દાખલ થયો. તેને જોતાંને વાર પરીન બોલી ઉઠી, “આ બાવાજી બાવાજી ! શેરખાં આવ્યો !”

વીહલી પડીને તેણીએ શેરખાં તરફ ધસીને પુછ્યું, “બોલો બોલો ! પ-તો મલ્યો કે ? કાંઈમી ! કાંઈમી ! જે હોય તે કહેજો અહ ! છુપાવતા ના !”

“મેં નહીં કશું હતું કે પ-તો મળશે નહીં ત્યાં સુધી પાછો ફરીશ નહીં ? હા, મને સેહજ પ-તો મલ્યો છે, પણ બધી વાત પછી, મને પેહલાં ચાહેતું એક કપ અને પાઉનો એક ટુકડો આપો. ત્યાર પછી હું વાત કહું, કારણ કે ગાડીમાંને ગાડીમાં મારું અંગ રહી ગયું છે.”

“ગાડીમાં તે કેટલોવાર ? પુનેથી મુંબઈ આવતાં વાર કેટલો લાગે છે કે ગાડીમાં ને ગાડીમાં થાકી ગયા. પાછલી રાતે બેઠા હશે તે નવ વાગે મુંબઈમાં.”

“હા, પણ હું પુનેથી નથી આવ્યો, હું તો દેંદરાબાદથી આવ્યો. પુનેથી તુરત હું દેંદરાબાદ ગયો હતો.”

પરીન તુરત શેરખાને આપવા નાસ્તો ચાલ કરાવા ગઇ. રજખઅલી શેરખાને નાહણીમાં લઈ ગયો, જ્યાં શેરખાંચે હાથ માં ઘાઘને નેમાજ કરી લીધો.

શેરખાંચે હજી કાંઈ વાત છેડી નહી. તે પહેલાં નાસ્તા ઉપર બેઠો. મુંગે મોઢે ડબુસા પરીને તેણે સધળી રકાબી સાફ કાઢી. ખાઈ રહીને મોં સાફ કરતો કરતો શેરખાં બોલ્યો, “પેટની પુંજ થઈ, હવે શેરની સેવામાં લાજર છું. જુઓ સાહેબ, હું પુને ગયો ને ત્યાંથી જોઈતી ખબર મેળવી. પુને નવાખ અકબરઅલીનું શોલાપુરી બજારમાં અસલવારેનું એક ઘર છે, જે બખના ખાતે પડેલું છે. તે ઘરમાં નવાખ અકબરઅલી તા. ૨૭ મી નવેમ્બરને દિને મરણ પામ્યો, અને નવાખના મરણની પાંચ દાહડા આગમજ. એટલે ૨૨મી નવેમ્બરે, એક આજે મરે તો કાલે ત્રણ દાહડા થાય એવી એક બદસુરત ઓરત, નવાખને કોણ જાણે ક્યાંથી મળવા આવી હતી.”

અતરે બદસુરત ઓરતની વાત સાંભળતાં પરીને ઓચંચો બતાવ્યો, પણ પાછી તુરત શાંત થઈને સાંભળવા લાગી, અને શેરખાંચે વાત ચાલુ કરીધી:-

“આ બદસુરત બુદિયા, કારણ કે તે ઓરત અધાર હતી, ઘણી સાંભાળથી અને ઘણી હુસ્વારીથી અને હિકમતથી આવી હતી અને તેથી તેણીનું નામ નિશાન કોઈને માલમ નથી. તેણીના એહરા ઉપર સફેદ ચાંદા અને દામ હતાં તે ઉપરથી હું તેણીની ખોળ કરી સક્યો, નહીં તો મારું ગાંઠ બિલકુલ અટકતે. તેણી નવાખના પુનાના ઘરમાં ગઈ ત્યાં નવાખનો એક રખેવાળ પડી રહે છે. તેણીએ નવાખને મળવા માગ્યું ત્યારે તેણે કહ્યું કે નવાખ તો હાલ પુનામાં બિલકુલ આવતો નથી. ત્યારે તેણીએ નવાખનું સરનામું માગ્યું અને તે રખેવાલે આપ્યું. ખરિયો કલમ તેણીએ માંગી તે પણ

રખેવાળે આપી. તેણીએ ઘરમાં બેસીને નવાખ ઉપર કાગળ લખ્યો. આ રખેવાળે મને તેણીના ચેહરાનું વર્ણન આપ્યું તેથી હું તેણીની શોધ આગલ ચલાવી શક્યો—

“હવે આ ઉપરથી હું હૈદરાબાદ ગયો અને નવાખ અકબર અલીના બંગલામાં ગયો. હું ઘોડાવાળો થયો અને આકરીની શોધમાં દુડતો હોયું એવું ડોળ ઘાલીને નવાખના ઘોડાવાળા સાથે મળી ગયો. તેણે મને વડા કોચમેન સાથે ઓળખાણ પાડી. કોચમેનની મારફતે મને ત્યાંના નવાખના હજુર્યા સાથે ઓળખ પડી. આપણે સઘળાને ભજન પ્રસાદ કરતા ગયા, અને તબેલામાં બેસીને સઘળાએને ખવાડવા પીવાડવા લાગ્યા. મળ્ય કરીને હજુર્યા સાથે મેં સારી દોસ્તી પાડી, અને તેની ઉપર બેટ સોગાદ મોકલી, તેથી તેણે મને નવાખનાં બંગલામાંજ રાખ્યો ને મારી અચ્છી મદદરત કીધી. આસ્તે આસ્તે મેં મરતાર નવાખની, અને તેના મરણની વાત જોડી, અને તે ઉપરથી તેની તરફથી થોડી ઘણી ખાતમી મેળવી, અને તે ખખર મુજબ, તા. ૨૪ મી નવેમ્બરે નવાખને ટપાલમાં એક કાગળ મળ્યો હતો. તે કાગળ મળ્યો ત્યારે પેલો હજુર્યો નવાખ આગલજ તેની ખિદમતમાં હતો. તે કાગળ ઉપેડીને વાંચતાં નવાખ તદન ગભરાતમાં પડ્યો, અને હજુર્યાને ઓરડાની બાહરે જવા કહ્યું. થોડી મિનિટમાં ત્યાં ઉચ્ચપાથલ થઈ ગઈ. થોડી મિનિટમાં ઘરમાં રડારોડ થઈ ગઈ. ઓરડામાં નવાખ બેસુધ્ધ હાલતમાં બોંબ ઉપર ચતોપાત પડેલો હતો, અને પેલો કાગળ તેની પાસે ઉંઘાડો પડેલો હતો. નવાખનો વડો છોકરો નસરુદીન ઓરડામાં પહોંચી ગયો હતો. તેણે તે કાગળ જોયો, લીધો, ને વાંચ્યો, અને તેણે પણ વાંચતાં વાર ચીસ પાડી. તેના હાથમાંથી કાગળ પડી ગયું, અને તે પણ પાસેની ખુરશી ઉપર બેઠો ને બે હાથે માથું દાખીને વિચારમાં બેઠો. બુદા

નવાખને 'કાલંગવાટર,' 'સ્મેલીંગ સોલ્ટ' વગેરે સુંઘાડયાથી હુશ્યાર થયો. હુશ્યાર થતાં તેણે પોતાના વડા દીકરા નસરુદ્દીનને માથે હાથ દબાવે બેઠેલો જોયો, અને સમજી ગયો કે તેણે કાગળ વાંચ્યો છે, અને તેથી સઘળા નોકરોને બાહર જવા કહી, બારણું બંધ કરાવ્યું, અને બે કલાક સુધી બાપ દીકરા ઓરડામાં અંદર રહ્યા. ત્યાર પછી બારણું ઉઘાડ્યું. તે વારે ખન્ને જણ ઉદાસ અને મરણતોલ જેવા દીસ્વા હતા. તેઓ તૂટત ગાડી જોડાવીને સ્ટેશન ઉપર ગયા અને ત્યાંથી પુને ગયા, અને પાછા જીવતા ફર્યા નહી. ત્યાર પછી તેમનું શું થયું તે આપણે જાણ્યે છીએ. બુદ્ધો નવાખ એકદમ સીક પડી ગયો હતો. પુને જતાં રેલ્વે ગાડીને અકસ્માત થયો હતો અને તેમાં તેનો દીકરો નસરુદ્દીન મરણ પામ્યો હતો, અને બુદ્ધને મજબુત વાગ્યું હતું, પણ તે જીવતો હતો. મરણતોલ હાલતમાં તેને તેના પુતાના ઘરમાં લઈ ગયા હતા, અને મેહરઅલી ઉપર ત્યાંથી તાર આવ્યો. કહે છે કે બુદ્ધો નવાખ દર પજો મેહરઅલીની આવવાની રાહ જોતો હતો. બ્યારે મેહરઅલી ત્યાં જઈ પુગ્યો ત્યારે નવાખે સઘળા નોકરને બાહર કહાડીને મેહરઅલીને કાંઈ ખાનગી વાત કહી, અને ત્યાર પછી તે થોડા કલાકમાં મરી ગયો.—

“ખખર મળવા પ્રમાણે મેહરઅલી પણ તે પળથી ઉદાસ દેખાયો, અને મેહરઅલી પણ થોડી પળ જોલાન હાલતમાં પડ્યો હતો, અને તે હુશ્યાર થયો ત્યારે તેના મોંમાંથી આટલા શબ્દો નિકળ્યા હતા “અમારું નખોદ વળી ગયું!—

“પુનેના રખેવાળ અને હૈદરાબાદના હજુર્યા મારફતે હું એટલી વીગત મેળવી શક્યો છું. પોતાના આપની ખાનગી વાત સાંભળી મેહરઅલી ઉદાસ અને નાસીપાસ થઈ ગયો હતો. એ ઉપરથી જણાય છે કે નવાખનો મેદલરમ કાંઈ ગંભીર પ્રકારનો છે. તે ઉપરથી મેહરઅલીએ

પેલી ચાંદાવાળી સ્ત્રી સાથે મુલાકાત કીધી હશે એ વાતમાં દમ ધણો છે, કારણ કે જે વાત સાંભળીને પાલાડ જેવા નરો બેસુધ્ધ થઈ જાય, તે વાત કાંઈ જેની તેની નહીં હોય. હવે જે બીજી શોધ મારે કરવી છે, તે એ કે મરનાર સ્ત્રી મરીઅમના ઘરમાં હતી તે વરે તેણીને મળવા જનાર મેહરઅલી હતો કે બંધવો હતો? એમાં તો બિલકુલ શક નથી કે આ સ્ત્રીનું ખુન થયું છે તે પ્રકત આ છુપી ધાત તેણી જાણીતી હતી તેને લીધે હતું. તેણીનું ખુન કરવાની મતલબ એ હતી કે એ છુપી વાત બીજું કોઈ જાણે નહીં, અને એ વાત દુન્યાન લોકોનાં કાને પડે નહીં.

પ્રકરણ ૧૭.

જાળમાં નવી માછલી.

શેરખાંચે જેટલી વાર વાત કીધી તેટલીવાર ‘સીલીંગ’ તરફ જોયા કીધું, અને પરીને જેટલી વાર સાંભળ્યું, તેટલી વાર હાથો ચક્રમેકમ એવીને અને અને આંખના ડોળા ફાડીને તેણીએ સાંભળ્યું. શેરખાંચે જોલવું પુરું કીધું કે પોતાની આંખો સીલીંગ પરથી નિચે ઉતારી, અને પરીને સાંભળવાનું પુરું કીધું કે હાથો છૂટા કીધા, અને આંખના ડોળા નાના કીધા. તે છતાં તેણી અકડી ગઈ હોય તેમ હાડ્યા ચાડ્યા વિના બેસી રહી, ને બંને હાથની તાળી મારીને બોલી, “બાવાજી, આ તો કાદાણી કીરસાનો કેસ છે!”

“હા, મારી દીકરી, પણ હું એટલું જોવું છું કે જે જે તર્કો તે બાંધી હતી, તે ખરી દીસે છે. ભાઈ શેરખાંચી શોધપરથી તો એમ જણાય છે.—ભાઈ શેરખાંચી, મારી દીકરી પહેલેથીજ કહેતી હતી કે નવાબ મરી ગયા, ત્યારથી મેહરઅલીને ઉદાસી થઈ છે તેનું કાંઈ છુપ્યું કારણ હોવું જોઈએ.”

“હું જોયું છું કે પરીન બાઇ શીખેલાં છે અને બેભુનં દોડાવી સકે છે. એવી દીકરી ધરાવનાર બાપ નસીબવંત કહેવાય. માફ કરજો પરીન બાપું, હું કાંઈ તમારી ખોટી તારીફ કરતો નથી—તમે ધારો છો તે વાત ખરી છે કે મરનાર નવાબઅલી અને મેહરઅલી વચ્ચે જે પછે વાત થઈ તે પછથી મેહરઅલી બદલાવો જોઈએ, અને વળી આ પણ ચોક્કસ છે કે મરનાર આઠાંવાળી સ્ત્રીએ તેને કાગળ લખીને બોલાવ્યો, ત્યારે મેહરઅલીને તેણીને મળ્યા વિના બીજો છૂટક નહીં હતો. અને તેથી તેને જવુંજ પડ્યું હશે, કારણ કે તેણી આ કુટુંબના ભેદ ધરાવતી હતી. આ કેસમાં તેણીની મોટી હિલચાલ છે. મેહરઅલી અને બાંધવા વચ્ચે શી સગાઈ છે તે તેણી જાણતી હશેજ, અને તેટલા મટે એ સ્ત્રી કાણ હતી, તે જાણવા માટે તેણીની આગળી ચાલચલણ અને વર્તણૂક અને તવારિખ જાણવી જોઈએ. આટલું દેખાઈતું છે કે નવેમ્બર મહિનાની આગમજ મરનાર નવાબના બન્ને છોકરાઓને એ ભરમ ખબર નહીં હતો, અને તે ઉપરથી સાર ખેંચી શકાય છે કે એ બન્ને છોકરાઓ મરનાર સ્ત્રીને પેહલાં ઓળખતા હતા નહીં. એ ઉપરથી હું અનુમાન કરું છું કે એ ધૂપા ભરમની શરૂઆત એ બન્ને છોકરાઓના જન્મ આગમજની હોવી જોઈએ. અગર બન્નેના જન્મ આગમજ નહીં હોય તો ઓછામાં ઓછું વડો છોકરો નસરૂદીન ધણો નાનો હોય, તે વેળાનો એ ભરમ હોવો જોઈએ, અને તેથી નસરૂદીનને પણ એ વાતની કાંઈ પણ ખબર નહીં હતી. નસરૂદીન ૨૮ વર્ષનો હતો અને મેહરઅલીને ૨૬ વર્ષ છે; હવે જે આપણને તપાસવાનું છે તે એ કે મરનાર બુઢા નવાબને આસરે ૨૮ વર્ષની વાત ઉપર મરનાર સ્ત્રીને મળતી કોઈ સ્ત્રી સાથે કોઈ પણ પ્રકારની ઓળખ અથવા કોઈ પણ પ્રકારનો સંબંધ હતો કે નહીં?”

આ વેળા પરીન બોલી ઉઠી, “પણ એ શોધી કાઢવું દિવસોના દિવસ જોઈએ, ત્યારે શું તેટલાંમાં મેહરઅલીને ફાંસી જવા દેવો? છુપી

વાત જે હશે તે ખરી ! બળી ગઇ છુપી વાત ! હું તો માયું છું તે એ કે એવી કાંઇ બાતમી શોધી કે જેથી મેહરઅલી નિરદોષ સાબિત થઇ શૂદ્ધી જાય.”

“અને હું પણ તેજ મતલબથી કહું છું કે નહીં ? બાઇ સાહેબ” શેર-ખાંસી ઉત્તર દીધી, “જ્યારે એ ભરમનો પરડો ખુલશે ત્યારે નવાબ મેહર-લીનું શું થયું અને તે ક્યાં છે તે માલમ પડશે. હજી સુધી એ બંધવા કાણ છે તે આપણે જાણતાં નથી; પોલીસ પણ નવાબ મેહરઅલી ઉપર ગુનાહ આગવે છે, અને બંધવા સામે પૂરાવા મારા ધાર્યા પ્રમાણે મકકમ નથી. વળી એકબારગી નવાબ મેહરઅલીને આપણે શોધાને રજુ કર્યે, તોએ તે પોતાના કુટુંબની આગરને લીધે ખુલાસો કરશે નહીં. તેરી આપણી ફરજ છે કે જે વાત આપણને કહેવા તે નારાજ હોય તે વાત આપણે પોતે શોધી કાઢયે અને આપણે પોતે કોર્ટમાં રજુ કર્યે.”

“હા, બાઇ, તમે કહોછો તે ખર છે ! તે પોતે ભરમ ખોલતાં શરમાશે, કારણ કે ભરમ કાંઇ નાનોસુનો લાગતો નથી. એ ભરમને લીધે તો જન વતીક ગયા છે, ત્યારે ખુદા જાણે કે એ એવી તે શી વાત હશે ! હું બીજું કાંઇ માંગતી નથી, બસ મારા મેહરનો જીવ ઉગારો !”

“થશે, તેમજ થશે ! ધિરજ પકડો ! નવાબ અકબરઅલીના લગનના ટાઇમની મેં તપાસ કીધી, પણ કોઇ જુનો નોકર મળી આવતો નથી. જુનામાં જુનો નોકર મેહરઅલીનો કારભારી સુલેમાન છે, પણ તેને પૂછવાથી માલમ પડે છે કે તે કાંઇ દમ જેવું જાણતો નથી. મેં હૈદરાબાદમાં નવાબના આડોસી પાડોસીમાં ખજર કાહડવામાં કશી બાકાત રાખી નથી. ઘણી ખજર કાહડતાં નવાબના એક બુઢા ઘોડાવાળાની ઘેરીએ કહ્યું કે નવાબને ત્યાં એક એંસી વર્ષની જરીના નામની મુસલમાન દાસી હતી, પણ તેણી ૯૪ વર્ષ થયાં પોતાના વતને ગઈ છે, અને કદાચ મરી ગઈ હોય કે જીવતી હોય તે હું કહી શકતી નથી. પોતાની ઘેરીના ખોલવાને બુઢા ઘોડાવાળાએ

ટોકા આપ્યો કે હા એ વાત ખરી છે. બુઢી દાસી નવાબને ત્યાંજ રહેતી હતી અને નવાબ તેણીને સુફત પગાર આપતો હતો. કહે છે કે એ બુઢી દાસીએ મરનાર નવાબને "જીરમાડ્યો હતો. પણ આ બધી વાત કરીને તેઓએ કશું કે તે બુઢી દાસી કયા ગામ છે તેની અમને ખબર નથી. આ બધી ખબર મને નકામી થઈ પડતે, કારણ કે બુઢી જરીનાને આખા હિંદુસ્તાનમાં કયાં હુંડવીં તેની મને સમજ પડી નહી. પછી વિચાર કરી કરીને હું હૈદરાબાદમાં મરનાર નવાબના વકીલને ત્યાં ગયો. આ વકીલની પેઢી ધણી જુની છે અને તે મરનાર નવાબની હૈદરાબાદની મોટી મીલકતનો વહીવટ કરે છે. ત્યાં ગયો ને તાલ તલાવતથી મેં વકીલને પૂછ્યું કે મરનાર નવાબને કોઈ જરીના નામની દાસી સાથે સંબંધ હજી છે કે નહી? ઇનશાલા તાઅલા! તેણે મને જવાબ દીધો કે હાલ તેણીને ૮૬ વર્ષ હશે, અને તેણી જીવતી છે કે મરી ગઈ તે હું કહી શકતો નથી, પણ દર વર્ષે તેણીની ઉપર નવાબના દૂકમથી સાળીઆણું હું મારી પેઢી મારફતે આપું છું. ગયે વરસનું સાળીઆણું મોકલવાને નવ મહિના થયા છે, અને તે વખતે મને ખબર મળ્યા મુજબ તેણી મરણતોલ હાલતમાં હતી. વળી પૂછતાં તેણે કશું કે તેણી નવસારીમાં બીબીની વાડીની પછવાડે પોનાના નાનાં ઘરમાં રહે છે, વસ્તે આજે રાતની ગાડીમાં મારે નવસારી જવું છે. જોઈએ, ત્યાં તે બુઢી મળે તો કાંઈ બાતમી મળે. હું કદાચ એક દિવસમાં આવીશ, ને વખત લાગે તો એમ સમજવું કે હું બીજે ઠેકાણે શોધ કરવામાં રોકાયો છું."

"ઓહ! વળી તમે કાણુ જાણે કયારે આવશો! ને વળી મારા ડોળા તણાયા કરશે! ને હું ફિકરમંદ રહીશ!"

"ડોળા તાણવાનું કાંઈ કામ નથી. હું તમો લોકોને એક કામ સોંપું છું. અવગતતાં તમારું એકલાનું કામ નથી, તે છતાં તમારે પણ અંદર થોડા બાગ લેવો એવી મારી સલાહ છે. તેમાં આંપણી મતલબ સમાયલી

છે. આપણે જાણ્યે છીએ અને માન્યે છીએ કે બંધવો કોઇની વાટ જીવે છે, પણ કદાચ તે શખ્સને ખબર નહી હશે કે એ પકડાયો છે, અને ખબર હોય તો જેલમાં તેને મળવા આવવાની તે શખ્સની હિમ્મત થતી નથી; પણ મોડે યા વેલ્લે બંધવાને કોઇ મળવા આવશે ખરું. તમે કહો છો કે હજી સુધી તે કોઇને મળવા માગતો નથી. એટલું કરો કે ફરોજ તમે બંધવાને મેહરઅલી સમજીને જેલર પાસે તેને જાણવા કે પરીન મળવા માગો છો. આપણે જાણ્યે છીએ કે તે કાંઈ તમને મળવા માગશે નહી, પણ જેલની બાહર છુપા વેશમાં મેહરઅલીના વક્ષદાર નોકર સુલેમાનને લમતો રાખો ને તેને કહી રાખો કે કોઇખી શખ્સ આપણા બંધવાને મળવા આવે, ને તે શખ્સને બંધવો ખુશીથી અંદર બોલાવે, તો તે કોણ છે અને ક્યાં રહે છે તે જાણવા માટે તે મળવા આવનારની પુઠ પકડી પતો મેળવવો. કોઇખી બીજાને એ કામ સોંપવું નહીં, કારણ કે કરીમખાં એ બંધવાને ફ્રાંસીએ લટકાવા માગે છે, તેથી એ પોતાની સામેતીઓને હડીલાઈથી વળગી રહેશે. તમે હમણા ને હમણા સુલેમાનને બોલાવો કે હું તેને બંધી વાત સમજાવું ને કેમ હુસ્વારી રાખવી તેની ચેતવણી આપું. મને લાગે છે કે સુલેમાન વક્ષદાર અને પ્રમાણિક છે, તેમજ તે પોતાના શેઠને આહે છે, અને તેથી આપણે એને જેમ કરવા કહીશું તેમ એ ખુશીથી કરશે. ”

તુરત સુલેમાનને બોલાવવા માણસને દોડાવ્યું. તે જઈને તુરત સુલેમાનને તેડી લાવ્યો. સુલેમાનને કહ્યું કે તારા શેઠને બચાવવા માટે તારે અમને મદદ કરવી, આ શખ્સો સાંભળતાંજ તે તુરત નાચવા કુદવા મંડ્યો અને હરખાઈ ગયો, ને બોલ્યો,

“સાહેબ, હું મારા શેઠને માટે મારો જીવ આપવા તૈયાર છું. તમે મને જેમ કહેશો તેમ કરવા તૈયાર છું વેદ બદલવા તૈયાર છું. જેની પુઠ પકડવા કહેશો તેનો ઝાળો ચઢને પુઠ પકડીશ. દુઃખ ખમવું પડશે તો

ખુશથી ખખીસ. ભૂખું રહેયું પડે તો તેની મને ચિંતા નથી. મને એક જાતનો સંતોષ થશે કે હું મારી ફરજમાં પહોંત પડ્યો નથી. આજે કેટલા દિવસ થયા હું અંદરથી ભૂખે ખાવું છું, અને આખી રાત મારા શેઠને વિચાર કરું છું ! અફસોસ !" એમ કહીને તે રડવા લાગ્યો.

આ વફાદાર મોકરની વફાદારીથી રજબઅલી, પરીન, અને શેરખાંની છાતીમાં ખીસા ભાઠાતા હોય તેમ લાગ્યું. મોકર એવા જોષએ કે જે નિમકહલાલી કરે; જે મોકરની ચરામમાં બેવફાઇનું પડ ફરી વળે મ તેની ચરામ ફેરવાઇ જાય, તે મોકર કરતાં પાળેલો કુતરો ભણે. બેવફા મોકર કુતરા કરતાં પણ હલકો છે.

પરીનને અને સુલેમાનને જેઠ તરફ કેવી રીતની છુપી તપાસ રાખવી તેની બધી સમજણ આપીને શેરખાં તે રાત્રે નવસરી જવા ત્રેનમાં ઉપડી ગયો.

મોકરણ ૧૮.

એમાં નવું શું ?

શેરખાં રાતની ત્રેનમાં નવસરી જવા બેઠો, પછી તેણે ત્રેનમાં પોતાની યોજના ઘડી કાઢાડી. નવાજનાં વકીલે સરનામું બરાબર આપ્યું હોય તો ઠીક. તો જરીના દાસીનો પતો મેળવવામાં અડચણ પડશે નહીં. નહીં તો તેણીને શોધી કાઢતાં વખત નિકળશે, અને જે તેણી બોદાને દરવાજે જઈ પુગી હોય તો ફેરો હરામનો થઈ ધરમનો ધકેલો પડે. આવા આવા વિચાર કરતો શેરખાં નવસરીમાં સ્ટેશન ઉપર ઉતરી. આઝીની રાત સ્ટેશન ઉપર ઉતરીએ રથમાં કાઢાડીને બધી બામદાદમાં તેણે નવસરીમાં મોહજાની ધૂળ પોતાના જોડા ઉપર સેવા મારી. પૂછતાં પૂછતાં લોકે જવાય છે. પણ

પૂછતાં પૂછતાં એક ગામનો ચોક્કસ હતો શોધી કાઢવો એ કાંઈ
હલકે જવા જેટલું મુશ્કેલ નથી, એટલે રસ્તો તો ઝટ મળ્યો.

રસ્તામાં એક માણસ મળ્યું તેને તેણે પૂછ્યું, “ભાઈ અહીં કોઈ
ખીખીની વાદીની પછવાડે જરીના નામની જુદી ડોસી રહે છે?”

“કયી જરીના, શું કામ છે, અને તમે કોણ છો?”

“ભાઈ એક પત્ની એક સવાલ પુછ તો તનેતેના ધૂરા ધૂરા જવાનું આપું.
બધા સામટા સવાલોના જવાનું કેમ આપું? જો તો ભાઈ, હું કોઈ
જરીના નામની જુદીને હૈદરાબાદથી મળવા આવેલો છું. તે જુદી
નવાનું અકબરઅલીને ત્યાં અગાઉ દાસી હતી.”

“હા, તે મારી સાસુ થાય, પણ તમે કોણ છો? અને તે તો
મરવા મુતેલી છે.”

“હું નવાનું અકબરઅલીને ત્યાંથી આવ્યો છું. મને ભાઈ જરા
દેખાડ, તે જરીના ક્યાં છે?”

શેરખાંચે તુરત ગળવામાં હાથ નાખ્યો ને એક ચાટસો તેના
હાથમાં મુક્યો. તુરત સંબળા સવાલો નાખ્યું થઈ ગયા, ને આ સંખ્યા
ચપચપ પોતાની સાસુ આગલ શેરખાંચે તુરત ભઈ ગયો.

આ પ્રમાણે ઘર તો જડ્યું. જુદી પણ મળી. તેણી ભોંય તળીએ
એક ખાટલી ઉપર પડેલી હતી. તેણીનું શરિર સંબળું તવાઈ ગયલું
હતું. ફક્ત હાડકાં ને તેની ઉપર ચામડી દીસતાં હતાં. જુદાપાની
નાતખનીએ વિશેષ ગંધો કીધા હતા. તેણી બોલતાં પણ હાંકતી હતી ઉડીને
બેસવાની શક્તિ તદ્દન ઓછી થઈ ગઈ હતી. જે દાહડા જતા હતા તેમાં
તાકો ધડી થાય એ નક્કી હતું.

શેરખાંચે પેહલી દુઆ સુઝારી કે આ દાહગર ! જો હું થોડા દાહડા
સ્ત્રીને આવ્યો હોત તો આ જુદી મને જીવતી મળતે નહી.

આ જરીનાનું ઘર એક મજલાનું હતું, અને જે કે આ ઘર કાંઈ દેલતમંદ માણસનું નહીં હતું, તે છતાં તેના થોડા સન્સામાન ઉપરથી દેખાતું હતું કે આ ઘરમાં રહેનારાં દાલ રોટલીથી સુખી હતાં, અને તે સઘળું નવાળ અકબરઅલીના સાળીઆણાને આભારી હતું, એમ કાંય નહીં હોય ?

પેત્રો રસ્તામાં મળતર શખ્સ, જે જરીનાનો જમાઘ હતો, અને જે જરીનાની છોકરી લયલાનો વર થતો હતો, તે ખેતીવાડી કરનાર હતો. લયલ ને જેતાને વાર બોલ્યો, “લયલા, લે આ કાંઈ તારી માને પૂછે છે. છેક હૈદરાબાદથી નવાળ અકબરઅલીને ત્યાંથી આવ્યો છે.”

આ સાંભળી આ ગરીબ પણ દેખાવડી લયલા બેવડી ખુશી થઈ. ઘરમાં નવાળ અકબરઅલીને ત્યાંથી પરોણા આવ્યો, એ એક તેમનાં મનથી તેમને મોટું માન હતું.

“આવોજ આવોજ બેસો,” એમ કહી એક ખુરસી લાવીને લયલાએ તેની આગલ મુકી, અને બોલી, “લાઈ લાંબે વેરથી આવ્યા છો, કાંઈ ચાહ પાણી પીશો ?”

“નહીં બાઈ મને કાંઈ ખાવું પીવું નથી. હું સ્ટેશન ઉપર ચાહ પાણી કરીને આવ્યો છું. નવાળ અકબરઅલીના વકીલ તરફથી હું આવ્યો છું તમારી માને મલવું છે.”

“આ તમે જુવો છો તે મારાં માએજ છે. બિચારાં કેટલા દિવસ થયા ખાટલે પડ્યાં છે—(પછી મા તરફ ફરીને બોલી) માએજ તમને કાંઈ હૈદરાબાદથી મળવા આવ્યું છે.”

“ઇનશાંલાતાલા ! આવો આવો, મારી આગલ આવો ! કેવો બન્ને ! માણસ ! મેં રમાડેલો ! મેં નહવાડેલો ! હું તેવું મો બેવા કેવી ઈતેખર છું !”

તેણી બોલે તેટલામાં શેરખાંચે પોતાની ચકાર આંખો વડે તપાસી લીધું કે આ ધરમાં કાંઈ ભેદ ભરમ હેયજ નહી. બુઢી તદ્દન પ્રમાણિક અને સાફ હૈયાંની દીસતી હતી. ફક્ત વૃદ્ધ વયને લીધે ઝડપથી બોલી શકતી હતી નહી. અગરજે બુઢીનું દિલ પાખી હેતે તો નાતવાની છતાં તેણીનાં મોં ઉપર નુર હતે નહી. જ્ઞે તેણીનું અંતઃકરણ વેચાવતું હતે તો તેણી બુઢાપા છતાં મક્કમ ઢપે બેલતે નહી. જ્ઞે તેણીએ નિચ કર્મમાં સામેલગીરી આપી હતે, તો નવાખ અકબરઅલીનું નામ લેતાં આવડુ બુઢાપામાં પણ પોતાના કરતુકની યાદ તેણીને એકદમ થતે, અને માંનો રંગ તુરત બદલાઈ જતે.

જે પરિક્ષા સાદી નજરે નહી થાય તે શેરખાંચી અનુભવી નજરે થઈ હતી. હવે તેનું બાકી રહેલું કામ એ હતું કે બુઢી કાંઈ વાત બાણતી હોય તે કળે વળે બાણી લેવી.

“તમેજ નવાખ અકબરઅલીના દારી કે? હું નવાખ અકબરઅલીના વકીલ તરફથી આવ્યો છું. કદાચ તમે બાણતાં નહી હશે કે નવાખ અકબરઅલી તો મરણ પામ્યા છે.”

“નહીજ, મને કાણ લખી બાણાવે!” બુઢી દલગીર સાહે બોલી, “નવાખ સાહેબ બહુ મીયાં માણસ હતા! બિચારો મને હજી ભૂલ્યો હતો નહી!”

“હા, ને હમણા હું આવ્યો છું તે બી તમને ભૂલ્યો નથી. નવાખના વકીલને સારી પેઠું બબર છે કે નવાખ સાહેબનો તમારી તરફ સારો ચાહ હતો, અને તેથી મને તમારું સાળીઆણું આવવા મને અતરે મોકલ્યો છે. હજી તો તણ મહીના બાકી છે તેટલાંજ હું તમારા રૂપીઆ લાવ્યો છું, કારણ કે નવાખની મીલકતમાં બધો ઘોંટાળો થયેલો છે, ને તે ઘોંટાળો કાણ બાણે કયારે નિકળે, અને તમને પાછા રૂપીઆ કાણ

જાણે ક્યારે મળે, તેટલા વાસ્તે તમને અગાઉથી રૂપીઆ મોકલી દેવાનો સારો વિચાર વકીલ સાહેબને સુઝ પડ્યો છે !”

“બેટા, હું સાંભળીને બહુ દલગીર છું કે બિચારા નવાબ સાહેબ મરી ગયા અને વળી મીત્રકનમાં ઘોંટાળો થયેલો જાણીને હું મરતી વખતે બેવડી હેરાન છું ! મને હવે રૂપીઆનું શું કામ છે કે મને દાલ દોધીમાં નાખી !”

“હાજી, ઘોંટાળો ઐદરો બધો છે કે મેહરઅલી કોણ જાણે ક્યારે એમાંથી છૂટો થશે.”

“અરેરેરે ! મારા નવાબ સાહેબના કુટુંબ ઉપર આવી આફત ! અરે હું એ અગાઉ મરી નહી ગઈ !” બુઢી જરીનાની આંખોમાં આંસુ આંચાં

શેરખાંએ પોતાનો ‘પ્લાન’ રચી રાખેલો હતો. અને વાત તેની મરજી મુજબજ આગલ ચાલતી હતી. તે બોલ્યો:-

“હાજી ! આફત ! અને તેની જેવી તેરી આફત ! એ મરે દદા ! એ કોણ જાણે ડાકણ ક્યાંથી નિકળી આવી !”

આ સાંભળીને જરીના કાંઈ બોલી નહી, કાંઈ ચોંટી નહી, કે કાંઈ પૂછ્યું નહી. શેરખાંએ જોયું કે વાત અટકી પડશે. તેણેએ ટગર ટગર શેરખાં તરફ જોયા કીધું પણ આખરે બોલી, “કોણ દદા ! કોણ ડાકણ ! મેહરઅલીની કાંઈ પરજોલી આરત વિષે બોલો છો કે ?”

“નહી રે છ, પરજોલી આરત ક્યાંથી ! એ તો કોઈ બાહેરની છે ! ઘોંટાળો શું છે તે હું જાણતો નથી પણ હું તે આરતનું નામ વીસરી ગયો રે ! મને યાદ હતું જો ! કોઈ આરત છે તો ખરી ! નવાબ અકબરઅલીની ઓળખાણની છે ? તેના મોં ઉપર ચાઠાં અને દામ છે !”

આ સાંભળીને બુઢી તેમજ તેની છોકરી બન્ને અન્યથા થયાં.

“આમાં અને દામ ! કોઈ તો મને કોઈ ખ્યાનમાં નથી આવતી ! માળીની હસીના તો ક્યાંથી હોય ! નહીં તેણી ક્યાંથી હોય !”

શેરખાને જે નામ જોઈતું હતું તેજ એ કે ? તેતું હેયું અંદરથી કુદવા લાગ્યું.

“હાજી, એજ નામ ! કોઈ હસીના, એવુંજ નામ છે.” શેરખાં દ્વિધમતથી બોલ્યો.

આમ શેરખાંને બોલતો સાંભળીને બન્ને મા દોકરીઓ અગ્નયખીથી હસ્યાં અને બન્ને બોલ્યાં, “હસીના ક્યાંથી હોય ! તેણીને મરી ગયાને તો ૨૬ વર્ષ થયાં !”

મારી નાખ્યા ! આ તો વળી નવી નિરાશી ! માળીની હસીના તો મરણ પામી, ત્યારે પેલી સ્ત્રી કોણુ હશે ? આટલી મેહેનત કીધી ને મીય ! ક્યાં, તો કહે જ્યાંના ત્યાં.

—:૦:—

અકરણુ ૧૯.

—:૦:—

માળીની હસીના.

શેરખાંનિ શકે લાગ્યો કે આ બન્ને ચારસો થાપ આપતી હોય તો ? પણ એમના ચેહરા મવાલી પુરતા હતા કે એ સોકે જુદું બોલતાં નથી, અને તેથી એવો વેદમ શેરખાંનાં મનમાંથી નિકળી જતાં વાર નહીં થામી. વહેમ તો બધાંને આવે, પણ તે વેદમ જલદી નિકળી જવો જોઈએ.

“નહીં જાણ, સમજે જુદો છે. બે મહિનાની વાત ઉપર તો એ માળીની હસીના છલકી હતી.”

“નહીં, તે માળીની હસીના ક્યાંથી હોય, તે કદી હોય નહીં,” જુદી હવે તણાઈને બોલી, “તમે મને જુદી સમજીને અનાદી મણે એ શું ?”

માળીની હસીનાના મોં ઉપર ચાહાં અને દામ હતા, અને તેણીનેજ નવા-
બના કુટુંબ સાથે સંબંધ હતો," શેરખાં જાણે કેવું એક જાણુતો હોય
તેમ બુઢી જરીનાંની સમ્યાર્થ તપાસવાની મતલબથી બોલ્યો.

"તમે એમ કહો છો કે માળીની હસીનાને તમે બે મહિના થયા
જીવતી જોધ? એમ કહો તો તમે જૂઠા છો! નહિ તો તમે ઘેલા છો! બાવા,
તમને હું કહું છું તે ખરું છે કે તેણીને મરણ પામ્યાંને રફ
વરસ થયાં. તેણી પુનામાં મરી ગઇ. નવાબ સાહેબની બેગમને મેહરઅલીની
વખતે હમેલ હતા, ત્યારે નવાબ પોતાની બેગમ સાથે પુને ગયા હતા,
અને માળીની હસીના પુનામાં પાણીનો ઘાંધ છે તેમાં ઘસડાઇને મરી
ગઇ. ત્યાર પછી થોડે દિવસે બેગમ સાહેબે મેહરઅલીને જન્મ આપ્યો.
નવાબ સાહેબ કહેતા હતા કે તેણીનું મુડદું પણ હાથ નહી લાગ્યું. તમે
ધારો છો કે હું બુઢી થઇ એટલે બધું ભૂલી ગઇ? નહી નહી! અરે હું
તો તેને બરાબર પિજાણુની હતી, અને તેણીના નિમક હરામ લુચ્ચો બાપને
બી બરબર બોળાવતી હતી!" બુઢી જરીના ઉત્કેશાઇને બોલી, અને
પછી હાંફતી હાંફતી બિજાનાપર પડી રહી.

બુઢા માણુમોનો, તેમાં મૂખ્ય કરીને બુઢી ઓરતના વિલનો ગર મેળ-
વવો હોય તે. શેરખાંએ કયું તેમ કરવું, બધું જૂઠું પાડવું, એટલે પછી
જોધ લો, પોતાનાં બેલવાના ટેકામાં એક પછી એક સામેતી તૈયાર! જો
જરીના દાસીને પેહલાંનીજ કહેતે કે તમે કહો છો તે ખરું છે, તો
તેણી બીજી વાત કરવાની માંડી વાળતે, અને બીજી બાતમી બાહેર આવતે પણ
નહી. બુઢાંએ ને જૂઠાં કહેવાથી તેમને ખિજવાત બહુ થાય છે.

જરીના વાત આગલ ચલાવે તો સારું એવી મતલબથી શેરખાંએ
સાહેબ પુરો, "અંહ તેણીનો બાપ નિમક હરામ લુચ્ચો ચંડાળ હતો?
અંહ! તે કેમ વાર?"

“અરે મુવો બહુ લુચ્ચો ચંડાળ હતો ! તેનું નામ પીરાન માળી હતું,” આટલું બોલી તેણીએ પોતાની છોકરી લયલાને પૂછ્યું “તને યાદ છે કે મેં બધી પીરાનની વાત કીધી હતી તે?”

“હા, માશુ, મને બધી યાદ છે,” તેણી બોલી. તેણીન નિરદોષ જવાબથી શેરખાંતી વધુ ખાનરી થતી ગઇ કે આ બન્ને ઝોરતો બનાવત કરતી નથી, પણ સાચાં અંતઃકરણથી વાન કરે છે.

“પણ બસ કરો મા, પરાણુને એવી વાત કહીને તેનું દિલ દુઃખાવવાની જરૂર નથી,” એમ કહી છોકરી ચુપ રહી.

“નહીરે બુઢી મા. મારું દિલ શાનું દુઃખાય ? એવી વાત સાંભળી હોય તો દુન્યાનો અનુભવ મળે, ને નિમકદરામ ને કરોથી આપણે એતેલાં રહીએ. વારતે, બુઢી મા, તમે બેઢિકર રહો ને મને કહો કે હસીનાના આપ પીરાને નિમકદરામી ને લુચ્ચ છ શું કીતી ? બુઢીમા, તમારી યાદ દારત શકિત હજી બહુ સાક્ષી છે અંહ ! વાહ !”

“અરે લો તમને કહું ! હું કાંઈ ભૂલી નથી ગઇ ! એ મુવો પીરાન નવાબના બાગનો દસ વરસ બુનો માળી હતો, પણ મુવો લુચ્ચાઓની ટોલીમાં સામેલ હતો. કુરાને શરીફની શિખામણથી ઉલટો જન્મને શરાબ પીતો હતો, અને શીવાજીની મનથી ઉતરી આવેલા કેટલાક મરાઠાઓની છુપી મંડળીમાં બસુસ તરીકે સામેલ હતો. હિંદુસ્તાન ઇંગ્લેન્ડના હાથમાંથી પાછું કેમ લેવું અને ઇંગ્લેન્ડને કેમ હંકાવવા, અને વેલાતની બનાવતનો માલ હિંદુસ્તાનમાં આવતો કેમ અટકાવવો તેનો વીચાર અને મસત્તહત કરવા આ છુપી મંડળી હસ્તી ભોગવતી હતી. ત્યાં એ મુવો પીરાન હમેશાં જતો આવતો હતો. તે મુવો મુસત્તમીન અને ઇંગ્લેન્ડ બધાનો દુશમન હતો. નવાબે બાગમાં તેને માટે રહેવાની બોલીઓ બંધાવી આપી હતી તેમાં તે પોતાની દીકરી

હસીના સાથે રહેતો હતો. જે દાહડેથી તેને પેલી છુપી મંડળી સાથે પિછાણ થઈ ત્યારથી તે જાણે કેવો એક શેડિંગો હોય તેમ ફરતો હતો, અને તે દાહડેથી તેનું બેનું ચકાસવા માંડ્યું, અને તે કામકાજ તરફ તદ્દન બેરુદ્ધ થતો ગયો. એક દાહડો તે પૂર છાકટો થઈને નવાબને બાગમાં સામે થયો, અને મારા અસરકાર નવાબને ગાળ દઈને અપમાન કરીધું.”

“તે અપમાન નવાબે ખમ્યું નહીં જ હશે ?”

જરીનાને આગલ વાત ચલાવવા શેરખાંચે ઉપર પ્રમાણે ટાહુકો પૂર્યો.

“વાહ ! ત્યારે તમે શું એમ કહેવા માગો છો કે નવાબખદે એણું અપમાન ખમે ? નવાબ સાહેબે તો તેને આંચકો મારીને ચતો પાત બાગમાં બિછાવી દીધો, અને અંદર જઈને પોતાના કારભારીને કહ્યું કે એનો પગાર ચુકવી આપીને કાહડી મુક. ત્યારથી એ મુવા ચડાલના પેટમાં છુન બરાયો. ભેગમાં પવન લઈને તે પેલા મરાઠાઓના મકાનમાં જઈને રહેવા લાગ્યો, અને પછી જે બી કામ નવાબનો નોકર મળતો તો તેને સમજાવતો કે મારી મંડળીમાં સામેલ થાઓ, હું તમને મોટી પદવી અપાવીશ, અને એવી બીજી મોટી મોટી આશા આપી તેમને ભમાવતો હતો. તે વળી મારા નવાબની લાત મુકકી ભૂલી ગયો હતો નહીં, અને બધાઓ આગળ નવાબ ઉપર વેર લેવાની વાત કર્યા કરતો હતો મારા નવાબના કાન ઉપર એ વાત આવતી હતી. અને એ પ્રમાણે એક મહિનો નિકળી ગયો. ત્યાર પછી નવાબને ગુસ્સો આવ્યો. તેથી તેણે બધા નોકરોને રૂબરૂ આપી, અને તેને બદલે બધા નવા નોકરો રાખ્યા. આથી કામ ઉલટું બિગડ્યું, ને તેઓ બધા સાથે મળી ગયા ને સાથે મળવા લાગ્યા,” આટલી વાત કરતાં જરી

ના દાસી હાંસી ગઇ હતી. તેણી બંને બોલ વચ્ચે વિસામો ખાતી હતી, અને અટકી વાત કરતાં ખાસો તેણીએ એક કલાક લીધો હતો.

“પછી શું થયું, બુઢી મા, ?” શેરખાં તેની બુઢી મા કહીને રાજ રાખતો હતો, અને શેરખાંની તાજમ તવાજેથી તેણી બહુ ખુશી થતી હતી. તેણી પછી બોલી:-

“પછી મારા નવાબને દાહડો બરગસ્તે બેઠો. મુવો પીસન શુર ઉપર ચઢ્યો એક દાહડો નવાબને ગાડીમાં એકલો જોઈને પીસને પોતાના સાથીઓ સાથે ઘોડાવાળાને તેમજ નવાબને મરજી તેલ માર માર્યો. બંને જણ બેસુધ્ધ ગઈને પડ્ય ત્યારે તેઓ સજ્જા નાહસી ગયા. જ્યારે નવાબ સુધ્ધિમાં આવ્યો ત્યારે તેને પીસને જોયો હતો તેનું ધ્યાન આવ્યું, અને તુરત તેણે સરનારમાં નોંધાવ્યું. એક બે કલાકમાં પોલીસે પીસને નાહસ્તાં પકડ્યો, અને તુરત જેલમાં બંધ કીધો. પેલી મરાઠાની ટોળી કેટલે નાહસી ગઈ ને હાથ નહીં લાગી, પણ ફક્ત પીસને સપડાયો. નવાબ સાહેબની જુખાની ઉપરથી તેની તપસ થઈ. બધાં ખુશી થયાં કે પાપ પટ્યું, પણ એક જન પીસને પકડાયાથી નાખુશ થયું.”

“વળી તે એક કાણુ ?” શેરખાંએ તાજુખીથી પૂછ્યું.

“વળી કાણુ ? આપની ઉપર શીઠ થયતી તેની દીકરી ! કાંઈ બક્ષા માણસની દીકરી પણ પોતાના આપને એટલી આહતી નહીં હશે. બુઢો તો બુઢો પણ આપ આપ પકડાયો ત્યારથી તેણી ઘેલી દીવાની થઈ ગઈ. તેણીનું બદસુરત મોંઠ જોઈને કાંઈ તેણીની આગલ ઉજું રહેતું હતું નહીં અને આપ પકડાયો તેથી તેણીનો સાથી હવે કાંઈ બીજો રહેશે હતો નહીં. અગાઉ એક દાહડો બેગમ બાગમાં ફરતાં હતાં ત્યારે ગાડમાં છુપાઈ જતાં બેગમે તેણીને દીઠી હતી અને ત્યારે બોલાવીને તેણીની સાથે

નરભાસથી વાત કીધી હતી. આથી તેણી આ વેળા બેગમનાં ચોરગામાં ધુસી ગઇ અને ગુટલુમંડીએ પડીને રડીને કકળાટ કરીને બેગમને કહ્યું કે નવાગને સમજાવીને મારા બાપને છેડવો. બેગમ સાહેબ અત્યંત દયલુ હતાં, અને તેથી હસી નાના કકળાટથી પિગળ્યાં, ને નવાગને બહુએ સમજાવ્યા, પણ નવાગ એકના બે નહિ થયા વળી નવાગ સાહેબ ધર્મ ઉપર ચુસ્ત હતા, તેથી પીરાનને મરહમો સાથે મગેલો જોઈને તદ્દન ગુસ્સે થયલા હતા. નવાગ સાહેબે સોગંદ લાઇને બેગમને સાફ સાફ કહ્યું કે મારાથી બનશે એટલી સખ્તમાં સખ્ત શિક્ષા અને કરાવીશ, ત્યાં સુધી હું જાંપીને બેસીશ નહીં.

હસીના નવાગ આગલ જઈને પણ રડી ઉઠી કે મારા બાપે તમને અપમાન કીધું પણ સાહેબ મેં તમરો શો ગુનાદ કીધો? મારું તો આ દુન્યામાં કોઈ સગું વાહતું નથી, કે તેને ત્યાં હું જાતું. વાસ્તે મારા બાપને છેડો, નહીં તો તેને શિક્ષા થશે તો હું ભૂખે મરીશ.”

“નવાગ સાહેબ પિગળ્યા કે?” શેરખાંએ પૂછ્યું.

“અરે નહીંરે ભાઈ. એક રતીભાર ગુસ્સો ઉતર્યો નહી. એટલું નવાબે કહ્યું કે તારા બાપનું ગમે તે થાય, પણ હું તારો બહેનસ્ત કરીશ. વિચાર કરીને નવાગ સાહેબે બેગમ સાહેબની ખિદમતમાં હસીનાને રાખી, પણ તેણીના બાપને છેડવો નહી, ને છ વરસનું કેમ્પનું ભોગવવાની તેને શિક્ષા કરાવી.” બુટી જરીના વળી અત્રે થોડીવાર હાંફતી મુગી પડી, અને દમ ખાઇને પાછી બોલી, “હસીનાના રડવા કુટવાથી બેગમ સાહેબને તેણીની ઉપર ઘણી દયા ધૂટતી હતી, અને તેથી તેણીની ઉપર બહુ મેહરબાની દેખાડવા લાગી, પણ હસીનાનો ગમ તેથી એ છો થયો નહી. મારી બેગમ સાહેબે તે ઉપરથી પુને જવાનું નહી કયું, અને હસીનાને સાથે લીધી, કે જેથી હસીનાનાં મનમાંથી બાપનો ગમ વીસરાય”

“બેગમે પોતાની સાથે હસીનાને લીધી હતી તેથી નવાબ સાહેબે કાંઈ અડચણ લીધી નહીં; કારણ કે પીરાનને હૈદરાબાદની શિક્ષા થઈ ત્યાર પછી તણુ ચાર અઠવાડિયાં પછી તેઓ પુને ગયા હતાં. ત્યાં હસીના બંડ ઉપર ફરવા ગઈ, ત્યાં પગ લપસી ગયો, ને પાણીના ઘાઘમાં તણુમાં ગઈ; તેણીને મેં તો પાછી જોઈ જ નહીં ! અફસોસ ! ત્યાર પછી બેગમ સાહેબે એક દીકરાનો જન્મ આપ્યો. હું તો હૈદરાબાદમાં હતી ત્યાં મને તો છેક પાછલથી એ વાતની ખબર પડી હતી. છોકરો બે મહિનાનો થયો ત્યારે નવાબ અને બેગમ હૈદરાબાદ પાછાં ફર્યાં હતાં પણ તે દાહડેથી મેં નવાબને અત્યાર સુધી કોઈ દાહડો ખુશ એવે વાત કરતા જોયા નહીં ! નવાબ સાહેબ પુને ગયા ત્યારે જવાન દીસ્તા હતા ને પાછા આવ્યા ત્યારે જાણે ખુદા થઈ ગયા હોય એવા દુખળા અને લેવમ ગયલા અને ફિકરમંદ દેખાતા હતા. મારાં બેગમ સાહેબ, જેવલુ મારી સાથે હસી બોલીને ખુશ મિત્તજમાં મારાથી છૂટા પડ્યાં હતાં, તે પાછાં ફર્યાં ત્યારે હસવાનું શું ને ખુશાલી શું તે સંવલું પુનામાં મુકી આવ્યાં હતાં ! આહા ! મારી કેવી દયાલુ બેગમ ! બિચારીને કાણ જાણે શું દુઃખ થયું તે તેણી બોલી નહીં ! સંવળું મનમાં રાખી રાખીને બે વરસમાં તો ગુજરી ગઈ ! અફસોસ ! જાણે એ સંવળું આજે બન્યું હોય તેમ મને વાદ છે ! મારેથી મારી બેગમ સાહેબને ને મારા નવાબને જાહેર મોંઠ દેખાડવું છે ! હવે હું તેમની પાસે થોડી વારમાં જઈશ ! “એમ કહી જરીનાં દાસી, જેણીની છાતી શેરખાં આગલ વાત કરતાં ભરાઈ આવી હતી, તે હવે રડવા લાગી.

શેરખાંએ જોયું કે હવે એથી બધું વાતનો સાર અત્રેથી મળવો મુશ્કેલ છે, તેથી તે ઉઠ્યો, અને રજા માગી. અને ત્યાંથી બાહર પડ્યો.

રસ્તામાં પગ મેળતાં તે મનમાં હરખાઈને બોલ્યો, “ફતેહ ! ફતેહ ! બેદની ચાવી મને મળતી જાય છે ! પુનામાં બેગમ સાહેબે મેહરઅલીના

જન્મ આપ્યો તે વખતેજ કાંઈ ભેદ બન્યો છે, અને તેથી મારે મુંબઈ જઈ એકદમ પાછું પુને ઉપડી જવું જોઈએ, અને બને તો એ ભેદ શું છે તેની વધુ તેહકીક મેળવવી જોઈએ.”

એમ મનમાં વિચારતો તે સ્ટેશન ઉપર આવી બેઠો ને મુંબઈની ટીકીટ લીધી. મુંબઈ આવી તેણે જી. આઈ. પી. ના દાદર સ્ટેશનથી પુનેની ટીકીટ લીધી અને મન સાથે બોલ્યો, “આ સમજો ભેદ પામ્યા વગર મારે પરીનને કે રજબઅલીને મોં દેખડવું નથી. તદ્દન હારેલો પાછો ફરે” કે તદ્દન ફતેહ પામીને પાછો ફરે, બસ !”

પ્રકરણ ૨૦.

ભેદની સાંકળની નવી કડી.

શેરખાને ગયાને ત્રણ દાહડા થયા પછી બપોરે પરીન રજબઅલી આગલ હાંફતી હુંફતી આવીને બોલી, “બાવાજી બાવાજી ! નવી ખબર ! અજબબ જવું ! આખરે પેલાએ એક બાઈડીની મુલાકાત લીધી !”

રજબઅલી હાલની કબરમાં રમકડાં ગોઠવતો હતો. તેના હાથમાંથી એક રમકડું પડીને ભાગી ગયું. પેલલાં તો પરીનને આટલી હાંફતી જોઈને તેને ધાસ્તી લાગી કે એ એટલું બધું શું છે. તેણે પરીનને જવાબ આપ્યો:—

“પેલો? પેલો કોણ? અંદ પેલો બંધવો! તેણે શું કીધું? બાઈડી? કોણની બાઈડી? કયી બાઈડી? જરા બેસ ને ધિરજથી બોલ.”

“હા હા, બંધવાનેજ વાસ્તેજ હું કહું છું,” પરીન ઇઝીચેરપર પડીને બોલી, “આજે એક બાઈડી તેને મળવા આવી. ને તેણીને તેણે અંદર બોલાવી ! મેં ધણીવાર અંદર જવા માગ્યું, ને મારું નામ મોકલ્યું પણ તે મને મળવા માંગતોજ નથી ! હવે બાવા એટલીજ સામેતી બસ છે કે

તે મેઢરબ્બલી નથી ! બરે બાબાજી, શેરખાં ક્યારે આવશે ? તે નવસારીમાં હજી થું કરે છે ! અહીં હોતે તો મને કેટલો કામ લાગતે ! બાબાજી એ પોતાનું સરનામું પણ આપી ગયો હોતે તો એને તાર કરતે ! અરે એ ચટપટ મારાથી કેમ ખમાય !”

“પરીન ! પરીન ! તું ધીરજ પકડ ! એમ ઉસ્કેરાઈ ના જન, નહીં તે તું પાછો માંદો પડશે. આએ તું કેટલી ઉસ્કેરાઈ ગઈ છે ! ને ધુબે છે કેટલી ! તું એકલી આવી કે ? સુલેમાન ક્યાં છે ! સુલેમાન તો તારી સાથે આવ્યો હતો !”

“સુલેમાન જેલ આગલજ છે; તે સંતાપને ત્યાંજ બેઠો છે ! બમારે મને આએ વાતની ખબર થઈ ત્યારે હું તમને જણાવવાને અધીરી પડીને આવી. કદાચ પેલી બાઈડી પાછી આવશે તેથી સુલેમાનને તપસ રાખવા ત્યાંજ ઉભો રાખી હું અત્રે આવી છું. હું મારતી વિક્ટોરિયાએ તમને કહેવા આવી !”

“પરીન ! તું જરા આશાયશ લે ! આએ તારી હાલત જોઈને મને ધાસ્તી લાગે છે !”

રજબબ્બલી પાસેના ચ્યારડામાં જઈને એક બાટલી બાલીને સાદાવાટક લઈ આવ્યો, “પરીન ! આએ પી ! ને જરા ધિરજ પકડીને માંત મા, ને બધી વાત મને આસ્તે રહીને કહે.”

“બાબાજી, મેં તમને રાતે નહીં કહ્યું કે કોઈ એક સ્ત્રી જેલ આગલ ભમ્યા કરે છે, અને જેલ આગલ ફર્યા કરે છે, ને તેના મોં ઉપરથી તેણી ઘણા ઘભરામલી દીસે છે ?”

“હા, કહ્યું હતું. વળી તેણી હલકી અને ગરીબ લાગે છે એમ પણ તું બોલી હતી.”

“હા બાવાજી, તેજી. સુલેમાન અને હું છૂટાં ફર્યો છીએ. હું જેલ માગલ આવ્યો કપડાં પેહરીને આવ્યો વેશમાં ગઇ હતી કે મને કોઇ જલદી આગળે નહી. હાથમાં હું કાંડીની પેટીના બે પડીકાં પકડીને ઉભી રહું છું. મને કોઇ પોતાના જેવી ફલકી સમજીને તે બાઇડી મારી પાસે આવીને કહેવા લાગી કે “હું મુંબઈમાં બે દાહડા થયાજ આવી છું. મારો સગો જેલમાં છે પણ હું મુંબઈને ધારો જાણતી નથી કે મને અંદર મળવા દેશે કે નહી. મારા સગા ઉપર ઘણો મોટો વાંક છે. એમ કહે છે કે તેણે કોઇ પોતાના સાથાને છરી મારીને મારો નાખ્યો છે. મુંબઈમાં ખુનીઓને પોતાના સગાવાદલાંઓને મળવા દે છે કે નહી તે હું જાણતી નથી.”

“મેં તેણીને કહ્યું કે તમને મળવા દેશે, પેહલાં જેલરને મળો, અને તે તમને અંદર જવા દેશે. આ મારા બોલવાથી તેણી થોડાં પગળાં દૂર આવી ને ત્યાં એક જુવાન છેડરી ઉભેલી હતી, તેની સાથે તેણીએ મસલહત કીધી, અને થોડી મિનિટ વાત કરીને તેઓ બન્ને જેલના દરવાજા આગલ ગઇ. હું પેહલાં એમ સમજી કે એ બાઇડીએ કોઇ બીજા ગુનાહકારને મળવા આવી છે, પણ ન્યારે તેઓ પાછી ગઇ ત્યારે મેં ત્યાં બપ્પર કાહડી તો તેઓ બન્ને તો ‘નવાબ મેહરઅલી’ના નામના બંધવાને મળવા આવી હતી. વળી દરયાન કહે છે કે બીજાં કોઈને બંધવો મળવા માગતો નથી પણ આ બે બાઇડીઓનાં નામ સાંભળતાંને વાર તે ખુશી થઇ ગયો ને તેમને મળવા ઇચ્છા જણાવી. બાવાજી ! બપ્પર મળવા પ્રમાણે તો આ તાગડામાં એ બન્ને ઓરતો સામેલ છે, કારણ કે મળવા આવનાર બધરીઓએ પણ બંધવાનું નામ ‘મેહરઅલી’ આપ્યું, ને પોતે મેહરઅલીના કોઇ દુરના ગામના બંગલાની રખેવાળ તરીકે પોતાને બોલખાવી. તેઓએ જેલરને પોતાનાં નામો

લતીફા અને ખાનમ તરીકે આપ્યાં છે. જ્યારે જેલર એ બંધવાને જઈને કહ્યું કે કોઈ લતીફા અને ખાનમ નામની બે સ્ત્રીઓ તમને મળવા માગે છે ત્યારે તેણે તે બાઈડીઓને ખુશીથી દાખલ કાઢી.”

“એમ કે! એ બધું ખરું કે!” રજબઅલી સાંભળીને અન્યથા થયો. પાટી ઉપર ધુળ નાખીને ભેજાને રગડ્યું હોય તો ભેજું ભારે સવાલમાં કામ કરી શકે, નહીં તો રજબઅલીની માફક ‘એમ કે!’ બોલીને અન્યથામાં ગરકાવ થતાં શીખે.

“હા, બાવાજી, એ બધું ખરું છે. અરધો કલાક સુધી તેઓ સાથે રહ્યાં ને ઉરદુમાં વાત કાઢી. એક માં છે, ને ખાનમ નામની તેની દીકરી થાય છે. આટલી બધી મારી જેલમત અને તકલીફ છતાં હું તેઓની પુઠ પકડી શકી નહી, ને તેઓ મારા હાથમાંથી છટક્યાં! આ મારું કામ નથી! એ કામ શેરખાનું છે. અરેરે! ને અત્રે હાજર હોતે તો કેટલો કામ લાગતે! સુલેમાનને ફાલી આવી છું કે તેઓ પાછી આવે તો તેમની પુઠ પકડીને તેઓ ક્યાં જાય છે તેની ખબર લેવી.”

“અરે મારી વાહલી દીકરી, આમ તો તું આગરની પડી જશે વળી ઉડીને ક્યાં ચાલી? અરે વળી દીકરી તું ક્યાં જશે?”

“પાછી ગાડી કરોને ત્યાં જવું ને સુલેમાનને મળું. વખતે હું અહીં આવી તેટલાં તેઓ પાછી આવી હોય તો?” પરીન વળી બાહરે જવા તઈયાર થઈ ઉભી.

“એસ મારી દીકરી, મને દગલો પાઘડી પેહરવા દે. હું પણ સાથે આવું છું.”

“નહી. નહી. નહી, બાવાજી! વળી કાચું કપાઈ જશે! ન્ને કરીમખાં ત્યાં આવી લાગે ને તમને જોય તો પછી તેને કાંઈ શક જશે. આ મારા

મેલાધેલા પોશાકપરથી એકદમ મને ઓળખવી મુશ્કેલ છે, ને વળી હું બરાચલી સંતાયલી ફરું છું.”

“પણ ઘેલી છોકરી, આવી રીતે મુંબઈ જેવાં શહેરમાં હું તને કેમ રખડવા દું ! વળી તને નાતવાની થયલી છે ! પેહલેથીજ મારે તને જવા દેવી નહીં હતી. હા કહીને મેં મોટી બૂલ કીધી છે,” એમ કહી રજબઅલી હાથ અપ્રાણવા લાગ્યો.

“બાવાજી, હવે પુન્ય કીધું તો પુરું કરો. બોલીને પ્રીએ નહીં. તમે ના કહેશો તો હું નાકરમાની કરીને પણ જઈશ. જો તમે મારાં કામની વચ્ચે આવશો તો હું ઘેલી બની જઈશ. મેહરઅલીને ખ્યાલવાની મારી ફરજ છે, તેની આડે તમે ના આવો. બાવાજી, મનેજવા દો, હું એકલીજ જઈશ.”

એમ બોલીને તેણી પોતાના બાપના ગળે વળગીને રડવા લાગી.

“આહ ! અપ્પોસ ! તારે ગમે તેમ કર ! મારી વાહલી દીકરી ! ફક્ત એટલું કરજે કે તારું મગજ ના બગાડતી ! આખો વખત તારા મેહરઅલીનો વીચાર કરશે કે થોડો ઘણો બાવાજીના બળાપાનો પણ વિચાર કરશે ? દીકરી, જલદી આવજે ! ને ગાડીમાંજ આવજે ! પગે ચાલતી ના ! હો આ બીજા રૂપીઆ પણ સાથે રાખ.”

રજબઅલીએ પોતાની દીકરીને ડોકી કરીને બોલી લીધી, અને ફરીથી એકવાર કહ્યું “દીકરી, સંભાળીને જઈને તુરત પાછી ફરજે. આ કામ તારું નથી, ને તને આવી રીતે મોકલવી પણ નહીં જોઈએ, તે જતાં હું તને રાજી રાખવા માટે નાચારીથી જવા દું છું.”

પરીને વિક્ટોરિયાવાળાને પોતાના બંગલાની બાહરે થોભવા કહ્યું હતું, તેથી વિક્ટોરિયાવાળો બોટી રહ્યો હતો. તેની વિક્ટોરિયામાં એસીને પરીને લાયખલા તરફ આવેલી જેલ તરફ પાછું હંકારવા કહ્યું.

ખંખાલાહિલ તરફથી વિક્ટોરીયા ગ્રાંટરોડના 'ત્રામ ટર્મિનસ' આગળ આવી યુગી કે પરીને ત્રામમાંથી લતીફાને ઉતરતાં દીડી. લતીફાએ હજી પરીનને દીડી હતી નહીં, અને તેણી ગ્રાંટરોડના સ્ટેશન તરફ ચાલી. અ અચ્ચુચી અને ન ધારેલી રીતે તે ચારત મળી ગઇ. તેથી પરીન થોડીક પળ શું કરવું તેના ગભરાટમાં પડી, અને તેટલી પળ તેણીની વિક્ટોરિયા આગળ ચાલી. પરીનને તેણીની પૂઠ પકડવાનો વિચાર થયો અને આજી આજીનો વિચાર ક્યાં વગર તે વિચાર ઉપર અમલ કરવાનો આંખ મીચીને તેણીએ ઠરાવ કર્યો.

અત્રે વાંચનાર કદાચ પૂછશે કે પરીન જેવી સુધરેલી અને તે પણ આખ-રૂવાળી મુસલમાન ખાનદાનની, તે આવી રીતે બાહરે જાય, એકલી ફરે, અને ખટપટ ઉઠાવે, એ માનવા જોગ છે કે? અમે જવાબ આપીશું કે આ બનાવ અસાધારણ છે ખરો, પણ માનવા જોગ નથી એમ કહેવું ઉતાવળ્યું અને ભૂલભયું છે. અત્રે પરીન એ કારણને લીધે પોતાનો દરજ્જો ભૂલી ગઇ છે, એક પ્યાર અને બીજું પોતાનું સ્વમાન. તેણી માને છે કે કરીમખાંએ જાણીજોઇને તેણીનાં કુટુંબને હીણું લગાડવાની યુક્તિ રચી છે. ચારત જાત પ્યારને માટે શું નથી કરતી? પ્યારને માટે કંઈ વેહતી વેળા ખુદરત ચારત જાતને અજાયબ જાતની હિમ્મત અને સહન શક્તિ બક્ષે છે. પ્યારને માટે ચારત જાતે હજારો માઇલની મુસાફરી કીધી છે, જંગલો ઢુંડી છે, બૂખ વેડી છે, ઉંઘ તણ છે, દોલત ખોલી છે, મરતખો બન્યો છે, ગરીબાઇ કબુલ રાખી છે; વાસ્તે પરીન જે પ્યારને ખાતર કરે છે તે કદાચ વાંચનારને અસાધારણ લાગે, પણ એ સંબંધ માનવા જોગ છે તેમજ બનવા જોગ છે.

બીજું જે પરીનને લાગતું હતું તે—એ કે કરીમખાં આ કેસમાં જાણીજોઇને મેહરઅલીને લટકાવી દેવાડીને રજાઅલી તથા પરીન તરફનો પોતાનો છુપો તિરસ્કાર બતાવા માગે છે, આથી કરીમખાંને જો ફાવે

તો પરીનના બાપદાદાની મેળવેલી આખર એક પળમાં ઠાડીની કીમતની થઇ જાય. જેને આખર વાહલી છે તેની આગલ કળ્ડ શું ખિસાદમાં છે ? જેઓ આખરને વાહલી ગણે છે તેઓ આખરને માટે અને પોતાના કુટુંબનું સારું નામ જાળવી રાખવા માટે દોલતનો અને એશઆરામનો ભોગ આપવા સદા તત્તપર રહે છે. આખરને ખાતર જન ગુમાવનારી શૂરવીર નારીઓ તવારિખમાં ઘણી મળી આવે છે.

મેહરઅલી જે ગુનેહગાર ઠરે ને તેને શિક્ષા થાય તો તે શિક્ષા ગોચી રજખઅલીને અને પરીનને થઇ એમ પરીન માનતી હતી; પણ જે મેહરઅલી નિરદોષ ઠરે તો તેણીનું લવિખનું સુખ, શોખા અને માન તેમાંજ સમાયલાં હતાં, એમ તેણી માનતી હતી.

પરીને વિક્ટોરિયા સ્ટેશન તરફ ફેરવાની અને ત્યાં જઇ ગાડીવાળાને પૈસા ચુકવી આપ્યા. સ્ટેશન ઉપર ચઢતાં ટીકીટ ઓફીસ આગળજ પરીન અને લતી-પ્રાની નજર એક થઇ. લતીકાએ માછીમની ટીકીટ લીધી હતી, અને સ્ટેશનના પ્લાટફોર્મ ઉપર જઇ ઉભી હતી.

લતીકાએ ટીકીટ ક્યાંની લીધી હતી તે પરીને સાંભળ્યું હતું નહીં, તેથી ઉતાવળમાં તેણીએ દાદરની ટીકીટ કરાવી ને ‘પ્લાટ ફોર્મ’ ઉપર જઇને તેણી બાંક ઉપર બેઠી. ભોગજેગે લતીકા તેજ બાંક ઉપર બેઠેલી હતી.

ત્રેનને આવતાં વાર લાગી, તેટલાં પરીન પેલી સ્ત્રીની છુપી તપાસ લેતી હતી. તેણીની તરફ જોતી હતી. તેણીનો ચેહરો ચીપી ચીપીને જોતી હતી. તેણીનાં કપડાંનો અભ્યાસ કરતી હતી. અને એ પ્રમાણે તેણીની તરફ વારંવાર જોતી હતી. ગમે તે કહો, તેણી ગમે તેવી કેળવાયેલી પણ હોય, પણ આ કામ પરીનનું નહીં હતું. પરીન ચોપડીઓ વાંચી પઢેલ થઇ હશે પણ દુન્યામાં ફરીને કઢેલ થઇ હતી નહીં. તેણીએ મગજ સક્રિય ખિલવી હતી

મગર દુન્યાનો અનુભવ બેઠ્યો હતો નહીં. ખીજા બાલોમાં કહીએ તો તેણી બાણેલી હતી પણ ગણેલી હતી નહીં.

યાદ રાખવું કે કોઇખી માણસ તરફ વારંવાર જોવાથી તેનું ધ્યાન આપણી તરફ ખેંચાય છે, અને તેના દિલમાં શક ધર ઘાલે છે. મૂખ્ય કરીને પાપી માણસો, ગુનેહગારો, અને પોલીસથી નાહસભાગ કરતાં આસામી એ તરફ કોઇ તરાહિત શખસ પણ વારંવાર ટીકે તો તે શકમંદ થઇ હુશ્યારીમાં રહે છે. આથી પોલીસના અમલદારો અને મૂખ્ય કરીને બાહોશ ડિટેક્ટિવો જેની તપાસ સેવા માંગતા હોય અથવા તેઓએ જેની પૂઠ પકડી હોય, તેની સાથે આંખસે આંખ મેળવતા નથી, અને તેને યોગ્યતા નહીં હોય ને જોયો નહીં હોય એવા ઢાંગ કરે છે. ગિચારી નિરદોષ પ્રમાણિક પરીન આવી સંભાળ રાખી શકી નહીં, તેથી તેણીએ લતીફા સામે જોયા કીધું.

દાદરનું સ્ટેશન આવ્યું પણ પેલી સ્ત્રી તો ઉતરી નહીં, પરીન પણ બેસી રહી. તેઓ એકજ ડબ્બામાં હતાં. માહિમનું સ્ટેશન આવ્યું ને પેલી સ્ત્રી ઉતરીને ચાલી. તેણીની પછવાડે પરીન પણ ઉતરી.

પ્રકરણ ૨૧.

ભાન ભૂલી.

સ્ટેશન ઉપરથી ઉતરીને લતીફાએ ચાલતી પકડી, પણ પરીનને તો સ્ટેશન ઉપર એક બે મિનિટ ખોટી થવું પડ્યું, કારણ કે દાદરથી માહિમ સુધીના જસ્ટી પૈસા આપવાના હતા. તેણીની પાસે બે દોઢીઆં છૂટાં નહીં હતાં; હવે તો આપીને ચાલતી પકડતે, પણ રૂપીઆ હતો, તે તેણીએ આપ્યો, અને ટિકીટ કલેક્ટર બાકીના છૂટા પૈસા લાવી આપે

તેટલાંમાં લતીફા કોણુ જાણે ક્યાં નિકળી ચાલતી થશે, તેના વિચારથી પરીન લગણુગ દીવાની બની ગઇ. તેણીની અધીરાઇ એટલી બધી હતી કે ટિકીટ કલેક્ટરને પણ પરીન દીવાની હોય એમ લાગી.

ટિકીટ કલેક્ટરે જેવા રૂપીઆના ધૂટા પૈસા આપ્યા કે તુરત પરીન દોડતી ચાલી, ને રસ્તામાં દોડવા લાગી.

પરીન ચાલતી નહીં હતી પણ દોડતીજ હતી. પુબ્બળ ઝડપે જતાં તેણી બિચારી એક વાર તૂટી પણ પડી. ગભરાટ અકળાટમાં ઉડીને પાછી ચાલી, કારણ કે જે કામ માટે તેણી આટલે દૂર આવી હતી તે હાથમાંથી છટકે તો મહેનત બરબાદ જાય એમ હતું, પણ થોડેક દૂર ગયા પછી લતીફા છેટેથી દેખાઇ, ને તેથી પરીનને જાણ લાખ રૂપીઆ મળ્યા હોય એવો સંતોષ થયો.

લતીફા છેક 'લેડી જમશેદજી રોડ' ઉપર નિકળી અને ડાબા હાથ ઉપર મોટા રસ્તા ઉપર ચાલતી થઇ. થોડા વારને છેટે પરીને તેણીની પૂઠ પકડી રાખી. લતીફા ચાલી ચાલીને છેક અરધા માઇલ ચાલી ગઇ અને પછી એક નાની ગલીમાં વળી.

પરીન એક પળ મોટા રસ્તા ઉપર થોળીને વિચારવા લાગી કે અહીં સુધી લતીફાનો પ-તો મળ્યો. હવે આગળ જવામાં સાર નથી, પણ ગલીમાં હજી બે પગળાં ચાલી નહીં તેટલામાં તેણીના કાન ઉપર તે ગલીમાં આવેલાં ઘર માંહેથી કોઇનો રડાકુટનો સાદ આવ્યો. આ સાદે તેણીને આગળ ચલાવી. આ સાદને લીધે તેણી પોતાનું જાન બૂલી ગઇ, અને આ સાદને લીધે ગલીમાં વગર વિચારે આગળ વધી.

માણસની પરિક્ષા આકૃત વેળા થાય છે. માણસનું ડહાપણ સંકટ વેળા પરખાય છે. અમસ્થા બેસીને તડાકા મારનારાઓ પોતાની ઉપર આકૃત આવે

છે ત્યારે બન્નેમાં જેટલી પણ અકલ્પ દેખાડતા નથી. હંચા તખ્તા ઉપર ઉભા રહીને વાજેજ કરનારાઓ જે જે કાંસ મારે છે તેમાનો દસમો ભાગ પણ વખત આવે ત્યારે પોતે બોલે તે કરી બતાવતો નથી. બધા પ્રિભુકો કહી ગયા છે કે આશ્રત વેળા ધ્યાન ઠોકણે રાખવું, પણ આ શિખામણુ લખતી વેળા તેઓ આશ્રતમાં હતા નહીં; નહીં તો તેઓ કદી એમ લખતે નહીં. સાધારણ માણસોનું આશ્રત વેળા ધ્યાન ઠોકણે રહેતું નથી, તેમજ પરીન પોતાની સમય સૂચકતા રાખી શકી નહીં; ને ખરેખર પોતાનું ભાન બૂલી ગઇ.

પરીન ગલીમાં પેડી; ત્યાં ફક્ત એકજ ઘર હતું તેની સીડી ઉપર ચઢી, તે વેળા પણ તેણીને પોતાની સલામતી વિષે સેહજ પણ ધ્યાન આવ્યું નહીં. એક બીજી પણ ગઇ. ખડકીમાં પગ મેળતાં પછ-વાડેથી આવીને પરીનને કમરમાંથી હિંચકી ને ખૂમ નહીં પાડે માટે કોઇએ તેણીનું મોં જોસમાં દાખ્યું, ને કહ્યું, “જો જીવતી રહેવા માગતી હોય તો ખૂમ પાડવી નહીં ! નહીં તો આ પળે તારું મોહત આવશે !”

પોતાને આવી રીતે પકડાયલી જોઇ પરીન ધાસ્તીથી અરધી બેશમ બની ગઇ, અને ફિકરની મારી કાંઇ પણ બોલી શકી નહીં, પણ જ્યારે જર-ધ્યાન આવ્યું ત્યારે જોયું તો તેણી લતીફાના હાથમાં પકડાઇ હતી.

ઓરત જાત મરદ જાતના હાથમાં સપડાય તે વેળા તેણીને બિહક વધારે લાગે છે, પણ ઓરત જાત ઓરત જાતની આગલ એટલી બિહતી નથી, અને ઓરતની સામે થતાં ઓરતને હિંમત આવે છે, તેજ મીસાલ લતીફાને જોઇ પરીનને હિંમત આવી, ને તેણીના હાથ માંથી છૂટવાની કોશિશ કરીને બોલી, “ચાલ મને તું પકડનાર કોણ ? તું મને ઓળખે છે કે ? હું તને જાતી નહીં મુકીશ !”

“અંહા! તમે મારી પૂઠ પકડનાર! સ્ટેશન ઉપરથીજ હું પામી ગઇ હતી કે તમે મારી પૂઠ પકડો છો!”

“ચાલ મને છોડી દે। એ નાપાક! તું જાણે છે હું કેણુ છું?”

“હાજી અમે તમને ઓળખીએ છીએ. તમે રજાખાલી શેઠની છોકરી ને તમારું નામ પરીન। તમને જાણસી કરતાં શરમ નહીં આવી! એ તારું કામ છે! તું પોતે ચાલી ચલાવીને અહીં આવી છે. હવે જોઈએ તું અહીંથી કેમ જાય છે!”

એટલામાં ત્યાં લતીફાની છોકરી ખાનમ આવી લાગી, ને પૂછ્યું, “મા, આ કેણુ?”

“એ કેણુ? દીકરી એ પેલી પરીન છે. એ તારી હરિફ છે. કારણ કે એ જલા નવાખ સાથે પરણવાની હતી! હવે આપણે દીવારે! ખચશે. દીકરી ચાલ આવ, મને મદદ કર. આ છોકરી ડાકણની માફક નખડીઆં દે છે ને જલાની માફક છેડાય છે!”

મા દીકરી બન્નેએ સાથે મળીને પરીનને ઉંચકી ને તેઓ પેઢે માળે તેણીને લઇ ગઈ; ત્યાં એક ખાલી ઓરડો ઉંઘાડીને પરીનને ચીલડાંની માફક પટકી અને બારણું બંધ કરીને તાળું માર્યું; પછી કાંઇ ખાસ ઉલટી બોલીમાં બન્ને જણ વાત કરવા લાગી.

બિચારી પરીનને ભોંયપર પડવાથી ઘણું વાગ્યું હતું. હવે તેણીને પોતાના અવિચારી પગલાંનું ભાન થયું. પોતે કેટલી કાચી હતી તે વિષે હવે તેણી સમજવા લાગી. તેણી રડી કકળીને કાલાવાલા કરા લાગી ને બૂગો પાડવા લાગી કે “મને બાહર કાઢો! ખુદાને ખાતર મને બાહર કાઢો!”

એક ઘડી પછી આપણું શું થશે તેની આપણને ખબર નથી. એક કલાક અગાઉ પરીનને ખબર નહીં હતી કે તેણીની ઉપર આક્રમણ વાદળ

તુડી પડશે! એક કલાક અગાઉ તેણીને ખબર નહીં હતી કે લતીફાની પૂઠ પકડતાં પોતે પ્રસી જશે. એક કલાક અગાઉ તેણીને ખબર નહીં હતી કે તેણીનું કિસ્મત બરગસ્તે બેસશે. ક્યાં મખમલની ગાદીની ખુરસી ને ક્યાં ધૂળથી ભરેલા અંધારા ઓરડાની જમીન! ક્યાં પોચું છત્તરપલંગ ને ક્યાં ધૂળથી ભરેલી કઠણુ જમીન ઉપરનું બિઝાનું! એક કલાક અગાઉ તેણી શેઠાણી હતી. આ પળે તેણી એક અંધારી કોટડીમાં અંધીવાન હતી.

બૂમો મારી મારીને તેણી થાકી, પણ કોઈએ તેણીની દાદ ફરિયાદ લીધી નહીં. કોઈ દાદરસ હોય તો તેની આગળ ફરિયાદ કરીએ. કોઈ દયા ખાનાડું હોય તો તેની આગળ દિલની વાત કરીએ. અત્રે પરીનનું દયા ખાનાર કોઈ હતું નહીં. બિચારી થાકીને ડચકાં ખાતી ખાતી ભોંય ઉપર ફસડાઈ પડી હતી!

ન્યારે તેણીએ પોતાના કકળાટ ગોઠો કીધો ત્યારે પાસેના ઓરડામાંથી કોઈ બીજાનો કકળાટ તેણીના કાને પડ્યો. તે તરફ તેણીનું હવે ધ્યાન ખેંચાયું. વચમાંનાં બારણામાં નાકું હતું તેમાંથી તેણી જોઈ શકી. તે ઓરડામાં થોડો સામાન હતો અને તે સામાનમાં એક પલંગ હતો. આ મલંગ સાથે એક માણસને કમ્મરમાંથી સાંકળે પલંગના પાયા સાથે બાંધેલો હતો. તે ભોંય ઉપર પ્રસડાઈને હાથ અફસોસ ને કકળાટ કરતો હતો. તેની નજર પણ પરીનના ઓરડા તરફ હતી. આ માણસને પરીને તુરત પિઝાણ્યો. તે કોઈ નહીં પણ તેણીનો આશક અને ખરો નવાબ મહેરઅલી હતો.

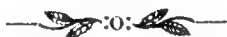
તેને જોતાંને વાર તેણી ખુશી થઈ, પણ આ નવી ન ધોરેલી શોધથી બીજી પળે તેણી પોતાના અંધારા ઓરડામાં બેસી યાદ પડી.

અહીં સુધ્ધીમાં લાવવા કોલંગવાટર કોણ સુંધાડે! ને હુશ્યારી લાવવા પાણી કોણ છાંટે! ન કોઈ હાજર કે હુશ્યાર કરે, ન કોઈ હાજર કે મદદ કરીને ધૂટકારો કરે. અંધારા ઓરડામાં હવા પણ ગોઠી હતી અને તેથી

તેણીને હુસ્મારીમાં પાછી આવતાં ઘણી વાર લાગી. આ લખપતીની બેટીની હાલત રાખપતીની બેટી કરતાં પણ બદતર હતી. ખુદરત શિમંતોનાં છોકરાંઓને લાડ કરતાં ઉંચકી લખને પણ વારમાં કાંટાની ઝાડીમાં નાંખે છે, તે ખુદરતના કારીગરની ઉંડાણ મતલબ ઉપર હાલ તુરત ટીકા કરતા અટકીને વાતનું વળું આગળ મઢતા જવાનું અમે દરસ્ત ધારીએ છીએ.

પ્રકરણ ૨૨.

આફત એકલી આવતી નથી.

નન્યુવારી મહિનાનો દુકો દિવસ વેહલો અસ્ત પામ્યો. સાંજ પડીને અ'ધાર' થયું. રજબઅલી વાંચવા બેઠો હતો તેમાં રોકાઈ ગયો હતો, તેથી કેટલા વાગ્યા હતા તેની તેને ખબર રહી નહીં. પરીનની દાસી આવીને બોલી “શેઠ, હજી પરીનબધ આવ્યાં નથી! પોણા આઠ થયા!”

“શું! પોણા આઠ! ને પરીન હજી આવી નથી! હું તો જાણી આવીને પોતાના ઓરડામાં બેઠી હશે!”

રજબઅલી કુદકો મારી ઉઠ્યો! “હજી પરીન ક્યાં છે! હુંજ બેવકુફ છું! અરે! મારે જવાજ નહીં દેવી હતી! કાણ જાણે શું હશે! રખેને કાંઈ અકસ્માત થયો હોય! રખેને કાંઈ બુઝ્યો મળ્યો હોય! રખેને કાંઈ થયું હોય!”

હજી એમ મન સાથે બોલે નહીં તેટલાં નિચે કાંઈનાં પગલાં સંભળાયાં તેથી તે પરીનનાં પગળાં સમજીને બોલ્યો, “આલો આવી આવી! પરીન પરીન!”

પણ પરીનને બદલે તો સુલેમાન દાખલ થયો, તેને જોતાંનેવાર રજબઅલી ચીરડાઈને બોલ્યો, “કેમ પરીન ક્યાં છે! તેડ ક્યાં છે?”

સુલેમાનનો ચેહરો ગવાહી પુરતો હતો. તે શું થાશે? પરીન હોય તો આવે કે! પરીન હોય તો તેડે કે!

“પરીન! પરીનબાઇ તો અહીંજ હશે! બપોરના પાછાં આવ્યાંજ નથી! મેં બપોર પછી પાછાં જોયાંજ નથી! ત્યારે શું પરીનબાઇ અહીં નથી!”

“હા, અહીં આવી હતી પણ પાછી ગઇ! તે પાછી તારી આગળ આવી. જેલ તરફ ગઇ!”

“નહી સાહેબ, ત્યાં આવ્યાં નથી! હું સાહેબ અત્યાર મુખી ત્યાંજ હતો, અને ત્યાંથી એક મિનિટ ખસ્યો નથી. પરીનબાઇ બપોર પછી ત્યાં આવ્યાંજ નથી, સાહેબ. તે વાસ્તે હું ખાત્રીપૂર્વક છું,” સુલેમાને ખુલાસો કીધો.

એક પણ રજબઅલી ચુપ ઉભો, અને બીજી પજો તે દિવાના જેવો થઇ ગયો. તેણે સુલેમાનને તૈયાર રહેવા કહ્યું, કુમ જોડાવી, દગલો પાઘડી પેઢરી લીધી, અને ગાડીવાળાને કહ્યું “પોલીસ સ્ટેશન ઉપર લે.”

અરધા કલાકમાં એક પોલીસ ચોકી ઉપરથી બીજીપર અને ત્યાંથી ચોકીએ ચોકીએ ટેલીફોનમાં પૂછવામાં આવ્યું કે કોઇ જુવાન બીને અકસ્માત થયો હોય તો ‘રિપોર્ટ’ કરે, પણ સઘળે ઠંકાણેથી ‘ના’નો જવાબ ફરી વળ્યો.

રજબઅલીના ગભરાતનો હવે પાર ન હતો. તેણે તુરત ગાડી વડી પોલીસ ચોકી તરફ લીધી; ત્યાં જઈને જે ધણી પરીનનો પાતો મેળવે તેને ૧૦૦૦ રૂપિયાનું ધનામ આપવા જાહેર કર્યું.

પોલીસમાં તેણે પરીનના ચેહરાનું તથા પોષાકનું વર્ણન આપ્યું હતું.

હજાર રૂપિયાની લાલચ કાંઈ થોડી નહી હતી. તુરત પોલીસના અમલદારોએ અહીં તહીં જોગ કીધી. તુરત માહિમનાં સ્ટેશન ઉપરથી અબર મળી કે એવાં વર્ણનને મળતી એક છોકરી બપોર પછી માહિ-

મનાં સ્ટેશન ઉપર ઉપરી હતી. તેણીની પાસે માંદરોડથી દાદર સુધીની ટિકીટ હતી, અને ટિકીટના વધારાના પૈસા આપવા માહિમના સ્ટેશન ઉપર તેણીએ રૂપીઆ વટાવ્યો હતો. ત્યાર પછી તેણી ક્યાં ગઇ તેનો પતો પોલીસને મળી શક્યો નહીં.

ગમે એટલી શોધ કાઢી પણ પરીનનો પતો કોઈ મેળવી શક્યું નહીં. આખી રાત રજબઅલી પોલીસના અમલદારો સાથે રખડ્યો પણ શરૂઆત અને સેવટ વચ્ચે કાંઈ ફરક ન હતો.

સહવાર પડતાં રજબઅલી પોતાના બંગલે ગયો. વખતે પરીને બંગલે કોઈ પાસે કેહવાડયું હશે એવી આશામાં તે પોતાના બંગલામાં દાખલ થયો, પણ અહીં પણ તેને જેવી ને તેવી નિરાશી મળી.

દુઃખ આવો, કે ઘરમાં મોહોત થાઓ, તોપણ બૂખ લાગે ત્યારે પેટને વાપદો નહીં થાય. ગમે યા ન ગમે પણ બૂખને વશ થયા વિના છૂટક નથી. આખી રાત બૂખ્યો ભમીને રજબઅલી લોથપોથ ચર્ચિ ગયો હતો.

મન વગરનો સેહજ નાસ્તો કરવાની તેને ફરજ પડી. પાછી ગાડી જોડાવીને તે પાછો પોલીસ ઓફિસમાં ગયો. આ વખતે કરીમખાં તેને ત્યાં મળ્યો. કરીમખાંએ ઉડીને કહ્યું “આવો શેઠ રજબઅલી આવો. આએ પરીન વિષે હું શું સાંભળું છું! તમે આવા યુસ્ત ધાર્મિક મુસલમાન, અને તમે તો ધૈર્યોને એકલા બાહેર જવા નહીં દેવા જનમએ એવાં ‘લોકચર’ આપનારા, અને તમે તેણીને એકલી કેમ જવા દીધી! એ બી એક અન્યથા વાત છે! અને વળી આવા પોવાકમાં! આવી ખાનદાની છોકરી એ પ્રમાણે રસ્તે રસ્તે રખડવાનિકળે અને તેબી કાંદીના બાક્ષ હાથમાં લઇને! એ બી વીસમી સદીની નવાઇ! તમારું અને પરીનનું મેળું તો બરાબર છે કે?”

કરીમખાંના તાણા રજબઅલીને તીર મીસાલ લાગ્યા, પણ કહે શું, ન કરે શું, ‘વખત આવે બાંકા તો ગધાકુ કહેના કાકા’, એ કહેવત મુજબ

કરીમખાં આગલ તે રડી પડ્યો, અને બધી સાચે સાચી વાત પ્રમાણિકપણે કહી દીધી.

“કરીમખાં, પડતાં ઉપર પાડું ના માર ને સંકટ વેળા સતાવ ના ! હું મરી ગયો છું ! તારા મારવાનો હાલ વખત નથી ! આવી રીતે મારી ગરીબડી દીકરીની ઠેકડી ના કર ! તેણી પેલા શેરખાં ડિટેક્ટિવના કહ્યા પ્રમાણે આવી તેમાં તેણીનો કસુર કાંઈ નથી ! શેરખાંએ તેણીને એ પ્રમાણે ‘પ્રેસ’ બદલવા કહ્યું હતું !”

“અંહ ! ત્યારે શેરખાં પુને ગયો તે આ કેસની બાતમી મેળવવા કે ? હવે હું સમજ્યો ! આજે સહવારે મેં વાંચ્યું ત્યારે હું ગુંચવણમાં પડ્યો હતો કે એ ઉલ્લુકી દૂમ પુને શા મોટે ગયો. હવે મને સમજ પડી !”

“પુને ? નહીં નહીં પુને નથી ગયો ! નહીં નહીં, કરીમખાં તારી બૂલ હશે. એ તો નવસારી ગયો છે. નવાબ અકબરઅલી વિષે કાંઈ ખબર કાઢવા તે નવસારી ગયો છે.”

“નવસારી જવું છું એમ શેરખાં તમને કહી ગયો હશે, પણ શેરખ જેવો ચક્રોદય ભેળાનો વાલંગી માણસ નવસારી જતાં નાંસકે ઉપડી જાય તો તેમાં નવાબ કાંઈ નથી. મુંબઈમાં જેટલી ક્ષેત્રમાં જેટલી સાચેતી મોજુદ હોવા છતાં નવસારી ને પુને જવું એ શેરખાંની હંમકાઈ નહીં તો બીજું શું ? અફસોસ કે ખુનીની ખબર કાઢતાં કાઢતાં બિચારો પોતે જીવંત મુકામે પેદલાં પોંદ્યા ગયો !”

“શું ! શેરખાં મરી ગયો ! બોલ કરીમખાં, બોલ, શું શેરખાં મરણ પામ્યો ?”

“હા, રેલ્વેના અકસ્માતમાં મરણ પામ્યો. મુંબઈથી કલ્યાણ જતાં બે ત્રેન અથડીને અકસ્માત થયો તેમાં બિચારો સાફ થઈ ગયો ! તમે આજનું ન્યુસપેપર નથી વાંચ્યું ?”

એમ કહી કરીમખાંએ પોતાના હાથમાં તે દાહડાનું ન્યુસપ્રપર હતું તે રજખઅલીના હાથમાં મુક્યું ને કહ્યું “જુઓ, આ વાંચો. તમારા શેરખાં હિસ્તાદે જે જે શોધ કીધી ને ખાતમી મેળવી તે પેલી જેહાંન સાથે લેતો ગયો છે। હવે મને કહો કે એવા અડગરા સાથે કામ પાડ્યાથી તમે શું હાંસલ કીધું? એવા જુખખો પાસેથી કાંઈ પણ ફાયદાની આશા રાખવી હેમકાઈ છે। જેનું કામ તે તે કરે ને ખીજો કરવા જાય તો પોતે ઠોકડ ખાય ને વળી ખીજને સાથે ઠોકડ ખવાડે.”

રજખઅલીના દિલમાં શું શું થતું હતું તે તો તેજ જાણે. જગતનાં માંદે ઠાંકણું નથી. લોકો જેમ ગમે તેમ ખેલે છે. જગતનું મત પવન માફક બદલાય છે. કાંઈ એમ ખી બોલે ને કાંઈ તેમ ખી બોલે. મૂખ્ય કરીને જગતના લોકો ફાવેલાની તરફેણુ કરે છે. એ પ્રમાણે એવકુફેની એવકુફઈ કેટલીક વાર ઠહાપણમાં ખપે છે, અને હુસ્વાર માણસોની હિકમત કમનસિખીને લીધે હેમકાઈનું રૂપ પકડે છે. પેલી કહેવત પ્રમાણે આજે તો ફાવેલો ડાહ્યો.

વળી કરીમખાંના તાણા તપલા કવખતના હતા. કાંઈખી વખતે હારેલા, પડેલા, માર ખાઈવાને તાતે ઘાએ શિખામણુ આપવી કવખતની છે. દરેક સમજી માણસ તે વખતે અખાડા કરો જાય છે ને તુરત વેળા દિલસોજી ભરેલી મદદ કરે છે. સમજી માણસો ‘ચાલો થયું તે તો થયું’ એમ કહીને તુરત વેળા પડેલાઓને સાહય થાય છે અને સખ્યારો આપે છે. કરીમખાંએ તેમજ કર્યું હતું પણ તે એમ ક્યાંથી કરે? તે જુદીજ લાગણીથી દોરવાતો હતો. એક તો રજખઅલીનો જમાઈ થવાની તેની આશા લાંબ થઈ હતી, તેનો ચચરાત હજી તેના જીગરમાં નરમ પડ્યો હતો નહીં; વળી રજખઅલીએ પ્રમાણિકપણે શેરખાં વિષેની વાત કહી દીધી હતી, એટલે પોતાના અંગત દુશમન સાથે રજખઅલીએ કામ પાડ્યું તેનો તેને ખિજવાટ થયો તે જેવો તેવો નહી હતો.

પ્રકરણ ૨૩.

દુશમનનું દખાણ

નન્યુવારી મહિનાની ૮૨ડી હવા સહવારે વાય છે. આકાશ રંગબેરંગી આકારોથી ભરાયલું છે. ઝાડપાનનો રંગ આંખને તાઢક આપે છે. તેવે સમયે રજબઅલી પાંચ દહાડાના ઉગ્નગરા પછી સેહેજ ઉઘીને સહવારના પોહોરમાં પાછો ચોકી ઉઠ્યો. પાંચ દિવસ થયાં પરીન ગુમ થઇ ગઇ હતી. પાંચ દિવસ જમીન અને આસમાન સાથે મેળવતાં તેને બિલકુલ પતો મળ્યો હતો નહીં. એક પુરાં બચ્ચાને ખોદી બેસવાથી આખી દુન્યા તેના મનથી મરણ પામી હતી, અને પોતાની છાંદગી તેને એક બાગ્ત સમાન થઇ પડી હતી.

આખા મુઁબમાં, આખા હિંદુસ્તાનમાં, દરેક ન્યુસપેપરમાં બહાર બહાર અને ઇનામ છપાયાં હતાં. બીતે બીતે ઇનામનાં કાગળો ચોંટાડ્યાં હતાં. બહાર બહારનો જવાબ નહીં મળે. ઇનામ લેવા કોઈ બાહર પડ્યું નહીં. નહીં કોઈનો સંધ્યારો રજબઅલીને મળ્યો. આ દિવાનો આપ મુઁબના એકે એક રસ્તે દુંડવા લાગ્યો, અને જ્યાં જ્યાં તેને સક આવતો હતો ત્યાં બહાર કહાડતો હતો, પણ છેવટમાં મીંદું.

આવા વખતે માણસોને ચોકકસ ધખારો રહે છે. રજબઅલીને એવો ધખારો હતો કે પરીનને કાંઈ અકસ્માત થયો છે અને તેથી દરરોજ તે દરેક હસ્પિટાલમાં બહાર કાઢતો હતો. ત્યાંના લોક પણ બહુ રહ્યાં હતાં કે આ બિચારાની એકપૂરી છોકરી ગૂમ થઇ ગઇ છે. તેનો બીજો ધખારો દરેક કુવ અને તલાવ તપાસવાનો હતો, પણ અફસોસ! સદ હમ્મર અફસોસ! દુઃખી દિલના રજબઅલીનું દુઃખ દરેક પળે વધતું જતું હતું !

ભાવખલાની જોડમાં પડેલા બંધવાને મળવા તે ઘણો આતુર હતો, પણ બંધવો તેની સાથે વાત કરવા બિલકુલ ખુશી હતો નહીં. હવે રજા-ખાલીની પણ ખાતરી થઈ હતી કે બંધવો ખરો મેહરબાલી નથી, અને હવે તેને શક લાગવા માંડ્યો કે પરીનના ગુમ થવા સાથે બંધવાના સાથીઓને સંબંધ હતો. પણ બંધવો જેમ જેમ રજાખાલીને મળવા ના પાડતો હતો તેમ તેમ રજાખાલી ગાફેલ બનતો ગયો.

બંધવાએ પોતાની હડીલાઈ છોડી નહીં. હવે સંશયનસને ફક્ત એક અડવાડિયું બાકી હતું, અને તોપણ તેણે પોતાના બચાવ માટે કાંઈ પણ પગલાં ભર્યાં હતાં નહીં.

તપાસ કરતાં રજાખાલીને એટલો ખુશાંસ મળ્યો હતો કે બંધવાએ હજી કોઈ પણ ‘આરિસ્ટર’ને પણ રોક્યો હતો નહીં. કેટલાક માખમાર બેરિસ્ટરો મફત ‘ધીફ’ લેવા રાજી હતા, અને તેઓ બંધવાને મળવા માગતા હતા, તેમને પણ બંધવાએ પોતાની કોટડીમાં દાખલ થવા દીધા નહીં. તે કેદ પકડાયો હતો, તે પળથી બહુ નાઉમેદ અને નિરાશ થઈ ગયો હતો, પણ પેલી લતીફ અને ખાનમ નામની સ્ત્રીઓ તેને મળવા આવી હતી, તેમને મળ્યા પછી તે ખુશ રંગમાં રાગો ગાતો હતો, અને બેરિકરાઈથી દિવસો પસાર કરતો હતો. આ બધર રજાખાલીને જોડના માણસોએ આપી હતી, જે સાંભળીને તેનું હૃદય ચાકચાક થતું હતું.

“ઓહ! ખુદા! યા અલ્લા! આ સઘળાંનો બરમ શો? આ સઘળાંનું સેવટ શું આવશે! ઓ અલ્લા! મારી પરીન ક્યાં છે ને તેનું શું થયું છે!” એ પ્રમાણે બબડતો રજાખાલી આખો દાહડો અને આખી રાત દીકરીની ખોળમાં કાહડતો હતો.

વળી ફરીથી ભત્રીજા બંધવાને મળી ગઇ હતી, અને તેણીનેજ બંધવો મળવા ખુશી હતો. બીજાં કોઇ સાથે વાત કરવા તે નારાજ હતો.

“અરે ખુદા ! શું મારી પરીનને હવે પાછી નહીં જોઇશ ! અરે ખુદા ! બંધવાને ફાંસીની સજા થઇ ને ત્રણ લાકડે લટકી ગયો તો આ ભરમનો પડદો કેમ ઉઠાડાશે ! આ ખુદા ! મારું બચ્ચું મને પાછું આપ ! મારું બીજું કોણ છે ! ખેર જે થાય તે ખરું, પણ તેણીનું શું થયું તે તો ખુદા જણાવ !” આ પ્રમાણે તેણે ખુદા પાસે હાથ જોડી કાળાવાળા કીધા, ને ખુદાએ જાણે તેની અરજ સાંભળી હોય તેમ કોઇ એક ચીથડે-હાલ નાના છોકરાએ રજબઅલીના હાથ પકડ્યો ને કહ્યું, “આ લો તમારે કામનું છે,” એમ કહી તે કયાં વડી ગયો તે પણ રજબઅલી કહી શક્યો નહીં.

પહેલાં તો તે મેલું, વાસ મારતું કાગળ હતું. વધુ ઉપેડીને જોતાં તે કાંઇ છાપેલી જાહેર ખબર જેવું દેખાયું. વધુ બારીકબીજી જોતાં ન્યુસપેપર-માંથી શબ્દો કાપીને તે કાગળ ઉપર વળગાડેલાં તેણે દીઠા. ધ્યાનમાં ને ધ્યાનમાં આ કાગળનું તે નાખી દેતે, પણ તેટલાં પરીનનું નામ તેણે જોયું. તે ઉપરથી તેણે હવે તે કાગળ ધ્યાન રાખીને વાંચ્યું. આ કાગળ રજબઅલી ઉપર લખેલું હતું.

તેને ખુશાલી થઈ કે દલગીરી તે કેમ કહી શકાય, પણ એટલું કહેવું બસ થશે કે તેના હાથ ધુજવા લાગ્યા, તેનું ભેજું ફરવા લાગ્યું, અને તે આ ચીઠી બરાબર વાંચી શક્યો નહીં. આખી ચીઠી વાંચવા જેટલી ધિરજ કે જોર તેનામાં હતું નહીં. તે વખતે તે પગે ચાલતો હતો અને તેના પગ ઠરઠર ધ્રુજતા હતા. જો એક વિક્ટોરિયા આગલ આવી પુગી નહીં હોતે તો તે કદાચ પડી ગયો હોતે. તેમાં ચઢીને તે સુઇ ગયો, અને ગાડી ચાલતી હતી તે વેળા જોમ તેમ પેલી ચીઠી આખી વાંચી.

આ ચીઠી ઉપર, નહીં તારીખ, નહીં સરનામું, નહીં સહી હતી. ઉપર કહ્યું તેમ આ ચીઠી ઉપર જાપેલા શબ્દો છુટા છુટા વળખાડેલા હતા. હાથ દસ્કત કોઈના હતા નહીં. એક શબ્દ પણ હાથે લખેલો હતો નહીં કે તેથી લખનાર પકડાય. આ ચીઠી મોકલનાર કોઈ બડો ઉઠાઉગીર હોવાનું જ્ઞેષ્ઠએ.

ચીઠી નીચે પ્રમાણે હતી:—

“સાહેબ, અમને ખબર કાઢડતાં માલમ પડ્યું છે કે તમે બહુ પૈસા-વાળા છો. ખીશ્યાર દોલતના જોરે મોટાં કામ થઈ શકે છે. વાસ્તે તમારા પૈસાના જોરે બંધવો જેવું ખરું નામ ‘દીલારામ અકબરઅલી’ છે તેને જાન બચાવો, નહીં તો તેને બદલે તમારી છોકરીને જાન જશે. દીલારામને નાહસવાની તક આપો ને તેને નાહસવા દો, નહીં તો જાંદગી સુધી તમે પસ્તાશો. અમે દીલારામના મદદગાર સાથી છીએ, અને તમારી ખરીન હમારા હાથમાં છે. જો દીલારામ નહીં બચે, તો આ ચેતવણી બસ છે કે તમારી દીકરીને મારીને કાપીને કટકા કરીને બર રસ્તા વચ્ચે મુકીશું.”

કયો બાપ આવી ચીઠી દીકરીને વાસ્તે વાંચી શકે? કયો બાપ પોતાની દીકરીનાં આવાં ભવિષ્યથી નવિંત બેસે? તે કેમ બેસે, તે કેમ બોલે, તે કેમ ચાલે, તે કેમ જીવે? નહીં, અને તેમજ થયું. ચીઠી વાંચતાં વાંચતાં રજબઅલી ગાડીમાં બેસુંધ થઈ ગયો. ખરેખર આવો ગજબ કોઈ દુશ્મન ઉપર પણ નહીં રહે તો સાઈ! આવા ગજબથી રજબઅલી જીવતાં જીવત મરી ગયો હતો.

પ્રકરણ ૨૪.

ગરજ બિચારી બાપડી !

જ્યારે તે સુધ્ધિમાં આવ્યો ત્યારે ગાડી દરિયા કિનારેથી તેનાં ધર તરફ આગલ વધતી હતી, અને દરિયા કિનારા આગલ પવનથી તે સેહજ હુશ્યારીમાં આવ્યો હતો. ગાડીમાં તે હુસ્માર થઈને બેઠો. તે કેમ બેસુધ્ધ થઈ ગયો હતો તેનું તેને જ્ઞાન હતું. પેલું મેલું ખરડાયલું ચોળાયલું કાગળ તેના બોળા ઉપર પડેલું હતું. કાગળમાં લખેલી અરજ માન્ય નહીં કરી શકવાને પોતાની નાચારીનો તેને પુરતો ખ્યાલ હતો.

“ઓ ખુદા ! આ શું વીસમી સદી છે ? કે અસલનો ટીપ્પુ સુલતાનનો વખત છે ? આ શું મુંબઈ છે કે આફ્રિકાના જંગલી-ઓનું વતન છે ? એક જુવાન, પૈસાવાળી, સુધરેલી, શીખેલી, આખરવાળી છોકરીને ઉંચકી જવાની આપખુદી વીસમી સદીમાં કદી મનાય ? અને વળી છુટકારાની સરત કેવી કઢંગી ! કેવી અશક્ય ! એ શું ખારભાયાનું રાજ્ય છે કે બાહરવટીઆનું રાજ્ય છે ? આવા ઇનસાફવાળા અને વસ્તીવાળા શહેરમાંથી લુટારા અને ધાડપાકુઓ છડેચોક માણસોને ઉપાડી જાય છે ! કેાંઈ એકદમ માને પણ નહીં ! વળી તે લોક કેવી અનાડી વાત કરે છે ! એ લોક એમ ધારે છે કે મુંબઈની પોલીસને લાંચ આપવાનું કામ ધણું સેહજ છે. અરેરે ! હું ખુનીને કેવી રીતે નહસાડી શકું ! એ કાંઈ મારાથી બને ? નહીં બને ! પણ ત્યારે શું પરીનને મરવા દું ?”

રજબઅલીની હાલત સુળી વચ્ચે સોપારીના જેવી હતી. ખુનીને નહસાડવાનું કામ કાંઈ જેવું તેવું સેહજ નથી, તેમજ જો તેમ નહીં થાય

તો પરીનને મારી નાખવાની જે ધમકી આપી હતી તે પણ દેશત ઉપ-
જવીને છાતી ફાડી નાખે એવી હતી.

હવે કરવું શું ? તેના વિચારમાં રજબઅલી અરધા ઘેલો બની ગયો.
શું કરવું, કેમ આગલ વધવું, ક્યાં ફરવું ને કોની આગલ જવું, તેની
તેને સુઝ પડી નહી. વળી પરીનનો પત્તો શું અને કાગળ લખનારનું
સરનામું શું તે તો કોઇને ખબર નથી.

પોલીસના હાથમાં આ કાગળ આપવો તેમાં પણ નુકસાન છે, અને
અત્યાર આગમજ પોલીસ પરીનનો પત્તો નહીં મેળવી શકી તો આ કાગળ
ઉપરથી શું કરી શકશે ? વળી જે પોલીસના અમલદારોની મદદ માગવામ
આવે ને તેની ખબર બંધવાના આથીઓને થાય, તો ખરાના માર્યા ઉસ્કે-
રાઇને પરીનને પેલી જેહાન પોહિઆડી દઇને છેડો લાવી મુકે.

રજબઅલી આવી હાલતમાં ધ્યાન ઠેકાણે કેમ રાખી શકે ? માણસનું
મન શાંત હોય તોજ તે કાંઈ અગત્યનું કામ બગાડી શકે છે. તમ
મનનું સમતોલપણ કોઇજ વીરલો રાખી શકે છે. જ્યાં સંકટ જગા લીધી
યાથી ધિરજ નાહસી જાય છે. સંકટ અને ધિરજને વેર છે. એકલો અસાધારણ
જેરાવર મગજવાળો ધણી સંકટ અને ધિરજ બન્નેને સાથે વેઠે છે.
આવી સંકટ વેળા દરેક માણસને સલાહની જરૂર છે, મદદની જરૂર
છે, સાથીની જરૂર છે, અને તે સાથી કોઇ એવો ચપલબંધી, દુરઅ-
દેશ અને ઠાવકો હોવો જોઇએ, કે દુશમનના દાવમાં આવે નહી,
અને દુશમનને ફાવવા દે નહી.

સંકટ વેળા કોણની મદદ ઉપયોગી થઇ પડશે, તે શખ્સોનાં
નામો તુરત યાદ આવે છે, અને તેથી રજબઅલીને શેરખાં યાદ આવ્યો. શેર-
ખાંચી ફોટોના બેઠનું ઉપનામું કેવું સહલાઇથી વાંચ્યું હતું. 'ફોટો' ત્રિષે કેવો

સાર ખેંચીને કેવી શોધ કીધી હતી. આ વેળા શેરખાં જેવા કોઇ મદદગારની તેને અતી ઘણી જરૂર હતી; શેરખાંના નહીં ધારેલાં અને અકાળ મરણની ખોટ તેને હવે ઘણી લાગવા માંડી.

“અરે ! તે જીવતો હતો તો ‘કેવું’ સારું ! કોઇખી રીતે મને ગુંચવાડામાંથી બાહર કાઢડતે, અને કાંઇખી સંગીન મદદ મને કરી શકતે ! કાંઇખી દાવપેચ રમીને દુશ્મનને બનાવતે, અને મતલબ રમી જતે, અને ખેવડો ખુશાલ થતે. એક તો મને ફાયદો થતો અને બીજાને તેને પોતાને પણ ફાયદો થતો.”

શેરખાંની યાદપરથી તેને કરીમખાંની યાદ થઇ. કરીમખાંને પણ પરીન સાથે લાગતું વળગતું હતું. કરીમખાં પણ પરીનના હાથને ઉમેદવાર હતો. પરીનને બચાવવાથી તેને પણ લાલ થાય. કરીમખાં સાથેની તોડ છોડ અધળી બાબુએ મેળી, પોતાની મોટાઇને જેહાનમમાં નાખી, કરીમખાંને લાંબો ટુંકો કરવાનો વિચાર રજખઅલીને થયો, અને દુબતો શીણને પકડે તેમ આ વિચાર ઉપર તુરત અમલ કરવાનો હરાવ કરીને કરીમખાંને મળવા જવા તેણે ગાડી ફેરવી.

કરીમખાં તારદેવ રહેતો હતો ત્યાં ગાડી થોડી મિનિટમાં જઇ પુગી. કરીમખાં પોતાના ઓરડામાં બેઠેલો હતો અને હુકકો તાણતો હતો. તે એકલોજ હતો. રજખઅલી સલામ આલેકુમ કર્યા વિના બોલી ઉઠ્યો, “કરીમખાં, હું તારી આગલ એક જુના દોસ્ત તરીકે આવ્યો છું; બોલ તું પોલીસના અમલદાર તરીકે નહીં પણ એક ખાનગી મિત્ર તરીકે મને મદદ કરશે ? મને તારા મોઢિથી ખાતરો આપ કે હું તને જે કહું તે ખાનગી રાખશે અને આ ચાર દીવાલની બાહરે મારી વાત નહીં જશે.”

“બોલ બોલ રજબઅલી, શું કહે છે ? મારો વચન આપું છું કે તું જે કહેશે તે ખાનગી રાખીશ,” એમ કહી તેણે એક નોકરને બોલાવ્યો ને કહ્યું કે કાંઈની મળવા આવે તેને બાહેરજ બેસાડવો ન અંદર આવવા દેવો નહીં.

“હું તારી આગળ મારી દીકરીને માટે આવ્યો છું. મને સેહજ પતો મળ્યો છે પણ તેથી મારો જીવ વધારે ગભરાટમાં પડ્યો છે!”

આવી રીતે શરૂઆત કરીને તેણે કરીમખાંના હાથમાં પેલું મેલું કાગળ મુક્યું, અને તે કાગળ તેને કેમ મળ્યું તે કહી સંભળાવ્યું.

કરીમખાંએ તે વાંચ્યું, અને રજબઅલીની વાત સાંભળી લીધી; તેને મૂંઝમાં હસ્યું આવતું હતું તે તેણે દાખી રાખ્યું. તે કાગળ વાંચીને અને રજબઅલીની વાત સાંભળીને તે ઘણો ખુશ દેખાતો હતો, અને તે શા માટે ખુશ દેખાતો હતો તે રજબઅલી પામી ગયો, અને તેથી તેણે કહ્યું “ભાઈ કરીમખાં, તું મારો દોસ્ત હોય તો આગલી પાછલી વાત કાઢીને મારું દિલ દુઃખવતો ના. એટલુંજ યાદ કર કે આપણે એકવાર ઘાડી મિત્રાચારીથી જોડાયેલા હતા. ખુદાની મરજથી ને લખ્યા લેખ પ્રમાણે પરીને પોતાની પ્રીતિ બીજાને સોંપી તેમાં મારો તેમજ પરીનનો કાંઈ વાંક નથી, કારણ કે સર્વેને પોતાની જાંદગીનો સાથી પસંદ કરવાનો હક છે.”

“રજબઅલી, તારી પરીને બીજાને પસંદ કીધી તેથી તારાં કુંડુંબ ઉપર કેટલી કમનસીબી ઉતરી તે જો.”

“ગમે તે બોલ. અતરે હું કાંઈ તકરાર કરવા માગતો નથી મારા બચ્ચાંનો કાંઈ ખ્યાલ કર! તેણી કેવી હાલતમાં છે તેનો વિચાર કર! હવે તો મને ફક્ત એક તારોજ આશરો છે, વાસ્તે ખુદાને ખાતર મને પડતો ના મેલ!”

કરીમખાં વળી મૂછમાં હસ્યો. કરીમખાં મનમાં વિચારતો હતો કે આ છુટો સપાટામાં આવ્યો છે, તેથી તેને એમ અમરથો જવા દેવો નહીં. વળી પોલીસના અમલદારોને દયા ક્યાંથી હોય ? ને છટકામાં આવેલાને ક્યો પોલીસ અમલદાર છોડી દે ? રજબઅલીની મગરૂરી નિચી પાડીને તેને ફટકો મારવાનો આથી ખીન્ને સરસ વખત ક્યારે આવે ? ને એ તક જવા દે તો ખીજી તક કોણ જાણે ક્યારે આવે, કે કદાચ નહીં પણ આવે.

“જે રજબઅલી, હું કાંઈ તને વીહલો મુકવા માગતો નથી મને હસ્તું આવે છે તે ફક્ત તારી પરીનના માનીતા આશક ઉપર જ મેં ‘ચાન્’ મુક્યો છે તેને માટે હસ્તું આવે છે. આ કાગળ તમને મળ્યું તે ઉપરથી શું પૂરવાર નથી થતું કે નવાબ મેહરઅલી પેલી સ્ત્રીનો ખુની છે ? આ ઉપરથી શું પૂરવાર નથી થતું કે નવાબ મેહરઅલી હલકી આળસના લોકો સાથે સંબંધ ધરાવે છે ? અને આ ઉપરથી શું પૂરવાર નથી થતું કે કોઈ ખીન્ને ખુની નથી પણ મેહરઅલી પોતે ખુની છે ?”

“ નહીં નહીં ! કરીમખાં તું એમ ના બોલ ! આ કાગળ ઉપરથી એથી બિહતું પૂરવાર થાય છે. આ કાગળ ઉપરથી તો પૂરવાર થાય છે કે પરીન માનતી હતી તેમ મેહરઅલીને મળતો કોઈ ખીન્ને ખુની છે. તું મેહરઅલીને ક્યાં નથી ઝાળખતો ? તે દરેક નીતિ રીતિની બાબદમાં જોઈએ તે કરતાં વધુ ચોક્કસ હતો, તે તું ક્યાં નથી જાણતો ? આ કાગળ ઉપરથી પૂરવાર થાય છે કે ખુની ગળાફાંસું અને હુટારાઓની ટોળીમાં સામેલ છે”

“રજબઅલી તું ગમે તે બોલ, પણ આ તો પૂરવાર થઈ ચુક્યું છે કે મેહરઅલી મરીઅમ જેવી હલકી આબરની સ્ત્રીના ધરમાં ગયો હતો. મુંબઈના એક હલકાંમાં હલકાં ધરમાં, તે પણ રાત્રે કવખતે જવાની મેહરઅલીને જરૂર શી હતી? અહસ્થો આવી મોટી રાત્રે આવા હલકે ઠેકાણે જાય કે? મેહરઅલીને આવી હલકી કીસમની ઓરત સાથે ઓળખાણ કયાંથી? બોમો, મેહરઅલી હવે અહસ્થ કહેવાય કે?”

“ભાઈ કરીમખાં, અહસ્થ કોણ ને નહીં કોણ તે પૂરવાર કરવા હું તારી આગલ આવ્યો નથી. હાલ એ વાત કરવાનો મને વખત નથી. મેહરઅલી અહસ્થ હોય કે ખુતી હોય કે નહીં હોય તેની સાથે મને હાલ લાગતું વળગતું નથી ! હું તો મારાં બચ્ચાંને માટે તારી આગળ આવ્યો છું, ને મારાં બચ્ચાંના વિચારથી દુઃખી છું ! મને કાંઈખી કરીને મારી દીકરી મેળવી આપ ! તેણીને બચાવ ! આ કોઈ ચંડાળ મુઝના છટકામાંથી મારી દીકરીને બાહરે લાવ ને પછી જો કે રજબઅલી વફાદાર દોસ્ત છે કે નહીં ? તારા વાસ્તે હું જીવ પણ આપવા તૈયાર થઈશ. બોલ, બોલ, તારાથી પરીનને બચાવી શકાશે કે?”

“અરે, ખાતરીથી કહું છું કે પરીનને હું બચાવી શકીશ ! એમાં શું મોટી વાત છે?”

“ઓ ! ખુદા તને સુખી રાખે !”

“જરા સાંભળ ! એટલો ઉસ્કેરાઈ ના જા, ઠંડો પડ ને હું કહું તે બધું ધિરજથી સાંભળ ! સાંભળ આ કાગળ બીજાના હાથમાં નકામું થઈ પડતે, પણ મારા હાથમાં આ કાગળ આવ્યાથી હું ઘણા ઘણા તો બે દિવસમાં તારી દીકરીનો પત્તો મેળવીને તેણીને તારે સ્વાધીન કરી શકીશ.”

“જીવતો રહે! દોસ્ત કરીમખાં! જીવતો રહે!”

“મેં તને કહ્યું કે તું શાંત થા. રજબઅલી તું મારો એક ઘણો કિમતી મિત્ર છે.”

“હા પણ હાલ મિત્રાઈની વાત છેડા! મને ધાસ્તી લાગે છે કે આ કાગળ મેં પોલીસને આપ્યું છે એમ જાણીને પેલા મુશ્કેલો મારી દીકરીનું ખુન તો નહીં કરી નાખે?”

“વળી ઉતાવળો થાય છે! મેં હજી કાંઈ કહ્યું નથી ને સાંભળ્યા વગર તું ઉસ્કેરાઈ જાય છે! જો, તું મારે ત્યાં એક ખાનગી મિત્ર તરીકે આવીને આ બધી વાત મને તું મિત્ર તરીકે કહે છે. તેં કાંઈ જાહેરમાં મારી મદદ માગી નથી, તેમ હવે તો જુદી વાત. પણ ખાનગી મદદ કરે તો મારી મેહનતનો બદલો માગવાની મને જરૂર છે.”

“બદલો! બદલો! બોલ બોલ જેટલું જોઈએ એટલું બોલ! તેટલા રૂપિયા આપવા હું કશુંક છું! મને મારી દીકરી આપ ને તું જે માગે તે આપું!”

“દીકરી તને મેળવી આપું પણ મેળવી આપીને હું તેણીને લઉં તો શોધી આપું,” કરીમખાંએ બદલાની સમજ આપી.

“શું? ઓ ખુદા! તું શું કહેવા માગે છે?”

“કહેવા એટલું માયું છું કે તારી દીકરીને મારી સાથે પરણાવા રાજી હોય તો તારી દીકરીને સહી સલામત શોધી આપું. હું હજી પરીનને ભૂલ્યો નથી. મને હજી પરીન માટે ઉંચો મત છે, અને જો તું મને વચન આપે કે મને તું જમાઈ કરશે તો શોધી આપું. પરીન એક એવી તાબેદાર અને વફાદાર બેટી છે કે બાપને વચન તોડવાની ફરજ નહીં પાડશે. મને રજબઅલી તું વચન આપ કે પરીન મીસીસ કરીમખાં

થરે, અને તે વચનના બદલામાં હું ૪૮ કલાકમાં તારી દીકરી લાવીને તારા હાથમાં સોંપું.”

“હા, લે મારો વચન! હા, લે વચન!” રજ્જીઅલીએ ઉત્કેશાઈ જઈને વચન આપ્યો, “મારી દીકરીની જીંદગી બચે તે સાથે સરખાવતાં કોઈપણ ચીજ કે વચન મારા મનથી વધારે નથી! બસ મને મારી દીકરી પાછી મળી કે બસ! હા હા! કરીમખાં! હું મારી આબરૂના સોગંદ લઈ કહું છું કે જો તું તેણીને આ આક્રમકમાંથી બચાવે તો તને મારો જમાઈ બનાવું.”

કહેવત છે કે ગરજે ગંધાને કાંકો કહેવો પડે, પણ ગરજ એટલી દબાણ કરનારી છે કે આપણે જોયું તેમ ગરજને લીધે ગંધાને દીકરી પણ આવી પડે. કરીમખાંનું આ પગળું ગ્રહસ્થાઈથી વેગળું છે. દુશ્મનને પડતી વખતે મદદ કરનાર પુરૂષ શરો કહેવાય છે. દુશ્મનને ગરજ વેળા સહાય થવામાં મનની મોટાઈ છે, પણ પોતાનો દુશ્મન આવી ચલાવીને મદદ માંગવા આવે તેની સાથે મતલબી સરતો કરવી એ રીતિ નીતિના કાયદાથી ઉલટું છે. દબાણમાં લાવીને લીધેલા વચન કાયદાની નજરમાં રદ બાતલ હરે છે, તેમજ મનની અસ્થિર હાલતમાં આપેલા વચન માટે રજ્જીઅલી જોખમદાર નહીં કહેવાય. વળી રજ્જીઅલીને આ વચન આપવાનો હક નહીં હતો, કારણ કે આવા વચનથી પરીતની સ્વતંત્રતા છિનવી લેવા બરાબર છે. પણ અત્રે એ બાબદ બપર વધારે ટીકા કરવાની જરૂર નથી, કારણ કે માણસ ગમે તે ધારે, પણ ખુદા પર પાડે ત્યારની વાત. તેટલા માટે હાલ તુરત કરીમખાંને મનમાં અદરાવા ને મનમાં પરણવા દો.

પ્રકરણ ૨૫.

એ તે ઉંદરનું ઇંદકું.

કરીમખાં ઉઠીને વાંકા વળીને નમ્યો અને બોલ્યો, “તમેએ મને જે માન આપ્યું છે તે માટે સેવક દિલોજની ભરેલો ઉપકાર માને છે.”

કરીમખાંના દિલમાં હરખ સમાયો જતો હતો નહીં. આટલી બધી વાર હાર થયા પછી પણ પાછો તેનો સીતારો ચમક્યો અને પાછી તેની આશા સજીવન થઈ હતી, અને હવે તેની ઉમેદ પાર પડશે એવી ઉત્સાહમાં તે હતો.

“રજબઅલી, હું તમારા વચન ઉપર આધાર રાખું છું ! અંહી ! પરીનને સમજાવવાનું કામ તમારું છે ! પણ સખર ! પરીન એ સરત કબુલ રાખશે તેની ‘ગૅરનટી’ શું ? તેની મને ‘ગૅરનટી’ આપો, નહીં તો હું એ બાબદમાં વચમાં પડતો નથી.”

“મારો વચન એજ મારું લખત છે, વચન એજ ‘ગૅરનટી’ છે અને મારી દીકરી ઉપર મને ભરેલો છે કે મારા કલ્યાથી કદી ઉલટું કરશે નહીં.”

કરીમખાંએ હાથ લાંબો કીધો, જે રજબઅલીએ પોતાના હાથમાં પકડ્યો. કરીમખાંને મળ્યું લોહી ચઢ્યું અને તેની છાતી ખિલી બાહર નિકળી તેના આજેજ લગ્ન થયાં હોય એવા હરખમાં તે હતો.

“ત્યારે ધણા થોડા વખતમાં પરીનનો હાથ મેળવવા મારે તૈયાર થવું છે ! આહા ! જે થયું તે થયું તે બધું દાટી દો, અને હવે હું તમને મારા સસરા ગણીને હવે તમારી તરફ માનના નજરથી જોઉં છું. ફીક છે. આજથી પંદરમે દિવસ પર લગ્ન પણ નક્કી રાખો મારી તરફનાં ઇજ્જત કરવાનું પણ તમનેજ સોંપું છું !”

કરીમખાંના બોલો ઉપરથી રજબઅલીની ખાતરી થઈ કે કરીમખાં એ કામ પાર પાડશેજ ને જરૂર પાડશે.

“તમે ખાતરીપૂર્વક છો એટલે મને સંતોષ છે. તમારા વચ્ચન પ્રમાણે ૪૮ કલાકમાં મને તમે પરીન સાથે મેળવશો,” રજબઅલીએ આશા દેખાડીને કહ્યું.

“ખાતરીપૂર્વક અને ચોકકસ ! ૪૮ ને બદલે ૨૪ કલાકમાં હું કરી શકું એમ છે, પણ બંધવાના સાથીઓ તમારી ખબર રાખતાજ હશે, ને તમે મારે ત્યાં આવ્યા છો એમ તે લોકોને હમણા ખબર પડી જશે, કારણ કે તે લોકે તમારી પછવાડે રેડુ છોડ્યો છે એમ મારી ખાતરી છે.”

“ઓ ખુદા ! હવે શું કરું ! જો તે લોકો બહુશો કે હું તમને મળ્યો, તો એમજ સમજશે કે તેમનું કાગળ મેં તમને આપ્યું, ને કદાચ તેનો ઉલ્લેખ અર્થ ઉઠાવીને રખેને પરીનનો જ્ઞાન લે !” આમ બોલી રજબઅલી ધ્રુજવા લાગ્યો અને તેની આંખોમાં પાણી આવ્યું.

“બિહો નહી ! તેઓ એકદમ એવો અર્થ ઉઠાવે નહી ! કદાચ પોલીસને મળીને તમે બંધવાને છોડવશો એવો અર્થ તેઓ ઉઠાવશે. એક બે દિવસ તેઓ સઘળી દિલચાલ તપાસશે. જ્યારે તેઓ હુઆજાજ છે ત્યારે તેઓ સમજતા હશે કે જે માંગણી તેઓએ તમારી પાસે કીધી છે તે કાંઈ નજીવી નથી. વાસ્તે મારી ખાતરી છે કે તેઓ થોડી વાર થોપશે—પણ આટલું ધ્યાનમાં રાખજો કે તમે મારા ઘરમાંથી બહાર નિકળ્યા ત્યારે દલગીર ચહેરે બહાર જાહેર જગ્યાએ, અને હવે તમે મને ફરીથી પાછા મળત ના, એટલે તેઓ એવો અર્થ ઉઠાવશે કે તમે પોલીસને સમજાવવા ગયા બરા, પણ પોલીસ હજી કાંઈ સમજી નથી. તેટલા અરસામાં હું કાંઈ છટકું

માંડવાની ગોઠવણ કરે છું, અને પછી તમે જોશો કે મારી આગળ આવ્યાથી તમારો ફેરો ગવાયો છે કે ફાકટ ગયો છે. મારી આગળ આવ્યાથી તમારું કામ થઈ ચુક્યું છે એમ સમજીને તમે નિરાંતે બેસો.”

“છટકું ! કેવું અને કેમ ! અરે કરીમખાં, બાઈ બોલી દે. મને તવળાવ્યા ના કરો. આવી વખતે મારી સાથે ખુલ્લા દિલથી વાત કરો, ને મને બધું સમજાવો. તમારો ‘પ્લાન’ શો છે તે મને સમજાવો તો મને નિરાંત થાય.”

“પેહલાં તો હું જોલરને મારા ઓઢાની રહે મળીશ, અને પછી આ ચીઠીના આધારે બંધવાને નહાસવા દઈશ.”

“નહાસવા !”

“ગભરાવો નહી ! ઉશ્કેરાવો નાજી ! હા, એ મારો ‘પ્લાન’ છે. બંધવાને નહાસવા દેવો—ખરેખર નહાસવા નહી દેવો—પણ તેને નહાસવાને તક આપવી. તે નહાસીને ક્યાં જાય છે તે ઉપરથી પરીનનો પત્તો મળી આવશે. તે નાહડીને પોતાના સાથીઓને તો જરૂર મળવાનો ! હવે સમજ્યા કે ?”

“પણ સરકાર એમ કરશે ત્યારે કે ?” રજબઅલીએ ડોકું હિલવીને નિસાસો મુક્યો.

“કાંઈ નહી કરે ? હું પોલીસ અમલદાર છું કે નહી ? અમલદાર તૈજ સરકાર. ઇનસાફને ખાતર અને ઇનસાફની નેમ જાળવવા ખાતર, અને પરીનનો પત્તો મેળવવાની સરકારની આદ્યન ફરજને ખાતર, હું કહું તેમ જોલર મને મદદ આપવાને બંધાયેલો છે. સરકાર પોતાની ઓકકસ નેમને ખાતર એમ કરી શકે.”

“પણ ગુનાહગારને નહાસવા કેમ દે ? અને તેખી વળી ખુનીને ? એ મારાં ધ્યાનમાં ઉતરતુ નથી, કરીમખાં !” રજબઅલીના ધ્યાનમાં એ વાત નહીં ઉતરી, તેથી તે એમ બોલ્યો.

“અરે મારા બોળા સમજાણ, મારી મતલબ એમ નથી કે તેને તકન જતો મેળવો. પોલીસ પોતાની હુસ્તારીમાં રહેશે, અને સંભાળથી તેને પાછો પકડશે. હમણા હું જેલરને જઈને મળું છું, પછી મારે સહવારે બંધવાને કહેવામાં આવશે કે તારી તપાસ થાય, ત્યાં સુધી તને અહીંથી ખસેડીને બીજી જેલમાં રાખવાનો હુકમ થયો છે. સહવારની બોકોની બારે આવજન હોય ત્યારે તેને બાહર કાઢવો કે બંધવાને છટકાનો વાસ આવે, નહીં. કેદીઓની ગાડીમાં તેને બેસાડવામાં આવશે. ગાડી હાંકનાર સિપાઈ જેલના રામોસી સાથે ગપ્પા મારવામાં થોડી પળ જાણી જોઈને શું ટાશે, ને જાણી જોઈને પછવાડેનું બારણું ખૂલી ગયો હોય તેમ ઉંધારું રાખશે, હવે સમજ્યા ?”

“પછી ?” રજબઅલીએ આતૂરતાથી પૂછ્યું.

“પછી શું તે તમે સમજી નહીં શકતા ? બંધવો તૂરત તેનો સાબલેશે, અને બારણું પોતે બંધ કરશે. પછી તૂરત જાણે સિપાઈએ પોતે બારણાને ચાવી દીધી એવા ખ્યાલમાં તે ગાડી ઉપર બેસીને હાંકવા માંડશે અને ગાડી રસ્તે પડશે. બંધવો નહાસવાની કેશેશ કરશે, પછવાડેનું બારણું ઉઘાડીને તક જોઈને નહાસશે, ને હાંકનાર ધ્યાનમાં ને ધ્યાનમાં ગાડી ખાલી હાંકી જશે.”

“પણ તે પાછો પકડાય નહીં તો ?”

“રજબઅલી શેઠ, એ તો પોલીસનું કામ છે ને તે પોલીસ વધારે સારી પેઠે સમજે છે. હું પોતે, તેમજ મારા સંખ્યાબંધ મદદનીશો અમારી હુસ્તારીમાંજ હોઈશું, અને બંધવા ઉપર બારીક પણ છુપી તપાસ રાખીશું, અને જ્યાં બંધવો જશે ત્યાં પુઠે પુઠે રેડુઓ જશે. મારા મનથી તો એ એક રમત છે. તમે એમાં નડી પડેલા તેથી તમને એ અગળાય નેવું લાગે છે.”

પુન થયું તે મોહલામાં બંધવો નાહસીને જશે કે ?" રજબઅલીએ પૂછ્યું.

“નહીં ! તમે જાણો છો ! બંધવાઓના સાથીઓ હવે તે તરફ રહેજ કેમ ! એક ‘લોકલીટી’માં પુન થાય તો ખુનીના સાથી ખીજી ‘લોકલીટી’માં ખાલી કરી જાય. ત્યાંને ત્યાં તો રહેજ નહીં ! કારણ કે તે મોક સમજે છે કે પોલીસ છુપા વેશમાં ત્યાં ભટકતી રહે છે.”

“પણ ત્યારે તે કાણ જાણે ક્યાં જશે !”

“તેની તમારે ફિકર કરવી નહીં. જેવો તે ઉતર્યો કે તેની પછ-બાડે નહીં ઝાળખાય એવાં માણસો પૂઠ પકડશે, અને તે કાંઈ રસ્તામાં તો સુવાનો નથી, કાંઈ પણ જગે જશે ને પકડાયા વગર પોલીસ તેને છોડવાની નથી ! આ બાબદમાં મને લાલ છે ! બસ, પરીન મારી થઈ ચુકી છે, તો તેણીને મેળવવાને શું હું કાચું કામ કરીશ ? તમે જાણો, બેફિકર રહો !”

આ ‘પ્લાન’થી રજબઅલીની ખુશાલી દિલમાં સમાતી હતી નહીં. તે ખુશાલીથી ઘેલો થઈ જતો, પણ કરીમખાંની સાવચેતી પ્રમાણે તેને બાહરેથી ગમગીન દેખાવ ધારણ કરવાની પ્રજ્જ પડી હતી, અને તેથી તે દલગીરી ભરેલા ચેહરે કરીમખાંને ત્યાંથી બાહરે નિકળ્યો, અને પોતાના બંગલે જઈ આવતી કાલની કાગડે ડોળે વાટ જોતો ખેડો; ક્યારે રાંત પડે ને ક્યારે સહવાર પડે, બસ એજ એક વિચાર તેના મનમાં રમ્યા કરતો હતો.

રજબઅલી આ સંઘર્ષી હિંમત નજરે જોવા ઇચ્છતો હતો. તેથી કરીમખાં પાસે માગી લીધું હતું કે હું પણ સહવારે જો આગલ આવીશ. વખત અને જગા તેણે નક્કી કરી રાખી હતી. રજબઅલી અને કરીમખાં સાથેજ જનાર હતા.

પ્રકરણ ૨૬.

—:—

નવી બાજી.

સહવાર તો પડી, અને તે સહવાર કેવી હતી? તે દાહડેનો-સૂરજ બરાબર પ્રકાશતો હતો નહીં. સઘળું ડામાડોળ હતું અને આકાશનો દેખાવ સુસ્તી ઉપજવનારો હતો. સૂરજ વાદળોમાં ભરાઈ ગયો હતો અને બાહર નિકળવાને શરમાતો હોય તેવો લાગતો હતો. થોડી વારમાં એકદમ કવખતનું વરસાદનું આપટું પડ્યું. હતું.

સાત વાગવા આવ્યા. તેની અગાઉ રજાખાલી કરીમખાને ઠેરવેલી જગે જઈ મળ્યો, અને ત્યાંથી બન્ને જણ વાહુતી વિક્ટોરિયામાં બેસીને જેલ તરફ ગયા. આ વિક્ટોરિયા હાંકનાર પણ છુપી પોલીસનો એક સિપાઈ હતો.

જેલ તરફ જઈને તપાસ લીધી તો જે સઘળાઓને જ્યાં જ્યાં છુપાવ્યા હતા, ત્યાં સઘળાઓ બરાબર છુપાઈ રહ્યા હતા. પોતાનો 'પ્લાન' બરાબર ગોઠવાયેલો જોઈ કરીમખાં મનન થયો. સઘળી દિશા તરફ રેલ્વેઓ છોડેલા હતા. જેલ તરફથી કંઈ રસ્તે ગાડી હાંકવાની હતી તે સઘળું અગાઉથી નક્કી થયું હતું. દરેક ગલીના નાકાપર છુપી પોલીસનો માણસ હાજર હતો. બંધવાને નાહસવા માટે એક બી બુલ્ડોગ ખાલી રાખ્યું હતું નહીં.

આ સઘળી તપાસ પછી કરીમખાં જેલર પાસે ગયો. સાડા સાતનો અમલ થયો ને તે રસ્તા ઉપર લોકોની આવજા થવા લાગી, તેટલામાં જેલનાં દરવાજા ઉઘડ્યા, અને માંહેથી એક બંધ ગાડી બાહર નિકળી, અને આગળ ચાલી.

છુપી પોલીસના સિપાઇઓ સિવાય તે ગાડી ઉપર બીજા કોઇનું
ધ્યાન ગયું હતું નહીં. રસ્તેના રાહદારીઓને તે ગાડી જોઇ કંઈ નવું
લાગ્યું હતું નહીં.

એવું ઠેરવું હતું કે બાયપલાની જોલમાંથી બંધવાને યોરી-
બંદરના સ્ટેશન તરફ હંકારવો. તેને એમ કહેવામાં આવ્યું હતું કે તને
થાણાની જોલમાં હાલ તુરત રાખવામાં આવશે, તેથી જાણે ગાડી યોરી-
બંદર તરફ જતી હોય તેમ હાંકવામાં આવી.

છેક દૂરથી કરીમખાં પોતાની ભુદી વિક્ટોરિયામાં બેઠા હતા. તેણે
મગોલનો વેશ લીધો હતો. બીજા એક આરબ બનીને ઉઘાડી પીઠના ઘોડા
ઉપર સ્વાર થયેલો હતો; એ પ્રમાણે કેદની ગાડીની દૂર કેટલાક સિપાઇઓ
તેને નાહરવાની વાટ જોતા હતા. રજબઅલીએ પણ પોતાના હમેશના
પોષાકમાં સેહેજ ફેરફાર કીધો હતો.

ગાડી જોલમાંથી નિકળ્યા પછી બીડીબગરના રસ્તે આગલ ચાલી,
પણ તે આખો રસ્તો પસાર થયો તે છતાં બંધવો માંહેજ રહ્યો. તેણે
આ સલંગ રસ્તા ઉપર ઉતરવાની હિમ્મત કીધી નહી, અથવા તો
ઉતરવાનું વાજબી ધાર્યું નહી. આથી પોલીસ અમલદાર કરીમખાંને
બહુજ ખિન્નવાટ થતો હતો કે રખેને બંધવો ગાડીમાં બેસી રહે તો તેનું
ધારેલું કામ પાર પડે નહી. તેને બે વિચાર હતા, એક પરીનનો અને
બીજા બંધવાનો.

પાયધુની આગલથી ગાડી કાર્ડ મારકેટ ચાલી પણ હજી બંધવો
ઉતર્યો નહી. હવે યોરીબંદર ધણું દૂર હતું નહી, તેથી કરીમખાં બહુ
દાંત કચકચાવા લાગ્યો કે આ શું થાય છે; પ્લાન જ્યાંનો ત્યાં રહી
જશે ને પરીન હાથમાંથી જશે ! અરે ! પછી પરીન કેમ મળશે !

છેવટે બંધવો અબદુલ રહેમાન ખીટના બર વસ્તીવાળા મોહલાના નાકે ઉતર્યો, અને કરીમખાંએ તેને દૂરથી ઉતરતાં જોયો. હવે તે કયાં જાય છે તેની સંભાળમાં દરેક જણે કાન ફફડાવ્યા. વાહ ! કરીમખાં હવે જરૂર શાવશે !

બંધવો થોડી પળ ગભરાટમાં ઉભો. તેણે આજુબાજુ નજર ફીધી. તેને શક હોવાજ નેહાએ કે પોલીસ પછવાડે છે. હવે શું કરવું તેના વિચારમાં તે થોડી પળ ઉભો. બેશક તેને ખબર હતી કે પોલીસ તેને જાણીને નાહસવાની તક આપી છે, કારણ કે તે લુચ્ચાને ખબર હતી કે એમ નહીં હોત તો ગાડીની પછવાડે એક સિપાઈ હમેશાં પછવાડે ઉભો રહે છે તેમ ઉભો રહેત.

ચાલતો ચાલતો તે વિક્ટોરિયાઓ ઉભી રહે છે ત્યાં આવી જાય અને એક વિક્ટોરિયાવાળા સાથે આંટરોડનાં સ્ટેશન ઉપર જવાનું ઠરવું, અને અંદર બેઠો.

આ સઘળી દિલચાલ પોલીસના સિપાઈઓ થોડેક દૂરથી જોતા હતા. કરીમખાં દિલમાં ખુશ હતો, કારણ કે તેના ધાર્યા પ્રમાણે કામ આગલ ચાલ્યું હતું. વિક્ટોરિયા કયાં જાય છે તેની પછવાડે કરીમખાંની વિક્ટોરિયા દૂરથી ચાલી. તેની વિક્ટોરિયા હાંકનાર પણ છુપી પોલીસના સિપાઈ હતો, તેથી તે સારી પેઠે જાણતો હતો કે એક વિક્ટોરિયાની પછવાડે બીજી વિક્ટોરિયા આવતી નેહાને બંધવાને શક પડશે, તો તેથી બાજુ બગડશે, અને તેથી કરીમખાંના અને તેના વિચાર પ્રમાણે તેણે ગાડી બંધે દૂર પછવાડે રાખી હતી.

મારકેટથી બંધવાની ગાડી મનીસ્કુલને રસ્તે આવીને આંટરોડ, જ્યાં ગીરગામને રસ્તે વળી. ઠાકોરદ્વાર આગલ તે વિક્ટોરિયા એક મોટર-કાર સાથે અથડી પડી ને ગાડી ઉઘી વળી ગઈ.

ફરથી આ બનાવ જોઈ કરીમખાં બબડ્યો, “અરરર! રખેને બંધવો કચડાઈ મરે ! તો સઘળી મહેનત બરબાદ જશે !”

વિક્ટોરિયાવાળો ગબડી પડ્યો હતો, પણ તેને પોતાના જન કરતાં માંહે બેઠેલા બાકુતના જનની ધાસ્તી વધારે હતી, કારણ કે બાકુતને કાંઈ ધન થાય તો તેનો જવાબદાર તે ઠરે, માટે તે ઉઠ્યો ને પેહલે જોવા લાગ્યો કે માંહે બેઠેલાને કાંઈ નુકસાન થયું છે કે નહીં, પણ તેટલા કરીમખાં આવી લાગ્યો ને ગાડીવાળાને બોલતાં સાંભળ્યો કે “અરરર ગાડીમાં તો કાંઈ નથી ! ચાલો પીડા પડી !”

ખરેખર ! તેમજ હતું. ગીરગામના રસ્તાપર વિક્ટોરિયાએ વળાણ લીધી કે તુરત ચાલતી ગાડીએ ઉતરી પડીને ઘોબીતલાવની પેહલી ગલીને રસ્તે બંધવો પોપારા માપી ગયો હતો. આ પ્રમાણે પોલીસને થાપ આપીને તે પોલીસને બનાવી ગયો હતો !

મકરણ ૨૭.

બકરી કાઢતાં ઉંટ પેકું.

કરીમખાંના હોશ ઉડી ગયા. તેની અકકલ ગુમ થઈ ગઈ. તેનું દેમાગ ફરવા લાગ્યું. તે બાલ પીખવા લાગ્યો. તે રજબઅલીને આ સઘળી આશતનુ મળ સમજીને ગાળ દેવા લાગ્યો. રજબઅલીને તે કદુઆ દઈ અપમાન કરવા લાગ્યો. આ આકૃત જેવી તેવી નહીં હતી. જો બંધવો પાછો પકડાયો નહીં, ને તે ગુમ થઈ ગયો, તો કરીમખાંની આખી કારકીદી ધૂળમાં મળે. તેને જોલ. રને જવાબ આપવો પડે અને ઈંગ્રેજ સરકાર આ બાબદની તપાસ કરીને તેને શિક્ષા કર્યા વિના રહે નહીં.

તેણે પોતાને મળેલી સત્તાનો અને પોતાના મોટા આદ્દાનો ગરજપયોગ કર્યો હતો. અફસોસ ! પરીનને પરણવાની હોંસમાં તેણે આ છબરડો કર્યો હતો.

રજબઅલી, જે બડી સહવારથી કરીમખાંની સાથે હતો અને જે કરીમખાંની વિક્ટોરિયામાં સાથે હતો, તે આ બનાવથી અરધા દિવાનો થઇ ગયો. તેની આશાનો કોટ ભાંગીને ચુરેચુરો થઇ ગયો. હાય અફસોસ અને હાથ ચોળતો તે ત્યાંજ ગાફેલ થઇને ઉભો. કરીમખાં તેને ગાળ દેતો હતો અને અપમાન કરતો હતો તેમાંનો એક શબ્દ પણ તેણે સમજ્યો હતો નહીં, કારણ કે તેનું ધ્યાન બિલકુલ ઠેકાણે નહીં હતું.

કરીમખાં બબડી બબડીને પેલા વિક્ટોરિયાવાળાને સવાલો પૂછવા લાગ્યો. તેણે પોતાના મનનું સમતોલપણુ ખોડી દીધું હતું અને તેની સાથે નાસીપાસીમાં ગરકાવ થઇ ગયો હતો, અને તેથી હવે તે સધળાંઓ સાથે સ્ત્રીચડાં દાડવા લાગ્યો.

એટલું તો ખરું હતું કે વિક્ટોરિયાનો ચુરેચુરો થઇ ગયો પણ તે ખાલી હતી, અને બંધવાનો પત્તો કાંઈ હતો નહીં.

તેણે હવે દોડધામ કરવા માંડી, અને જ્યાં જ્યાં પોહરો રાખેલો હતો ત્યાં પૂછપરછ કીધી તો દરેકે જવાબ આપ્યો કે હમારી તરફ બંધવો આવ્યો નથી.

કાર્ડ મારકેટ આગલ બંધવો ઉતર્યો હતો, ત્યાં પૂછપરછ કીધી ને છુપાં માણસો રાખેલાં હતાં તેઓને પૂછતાં, તેઓએ કહ્યું કે “બંધવો ઉતર્યો ખરો પણ તેને વિક્ટોરિયામાં ખેસ્તાં અમે જોયો હતો, અને ગાડીની પછવાડે તમે હતા, એટલે અમે અમારા પોહરાપરથી ખસ્યા નહીં.”

બનતી તપાસ કીધી, બનતી રખડ કીધી, બનતી ઉચલપાચલ કીધી, પણ સધળું ફેકટ !

છેવટે તેને ધ્યાન આવ્યું ત્યારે હસીને બોલ્યો, “અરે હું કેવો બેવકુફ છું ! બંધવો ટ્રાંઝિટના સ્ટેશન ઉપર જવા ગાડીમાં બેઠો હતો, તો તે ત્યાંજ ગયો હશે. હું કાંઈ બેવકુફ નથી—મેં દરેકે દરેક સ્ટેશન ઉપર માણસ બેસાડવાની સંભાળ રાખેલી છે.”

પછી તેણે દરેકે દરેક સ્ટેશન ઉપર ખખર કાઢી, ત્યાં બેઠેલા છુપી પોલીસના સિપાઇઓ પોતાની હુશ્ચારીમાં ફતા, પણ તેઓએ બંધવાને દીઠો હતો નહીં.

દરેક ઠેકાણેથી ‘ના’નો જવાબ મળ્યો. બંધવો આ પ્રમાણે ગયો ! આ પ્રમાણે નાઠો ! આ પ્રમાણે હાથમાંથી છૂટો ! અને આ પ્રમાણે કરીમખાંના હાથમાંથી બાજી ગઈ !

મુબંઇની બર વસ્તીમાંથી, ઘોળે દિવસે, બંધવો કરીમખાં જેવા બાહોશ ગણાતા અમલદારને થાપ આપી પોબારા માપી ગયો; હા, અને તે પણ કેવી સાધારણ અને સેદલી રીતે !

આ વખતે કરીમખાંને યાદ આવી કે બંધવો પોલીસને માથેના છે. હવે તેને ધ્યાન આવ્યું કે ખુન કરીને પૂર હિમ્મતથી પોલીસને મોં દેખાડીને, ખુદ પોલીસ સાથે વાત કરીને, તે તેમના હાથમાંથી છટક્યો હતો, તે બંધવો કાંઈ જેવી તેવી બાહોશી અને ચતુરાકી ધરાવનારો તો નહીંજ હોય. આ વખતે તે ઘણી સેદલ તદખીરથી નાઠો હતો.

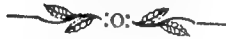
વિક્ટોરિયાની પછવાડેનો પરડો નાખેલો હતો, અને બંધવો સારી પેઠે સમજતો હતો કે તેની પછવાડેથી સાંબેથી પોલીસ પણ ઘોડા ઉપર અથવા ગાડીમાં હશેજ. આટલું આ ચાલાક બંધવો ખાતરીથી જાણતો હતો અને તેથી જ્યારે ગાડીએ મની સ્કુલ આગલ ગીરગામ જવા વળાણુ હતો અને તેથી જ્યારે ગાડીએ મની સ્કુલ આગલ ગીરગામ જવા વળાણુ લીધી કે તેના સાબ લઈ તે તુરત ઉતરી પડ્યો હતો અને ત્યાં ઉતરીને કાંઈ ખનથું નહીં હોય તેમ ચાલવા માંડ્યું હતું. ગલીમાં પોલીસના સિપાઈ ઢાણુ હોય કે તેને પકડે !

અર્થ કે તેના દિલમાં જેમના કપડાં હતાં પણ સામાન્ય લોક શુ-
ભલે કે તે જેલમાંથી નાહકો છે. પુઠે ભાગેલી પોલીસની નજર ફક્ત પેલી
વિક્ટોરિયા ઉપર હતી, અને તે બંધવો વિક્ટોરિયામાંજ હશે એવી તેમને
ખાતરી હતી. જ્યારે વિક્ટોરિયાને અકસ્માત થયો ત્યારેજ માલમ પડ્યું કે
બંધવો તેમાં નથી.

બંધવો ગયો ! રજબઅલીની આશા ભંગ થઈ ! કરીમખાં પરણી
ચુક્યો ! અને પરીનનો પત્નો પણ જ્યાંનો ત્યાં ! એટલે આ ‘દિસ’ માં જે
ભરમનો ભેદ હતો તે ઘટવાને બદલે વધ્યો હતો.

પ્રકરણ ૨૮.

અંધારો ગાર.

હવે આપણે પરીન તરફ ધ્યાન આપ્યે; ને તેણીની તપાસ લઈએ.
તેણી ખેસુધ્ધ થઈ હતી તેમાંથી હુસ્તાર થયા પછી જુએ છે તો
ઝોરડો તદ્દન ખાલી હતો નહીં. આ ઝોરડામાં બિલકુલ ખારી હતી નહીં.
હવાને આવજન કરવા માટે ફક્ત દિવાલમાં ઉંચેથી મંગળિયું રાખેલું હતું,
તે સિવાય હવાની આવજન માટે બીજા કાંઈ પણ માર્ગ હતો નહીં.

તેણીના દુશ્મનોની મતલબ હાલ તુરત તેણીને મારી નાખવાની
દીસતી હતી નહીં. તેણીને સુવાને માટે ગોઠડું ભોંય ઉપર નાંખેલું હતું,
પાસે એક ‘સ્ટૂલ’ ઉપર પાણીનો કુંજો મુકેલો હતો. ઝોરડામાં અંધારું
હતું અને દીવાનો વખત થઈ ગયો હતો, તેથી એક બતીનું ફાણસ ત્યાં ધિમું
બળતું હતું, અને તેણીને વાંચવા માટે તે દિવસનું ન્યુસપેપર તેમજ બે ચાર
વાસ્તાની ચોપડી ટૂલ ઉપર પડેલી હતી.

તેણીએ કાંચસ હાથમાં લઈને ઝોરડો તપાસ્યો ત્યારે જોઈ લીધું કે નાહસ્વા માટે ફક્ત ચાલ તરફનું બારણું હતું અને તે બાહરથી બંધ હતું. બીજું બારણું જેમાં મેહરઅલીને રાખેલો હતો તે ઝોરડાની સામે હતું, અને મેહરઅલીને જે ઝોરડામાં રાખેલો હતો તે ઝોરડો ઉંધાડોજ હતો, તેથી ત્યાંથી નહસાય તેમ ન હતું. ઝોરડાની દિવાલ પાકી બાંધણીની ઇંટની હતી, એટલે દિવાલ બાંગીને નાહસ્વાનું કામ મુશ્કેલ હતું.

બારણું ઠોકીને તેણીએ બહુએ બૂમો પાડી, પણ કોઈએ જવાબ દીધો નહીં, અને તેથી તેણી અંતે થાકીને બેઠી. બારણામાં અને બીજામાં હાથો મારવાથી ઉલટા તેણીના હાથો દુઃખી આવ્યા હતા. બૂમો પાડ્યાથી કાંઈ વળર નાર નથી એમ સમજીને તેણી ગોદડાં ઉપર પડી, અને છાતી દાખીને હાંફતી હાંફતી મુઠે મોઢે રડવા લાગી, અને પોતાના મન સાથે બડબડવા લાગી, “મારા બાવાજી મારી ગેરહાજરીથી કેવા દુઃખી થતા હશે ! તેવણે શું ધાર્યું હશે ? સુલેમાને મારી વાટ જોયા કીધી હશે ! હું માહિમ આવી તેની કોઈને ખબર નથી અને મારા બાવાજી કેણુ જાણે કેવા રડતા હશે અને મને ક્યાં દુઃડતા હશે !”

આ વિચારમાં તેણીને એક સંખ્યારો હતો. તેણીએ પોતે પોતાના ખરા આશક મેહરઅલીને આગેજ ઘેરમાં કેદ પડેલો નજરે નજર જોયો હતો અને તેથી તેણીની ખાતરી થઈ હતી કે મેહરઅલી એવકા નથી થયો, અને મેહરઅલી ઉપર વિશ્વાસ અને પ્યાર કરવામાં તેણી હગાર્થ નહીં હતી. આ વિચારથી તેણીનું દુઃખ ચોક્કસ દરજ્જે આશુ થયું હતું. અને હવે તેણીની પૂરતી ખાતરી થઈ હતી કે મેહરઅલી ખુની નથી, તેમજ જે શખ્સ તરફથી પરીનને ‘આફતાબ વીલા’ માં અપમાન થયું હતું તે મેહરઅલી નહીં હતો, એમ તેણી પેહલેથી માનતી હતી પણ હવે તેણીની પૂરી ખાતરી થઈ હતી.

“આહા ! મારા મેહરઅલી ! મારા ખ્યારા ! તું નિરદોષ છે અને તું નિરદોષ હતોજ ! આ સઘળી આફતોમાં મેં પણ તને વફાદાર ગણ્યો છે ! ખુદા ! તું શાહેદ છે કે મેહરને દોષીત ગણવાની મેં બૂલ કરી નથી !” એમ બોલતી તેણી પોતાના મેહરને યાદ કરીને રડવા બેઠી.

મેહરઅલી એકજ છાપરાં હેથલ છે, અને મેહરઅલી પાસેના ઓરડા-માંજ છે, એ વિચાર પરીનને એક જાતનું સુખ બક્ષનારો હતો—આ સુખ ફક્ત માની લેવા જોગ હતું—પરીન જાણતી હતી કે અમે જન્મે એકજ દેજે પુગ્યાં છીએ—અને આવે સમયે પરીનની હાલતમાં કેાઈપણ શખ્સ હોય તે પોતાની માફક હલાક થયલા સાચીને યાદ કરવામાં મોજ માને. આવી વખતે એકમેકની વફાદારીની અને સાચા પ્યારની યાદ તાજ થાય છે.

મેહરઅલી ઉપરથી તેણીને હવે ખીન્ને એક વિચાર આવ્યો કે મને પાછલા ઓરડામાં નાખી છે અને મેહરઅલીને બારીવાળા ઓરડામાં રાખી ને બારીઓ પણ ઉંઘાડી રાખી છે, તેનો મેદ શો ? એક મરદ કરતાં એક ઓરડા ધણી નખળી હોય છે, એક ઓરડાની જૂમ કરતાં મરદની જૂમ વધારે લાંબે સંજગાય છે, ત્યારે મેહરઅલીના ઓરડાની બારી છડે એક ઉંઘાડી રાખવાની મતલબ શી, અને મેહરઅલી મુજે મોઢે પડી દુઃખ ખમે છે તેનું કારણ શું ? કાંય નહીં તે મોટે મોટે મરદને માટે જૂમો પાડતો ? કેાઈના કાને અવાજ જાય તો કદાચ છુટકારો થાય. શું દુઃખનો પરીનની જૂમોથી વધારે બિહતા હતા તેથી તેણીને બારી વગરના અંધારા ઓરડામાં રાખી હતી ? શું તેઓ મેહરઅલીથી બિહતાં ન હતાં, તેથી તેનો ઓરડો ઉંઘાડો રાખ્યો હતો ?

ગમે એવી તનદરોસ્ત અજળા હોય તેણી પણ આવી આફતની વેળા જૂમો પાડી શકે નહી, કારણકે દુઃખમોની ધમકીથી તેણીની છાતી અંધ થઈ જાય છે.

ત્યારે આ સઘળાંનો અર્થ શો ? એમજ હવે કે મેહરઅલીના દુસ્મનો જાણતાં હતાં કે મેહરઅલી ખૂબો પાડશે નહીં, અને તેઓ તેનો લાજ લેતાં હતાં. પણ જો તેઓ કેદમાં પડેલા ખુની બંધવાનાં સાથીઓ હતાં તો મેહરઅલીને તેઓએ કેદ પકડી રાખ્યો છે તેનું કારણ શું ? અને મેહરઅલીને તેમની સાથે સંબંધ શો ? શું તેઓ મેહરઅલીની કોઈ છુપી વાતથી વાકેફ હતાં ?

આ પ્રમાણે પરીન એક પછી એક વિચાર કરવા લાગી, અને આ સઘળા વિચારોથી તેણીને અતિશય દુઃખ થવા લાગ્યું અને આવા વિચારોથી તેણીને ધાસ્તી અને કંપારી છૂટી.

“જો મેહરઅલીની કાંઈપી-છુપી વાત એમને ખબર હશે તો એ લોક પોતાની મરજી પ્રમાણે મેહરઅલીને ચલાવશે, અને બંધવાને છોડવવામાં મેહરઅલીની છુપી મદદ લેશે-પણ નહીં નહીં ! મારે એવો વિચાર કરવોજ નહીં જોઈએ ! મારે મેહર આખરનો એક નમુનો છે ! મારે મેહર એક સાચો અને વફાદાર અદસ્ત છે ! આ નિય લોકો સાથે મારા મેહરને સંબંધ હોયજ કેમ !”

આવા વિચારો તેણી કરતી હતી તેટલામાં તેણીના ચોરડાનું તાળું બાહરથી કોઈ ઉંઘાડતું હોય એવો અવાજ આવ્યો, અને બીજી પળે બારણું ઉંઘડ્યું ને લતીયા નામની પેલી ઉમરે પુગેલી સ્ત્રી કાંઈ આવવાનું લઇને અંદર આવી.

“ઓહા ! તું જાગે છે કે ! હું તો સમજી કે તું ઉંઘી ગઈ હશે ! તમો મોટા લોકને વાસ્તે આવવાનું સાઈ જોઈએ તે મંગાવતા વખત લાગ્યો. અમે ગરીબ તો જેવું તેવું ખાઈએ, પણ તું પૈસાવાલી ને તને દર રોજ સાઈ સાઈ આવતી દેવ તેથી તારે માટે દૂરથી મંગાવવું પડ્યું. લે જમી લે, ને પછી ઉંઘી જા. રાતના દસ વાગ્યા છે.”

“અરે બાઈ ! હું ખાવા માગતી નથી, ને મને ખાવા ગમતું નથી ! મને આંખે જગામાંથી ઊડ ! મને અહીંથી છૂટી કર ! મને અહીં રાખવાનો તમને હક શો છે ? શું અદલ જિલ્લા સરકારના રાજ્યમાં તમે મને કેદ કરવાનો હક ધરાવો છો ? મને એકદમ અહીંથી છૂટી કર ! જે સમજ એ બાઈ ! નહીં તો તમે લોકોને એ માટે ભારે ખમવું પડશે ! અરે બાઈ ! મેં કાંઈ તારૂં જગાડ્યું છે કે મને અહીં પકડી રાખી છે ?”

“મને ખમવું પડશે તેની તમારે કાંઈ ફિકર કરવી નહીં ! હું અને મારી દીકરી તમારા જેવી સો ઝોરતો દમ ભરાવે તો બિહનાર નથી. મારી દીકરી ખાનમે આ તારા વાસ્તે વાંચવાની ચોપડીઓ મોકલી છે તે જોઈએ તો વાંચજે.”

“તમે ઇંગ્લિશ સરકારની રૈયત નથી લાગતાં, નહીં તો ઇંગ્લિશ સરકારના રાજ્યમાં જુલમ કરવાનાં પરિણામ શું છે તે તમે જાણતાં હોવાં જોઈએ !”

“અમે નીકામ સરકારની રૈયત છીએ. તે છતાં અમે બધું સમજ્યે છીએ. અમારા દીવારામને તારો બાપ છોડવશે ને પૈસા આપીને રૂખસત કરશે ત્યાંસુધી તને અમારે ત્યાંજ રહેવું પડશે.”

“દીવારામ ! દીવારામ કોણ ?”

“દીવારામ કોણ તે તને પૂછવાની જરૂર નથી ! હું અતરે તારા સવાલના જવાબ આપવા આવી નથી. અમે અમારી સલામતીનો વિચાર કર્યા બાદ તારા બાપને ખબર કરીશું. તારે ગમે તો ચુપ બેસ ! તારે ગમે તો રડ ! તારે ગમે તો બૂમો પાડ ! અમારાં મનથી સઘળું સરખું છે ! પેલા ઝોરડામાં નવાબ છે તે સિવાય બીજું કાંઈ અતરે નથી અને કાંઈ તારી બૂમો સાંભળનાર નથી—જોઈએ તો લે—નવાબ સાથે તને તણ મિનિટ વાત કરવા દ્રષ્ટ-નવાબ સાહેબ તને કહેશે કે અતરે બૂમો પાડવામાં કાંઈ સાર નથી.”

એમ કહી હતીકા ખારણામાંથી નિકળી અને તેણીએ પાછું બાહરથી તાણું દીધું. થોડી વારમાં ઓરડાની વચમાંનું ખારણું ઉપડ્યું અને પરીનના ઓરડામાં નવાખને લાવવામાં આવ્યો, અને વચડું ખારણું પણ તુરત બંધ કરવામાં આવ્યું.

નવાખ મેહરઅલી નાસીપાસ થયેલો, દલગીર મેહરે પરીન આગલ આવી ઉભો.

—૦:—

પ્રકરણ ૨૯.

—૦:—

ત્રણ મિનિટનો મેળાપ.

મેહરને જોઈને પરીનને ખુશાલી ઉપજી અને તેણીએ તેને છાતી સાથે દાખ્યો!

“મેહર! મેહર!” તેણી હરખાઈને બોલી, “અરે મેહર! એ શું!”

પરીનને ખુશાલી તેમજ ગમગીની હતી. તેણીની આંખોમાં આંસુ હતાં, અને આંખમાં પાણીને લીધે તેમજ અંધારાને લીધે મેહરઅલીનું મોઢું પણ તેણી બરાબર જોઈ શકી હતી નહીં.

“પરીન, મારી વાહલી પરીન! મારાં જીગરની પરીન! ખુદાની મહેરબાની કે એકવાર પાછું મળવાની નસીબમાં સરજત થઈ! આપણા વચ્ચે અંધકાર ફેલાયો છે અને હવે આપણે સાથે મળી શકનાર નથી!”

“હમેશાં! મેહર! તું શું કહે છે તેની મને સમજ પાડ! આહ! આપણને સદાનું છૂટું પાડનાર મોહત, સિવાય બીજું કોણ છે? અને જ્યાં પ્યારે વાસો કર્યો હોય અને જ્યાં યકીન અને ઇમાન હોય ત્યાં આપણને કોણ છૂટું પાડનાર છે? હું તો અંધકાર જોતી નથી, મને તો આશાના કીરણો નજરે પડે છે.”

“ નહી નહી પરીન ! તું શું બોલે છે તેની તને ખબર નથી ! આ-
શાની રોશણી હવે તદ્દન યુગ્મધ ગઈ છે. આપણા સુખની હવે આશા રહી
નથી ! બધું અધંકાર છે ! અને સદા અધંકાર રહેશે ! આ ભેદની વારતાના
છેડા સુધી અધંકાર રહેશે ! તને ખબર નથી કે આપણા વચ્ચે એક ભય-
કાર પરડો ઉભો થયો છે જે આપણુ બન્નેને છૂટાં રાખશે ! આહ ! બાપ-
દાદાઓનાં પાપ છોકરાંઓને નડે છે ! અને મુવેલાંઓનાં કામ માટે જીવ-
તાંઓને શિક્ષા ખમવી પડે છે ! ”

“ મેહર ! મેહર ! એ બધું મને સમજાવ ! ”

નહી નહી ! વાહલી પરીન ! તું જાણીને શું કરશે ? સઘળું તું
વીસરી જા. ફક્ત તારો પોતાનો વિચાર કર : તું અહીં માહિમ સુધી લતી
ફાની પછવાડે પુઠે પુઠે શા માટે આવી ? નાહકની આવીને તું શા માટે
ફસી ? અરે એ લોકો લોકીનાં તરસ્યાં છે ! ”

“ મેહર મને તું ના પૂછ ! એ સઘળું મેં તારે ખાતર કીધું ! તારાં
નામ ઉપરથી કલંક દૂર કરવા કીધું ! ”

“ મારે ખાતર ! મારે ખાતર હવે તું કાંઈ કરી શકશે નહીં, તારા
જેવી પ્યારીની કાકલુદી કાંઈ કરી શકશે નહી, ખુદાની મેહર ઉતરે તોપણ
મેહરઅલી તરફ કાંઈ મેહર વરસાવી શકશે નહી. હું મરી ગયો હોત તો
સાઈ કે આવી કઢંગી હાલતમાં તું મારું મોઢું જ્ઞેત નહી ! પણ મારી
વાહલી પરીન ! મેં તને ખરાં જીગરથી ચાહી છે અને હું તારી તરફ સદા
વફાદાર રહ્યો છું, તેમજ જે ખુનનો વાંક મારા નામ સામે મેળવવામાં
આવ્યો છે, તે માટે હું બે ગુનાહ છું, અને મારા હાથ જેવા પાક હતા
તેવાજ હજી પાક છે. ”

“ મેહર ! હું સઘળું માનું છું ! જેલમાં પડેલા બંધવો ખુની છે
અને તું નહી ! મેહર તેને અને તુને શા સંબંધ છે તે કહે ! અરે મેહર !

તે તને આળેહુબ મળતો આવે છે! તે કાણ છે? અને તારી સાથે શુ બેઠવાર રાખે છે? તું પેલી મરનાર સ્ત્રીને મળવા ગયો હતો તે શા માટે? અરે મેહર! એ તું મને કહે! કે જેથી હું તારો બચાવ કરવામાં મદદ કરું! ”

“ કાંઈ મદદની મને જરૂર નથી! હું જે જાળમાં સપડાયો છું તેમાંથી મને કાઢી કાઢી શકનાર નથી! તું વાહલી એ બાબતપરથી હાથ ઊઠાવ! ફક્ત હાલ તો એટલુંજ સમજ કે આપણુ બન્ને હંમેશ સુધી છુટાં પડ્યાં છીએ! હાઆ! આ ઘડી મને છુટો પણ કરે તોપણ હું જીવતો રહી શકીશ નહીં ને મને મારો જીવ ખવાર ક્યાં વિના બીજો છૂટક નથી! હું કાંઈ બાકી શકતો નથી! તેમજ મારી ઉપર આ ખવારી પાડવા માટે મારા દુશ્મનોને ઉઘાડા પણ પાડી શકતો નથી! અને તેથી તું મને મદદ કરી શકે કેમ! આ ખ્યારી! એ બાબદ ભૂલી જા! અને મને પણ ભૂલી જા, પણ એટલું યાદ રાખજે કે મેં તને સાચાં દિલથી ચાહી હતી, અને જે ભવિષ્યમાં—”

“ ચાલો ત્રણ મિનિટ થઈ ગઈ, ” લતીફા દાખલ થઈ બોલી, અને તુરત બિચારો મેહરઅલી બકરાંની માફક તાબે થઈને પોતાના ઓરડામાં ગયો, અને પાછી પરીન એકલી અંધારામાં ધુળથી ભરેલાં ગોદડાં ઉપર પડી. એક અંધારા ગારમાં એકાએક રોશણી દેખાય ને તુરત બુખાર જાળ તેવી રીતે પરીનના હૃદયમાં આ ત્રણ મિનિટનું સુખનું કિરણ પ્રકાશીને બુખાર ગયું.

પ્રકરણ ૩૦.

જળકાયલો ખ્યાલો.

“ મેહર! મેહર! થોખ! જરા થોખ! ” પરીન દીવાનીની માફક બૂમો પાડી ઉઠી, “ આ મેહર! મને એવી રીતે ના છેડી જા! આજે

ઝોરતથી તું એટલો શા માટે બિહે છે ! ઝોરતોની આગલ તું બકરી માફક કેમ થઈ ગયો છે ! તું કોઈને મદદને વાસ્તે બોલાવ કે કોઈ સાંભળીને ઉપર આવે ! ઓ મેહર મારે ખાતર ! મારા બાપને ખાતર ! તારા પોતાને ખાતર ! ”

મેહરઅલીએ કાંઈ જવાબ દીધો નહીં. વચમાંનું બારણું અગાઉ માફક બંધ થઈ ગયું અને ખાલી ઝોરડામાં તેણીના બોલોના પડલા લાગ્યા.

તેણીએ ખૂમો પાડી, ચીચીઆરીઓ પાડી, કાઠલુદીઓ કીધી, પણ છેવટે તેણીનું ધાકું પડ્યું, અને માથું દુઃખવા ને ફરવા લાગ્યું. આ સધળાંનું પરિણામ કાંઈ આવ્યું નહીં, કોઈએ જવાબ દીધો નહીં, કોઈએ દરકાર કીધો નહીં. જાણે કોઈ હાજર હતું નહીં. કોઈએ તેણીના બોલો અને ખૂમો સાંભળી નહીં. વચમાંનું બારણું બંધ હતું, મેહરઅલી પાછો આવ્યો નહીં તેમજ તેને પાછો લાવવામાં આવ્યો નહીં. આ અંધારા ગારમાં તેણીએ તેનું મોઢું ફરીથી દીકું નહીં.

વખત વિજળી માફક પસાર થવા લાગ્યો. દિવસો પાણીના ઝરાની માફક વહેવા લાગ્યા, પણ તે અરસામાં આ વારતાના ભેદ ઉપર નવું અજવાળું કાંઈ પડ્યું નહીં. બીજું કોઈ ત્યાં આવ્યું નહીં. બીજા કોઈનો સાદ તેણીના કાને પડ્યો નહીં.

લતીફ તેણીને માટે ખાવાનું મુકી જતી હતી, અને તેણીએ પણ મેહરઅલી વિષે સખ્ત ચુપકીદી અખત્યાર કીધી હતી. કોઈ કોઈ વાર ખાનમ તેણીના ઝોરડામાં ડોક્યાં કરી જતી હતી, અને એક બે વાર ન્યુસ પેપર અને વારતાની ચોપડીઓ કુતરોની આગલ નાંખે તેમ ફેંકી ગઈ હતી. પરીનના બીજા કાંઈ પણ સવાલના જવાબ તેણી પણ આપતી હતી નહીં.

પરીનને ખાતરી હતી કે આ ચંડાલો તરફથી કાંઈ પણ વાત જાણવાની આશા રાખવી મિથ્યા છે તેથી હવે તેણી પણ મુંગી બેસતી હતી.

પરીનને પોતાના દુશ્મનો તરફથી આ બેદ વિષે તો કાંઈ માલમ પડ્યું નહીં, પણ આ ઘરમાં કાણુ રહે છે તેની ખબર પડી અને તે કેમ ? લતીફ અને ખાનમ ચોક્કસ ઉંધી બોલીમાં વાત કરતાં હતાં. પાસેના ઓરડા વચ્ચેનાં બારણાં માંહે પાડેલાં કાણાંમાં કાન મુકીને સાંભળી સાંભળીને પરીન થોડી વાતથી વાકેફ થઈ હતી.

પરીનને બે ચોકાવનારી વાતની ખબર પડી હતી. એક તો તેઓની વાત પરથી માલમ પડ્યું કે આ ઘરમાં કેટલાંક માણસો છુપ્યાં દર અઠવાડિયે ભેગાં મળતાં હતાં, તેમાં કેટલીક બદમાસ ઓરડો પણ સામેલ હતાં, તેમજ મુસલમાન ઉપરાંત કેટલા મરાઠા લૂટારા અને પીંડારાઓ પણ હતા. તેઓની મંડલીનું નામ ‘શાહ લુટારા કુ.’ હતું. તેઓની નેમ મોટી મોટી લૂટકાટ કરવાની હતી. તેઓની મતલબ મોટાઓને મારવાની હતી. મેદલો લૂટવા, મોટાંઓના મકાનો દાગોળાથી ઉરાડી મુકવા, રાજ વગર અને ઉમરાવોને મારવા ને તેમનો ખજાનો લઈ લેવો એ તેમની નેમ હતી. વળી હિંદુસ્તાનના વતનીઓ ઉપરાંત બહાર દેશના લોકો ઉપર પણ તેમનો ડોળો હતો. આ ત્રાસદાયક મંડળી વણી જુની હતી. દેશપરદેશમ તેની શાખાઓ હતી. તેઓ અઠવાડિયામાં બે વાર પોતાની નેમ આગળ વધારવા માહિમમાં સાથે ભેગાં મળતાં હતાં.

પરીનને બીજી ચોકાવનારી વાતની માહિતી મળી તે એ હતી કે તેણીના ઓરડાની હથે ભોંયતળિયે બીજી એક ઓરડી હતી તેમાં તેઓ દાગોળો ભરી રાખેલો હતો.

પરીન રાત દહાડો ખુદાને કરગરીને કહેતી હતી કે મારો છૂટકારો કર. અન્યથા છે કે પરીનનું આવી સ્થિતિમાં મગજ સંદતર જતું નહીં રહ્યું !

તેણી આખો વખત પિંજરામાં ભરાયલા ઉંદરની માફક ભીંત આગલથી
 બારણા આગલ ને બારણા આગલથી ભીંત આગલ દોડ્યા કરતી હતી,
 અને તેણી વિચાર કરતી હતી, કે મારા બાવાજી મને દુંડી કેમ નથી કહા
 ડતા, અને મને અહીંથી છોડવી કેમ નથી લઈ જતા ? તેણી વિચાર કરતી
 હતી કે શેરખાં જેવાને મારો પત્નો મેળવતાં વાર કેટલી ? તે પણ મને
 છોડવતો નથી તેનું કારણ શું ? વળી તેણી વિચાર કરતી હતી કે નવાબ મેહર-
 અલી બે ત્રણ મિનિટમાં ચાલી ગયો ને પાછો મને મળવા આવ્યો કેમ
 નહીં ? તેનું શું થયું હશે ? આ સઘળાનો છેડો ક્યારે અને કેમ આવશે,
 તેનો વળી તેણી અંદેસો કરતી હતી. સઘળી ધાસ્તીમાં તેણીને મોટી ધાસ્તી
 એ હતી કે ભોંયતળિયે ભરેલો દારૂગોળો રખેને સળગી ઉઠે અને તેમાં તેણી
 બળી મરણ પામે.

આવી રીતે પરીન રીખતી હતી. પોતાની ઉપર પડેલી આફતથી તેણી
 બાવરી બની ગઈ હતી. અને એટલી ઉસ્કેરાઈ ગયલી હતી કે તેણી
 પોતાને પણ જૂલી ગઈ હતી.

એથે દહાડે બપોર પછી તેણીની આફતમાં આકી રહેલી આફત ઉમેરાઈ.
 આફતનો ખાલો ચીકાર ભરાયલો હતો તેમાં વળી થોડાં ટીંપા બીજાં
 ઉમેરાયાં. લતીફ તદ્દન પીધેલી હાલતમાં ચીકાર વાસ મારતાં મોંઢે આવીને
 પરીનને કહેવા લાગી, “બાતો થોડા વખતમાં કદાચ તારો ઘૂટકારો થશે ને તું
 તારા ઘેર જશે, યા તો તારું ગળું કાર્પીને કાથલામાં નાખીને તને દરિયામાં ફેંકી
 દઈશું. જો સાંભળ, એ છોકરી, આખરે તારા બાપને અમે ગઈ કાલે
 ચાંડી પુગાડી છે, અને જો તે અમારા સાથીને, જે સાથી કેદમાં પડેલો
 છે, તેને લાગવગ લગાડીને અથવા મદદ કરીને છોડવશે, અને સારી જેવી
 નાણાની રકમ આપીને રૂખસત કરશે તો ઠીક છે, નહીં તો પછી તારો જીવન
 હમારા હાથમાં છે.”

“યા અલ્લાહ ! શું તમે મારા બાપને એમ કહેવાડ્યું છે ? શું તમે એમ કહેવાડ્યું છે કે બંધવાને બેઠી છુજીને નહસાડો, નહીં તો—”

“બેશક. કહેવાડવામાં કાંઈ કસુર કીધી નથી ! અને તારો બાપ પોતાથી બનતું કરવામાં સેહજ પણ આંચકી ખાશે નહીં એમ અમારી ખાતરી છે. તારા બાપ પાસે પૈસા હજી છે, અને દુન્યામાં પૈસાથી શું નથી કરી શકાતું?”

“આહ પૈસાથી બધુંજ નથી થતું ! અરે તમે લોકોને બપર ક્યાં છે કે આ અદલ ઇનસારી ઈંગ્લેન્ડ સરકારનું રાજ્ય છે ! આ કાંઈ મોગલ રાજ્ય નથી, જ્યાં મોટાઈ અને લાગવગ પ્રાવી શકે ! અતરે તો ગરીબ અને તવંગરનો એક સરખો ઇનસાર થાય છે !” પરીન નિસાસો નાખીને બોલી.

“અમને બધી બપર છે. પૈસા બધું કરી શકે છે. પૈસા યુનાઈટેડ રોને બચાવી શકે છે. અદલ બ્રિટિશ સરકારમાં કે હલકામાં હલકી બેદાદ સરકારમાં પૈસા ચાહે એવી મતલબ બબલે છે. ખુનીઓ પૈસાથી બચેલા છે. પૈસાથી શું નહીં થાય તે હું બાણતી નથી. તારા બાપ પાસે પુષ્કળ પૈસા છે ને પૈસાથી અમે કહીએ તેમ તે કરી શકશે ને તેમ તેને કરવું પડશે.”

“અરે પણ તે કેમ કરી શકે ! તમે લોકોની માગણી તદ્દન અશક્ય છે મારા બાપ પાસે કાફરનો બબલો હોય તોપણ તે પોતાના પૈસા ના ભરે ઈંગ્લેન્ડ સરકારના ઇનસાફની આડે આવી શકે નહીં ! એમતો પછી તમે કહેશો કે પૈસાના ભરે આકાશના તારા પણ નિચે લાવ ! આહ ! તમે જે માંગો છો તે તેનાથી નહીં બની શકે એવું છે !”

“ચાહે તે થાય પણ તેને એમ કરવુંજ બેધએ, અને એમ કરવુંજ પડશે”

“અરેરે ! એ નહીં બને તેવું છે ! તદ્દન નહીં બને તેવું છે !”

“નહીં બને તો પછી તારો જીવ તો છેજ,” એમ કહી લતીફા હસ્તી હસ્તી પાછું બારણું બંધ કરીને તાળું મારીને ચાલતી થઈ.

પ્રકરણ ૩૧.

જીવ ઉપર આવી.

આ પળથી પરીને એક મળ્યુત ઠરાવ કીધો કે કાંઈથી કરીને નાહરવું.

જે બને તે ખરી, પણ આ દુષ્ટ ઘાટકી માણસોનાં પંજમાંથી પોતાને તેમજ મેહરઅલીને છોડવો.

આ કસાઈઓના હાથમાં ગરીબ ઘેટાંની માફક રેંહસાઈ જવા માટે હવે થોળવામાં ફાયદો નથી, પણ કિસ્મતમાં બનનારી હશે તે બનશે, માટે એક વાર કિસ્મત અજમાવવા નાહરવાની કાશેશ કરવી. મારામારી કરીને, સામે થઈને, દાંતે કરડીને, અને નાખે ચામડીઓ પ્રાડી નાખીને લડાય તેમ લડવું. કાંઈથી રીતે ધૂટકારો હાંસલ થાય તેમ કરવું, અને મેહરઅલીને પણ તેના મરજી ઉપરાંત મદદ કરીને છોડવો.

ગાય અને બકરી ગરીબાઈને માટે મશહુર છે, પણ તેઓ જીવ ઉપર આવીને છેડાય છે, ત્યારે વિકાળ બનવશે કરતાં વધારે જોર દેખાડે છે, તેમજ કોઈ ગરીબ સ્વભાવનો શખ્સ પોતાની ઉપર આક્રમક આવે ત્યારે નિરાશીમાં કે ઉરકેરાયલી હાલતમાં થું કરે છે તેનું તેને ભાન રહેતું નથી. તેમજ તે એકવાર જીવ ઉપર આવે તો નવાઈ કરી બતાવે છે, અને તેને અજાણ જાતનું જોર અને અજાણ હિંમત આવે છે.

આ ચંડાલોની સામે થવાનો ઠરાવ કરીને તેણી આજીવ્યાજીવ જોવા લાગી કે હવે ઠરાવ અમલમાં મેળવા ઉપાય શો લેવો? આમ જોતાં તેણીની નજર ચોરડામાં 'દૂલ' ની ઉપર પડી જે દૂલ ઉપર દીવો ધીમો બળતો હતો, તે દૂલ જોઈને તેણીને કાંઈ વિચાર સુઝ્યો.

તેણીએ તુરત ફાણસ દૂલ ઉપરથી જમીન ઉપર મુક્યું, અને તેની પાસે ઘુટણ મંડીએ પડીને દૂલ તપાસવા લાગી. આ વેળા તેણીનું મોંદું લાલ થયું હતું, આંખોમાં ચમકાટ પ્રકાશતો હતો, અને છાતી ઉંચી નિચી થતી હતી.

આ દૂલ જોર વાપર્યાંથી લાગે એવું હતું નહીં. સાગલી લાકડાનું ધંડેલું આ દૂલ મળજીત હતું, અને તે લોખંડ જેવું નફર અને પથ્થર જેવું સંગીન હતું.

દૂલ જોઈજોઈને તેણી ખુશાલીથી હસી, અને તે દૂલને પોતાની છાતીમાં દાખ્યું. પછી તે દૂલ લપ્પને ખારણા આગલ મુક્યું. પછી તે દૂલ ઉપર ગોઠડું ઢાંક્યું, અને તેથી જાણે માણસ ગોઠડું ઓઢીને સુતું હોય. એવો દેખાવ લાગ્યો. પછી ફાણસ મુકીને ત્રણ ધીમે કીધા, ને બતીની આસપાસ વારતાની ચોપડીઓનો એટો કીધો.

અબજા બતીની નખજાઈ અને નરમ હૈયું હાલ તુરત પરીનને છોડી ગયાં હતાં. હાલ તેણીની જીંદગી જોખમમાં હતી, અને વળી સાથે પોતાના આશકની જીંદગી પણ તેટલીજ જોખમમાં હતી, અને તેથી તેણી જે જે કરતી હતી તે બેશક તારીફ લાયક તેમજ વાજબી હતું.

લતીફા રાતની વેળા ખાવાનું લાવશે અને ફાણસમાં તેલ નામવા થોખશે. તેણી જરૂર આવશેજ એમ ધારીને પરીન પોતાના હોઠ ખીડીને હાથ ચોળીને તૈયાર થઈ.

કેટલોક વખત વચમાં નિકળી ગયો. કેટલા કલાક વહી ગયા તે તેણી કહી શકી નહીં, પણ તેણીના મનથી હજારો કલાક વહી ગયા હોય એમ લાગ્યું. દરેક પળે પેલી આવશે એમ ધારતાં ધારતાં તેણીની ધિરજ ધટી ગઈ.

આખરે લતીફાના પગલાં સંભળાયાં. આજે તેણી ખુશાલ હતી કારણકે રજબઅલીને ચીડી પુગાડવામાં ફતેહ મળી હતી, અને તેથી આ

બદમાસ ઓરત દારૂની ખાટલી સાથે ખૂબ સંગત કરી રહી હતી, અને તેથી રંગરાગમાં દીસતી હતી. ઓરડામાં દાખલ થતાં તેણીને ગાંતા સાંભળીને પરીનની ખાતરી થઈ કે તેણી પીધેલી છે. પરીન તો દરવાજા આગલ અંધારામાં ભરાઈને બેસી રહી હતી.

લતીફા એમ સમજી કે પરીન સુષ ગઇ છે, અને તેથી તેણી બોલી, “કેમ આટલી વારમાં સુષ ગઇ ને તે પણ જમ્યા વગર?”

પણ બ્યારે પાછો જવાબ સંભળાયો નહી, કોઇ આદમી ત્યાં દેખા, ‘યુ’ નહી ત્યારે તેણી બોલી, “ મોઢાં લોકો નવાઇ જેવાં હોય છે ! બાપરે ! એ લોકને ઓટલી ઉઘ ક્યાંથી આવે છે ! ”

પરીને તે પળે દૂલ બાહેર કાઢીને પૂર જોશથી લતીફાના મોં ઉપર ‘છૂટું માર્યું’. દૂલ લાગતાંને વાર ખાણાની રકાબી ભોંય ઉપર પડીને ભાંગી ગઈ. પરીને તપાસીને જોયું તો લતીફા પણ ઉઘ મસ્તકે બેસુધ થઇ પડી હતી. અને તેણીના એક હાથ ખરડા ઉપર હતો. દૂલ તેણીને સળંગડ વાગ્યું હતું, અને મોઢાંમાંથી લાહી વેહતું હતું. દૂલ તેણીના માથામાં સીધુ વાગ્યું હતું અને તેથી તેણી માસના એક લોચા માફક ભોંય ઉપર પટકાઈ પડી હતી.

એક સુધરેલી ઓરતની નજરે પરીનને આ કામ પહેલાં તો કમકમાટ ભરેલું લાગ્યું, પણ તેવો વિચાર વીજળી માફક તૂરત પસાર થઇ ગયો. બીજી પળે તેણીને યાદ આવ્યું કે કેવી હાલતમાં મેં આ કામ કર્યું છે. તેણી મનમાં બોલી, કે ધાતકી માણસો સાથે ધાતકીપણે વર્તવા વગર ચારો નથી. ખરેખર છે કે વાધને સોય ભોંકીને મારવાનો વિચાર કરવામાં, તેમજ સાંપને રેસમી દોરીથી બાંધવામ મૂખાંઈ છે. જેમ માણસખાઉ જંગલીઓને મીઠાઇ આપવા જવું મૂખાંઈ ભરેલું છે, તેમ ધાતકી માણસો સાથે મીઠાસ વાપરીને નરમાસ દેખાડવામાં મૂખાંઈ સમાયલી છે.

બીજી પળે પરીન પાછી ઝનુની તેમજ મકકમ બનીને પોતાના ઠરાવને વળગી રહી. તુરતજ તેણીએ ચાદર ફાડીને કપડાંના પાટા બનાવ્યા અને લતીફાના હાથ પર મજબુત સીકડીને બાંધ્યા. બાકી વર્ષલાં કપડાંના પાટા તેણીએ લતીફાના મોં ઉપર વિટાવ્યા, એવી રીતે કે તેણી દમ લઇ શકે. પણ સુધ્ધિમાં આવે ને બૂમ પાડે તો બાહર સંભળાય નહીં.

આ પ્રમાણે બે મિનિટમાં તેણીએ પોતાનું કામ આટોપીને બારણામાંથી બાહર નિકળીને બારણું બંધ કરીધું, બારણાને તાળું માર્કું, અને ચાવી ફેંકી દીધી, અને દાદર ઉપર જઇ ઉભી. બીજી પળે તેણી ભોંયતળિયે જઇ પુગી.

ભોંયતળિયે જઇ પુગી પણ સઘળા દરવાજા બંધ હતા. થોડીવાર શોધતાં રસતે પડવાનો દરવાજો તેણી જોઇ શકી, કારણકે તે દરવાજો તેણી દાખલ થઈ હતી, તેની તેણીને ખબર હતી, પણ તે દરવાજા આગળ તેણી જવા જાય છે તેટલાં ઓટલા ઉપર માણસોનાં પગળાં સંભળાયાં, અને બારણું બાહરથી ઉઘાડ્યું અને બે શખ્સો બિહક લાગે એવા, કુંર દેખાવના ફાટેલાં તુટેલાં કપડાં પેહેરેલાં, અને મેલા અને ફાટેલા જોડા પેહેરેલા, એવા બે લૂટારાઓ ખાનમ સાથે ખડકીમાં દાખલ થયા.

પ્રકરણ ૩૨.

મુવો નહીં ને ભુત થયો.

હવે જરા રજબઅલીનો વિચાર કરીએ. તેણે પોતાની જીંદગીમાં આવાં કાળાં ઘાળાં અને આવી હાડમારી કદી દીડી હતી નહીં. એમ તો દરેક માણસની જીંદગીમાં આશા સાથે નાસીપાસી અને સુખ સાથે દુઃખ ભેળાયલું છે. દરેક માણસને ચોક્કસ સંસારી આકૃત અને સંકટમાંથી પસાર થવું પડે છે,

પણ સામટી રીતે લેતાં રજબઅલીના દુઃખ આગલ સધળાઓનું દુઃખ બી-
સાદ વગરનું ગણાય. જ્યારે કરીમખાનું માહબારત કામ થયું નહીં, ત્યારે
રજબઅલીને કેટલું દુઃખ થયું, કેટલી ઉદાસી થઈ, કેટલી નાસીપાસી થઈ
તેનું તોલ કરવું મુશ્કેલ છે. આથી તેને સનજડ ધા લાગ્યો, તેની શક્તિ
ભાગી ગઈ, તેની હિમ્મત તુટી ગઈ, તે કમરમાંથી વાંકો વળી ગયો, અને
એક આખા જમાનામા જોર ધટે તેટલું જોર એક કલાકમાં ધટ્યું ને જ-
ઈશી આવી લાગી. તેનો છેલ્લો આધાર અને તેની છેલ્લી આશા ભંગ થઈ
તેના પેટમાં શું શું થતું હતું તેનું વર્ણન આ અદના કલમથી થઈ શકતું
નથી. તે તુરત કરીમખાં આગલથી ચાલી ગયો ને એક વિકટોરયા ઉભી
હતી તેમાં બેસવા ગયો.

વિકટોરિયામાં બેસવા અગાઉ રજબઅલીને એક કૉનસ્ટેબલ ઓળ-
ખ્યો કે આ મુંબઈનો એક શેઠિયો છે. વળી કરીમખાં સાથે વિકટોરિયામાં
આવેલો તેણે તેને જોયો હતો. આથી જ્યારે ઉદાસ ચહેરે રજબઅલીને
ચાલતાં જોયો, ત્યારે તેણે કહ્યું કે એટલા બધા ઉદાસ શા માટે થાઓ
છો ? કરીમખાં તમારા દોસ્ત છે તેથી તમને એટલું બધું લાગતું હશે !
પણ બધું ઠીક થશે !”

રજબઅલી વાતપરથી તુરત સમજી ગયો કે આ કૉનસ્ટેબલ કરીમખાંને
હેતનો કટકો છે.

“ત્યારે તમે ધારો છો કે બંધવો નાહસી ગયો તેને પોલીસ પાછો
પકડી શકશે ?” રજબઅલીએ આશાભર પૂછ્યું, “શું કરીમખાં તે
પકડી શકશે ?”

“હા અબલતાં, પણ વખત લાગશે. હું એમ નથી કેહતો કે
રીતે કરીમખાંએ કામ કીધું તે રીત વખાણવા લાયક છે. અબલતાં એને
એવો જખમ ઉઠાવવો ન હતો. વળી હું એમ પણ નથી કેહતો કે પોલી-

સર્માં કરીમખાં સર્વથી બાહોશ છે. પણ સાહેબ, જે દાહડેથી મીં સ્મી-
ડતના મુવેલા માણસની આંખ ઉપરથી લીધેલા શેટોઆફ ઉપરથી તેણે નવાબ
મેહરઅલીને પકડ્યો છે, તે દાહડેથી એ દિલ ઉપર ધડ રહેવા દેતો નથી, અને એને
ગરરી ધણી આવી છે. અમે ખાનગી રીતે અમારા વચ્ચે એની ઠેકડી કુર્ચે છીએ,
અને આજે એ હુસ્તારી કરવા ગયો પણ એણે ઠોકડ ખાધી છે એટલે એની કમ
બાંપ્ટી આવી લાગી છે. સરકાર એને એકદમ પાણીયું આપશે, નહીં તો પાય-
રી ઉતારી પાડશે. પણ એ નહીં તો બીજા કોઈ અમલદાર નાહસી ગયલા
શખ્સને મોડે યા વેહલે પકડી કાહડશે એમાં તો શક નથી. ”

“ બસ મને કહો કે તે પકડાશે કે ? ”

“ તેમાં શો શક ? મુંબઈની ચબરાક પોલીસ આગલ ગમે એવો
બાહોશ બંધવો હોય તો શું થયું ? વળી નાહસી જનાર માણસ એવો
તે કાણ છે જે નહીં પકડાશે ? તે પોલીસનાં છટકામાં આવ્યા વગર રહે-
નાર નથી. ”

“ ત્યારે તે બંધવો કાણ છે તેને તમે આજખતા નથી ? ” રજ-
બઅલીએ કહ્યું.

“ નહી, કાણ નાહો છે તે હું નથી જાણતો. કરીમખાંએ મદદને માટે
મને બોલાવ્યો હતો એટલે તેના મદદનીશ તરીકે મને અત્રે પોહરો રાખ-
વાની ફરજ હતી. એ બંધવો કોઈ મોટો ગુનેહગાર તો નહીં હોય. નહીં તો
આવો જોખમ કરીમખાં ખેડતે નહીં. હશે કોઈ લુચ્ચો દામીસ હશે. તમે
નાહસ્નાર શખ્સને આજખો છો શું ? ”

“ હા, ” રજબઅલીએ જવાબ દીધો, “ લાયખલા તરફ ગયા ડિસે-
મ્બર મહિનામાં જે હલકી બદસુરત આઠાંવાળી સ્ત્રીનું ખુન થયું હતું, તે
ખુન કરનાર, અને જેની સખી મીં સ્મીડતે પોતાના ‘ કેમેરા ’ માંથી ઉપ-
જાવી કાહડી હતી, તે શખ્સ. ”

“એ શું બોલો છો ! સાચું ?” કોનસ્ટેબલે દગાધને પૂછ્યું.
 “ઓહો ! પેલો મોટો ખાનદાની ખુની ! થઈ રહેયું ! હવે કરી-
 ખાંની નોકરીના દિવસ ભરાઈ ચુક્યા ! હું નહીં ધારતો કે તે પાછો પકડાય !
 તે ભારી સમયસૂચકતાવાળો ઉઠાવગીર લાગે છે ! તમે જાણતા હશે કે ખુન
 ફરીને પોલીસના જમાદારના પોશાકમાં સંઘળાવ્યાને મેં દેખાડીને કેવી
 સફાઈથી તે પસાર થઈ ગયો હતો ! જ્યાં સુધી આસમાન અને જમીન
 ધૂટાં છે ત્યાંસુધી તો હું નહીં ધારતો કે તે પકડાય. જ્યાંસુધી જમીન અને
 દરિયો ધૂટાં છે ત્યાંસુધી તો તે ધૂટો રહેવાનો !”

રજબઅલીના ટાંટીઆ લથરપથર થવા લાગ્યા અને તેનામાં ઉલુ
 રહેવાની પણ તાકાત હતી નહીં. તે તુરત વિક્ટોરિયામાં ચઢી બેઠો ને વિક્ટોરિ
 યાવાળાને હંકારવા કહ્યું. તેણે આખો દાહડો ગાડી અંહી તંહી ફેરવ્યા કીધી
 અને અ,ખો દહાડો તેણે રખડ કીધી. અહીં ગયો, તહીં ગયો, ને આખે-
 દિવસ ફોકટમાં કાહડ્યો. ને અરધો દીવાનો બની ગયો હતો.

ગાડીમાં આખો વખત તેને પરીનનો ધખારો આવ્યા કીધો. ખીન્ને
 વિચાર તેના મગજમાં દાખલ ક્યાંથી થાય ? તે વિચારતો હતો, “મારી
 પરીન ! મારી પરીન ! હવે તારું શું થશે ! એ લોકતો એમજ સમજશે કે
 બંધવાને મેં નહસાડ્યો નથી, પણ તે પોતે નાહસી આવ્યો છે, અને તેથી
 મેં તેમની સરત બળવી એમ કહેવાય નહીં ! આહ ! એમ ધારીને રખેને
 મારી દીકરી ઉપર વેર લખ્યે ! યા અલ્લાહ ! મારી ઉપર રહેમ કર ! મારી
 દીકરી ઉપર મેહર ઉતાર ! ઓ ખુદા ! તારી મદદ ! તારી મદદ !”

આખો દાહડો રજબઅલીની આંખો આંસુથી ભરાયલી હતી ! છેક
 રાતે તે બંગલે પાછો ફર્યો. બંગલામાં ગાડી જઈ પુગી કે ઘડિયાલમાં આંઠનો
 ટકોરો પડ્યો. ગાડીમાંથી દીવાનાની માફક ઉતરીને તે માળ ઉપર ચડ્યો.
 તેના મનથી દુન્યા સઘળી મરણ પામી હતી. તેના મનથી જીવતર ફોકટનું

હતું. તે એક સાંચાનાં પુતલાં માફક માળ ઉપર જઈ પુચ્ચો. તે છતી આંખે જોતો હતો નહીં, અને આંખુઆંખુ કોઈ છે કે નહીં તે જોઈ શક્યો નહીં.

જ્યારે કોઈએ ખંખાર માર્યો અને તેને નામથી હાંક માર્યો ત્યારેજ તેને ખખર પડી કે ત્યાં કોઈ તેની રાહ જોતું હતું.

તે જોય છે ને શરખાં ધડીચેર ઉપર પડીને તેના આવવાની રાહ જોતો બેઠો હતો!

પ્રકરણ ૩૩ મું.

ચાવીનાં તાળાં નહીં ને તાળાંની ચાવી નહીં.

ભુતને જોઈને બિહે તેટલા શરખાંને જોઈને રજબઅલી ચાંક્યો; તેને દીઠાથી તેની છાતીમાં એવો તો ઝટકો લાગ્યો કે જે તેણે વચમાંની ટેબલ પકડી લીધી નહીં હોત તો તે જરૂર પડી જાત. રજબઅલી શરખાંને ટગર ટગર જેવા લાગ્યો.

“કેમ રજબઅલી શેઠ, તમે મને જોઈને અગ્નયજ થાઓ છો? તેનું કારણ શું? આજે આવીશ એમ તમને આશા નહીં હશે? મેં છેક સાંજે મુંબઈમાં પગ મુક્યો અને કાંઈપણ વખત બોહયા વગર અતરે ચલ્યો આવ્યો છું!”

અરધું હસ્તું, અરધું ડચકાંખાતું, અરધું ગભરાયલું મોંહ રજબઅલીનું દેખાયું. પોતાના ગભરાટની બે ત્રણ મિનિટ પસાર થયા પછી રજબઅલીએ હાથ લાંબો કરીને શરખાંને ‘શેકહેન્ડ’ કીધી, અને તેનો હાથ પોતાના હાથમાં મજબુત ઝાલી રાખ્યો, અને ખુશાલીમાં આવીને બોલ્યો, “કાણે? શરખાં? તમે જીવતા છો? હા, તમે શરખાં છો! યા અલ્લાહ! તમે અને વળી જીવતા!”

“હા, હું છું. જીવતો છું. અલગતાં જીવતો છું, કારણકે હું મરી ગયો નથી. વળી હું જીવતો નથી એમ ધારવાનું તમને કારણ શું ?”

“ધારવાનું કારણ ? કરીમખાં—ન્યુસપેપર, દરેક જાણુ કહે છે કે તમે મરી ગયા, તમને અકસ્માત થયો, કમ્પાણી અને પુના વચ્ચે ગાડીમાં—ન્યુસપેપરમાં મેં પોતે વાંચ્યું.”

“ઓહા હવે હું સમજ્યો ! ત્યારે ન્યુસપેપરમાં છપાઇ પણ ગયું મને એવી ખબર હોત તો હું તમને કાગળ લખત. જેથી તમારી ચિંતા દૂર થાત. રજબઅલી શેઠ, હું તો જીવતો છું, તમે જુઓ છો કે હું જીવતો છું. મને અકસ્માત બિલકુલ થયો નથી. હું કચડાઇ ગયો નથી. ને મારા શરીરની ચામડીને નાનો જખમ કે ઘસારો પણ પડ્યો નથી. ત્રેનો અથડી એ વાત ખરી, ને કેટલાંક માણસો કચડાઇ ગયાં એ પણ વાત ખરી છે. એ અકસ્માતમાં મારો કાથલો ખોલ્યો ગયો, અને કપડાં ઉપર તેમજ કાથલા ઉપર મારું નામ પાડેલું હતું, તેથી હું પણ કચડાઇ ગયો હોઇશ એમ તે લોકે માની લીધું હશે. મેં મારા કાથલાની તપાસ પણ કીધી નહી, તેથી એમ માની લેવાને તેમને ટેકો મળ્યો હશે. પોલીસે અને રેલવે સતવાળાઓએ આ પ્રમાણે તર્ક બાંધી હશે. કેટલાંક માણસોનાં મોંહ એટલા છુંદાઇ ગયાં હતાં કે ઓળખી નહીં શકાય, અને તેથી હું પણ કચડાઇ ગયલા માંહેના એક હોઇશ એમ તે લોકે માન્યું તેમાં નવાઈ જેવું પણ કાંઈ નથી. મુંબઈના ન્યુસપેપરો જે વાત હાથમાં આવી તે છાપી નાખવામાં બાહદુર છે. મને પોતાને ન્યુસપેપર વાંચવાનો પણ વખત મળ્યો નથી. હું પુને ગયો અને ત્યાંથી દીલારામ અકબરઅલી જેને તેના સાથીઓ ‘દીલારા’ ના નામથી ઓળખે છે, તેના પત્નો મેળવવામાં હું મશગુલ હતો. અગર મેં ન્યુસ વાંચ્યું હોત તો હું જરૂર તમને બે લીટીનો ખુલાસો કરતે.”

આ પ્રમાણે બોલીને તે ઉઠ્યો, અને બારીવાટે ગયો, અને ઓરડામાં બે ચાર મિનિટ ર્થ્યો, અને પછી હાથ યોળીને બોલ્યો, “રજબઅલી શેઠ,

મારે કમુલ કરવું જોઈએ કે મારી મેહનત ફેકટ ગઈ છે ! હું હાર્યો છું !” આમ બોલતો તેણે પોતાની આંખો જમીન તરફ જ ટીકેલી રાખી. તે બોલ્યો, “એ મારાથી બનતું કયું છે. મારી જગે બીજા કોઈ પણ વધારે કરી શકતે નહીં ! આ બાબદના બેદની આવી કોઈ પૂરી પાડી શકતું નથી. મારે કમુલ કરવું જોઈએ કે આ બાબદ જેવી તેવી નથી, ને. એમાં જેવ તેવાં બેજાંથી કાંઈ બની શકે નહીં. મને ચાવીઓ મળી છે, પણ તે ચાવીઓને બંધ બેસતાં તાળાં મળ્યાં નથી, અને જે જે તાળાં મળ્યાં છે તેની ચાવીઓ જડતી નથી, તેથી મારી શોધ સંપૂર્ણ કહેવાય નહીં, એટલે મારે કમુલ કરવું જોઈએ કે હું હાર્યો છું ! બીજા બોલોમાં કહું તો આપણે જ્યાંથી શરૂઆતમાં નિકળ્યા ત્યાંજ છેરડે આવી ઉભા છીએ.”

પ્રકરણ ૩૪.

વાદળ દર પળે રંગ બદલે છે.

શેરખાંની વાતથી રજબઅલી ઉપર જેવી જોઈએ તેવી અસર થઈ નહીં. તેની વાત તરફ રજબઅલીએ તદ્દન બેદરકારી બતાવી, તે છતાં શેરખાંને પાછો આવેલો જોઈને તે ખુશી હતો, એમ શેરખાંએ જોઈ લીધું. તે બોલ્યો “રજબઅલી શેઠ, મારી વાત ઉપર તમે ઝાઝુ ધ્યાન આપ્યું નથી, ને તમે કાંઈ બીજા વિચારમાં છો. કેમ આ બાબદમાં હવે તમને લાગતું પળગતું નહીં હશે ?”

“અરે મરવા દો, ‘દીવારા’ સાથે મને કામ નથી. મને તે બિલાડા સાથે કામ નથી. મને તો બાકી શેરખાં મારી દીકરીનો વિચાર છે. અરે બાકી શેરખાં ! હું તમારી કેવી વાટ જોવું છું અને ખુદાએજ તમને મારે ત્યાં પાછા મોકલી આપ્યા છે ! મને તમારી હાજરીની

જહુ જરૂર છે. મને તમારી મદદ આપો. હું વિચારવું, ને શું બોલવું, ને શું કરવું તેનું મને જ્ઞાન નથી. મારી દીકરીને બચાવો તો તમે જે કહેશો તે આપીશ. જે કહેશો તે સરત મારે કબુલ છે ! મારી અરધી દોલત તમને આપું ! જોઈએ તો બધી દોલત લો ! બસ મારી દીકરી પરીનને મને લાવી આપો ! અરે નહીં તો હું દીવાનો થઈ જઈશ !”

“રજબઅલી શેઠ, તમે જરા ઠંડા પડીને મને કહો કે પરીન ક્યાં છે ? તેણીનું શું થયું છે ? હું કાંઈ જાણતો નથી, વારતે મને બધી વાત કહો તો મને કાંઈ સમજ પડે”

“મારી દીકરી ભયમાં છે ! યા ખુદા ! યા અલ્લાહ ! તમને કાંઈએ કહ્યું નથી ? મારા નોકરોમાંથી કાંઈએ તમને કહ્યું નથી ?”

“હું નોકરો સાથે કદી વાત કરતો નથી. મને તમારા એક નોકરે કહ્યું કે શેઠ બાહાર ગયા છે. મેં કહ્યું કે હું બેસીને વાટ જોવું છું. તે નોકરે મને ઝાળખ્યો કે હું શેરખા છું. ને તેથી મારી આગલ વાતો કરવા જતો હોય તેમ તે દીસ્યો. પણ મેં તેને કાઠું નહીં આપ્યું, તેથી તે ચાલતો થયો. મને કહો કે મારા ગયા પછી શું શું થયું ? પરીન માંદી તો નથી ?”

“માંદી ? અરે માંદી હોત તો સમજાત ! તેણી જખરી આકતમાં છે ! પરીન ક્યાં છે તેનો પત્તો નથી ! પરીનને કાંઈ અચ્ચુચ ઉપાડી ગયું છે ખુદા સિવાય અને તેણીને ઉંચકી લઈ જરૂર સિવાય બીજા કાંઈને ખબર નથી કે તેણી ક્યાં છે !”

શેરખાના રૂએ રૂવાં ઉભાં થયાં, અને બોલ્યો, “શું પરીનને ચોરી ગયા, કાણ, ક્યાં, કેવી રીતે ?”

“પેલા ખુની બંધવાના સાથીઓ—કાણ જાણે કેવી રીતે તે હું શું જાણું ? આજ ચાર દીવસ થયા તેણીનો પત્તો નથી !”

રજ્જઅલીએ પેહલેથી છેલ્લે સુધી શેરખાને બધી વાત કહી સંભળાવી અને જણાવ્યું:-

“જ્યારે તેણી પાછી ઘરમાં નહીં આવી, ત્યારે હું અરધા જેસુધ્ધ થઈ ગયો, મેં હનામો છપાવ્યાં, રસ્તે રસ્તે હનામોના કાગળો ચોંટાડ્યાં, છાપામાં જાહેર ખબર છપાવી, ત્રણ આખા આખા દાહડા અને મોડી રાત સુધી બટક્યા કીધો, હુંડ્યા કીધો, અને ગંધ કાલ સિવાય કંઈ ખબર નહીં પડી; ફક્ત ગંધ કાલે ખબર પડી કે તેણીને ખુની બંધવાના સાથીઓએ પકડીને છુપાવી રાખી છે.”

“એ તમને કોણે કહ્યું?” શેરખાએ પૂછ્યું.

“તે લોકોએ મને ચેતાવ્યો. તેઓએ મને આ કાગળ મોકલ્યો. વાંચો. આ કાગળ વાંચો! એ વાંચીને હું ઘેલો થઈ ગયો છું! હું તમને મરી ગયલા ધારતો હતો. અને તેથી આખરે નિરાશ થઈને કરીમખાં પાસે ગયો હતો.”

શેરખાં તે કાગળ વાંચીને બોલ્યો, “ઓ ખુદા! એ લોકની માગણી કેમ અને? હું પેહલેથી અહીંજ હોત તો વધારે આરં! અહ! ત્યારે તમે કરીમખાં આગલ ગયા તેણે શું કીધું?”

બંધવાની હિલચાલ તપાસવા માટે રચેલી કરીમખાંની બાજુ વિરે રજ્જઅલીએ શેરખાંને બધું કહી સંભળાવ્યું, જે સાંભળીને શેરખાં બોલ્યો: “કાચો! મૂર્ખો! એહમક! અણુધડ! આવી રીતના જ્ઞેષ્ઠ ખેડીને તેને ભાગવા દીધો! બંધવો જે ‘દ્રિક’થી નાહો તે એક અચ્ચું બી સમજે! આહ! તે ગયો એટલે તો આ સંધનો ભરમ ગયો! બંધવો પોતાના સાથીઓને જઈ મળ્યો કે તેઓ નવાજ મેહરઅલીને ઠાર કરીને, પરીનને પણ——”

“ઓહ ! ના બોલો ! એમ ના બોલો ! એમ ના ધારો ! હું પણ સમજું છું કે મારું બચ્ચું અગાઉ કરતાં હવે વધારે બચમાં છે. બાઈ શેરખાં, તમે હુસ્તાર છો, કુનેહવાલા છો, તદખીરવાલા છો ! જે કાંઈ તદખીર કરો ! કાંઈ દાવ પેચથી આપણી મતલબ પાર પડતી હોય તો તેવું કાંઈ શોધો ! તમે દરેક ગુન્યવાડો ઉકળાવી શકો છો તો આ ગુન્યવાડો નહીં ઉકળાવી શકો ? કોઈપણ રીતથી પરીન ક્યાં છે તે રહેઠાણ નહીં ઢુંડી કાઢો ? આએ લતીફ નામની આરત કોણ છે તે નહીં શોધી કાઢી શકો ? ”

“શું નામ ! ” શેરખાં આ નામ સાંભળીને વાંજળી લાગી હોય તેમ ચોકચો, અને આગળ આવીને રજબઅલીના ખભાં ઉપર હાથ મુકીને પૂછવા લાગ્યો, “તમે હમણા શું નામ દીધું ? લતીફ ! યા ખુદા ! લતીફને આ કેસમાં શો સંબંધ છે વાર ? ”

“બધા સંબંધ છે ! સીધા સંબંધ છે ! લતીફ અને ખાનમ નામની બે સ્ત્રીઓ બંધવાને જેલમાં મળવા જતી હતી. એ લતીફ કોણ છે, અને ક્યાં રહે છે તેની તપાસ કરવા પરીન અહીંથી બાહર ગઈ. આહ ! એ લતીફ ક્યાં રહે છે તે જો માલમ પડે તો—”

શેરખાં બન્ને હાથોથી નાળી વગાડીને મોટેથી હસીને ખુશ થતો બોલ્યો, “માલમ શું પડે—માલમ પડી ચુક્યું ! તાળાંની ચાવી ન મળતી હતી તે મળી ચુકી ! આહા ! જે બાબદ અધુરી હતી તે મળી ચુકી ! પુતામાં જે બાતમી નહીં મળી તે મુબઈમાં મળી ચુકી ! હવે હું ભેદ સમજાવીને ઉકળાવી શકું છું ! ”

“શેરખાં ! ” બોલીને રજબઅલી મોઢું ડાચું વકાસતો ઉભો.

આ શું થાય છે ? ધડીમાં નાસીપાસી, ધડીમાં ખુશાલી, ધડીમાં હાર, ધડીમાં જીત, ધડીમાં રડવું, ધડીમાં હસવું, ધડીમાં કહે છે ચાવી જડતી નથી, ધડીમાં કહે છે ચાવી જડી. જેમ વાદળ પોતાનો રંગ હર પળે બદલે છે, જેમ

માણસ પોતાનો ઢંગ હર પળે ફેરવે છે, તેમ આ આ વારતા પણ પોતાનો રંગ હર પળે બદલે છે.

“ હમણા વાત કરવાનો વખત નથી, હમણા તો કામ કરવાનો વખત છે. ચાલો ગાડી મંગાવો. રેલવે સ્ટેશન ઉપર ચાલો. ચાલો રસ્તામાં વાત કરીશું. હું તમને ત્રણ કલાકમાં પત્તો મેળવી આપું. ભેદની સાંકળની દરેક કડી મારા હાથમાં આવી છે ! એ લતીશને પોલીસના હાથમાં આપું, અને એ લતીશાએ પરીનના છૂટકારાની સરત કીધી છે તેમ હવે તેમના છૂટકારા માટે આપણે સરત કરીશું. ચાલો તમને પરીન પાસે સીધો લઇ જઈશું” !

પ્રકરણ ૩૫.

એક નામનું કેટલું કામ.

શેરખાંને આ પ્રમાણે વાત કરતો સાંભળીને રજબચલીની જાણાસા ઉસ્કે-રાઇ તે એ આખો ભરમ શો છે તે જાણવાની મરજ થઈ. ફક્ત લતીશાનું નામ દેતાં શેરખાંએ ભેદ ઉકળાવ્યો એ પણ અગ્નયજ છે. તે અગાઉ તો તે પોતે પોતાને હારેલો કહી ચુક્યો હતો. એ પણ ખરેખર એક અગ્નયજીની વાત ! શેરખાં રજબચલીને ‘ હમયજ ’ તો નથી કરતો ?

આ વખત સવાલો પૂછવાનો નહીં હતો. હાલતો કામ કરવાનું હતું. વાતો કરીને વખત કાઢવાનો આ વખત નહીં હતો. શેરખાંના હુકમ મુજબ ગાડી તુરત બેંડાવી, અને તે દરવાજા ઉપર આવી ખડી થઇ.

ગાડી ગ્રાંટ રોડના સ્ટેશન ઉપર જઈ પુગી, કે શેરખાંએ માહિમની ટિકિટ કરાવી, અને તેઓ ત્રેનના ડગ્ગામાં બેઠા. શેરખાંએ રજબચલીને ડગ્ગામાં જે વાત કહી સાંભળાવી તે નીચે પ્રમાણે હતી :—

“ જુઓ રજખઅલી, બીજી બધી વાત તમને પછી જણાશે, પણ આ લતીકાનું ઘર તો હું પુનને દિવસેજ જોધ આવ્યો હતો ”

“ અંહ ! ત્યારે આટલો વખત તમે ગુમાવ્યો કેમ ? ” “ રજખઅલી ડોળા ફાડીને શેરખાં તરફ જરા શક બતાવવા લાગ્યો.

“ અજબ ના થાઓ. પુનને દિવસે મેં એક સ્ત્રીને પુનની જગા આગળ સહવારે બપોરે અને સાંજે ત્રણ વખત જોધ હતી; હું જુરી ભરાધ ત્યાં સુધી આવ્યો વખત ત્યાંની સઘળી હિલચાલની છુપી તપાસ લેતો હતો, કારણ કે તમે તો જાણો છો કે કરીમખાં સાથે મને છરી ચુલિયાનું વેર છે; હું જોવા માંગતો હતો કે તેનો ખુદો દોસ્તદાર ‘રમીડત’ શું કરે છે. બ્યારે મેં તે સ્ત્રીને જોધ ત્યારે મેં તેણીને આગલ પણ દીઠેલી હતી એમ મને તુરત લાગ્યું. એ સ્ત્રીને મેં હૈદરાબાદમાં એક જુદકાટના કેસમાં ત્યાંનાં બંધવાની સગી તરીકે જોધ હતી. તે બંધવો જલમાંથી નાહતી ગયો અને તે સ્ત્રી પણ હૈદરાબાદમાંથી ક્યાં ગુમ થઇ ગઇ છે તે હજી પકડાઇ નથી. મેં તે સ્ત્રીની પુક પકડી રાખી, અને તે માલિમ ગઇ ત્યાં સુધી હું ગયો. તે ઘર ડોનું હતું તે ઘરવાળાને પણ શોધી કાઢ્યો. પણ ઘરવાળાએ કંઈ કે કોઇ ચાંદખીઓ નામની સ્ત્રી પોતાની દીકરી સાથે રહે છે, પણ ઘરની આજુબાજુ ખચર કાઢડતાં માલમ પડ્યું કે તેણીના ઘરમાં મરદો ધણા આવે છે, અને તેથી તેમના કલ્લા પ્રમાણે ચાંદખીખી કોઇ હલકી આખરની ઓરત હશે એમ મને શક ગયો હતો. અને તેથી જ ઓરતનું પુન થયું તે ઓરત સાથે કાંઈપણ ઓળખ તેણીને હશે. નહીં તો તેણી તે જગાપર દિવસમાં બે ત્રણ વાર શા માટે આવે ? વળી તેણી માલિમ દૂર રહેતી હતી અને બાયખલા સુધી બે ત્રણ વાર આવી ત્યારે તો શક મજબુત થયો કે તેણીને મરનાર સ્ત્રી સાથે સહજ પણ ઓળખ કે સંબંધ હોવો જોઈએ. નવાબની જે સઘળી તપાસ મેં કીધી હતી તેમાં મને માલમ પડ્યું.

હતું કે તેના માળીની હસીના નામની દીકરી નવાખની ઘેરીની દાસી થતી હતી અને તે દાસીના મોં ઉપર પણ ચાકાં અને ડાઘા હતા, અને તેવા દાઘા જે સ્ત્રીનું ખુન થયું તેનાં મોં ઉપર પણ હતા, પણ માહિમવાલી સ્ત્રીને ખુની સાથે શો સંબંધ, અથવા મરનાર સ્ત્રી સાથે તેણીને શો સંબંધ તેની ચાવી મારી તપાસમાં મળી હતી નહીં. હૈદરાબાદમાં ચાલેલા લુટફાટના એક કેસમાં જે બંધવો નાહસી ગયો હતો, તેને મળતું મોઢું આ ખુની બંધવાનું મને પેહેલેથી લાગ્યું હતું, અને તેથી પેલી માહિમવાલી સ્ત્રી પણ હૈદરાબાદથી નાહસી ગયેલી સ્ત્રી હોય એમ મને શક હતો, અને તે બનવા બેગ લાગ્યો, પણ હૈદરાબાદમાં તેણીનું નામ લતીફા હતું, અને મુંબાઈમાં તેણીનું નામ ચાંદખીખી કહેવામાં આવ્યું ત્યારે તે સ્ત્રી લતીફા છે એમ પુરાવો મને મળી શક્યો નહીં. પુરાવા વગર હું આગલ કેમ ચાલું? વળી હું પુને તેમજ પુનેથી અહમદનગર એક દિવસ જઈ આવ્યો, ત્યાં મરનાર નવાખ અકબરઅલીના માળીનું વતન છે એમ મેં શોધી કાઢ્યું. માળીની હસીનાનાં કોઈ સગાંવાહલાં છે કે નહીં તેની તપાસ કરતાં મોલમ પડ્યું કે માળીની હસીના એ મહિનાની વાત ઉપર જીવતી હતી, અને પોતે પોતાની માસીની દીકરી લતીફાને ઘર કોઈ દીલારામ નામના ઉંચ કુળના અને નવાખી ચહેરાના શખ્સને વારંવાર મળવા આવતી હતી. આ દીલારામ ઉંચ કુળનો હોવા છતાં લુટફાટ ચોરી વગેરેના ધંધામાં પડેલો હતો, અને લતીફાની દીકરી ખાનમ સાથે પરણનાર હતો, અને તેને હસીના મળવા આવતી હતી એ ઉપરથી બંધવો કોઈ લૂટારો અને દીલારામ નામનો છે, તેમજ જે સ્ત્રીનું ખુન થયું તે નવાખના જુના માળીની દીકરી હસીનાનું થયું, પણ પેલી માહિમવાળી સ્ત્રી, જે ચાંદખીખીના નામની હતી તેના બંધવા સાથે કેમ સંબંધ લાવવો તે માટે હું ગુંચવાયા કરતો હતો, અને તેથી મેં તમને કહ્યું કે હું હાર્યો, પણ જ્યારે તમે મને ‘લતીફા’ નામ આપ્યું, ને તમને મલેલી ચીઝીમાં ‘દીલારામ’ નામ

પણ મળ્યું, ત્યારે માહિમ રહેતી સ્ત્રી કોઈજ નહી, પણ હૈદરાબાદમાંથી ત્યાંના બંધવા સાથે નાહસી ગયલી લતીફા હોવીજ જોઈએ. હજી એ કેસમાં થોડો ગુંચવાડો બાકી છે, પણ લતીફાને પકડવાથી બાકીનો ભરમ માલમ પડી આવશે.”

“વાહ ! શરેખાં, મને નહી ખબર કે તમારામાં એટલી બધી વિચાર શક્તિ છે !”

“તમારા ઉંચા મત માટે ઉપકાર થયો, પણ મારામાં એક ગુણ છે. હું મારી આંખનો અને કાનનો જેટલો ઉપયોગ કરું છું, તેટલો મારાં મોઢાંનો ઉપયોગ કરતો નથી. આ કેસમાં તમે મને બોલાવ્યો તેની અગાઉ હું થોડી ધણી તપાસ કરી ચુક્યો હતો, પણ હું જે સઘળું જોવું, સાંભળું ને જાણું તે સઘળું મારા દિલમાંજ રહેવા દઉં છું, અને ઘટતા વખત સુધી હું તે વિષે કોઈને કંઈ કહેતો નથી, પણ ચાલો, હવે માહિમનું સ્ટેશન આવ્યું—જુઓ કોઈ ગાડી મળે તો બેસી જાઓ.”

તેઓ બંને માહિમના સ્ટેશન ઉપર ઉતરીને એક ભાડુતી ગાડીમાં ચઢી બેઠા, અને ગાડીવાળાને પેહલાં માહિમની ચોક્કી ઉપર હાંકવા કહ્યું. ત્યાંથી પોલીસની મદદ લઈને તેઓ સઘળા લતીફાના ઘર તરફ ચાલ્યા.

શરેખાં એટલો ખાતરી પૂર્વક હતો કે જતાં જતાં બોલ્યો, “દાવ આવે ત્યારે શ્રા નહીં મારે તે આદમી નહી. કરીમખાંએ મને રખડાબ્યો છે પણ હવે કરીમખાંને ફટકો મારવાનો આ વખત ધણો સારો છે. મારી ફત્તેહ છે ! કરીમખાંને નામોશીમાં નાખીને હું જગતને દેખાડી આપીશ કે દુન્યામાં ફક્ત લાગવગથી હલકી બુધ્ધિના ધણા શખ્સો મોટા બોગસ છે અને જોયોને મોટા બોગસ ઘટે છે તેઓ દુશ્મનોની ભારે લાગવગથી પાયમાલ થાય છે, અને જગતમાં હીણાય છે, પણ આખરે ખુદશત હીરાને હીરો ને પથ્થરને પથ્થર પુરવાર કરે છે.”

મકરણ ૩૬.

ચુલામાંથી પેણામાં.

જ્યાં જીવ બચાવવો હોય ત્યાં એક અબળા પણ કેવા સબળા વિચાર કરે છે, અને કેવી શૂર ઉપર આવે છે, તેનું વર્ણન કેમ થાય ? મરદ, જે કોઈ ન ધારેલા બનાવથી છટકામાં આવે છે, તો પોતાની ગણતરીમાં થાપ ખાય છે, અને હારીને હાથ જોડીને બેસે છે, પણ ઓરત જાત જે કવચીતજ આગળથી ગણતરી કરી શકે છે, તે એકવાર સપડાઈ તો પછી પોતાના બચાવમાં શું કરે છે, અને કેવી રીતે જીવ ઉપર આવે છે તે શક્ત પરીન. ઉપરથી પૂરવાર થાય છે.

જ્યારે તેણી ભોંયતળિયે ગઈ અને સામેથી બારણું ઉંઘાડીને ખાનમ કોઈ મરદ સાથે અંદર દાખલ થઈ, ત્યારે તેણીની સમયસૂચકતા કેવી ! વીજળી પેરે તેણી પાછળ નાઠી અને પાછળના દાદર ઉપર ચઢી ગઈ, અને તેથી પેલાં આવનારાઓ તેણીને નાહરતાં જોઈ શક્યાં હતાં નહીં.

પણ ઉપર ગઈ ત્યાં તેણી નવી પીડામાં આવી પડી, અને તે પીડા ચોંટશે એમ તેણીને ધ્યાન હતું નહીં. ખાનમ અને તેણીનો સાથી આગલા દાદરેથી ઉપર ચઢશે એમ તેણી ધારતી હતી, પણ એમ ધારવામાં તેણીએ ભૂલ કીધી હતી. તેઓ પણ પાછળના દાદરેથી ઉપર ચઢ્યાં. હવે ત્યાંથી પરીન ક્યાં નાહસે ? એક ઓરડો ઉંઘાડો હતો તેમાં ડોકયું કરી જોયું તો કોઈ નહીં હતું. તેમાં તેણી લરાઈ ગઈ અને બારણું બંધ કરી દીધું.

આ નાના ઓરડામાં વચમાં ટેબલ હતી અને તેની આસપાસ ખુરસીઓ ગોઠવેલી હતી. અને દિવાલ આગલ એક પરડો બાંધી લીધેલો હતો, તેની પછવાડે પાણીનું માટલું મુકેલું હતું. બાજુમાં એક કોચ હતો. આ ઓરડામાં અંધારું હતું. ટેબલ ઉપર ધીમી મીનબત્તીનો દીવો બળતો હતો.

તુરત પરીન સમજી ગઇ કે આ ઓરડામાં લુટારાઓની મીટિંગ ભરવામાં આવતી હશે, અને ખરેખર તેમજ હતું. તે રાત્રે મીટિંગ હતી. ખાનમ અને તેની સાથેના મરદ પણ ઉપર ચઢીને તેજ ઓરડામાં દાખલ થયા. તેણીને આવી ખબર આગમચથી હોતે તો તેણી આ ઓરડામાં ધુસ્તે નહીં. હવે તો આ ઓરડામાંથી પાછું બાહર આવીને બીજે ઠેકાણે ભરાવાનો વખત હતો નહીં. તેમ કરે તો પકડાય જાય. નાહરવાનું અશક્ય હતું. હવે તો જે બને તે ખરી એમ ધારી તેણી ત્યાંજ રહી. ઓરડાની આબુબાબુ નજર કરતાં કાંઈ કબ્બટ કે ભરાવાનું ખુણું હતું નહીં. એક પણ નિરાશ થઇ ગઇ પણ બીજી પણ તેણી પાણીના માટલાં આગલ પરડો બાંધી લીધેલો હતો તેની પછવાડે ભરાઈ ગઇ, તેથી તુરત વેળા તો તેણી ઓરડામાં દાખલ થનારાની નજરે પડે એમ હતું નહીં.

ખાનમ અને તેની સાથે પેલો મરદ બારણું ઉંઘાડીને અંદર દાખલ થયાં. તેઓની વાત ઉપરથી પરીન એટલી બિહધી કે બોલવાની વાત નહીં ! તે દિવસે તેમની અહમદનગરની ચોરની ટોળીનો વડો સરદાર મિયાં ફતેહસીંગ આવનાર હતો; આજે રાત્રે એક બે બંગલામાં લુટફાટ કરવા અને હિંદના ચાર જાણીતા માણસોનાં ખુન કરવાની મસલહત કરવા માટે આ મીટિંગ ખાસ બોલાવામાં આવી હતી. વળી ચોકકસ દેશી રાજનના મેહલ દાફગોળાથી ઉરાડી મેળવા શી ગોઠવણો કરવી તેની મસલહત આજે આ મીટિંગમાં ચાલનાર હતી.

ખાનમે બીજી મીનબતીઓ સળગાવી, અને મીટિંગની તૈયારી કાઢી, અને થોડી વારમાં લુટારાઓ અને ચોરોથી ઓરડો ભરાઇ ગયો.

મીટિંગ બેઠા પછી, તેમાંના એક મોટો હતો તે ઉઢીને બોલ્યો કે ભોંયતળિયેની કેટડીમાંથી દાફગોળો ઉપર લાવવો. બે ત્રણ જણે જઇને નિચેથી દાફગોળાના દડાઓ ઉપર લાવીને જ્યાં પરીન ભરાયલી હતી, ત્યાંથી

મોડેક દૂર મુક્યા. આ દારૂગોળાથી—રાગને મેહલ લૂટી લઈને દારૂગોળાથી ઉરાડી મેળવાનું મોટું અગત્યનું કામ આ મંડલી ઉઠાવનાર હતી, તે માટે આ દારૂગોળા બાહર કાઢવામાં આવ્યો હતો.

વખત પસાર થયો. ફતેહસીંગ સરદાર પણ આવ્યો. મીટિંગનું કામ ચાલ્યું; અને પેહલું કામ મીટિંગમાં—દેશી રાગને સઘળો ખનને લૂટીને તેને મારી નાખીને તેનો મેહલ ઉરાડી નાખવાની મસલહત ચાલી. તે કામ કાણે કરવું, તેના નામો પોકારાયાં. તેઓએ મુ'અઘથી પગ રતે દારૂગોળા લઈ જવો, ને તે ગામના પોતાના સાથીઓને જઈ મળવું, એવું નક્કી થયું. આ સાંભળીને પરીનના રૂવેરૂવાં ઉભાં થયાં, ને બદન ઉપર પસીના છુટો, ને સઘળી પસીનાથી ભીંજાઈ ગઈ. તેટલામાં ખાનમ જે મીટિંગમાં બેઠી નહીં હતી, પણ ચોરડાની બાહર ગઈ હતી, તેણી દોડતી ચીચીઆરી પાડીને આવી ને બોલી, “નાહસો નાહસો ! ફસી ગયાં !”

દરેક જણ ચોકીને ઉઠી ઉભો થયો ને બોલ્યો, “પોલિસ આવી ! નાહસો ! નાહસો !”

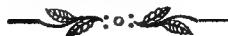
“નહી નહીં, હજી પોલિસ નથી આવી,” ખાનમે ખુલાસો કરીધો, “એક છોકરીને અમે પકડીને ચોરડામાં બંધ રાખી હતી, તે નાહસી ગઈ છે. મારી મા તેને ખાવાનું આપવા ગઈ તે પાછી ફરી નહીં. મને હમણા ખબર પડી ત્યારે જઈને જોવું છું તો બારણાંને તાળું ! મેં બૂમ પાડી, હાંક માર્યા, પણ અંદરથી જવાબ આવ્યો નહીં ! પછી મને યાદ આવી કે તાળાંની બે ચાવી હતી. જઈને બીજી ચાવી લાવીને મેં તાળું ઉઘાડ્યું. હું જોવું છું તો મારી માના હાથ પગ બાંધેલા, અને પેલી છોકરી નાહસી ગયેલી ! તેણી હવે જઈને કહેશે તો પોલિસ અહીં થોડી વારમાં આવી પુગશે.”

પોલિસનું નામ ચોરને નહસાડવાને બસ છે. તેઓ સઘળાઓનાં દિલમાં પકડાઈ જવાની ધારતી પેઠી, ને સઘળા ઠરઠર ધ્રજવા લાગ્યા.

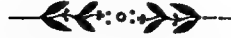
સરદાર શ્વેતહસીંગ અને તેની સાથે આવેલા લુટારાઓ, ચોરાડાની બાહર નિકળીને પેહલા ધરની બાહર નાઠા, અને બોલ બોલતામાં એકદમ જીવ લઈને પસાર થઈ ગયા; બીજાઓ પણ તેમની પછવાડે જવા તક્યાર થયા. પરીને મનમાં છૂટકારાનો દમ ખેંચ્યો કે ચાલો આ બધા અહીંથી નાહસે તો હું મારો રસ્તો લઉં. પણ પળપળમાં રંગ બદલાય છે અને માણસની આશા બીજી પળે નિરાસીમાં બદલાઈ જાય છે. બીજી પળે જે બનાવ બન્યો તે વળા પરીને જે હુશ્ચારી પકડીનહીં હોત તો બેસુદ્ધ થઈ પડત.

ભોગભોગે લુટારાઓમાંનો એક લુટારા, જે પોતાની સાથે કેટલાં કાગળીયાં લઈ આવ્યો હતો, તેના થોડાં કાગળીયાં ગલરાટમાં ભોંય ઉપર વીખેરાઈ પડ્યાં. તે સઘળાં ઉંચકવાં તેણે ટેબલ ઉપરથી એક મીનબતી લીધી, ને તે મીનબતીના ઉગ્ગસથી પરડા પછવાડે ભરાયલી પરીનના પગ તેની નજરે દેખાયા. પરડો ભોંય સુધી પુગે એટલો નહીં હતો, અને તેથી પરીનના પગ નિચેથી દેખાતા હતા, અને આવી રીતે પરીન પકડાઈ ગઈ.

જેમ પળ પળે પતંગીઈ પોતાનાં રંગ બદલે છે, તેમ પળપળે માણસનું નસીબ બદલાય છે. માણસ એક પળે એક ચીજ ધારે છે, ને બીજી પળે ખુદરત કાંઈ બીજું કરે છે, માટે, પરીન નાહસીને પોતાને ધરે જાય નહી, ત્યાં સુધી 'હવે છૂટી થઈ' એમ એકદમ ધારવાની વાંચનારે ઉતાવળ કરવી નહી. એક પળ અગાઉ તેણીને અચવાની આશા હતી, જે આશા બીજી પળે આવી રીતે પકડાઈ જવાથી નિરાશીમાં બદલાઈ ગઈ હતી.

પ્રકરણ ૩૭.

અખળાને આવે શર, તો બળવાનનું જાય નર.

પેલા લૂટારાની નજરે પગ પડતાં વાર તે એક વિકાળ જનવર પોતાનો શેકાર પકડતી વેળા જેવી ગર્જના કરે તેવી મોટી ઝૂમ પાડી કુદીને બોલ્યો, "અરે પેત્રી છોકરી તો અહીં છે, આ રહી! આ રહી! એમ કહી તુરત પરડો ખીસાડીને તેણીને પકડવા હાથ લાંબો કીધો, પણ પકડે શું? તેણે ઉસ્કેરાયલી હાલતમાં હાથ લાંબો કીધો હતો. વળી આ વેળા પણ એક નયળી અખળાને જરૂર વેળા કેટલું શર આવે છે તે બુઝ્યો. પરીન પરડા પછવાડે હતી નહીં. એક ડાકણ ગેબ થઇ જાય તેમ ગરબ દઇને તેણી પરડા પછવાડેથી સડી ગઇ હતી, અને કેટલાકની હાજરી છતાં એક ચમકારામાં કુદીને કોય ઉપરથી પેલો દારૂગોળાનો દડો હાથમ લીધો અને બોલી, દૂર રહો! મુજબો મારી નજદીક પણ આવવાની હિમ્મત કીધી તો આએ ગોળો જમીન ઉપર ફેાડી નાખીસ અને તેથી આપણે બધાં સાથે ખુદાને દવાર પોતપોતાનો હિસાબ આપવા સાથે પોહાંચીશું."

પરીન અતીશય ઉસ્કેરાયલી હાલતમાં હતી, પણ ઉપલા બોલો બોલતી વેળા તેણી હસી હતી, કારણ કે તેણીને સંતોષ હતો કે ચોરો અને લૂટારાઓ પહેલાં પોતાના જનથી ગિહે છે; તેઓ મોટી રાત્રે મસહુત કરવા ભેગા થાય છે, પણ દિવસે મોંઢું દેખાડવાને કાંપે છે. તેઓ બાતેનમાં બાયલા હોય છે અને જો કે તેઓ છુપી મીટિંગમાં બેસીને મોટી મોટી વાતો કરે છે, પણ દર પળે તેમની છાતીમાં ધાસ્તીના ધબકારા ચાલુ હોય છે.

ચોરોએ શું કીધું? પરીનની આગલ જવાની હિમ્મત કીધી? પરી-નને પકડવાની કોશિશ કીધી? જીવના જીવનમે પરીનને પકડવાની કોઇપણ લૂટારામાં હિમ્મત હતી? એમ ધારવાનું કારણ શું?

પોતાના ટાંટીયા પોતાનાં ગળામાં આવેલા જોધ, પોતાની જાળમાં પોતાનેજ ફસેલા જોધ, પોતાનું હથિયાર પોતાના દુશ્મનના હાથમાં ગયલું જોધ, એક નબળી કમજોર છોકરીને પોતાની સામે ઉભેલી જોવા છતાં, જેમ નોળીઆને જોઈને સસલાંઓ દરમાંથી બાહર નિકળવા માંડે તેમ તેઓએ ચોરડામાંથી બાહર નિકળવા માંડ્યું, અને ઉભી પૂછડીએ દાદર ઉપરથી ઉતરીને ચાલવા માંડ્યું.

પરીને જોયું કે બધાઓએ ચાલવા માંડ્યું, ત્યારે તેણીની હિમ્મતમાં ઉમેરો થયો અને તેણીને નવી હિમ્મત આવી. તેણી જાણતી હતી કે હવે મારા હાથમાં એવું એક હથિયાર છે કે મારી આગળ આવવાની કોઈ પણ હિમ્મત કરશે નહીં.

એક સાચી માથુકને ફક્ત પોતાની સલામતીનોજ વિચાર નહીં હોય. ગમે તેવી હાલતમાં અને ગમે તેવી આશતમાં પણ તેણી એક પણ પળ પોતાના આશકને જીલતી નથી. પોતાનો આશક એકજ છાપરાં હેથલ છે એમ જાણવા છતાં, પોતાનો બચાવ કરીને એકલી બાહર ચાલી જાય ને આશકનો ખ્યાલ નહીં કરે એમ બને નહીં. તેણી તુરત ચાલી. તેણીએ પોતાના નવાખ મેહરઅલીનો ચોરડો શોધી કાઢ્યો. પેલો નાશકારક ગોળો તેણી-એ ઘણો સંભાળતી ધર્યો હતો કે રખેને કોઈ ચીજ સાથે કે બારણાં સાથે અથડે ને ફાટીને સંઘળાંઓનાં કડકે કડકા ઉડી જાય. એક હાથમાં તે ગોળો ને બીજા હાથમાં એક મીનખતી લઈને તેણી નવાખના ચોરડામાં ગઈ. તે ચોરડામાં લતીફ, ખાનમ અને લતીફનો વર પોતાનો સરસામાન ભેગો કરીને નાહસ્વાની તૈયારી કરતાં હતાં. તેમની પાસે નવાખ મેહરઅલી જો કે તેને તેઓએ ઘૂટો કાઢ્યો હતો, તે છતાં તે તેમની આગલ ઉભેલો હતો. તે નાહસ્વાની તજવીજ બિલકુલ કરતો હતો નહીં.

પરીનને ચોરડામાં દાખલ થતાં જોઈને તેઓ ત્રણે જણે બોલી ઉઠ્યાં.
 “ખુદાને ખાતર, પરીન, આ ગોળા ભોંય ઉપર ફેંકતી ના. એ ફાટશે તો
 આપું ઘર ઉડી જશે ! અરે અમે સમજ્યાં કે તું નાહડી હશે ! અહિં
 તારું હવે શું કામ છે ? આ બાપરે ! આએ મોટાં માણસની છોકરી પણ
 આટલી ચીવટ અને ભેળાં ફાટેલ છે !”

“મારાથી દૂર રહો, આગલ આવશો તો હું સઘળાંને ઉરાડી મેલીશ
 ને સાથે હું પણ મરીશ,” એમ કહી તેણી મેહરઅલીની આગળ ગર્ભ
 ને બોલી, “આ મેહર ! મેહર ! આખરે તું પ્યારાને હું મળી છું, અને
 હું તને હવે છોડવી શકું છું. ચાલ, વાહલા ચાલ, હવે આપણે અહીંથી
 જઈએ. આએ જીવતાં જીવત જીવણું દોજખખાતું આપણે છોડીને જઈએ,
 અને જઈને પોલિસને પુરવાર કરી આપ્યે કે નવાખ મેહરઅલીના ચેહ-
 રાના બે જન છે.”

મેહરઅલીએ પરીનને બોલતી અટકાવી ને કહ્યું, “પોલિસને પુરવાર
 કરી આપ્યે ? નહીં, બનશે નહીં ! જો પોલિસ સામે મને ઉભો કરવામાં
 આવે તો હું ખુશીથી કહીશ કે હું ગુનેહગાર છું, અને જે બધવાને ખુતી
 તરફ પકડ્યો છે તે ખુતી નથી અને નિરદોષ છે, અને પેલી આડાંવાળી
 સ્ત્રીને મેં મારી નાખી એમ હું કહીશ.”

“મેહર ! એ શું બકે છે !”

“જે હું કહું છું તેમજ હું કરીશ. મને તું શા માટે છોડતી નથી ?
 તું મારો પીછો પકડી રહી છે તો મને એમ કહેવાની ફરજ પડશે. હા,
 મેં ખુન કીધું ! હું કહું છું કે મેં ખુન કીધું !”

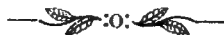
“હું માનતી નથી ! હું એમ કહી માનીશ નહીં !” પરીન ચીર-
 ડાઇને બોલી, “આ મેહર ! આ તારી ચાલ વિચીત્ર છે. હું સમજું છું

કે કાંઈ ચોક્કસ ભેદ તું દુન્યામાં પ્રગટ થતો અટકાવા માગે છે. મને તે ભેદ કહેતો ના. હું તે જાણવા માગતી નથી. હું તો ખસ એટલુંજ સમજી છું કે હું તને ચાહું છું, અને જો—”

પરીનને બોલતી અટકાવીને નવાખ મેહરઅલી બોલ્યો, “આ પરીન ! તું જા ! તું અહીંથી જા ! તું તારો જાન ખચાવ ! હું તો તારી સાથે આવી શકતો નથી ! હું હવે મારી આગલી જીંદગી પાછી ગુજારી શકતો નથી ! મને આ લોક સાથે જવા દે, નહીં તો ફાંસી જવા દે ! એ જો માર્ગ સિવાય બીજો માર્ગ મારે માટે ખુલ્લો નથી ! એટલામાં સમજી જા.”

પરીનને કાંઈએ તીર માર્યો હોય તેમ ઝટકો લાગ્યો અને તેણી મેહરઅલી સામે જોવા લાગી. તેણીની આંખોમાં પુષ્કળ પ્યાર હતો. તેણીના દિલમાં પુષ્કળ દુઃખ થતું હતું. હવે શું કરવું અને મેહરઅલીને કેમ મનાવવો તેના વીચારમાં તેણી થોડી પણ મુગી ઉભી તેટલામાં વળી નિરાશીમાં આશાનું એક કિરણ ચમક્યું.

એટલા ઉપર કોઈને ચઢવાનો અવાજ આવ્યો, ખાશુખું ખખડ્યું, દાદર ઉપર કોઈનાં પગલાંનો સાદ આવ્યો, ને બીજી પણ લતીફાએ અને ખાનમે ખુશાલીની ચીચીઆરી પાડી. પેલો બંધવો, જેને કરીમખાંએ જાણી જોઈને નાહરવાની તક આપી હતી, તે ત્યાં આવી ઉભો, અને નવાખ મેહરઅલી અને આ બંધવો કે જેઓ બન્ને એકજ મેહરો ધરાવતા હતા, તેઓએ પોતાની જીંદગીમાં એક બીજાને પેહલીજ વાર જોયા !

પ્રકરણ ૩૮.

વખત પોતાનું કામ કરે છે.

“દીલારો ! દીલારો !” બન્ને લતીફ અને ખાનમ તેની બણી દોડીને બોલ્યાં, “યા અલ્લાહ ! એ તો આપણો દીલારો છે ! છૂટો ! અંહ ! પરીનના બાપે ચીઠીની સરત પ્રમાણે તને છોડ્યો હશે, ઠીક થયું !”

દીલારામે બન્ને જાણના હાથ પોતાના હાથમાં લીધા હતા તે છૂટા કરીને બોલ્યો, “નહી, તેણે નથી છોડ્યો. ઉલટું, તેણે પોલિસ સાથે મળીને મારે વાસ્તે છટકું માડ્યું, પણ એવી નજીવી બાબત સમજતાં મારા જેવા ઉઠાઉગીરને કેટલી વાર ! હું બાજુ સમજી ગયો, અને થાપ આપીને સટી ગયો. આખો દાહડો એક પારસી મોહલમાં ઓટલા ઉપર ભરાઈને સુઈ રહ્યો, ને રાત પડી ત્યારે પગે ચાલતો ચાલતો અહીં આવવા નિકળ્યો, પણ હવે—”

તે એ પ્રમાણે બોલે તેટલાં તેની નજર પરીન અને મેહરઅલી ઉપર પડી, જેમને જ્ઞતાંને વાર તે આગલ બોલતાં અચકચો, અને તેમને પીછાણતાંને વાર તે હસ્યો.

તે જે પગે ઓરડામાં દાખલ થયો તે પળથી તેની લુચ્ચાઈના ભોગ થયલાં બન્ને જાણ, પરીન અને મેહરઅલી, તેને જોતાને વાર દંગ થઈ ચુપ થઈ ગયાં હતાં.

મેહરઅલી, જેના મોં ઉપર સેહજ પણ લોહી દેખાતું હતું નહીં, અને જે ઉજળો પુણી જેવો થઈ ગયલો હતો, અને જે ખાટલા ઉપર અરડાઈને પડેલો હતો, તે તેને જ્ઞતાંનેવાર ઉઠીને સીધો બેઠો, અને જાણે પેલા બંધવાએ તેની ઉપર જાદુઈ અસર કીધી હોય તેમ તેની સામે ટગર ટગર ટીકતો બેઠો.

પરીન, જેના હાથમાં હજી દારૂઓખરો દડો હતો, તેણી તેને જોતાંને વાર એ પગળાં હડીને બીંતમાં ભરાઈ. તેણીના મોંનો રંગ ઉજળા હાથી દાંતના રંગનો લાગતો હતો. તેણીના ડોળા બાહર નિકળી આવેલા હતા, અને છાતી બળે ઈંચ ઉચી નિચી થતી હતી. ગમે તે હોય પણ તેણી એક ઓરત હતી અને તેથી આ ખુનીને જોઈ બીધી હતી.

નાહસી આવેલા બંધવો મેહરઅલી તરફ જોઈને તુરત પરીન તરફ જોવા લાગ્યો. એ પ્રમાણે તેણે બે ત્રણ વાર કીધું, અને પછી હસ્તે મગન થતો પરીન તરફ જોઈને બોલ્યો, “ત્યારે, પરીન, આપણે પાછાં મલ્યાં ખરાં! પેહેલાં મલ્યાં ત્યારે આપણે બન્ને સારી હાલતમાં હતાં, હાલ તેમ નથી. મેં જેમ સચવ્યું હતું તેમ તું જો ચાલી હોત તો મને તેમજ તને આટલું બધું દુઃખ અને ચિંતા વેઠવી નહીં પડતે. તું નવાબની બેગમ તો થતેજ; પણ તું હડીલી થઈ તેથી આટલું બધું થયું. જે દાહડે હું આ (દિખાડીને) નવાબ મેહરઅલીના બંગલામાં મેહરઅલીનું નામ ધાગણ કરીને આવ્યો હતો, ત્યારે તું મને પોલિસ પાસે મને પકડવાનું વારંટ છે એમ એતવવા આવી હતી. ને દાહડે મેં તારી સાથે પરગુવાની જે માંગણી કીધી તે તે કબુલ રાખી હતે, તો આશ્ચર્ય થતે. હું બી ઘણો સારો ભરથાર નિવડતે. હું પણ આ બદમાસ ચંડાલ મેહરઅલીના જેટલોજ તને ચાહતે. નવાબના જુવાન છોકરાઓ પોતાની પરણેલી બાયડીને ચાહી ચાહીને કેટલા મહિના ચાહે છે? થોડા. એ લોકોનો પ્યાર એ ખાલી ઢોંગ છે, બલકે તેથી વધુ મહિના હું તને રાખતે, તેનું કારણ કે મારી ગરદન લટકતી તું બચાવતે તો હું તે જલદી બૂલી નહીં જતે. હવે તો—”

એમ બોલી તેણે તેણીના હાથ પકડીને તેણીને ધસડી, પણ તેટલામાં તેણી બોલી, “દૂર રહે! દૂર રહે! સાંબળે છે કે ?

આએ શું છે તે તું જાણે છે? આ ગોળો જમીન ઉપર ફેંડીશ તો આએ આખું ઘેર ઉડી જશે, તેમાં હું, તું, આએ બધાં સાથે મરીશું. દૂર રહે, એા નફકરા, લુચ્યા, અંતઃકરણ વગરના, લુટારા, ખુની, દૂર રહે, નહીં તો તારો જન જશે.”

“અરે દૂર રહે, દૂર રહે દીલારા, એના હાથમાં દાડગોળો છે! આપણી મંડળીના દાડગોળામાંથી એ છોકરીના હાથમાં એક ગોળો આવ્યો છે, વાસ્તે એને ના છેડ!”

આથી તે લુચ્યા બદમાસે પરીનને ગાળો ભાંડી, પણ પાછળ હટ્યો, ને દૂર જઈ ઉભો. દાડગોળાના નામથી તે ધૂજ્યો અને તેને કંપારી છૂટી.

તેને આવી રીતે દાડગોળાના નામથી ગભરાઈલા જોઈને પરીનને હિમ્મત આવી, ને બીંત આગલથી આગલ વધીને મેહરઅલી બેઠો હતો ત્યાં તેણી ગઈ, અને તેના ગળાંમાં હાથ નાખીને તેને સમજાવ્યો કે “માર વાહલા મેહર! ચાલ અહીંથી, હવે ચાલ!”

“નહીં બનશે! મારાથી નહીં બનશે! મને છોડી જા! ને તું સલામત રહે! મારા વાસ્તે તું કાંઈ કરી શકનાર નથી! મારી વાહલા પરીન, જો તું સમજ, તું જા!”

“હું તને બચાવી શકીશ, કાંય નહીં? “પરીને ઉત્તર દીધો.

“મને કોઈ બચાવી શકનાર નથી, કોઈ નહીં, મારી વાહલા, કોઈ નહીં! ખુદાને ખાતર, પરીન, તું ચાલતી થા! મારી જીંદગી પૂરી થઈ છે, અને મારે મરવું જ છે તો મને અહીંજ આજે રાતે મરવા દે.”

“ત્યારે તું નહીં આવતો?” પરીને પૂછ્યું.

“હું આવી શકતો નથી,” મેહરે જવાબ દીધો.

“આવી વાસ્તે તું મને ઉડાવ ના. સાફ સાફ કહી દે કે તું આવવા માગતો નથી,” પરીને કહ્યું.

“હા, સાદ સાદ કહું છું કે હું આવવા રાજી નથી. તું કાંઈ પણ સમજતી નથી તો બાપુ કે હું પોતે આવવા ખુશી નથી. હું મરવા ખુશી છું, અને ખોદા પાસે મારી દુવા છે કે મને આજે રાતેજ તેડી લએ !”

થોડી પળ પરીન વિચારમાં ઉભી. કોઈ એમ સમજશે કે પરીને નાચાર થઈને ત્યાંથી ચાલી જવાનો વિચાર કર્યો. પણ નહી, અતરે વળી નખળી અખળાનું ચીવટપણું, જે ધણું ખરું અખળાઓમાં ખિલ્યા વિના પડત પડેલું હોય છે, તે ઉભરી આવ્યું, અને સાચી માથુકને ડાળે તેવો તેણીએ મક્કમપણે જવાબ દીધો, “એમજ છે ત્યારે ચાલ આપણે બધાં સાથે મરીએ. જે ભરમ હોય તે બંધે તું તારી પાસે રાખ. તારો ભરમ એવો કેવો છે કે જેથી તું મોહત વધારે પસંદ કરે છે ? તું શું એમ કહે છે કે આજે લોકો તને ભવિષ્યમાં પણ સતાવ્યા કરશે ? ચલો એમ હોય તો આપણે બધાં સાથે મરીએ. લે મને ચુમી લે, અને આજે ગોળાથી આપણે બધાં મરી જઈએ, જેથી ને તારો ભરમ દટાઈ જાય ને તને કોઈ ભવિષ્યમાં સતાવે નહીં.”

“નહી નહી, પરીન ! એ તું શું બોલે છે !” મેહરે ગભરાઈને જવાબ દીધો.

“શું બોલું છું ? ફક્ત એટલુંજ કે વાહલા, હું તને ચાહું છું,” તેણીએ ધણા નમ્ર સાથે મેહરને કહ્યું, “બસ તું મારી સાથે વાહલ કર, એટલે હું સતોષ પામીને આજે ગોળો છોડી દું, કે જેથી આપણે સખળાં તે કીરતારતી હજુ માં સૌ સૌનો હિસાબ આપવા તુરત પોંહચી જઈએ !”

આ સાંભળીને લતીફા અને ખાનમ બિહકથી ચીચીઆરી પાડી હાયાં, તેમજ લતીફાનો ચાર જે પણ ત્યાંજ હતો, તેના મોં ઉપરથી પણ મોહી ઉડી ગયું, અને બંધવો પણ ગભરાઈને ઉંચર ઓળંગવા ગયો. તેમને સખળાંઓને પરીને થોળવા કહ્યું ને બોલી, “ક્યાં જાઓ છો ? સખર

કરો ! નાહસવા દષ્ટ નહી ! તમારાં પાપી હૈયાંઓનો કાંઈક મેલ ધોવા માટે નીમાજ પઢી લેવો હોય તો ખુદ પાસે બંદગી કરીને માફ માંગવાની તમને તક આપું છું. જો એક પગળું પણ પછવાડે હટયા તો તમારા બનાવનારની હજુરમાં એકદમ તમે પુગી જશો. હીચકારાઓ ! હવે નાહસવા માંડો છો ! તમારી આંખે છેલ્લી ધડી છે. તમારી લુચ્ચાઈના અમે ભોગ થઈ પડ્યાં છીએ, અને અમે મરણ પામીએ તેની સાથે તમને પણ આવવું પડશે. તમારાં નસીબના લેખ એવાજ છે, વાસ્તે થાઓ, જલદી તૈયાર થાઓ. "

મેહરઅલી ઉઠી ઉભો થયો અને પરીનના હાથમાંથી દારૂને ગોળો છોડવવા લાગ્યો અને બોલ્યો, "વાહલી પરીન, મારે ખાતર એ છોડી દે. તું એ શેડતી ના. મારી વાહલી, મારે ખાતર, ખુદાને ખાતર, તારે એમ નહી કંવુ. "

"દૂર જ, મેહર, " પરીન ઝનુની બની બોલી " મારા દિલથી દૂર થા, નહીં તો આ ગોળો નાખી દષ્ટ. હું તારો ભરમ જાણવા માગતી નથી. વહાલા, આંખે લુચ્ચો ખુની તને આંખેડુ મળતો આવે છે તેનો ભરમ હું જાણવા માગતી નથી. તને અને એને શો સંબંધ છે ? કાંઈ સંબંધ હોવોજ નહીં, તે પણ હું જાણવા માગતી નથી. હું એટલું જાણું છું કે કાંઈ પણ ભરમ છે અને તમે એક મેક સાથે સંબંધ ધરાવો છો, અને તે ભરમ જાળવવા અને તે ભરમ કાંઈ નહી જાણે તે માટે તારે ખાતર મારો જન પણ આપવા હું તૈયાર થઈ છું, વાસ્તે તમે સઘળાં એ લુચ્ચાંઓ, બંદગી કરી લો, હવે તમને જીવવાનો વખત થોડો છે. પાંચ મિનિટ આપું છું તેટલાં ખુદાની હજુરમાં બંદગી કરી લો. "

લતીફા અને ખાનમના હાથ પગ ગગડી ગયા, અને જીભ પણ તતપપે થવા લાગી. લતીફાનો ચાર તો રડવા લાગ્યો. નાચાર થઈને રડતાં અને કકગતાં તેઓ સઘળાં ગુંટણ મંડીએ પડીને જેમ બબડાય તેમ બંદગી કરવા લાગ્યાં.

પણ પેલો લુચ્ચો ખુની એટલો હિચકારો નહીં હતો. તેને પરમેશ્વરે સખ્ત માટીમાંથી બનાવેલો હતો, અને તેથી તેનું હૈયું એટલું નરમ નહીં હતું. તે બોલ્યો, “ઓ હિચકારાંઓ, ઉભાં થાઓ! અને દારૂગોળો ઉડે તેનો મધુર અવાજ સાંભળવા તૈયાર થાઓ! જ્યારે મોહતજ આવી લાગ્યું છે તો મરવું તો પડશેજ. રડવા કકળવાથી મોહત પાછું હટનાર નથી. તમે હજારો ભોંકોને લુટ્યાં ને હજારોનો જન કબજ કીધો ત્યારે તમને રડવું નહીં આવ્યું, ને હવે તમારો જન જવાનો વખત આવ્યો છે ને બાજુ ફેરવવું ગઈ છે ને તમે ક્યાં છો ત્યારે તમે નાહસલાગ કરીને રડવા કકળવા લાગ્યાં! અએ ચંડાલો બંધ કરો તમારી બદગી! તમે શું એમ ધારો છો કે તમારો ખુદા આંધળો છે? તમે શું તેની આંખમાં ધૂળ છાંતીને તેને આંધળો બનાવી શકશો? ચાલ એ છોકરી, ગોળો ફેંકવો હોય તો ફેંક! હું પણ મારી નસોમાં ખાનદાની લોહી ધરાવું છું. મારી મા હલકી તોખમની હતી તો શુ, પણ મારા બાપનું ખુન તો નવાખી છે. મારા બાપે પાપ કીધું તો શું થયું. લે જો, હું કેટલી હિંમતથી મરવા તૈયાર છું!”

તેના થોડા છેલ્લા શબ્દોથી મેહરઅલીનું શ્વાસ ચીગમ ગયું. તે ખાટલા ઉપર મોં ઢાંકીને અરધો સુતો અને અરધો બેઠો હતો ને વાર બેતો હતો કે પરીન ક્યારે ગોળો છોડે, પણ બે ત્રણ મિનિટમાં તે એકદમ ઉઠીને ઉભો થયો. તેણે કાંઈ અચ્ચુઓ ઝટકા લાગ્યો હતો. બંધવાના ઉપલા બોલથી તેનાં મોં ઉપર લોહી ધમ્મી આવ્યું ને તે બોલ્યો,

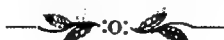
“એ હિચકારા! તું મરવા આટલી હિંમતથી તૈયાર થયો છે ત્યારે મરતી વખતે શા માટે જૂઠું બોલે છે? મરતી વખતે તો જરા સાચું બોલ! મરતી વખતે માખાપ વાસ્તે હલકા સુખનો શા માટે કાહાડે છે? શરમા! જરા લાજ રાખ! ખુદાને બાર જવા તૈયાર થઈ જૂઠું બોલતાં દિલમાં ડર!”

ખુની બંધવો ખડખડ હસ્યો અને ખુશ મિનનમાં બોલ્યો, “એમાં મારી માનો વાંક નહીં કહેવાય, પણ મારા બાપે ઘણું નિય કામ કીધું ! કહે, નિય બાપને નિય કહેવામાં જૂઠું શું છે ? તું બાપને વાસ્તે હિમાયતી કરવા નિકળ્યો છે તેનું કારણ છે, કે તેની નવાબની ખુરસી તને મળી છે. તેણે તને એવા આરામમાં ઉછેર્યો ને મોજમજાહ કરાવીને મોટો કીધો છે, તેથી તું તો તેની તારીફ જ ગાય નહીં તો બીજું શું કરે ? મારી હાલત જુદી છે. હું તો બાપને લોહીનો તરસ્યો કુતરો ધારતો હતો. હું તો તેને એક હેવાન ગણતો હતો, અને તેને એક નિંચેમાં નિય માણસ સમજતો હતો. પરીન સાંભળ ! બાપણે બધાંઓ સાથે જ ચરનાર છીએ, તો ખરી વાત શું છે, અને વાત શી બની છે તે જાણવીને સાર્યે મરીએ. હાલના સંજોગમાં એ ભરમ સાથે લઇને મરવાની જરૂર નથી.”

“હા, તું જ બોલ ! તું જ બોલ ! તું જ ખુલાસો કર !” મેહરબલી બોલી ઉઠ્યો, “જ્યારે મરણની ઘડી આવી પુગી છે, તો પરીનને આ ભેદ સંભળાવા કર તારો ખુલાસો. તું શું ખુલાસો કરે છે ?”

“ઠીક છે ! તૈયાર છું ! તમે ખુશી છો તો હું તૈયાર છું ! પરીન સાંભળ ! મેહરબલીનો બાપ અને મારો બાપ એક જ છે. હું મારા બાપને હુઆમાં હુઆ અને હલકામાં હલકો કુતરો ગણતો હતો, તેનું કારણ એ કે એના બાપે નિય હવસને આધીન થઇને મારી ગરીબ માને ઘાટકી બની જગતની નામોશીમાં મુકી. પોતાના બાપની આ વાત મારો ભાઇ મેહરબલી જગતથી છુપી રાખવા માગે છે અને પોતાના ખાનદાનના નામને એવ નહીં ઢાગે તેનાં આ સઘળાં ફાંફાં મારે છે !”

“સદંતર ખોટું ! બિલકુલ જૂઠું !” મેહરબલી બોલી ઉઠ્યો, “એ નિય ચંડાલ ! સાચું બોલ ! તું પોતે એક જૂઠો કુતરો છે ! તારી મા કાઠ ગરીબ હતી જ નહીં, તારી મા તો નવાબની પરણેલી સ્ત્રી અને બેગમ પોતે હતી. તું મારી સગી માનો અને મારા સગા બાપના પેટનો છે તે શું તું જાણતો નથી ?”

પ્રકરણ ૩૯.

ભરમ તો એ.

પેલો લુચો લુટારો હસ્યો ને બોલ્યો, “અંહ ! હું જાણું છું ? હીક હીક ! આજે છોકરીની હું હમણા ખાતરી કરીશ કે તારા આપની, કહો કે આપણા આપની—હરામ ઇસ્લતને છુપાવા માટે આ નવી વાત તેં જોડી કાઢી છે । પરિન, પહેલાં તો હુ કયુલ કરું છું કે પેટી ચાઠાંવાળી સ્ત્રીનું ખુન થયું તે મેં કીધું, મેં પોતે કીધું. હું કયુલ કરું છું કે તે મેં પોતે કીધું. મને આ લતીફા અને ખાનમે તે ખુન કરવા ઉસ્કેર્યો. હીક. શાને માટે ખુન કીધું, તેની તુલોતવીલ વીગત આપવાની કશી જરૂર નથી, કારણ કે આપણે બધાં સાથે મરણ પામીશું, પણ પરિન તને ખબર છે કે તે સ્ત્રી કોણ હતી ? તેણીનું નામ હસીના હતું. તેણીને લોકો માળીની હસીનાનાં નામે ઓળખતાં હતાં. એ માળીની હસીનાની શહેના નામની બહેન હતી, અને તે શહેના તે મારી મા. મારી મા શહેના ગરીબ ભોલી ભાલી હતી. તેને આ મારા ભાઈના આપે—કહો કે અમારા આપે કુસ-લાવીને બેગાડી, એક નબળી અબજાને પોતાના પૈસાના જોરે લલચાવી અને જન્મ સુધીની નામોશીમાં નાખી, અને પોતાની નિચ મતલબ પાર પાડીને તેણીને તવળતી છોડી દીધી ! અતે તેણી બૂખમરા અને તંગીથી મરણ પામી ! તેણીનો હું દીકરો છું. મારી મા પોતાનું વેર લેવા મારી માસીને છેલ્લી વસીયત કરી ગઈ હતી, અને આ જે મેં કીધું છે તે મારી માનું વેર લેવા મેં કીધું છે.”

મેહરઅલી વયમાં ગુસ્સામાં આવી બોલી ઉઠ્યો, “સદંતર ખોટું ! તદન ખોટું ! બિલકુલ ખોટું ! ઓ ખુદા ! અરે એ કેયું હડહડતું જૂદું છે ! અરે એ ચંડાલ ! એ ખોટી વાત તને કોને કહી ?”

“મારી માસીએ. મારી માસી, પેલી માળીની હસીનાએ પોતે મને કહી, “દીદારામ ખુની બોલ્યો.

“તારી કાણુ? માળીની હસીના તારી માસી! એ ખુદા! અરે એ ચંડાલ ભાઈ, તું એ શું ખરું માને છે? માળીની હસીના જેવી એક હલકી ઓરત, જે ફક્ત તારા બાપના માળીની દીકરી થતી હતી, તે તારી માસી! જે ઓરતની ઉપર આપણા માબાપે ઉપકાર કીધા તે ઓરતે તને આ બધું ગલત સમજાવ્યું છે! અને તેને તું હજી માસી ગણે છે? એ ખુદા! આ કેવો જૂઠો જન્મનો! ત્યારે એમ લાગે છે કે તને તારા પોતાના વિષે કંઈ પણ ખબર નથી! તેથીજ આ સખ-જો વખત તું અંધકારમાં ગોટાં ખાય છે! અરે મારા સગા ભાઈ! મારા મા જન્યા ભાઈ! શું તું કાણુ છે અને તું ક્યાં ગયો, ને તારું શું થયું, તે ખરેખર જાણતો નથી?”

“હા, હું સઘળું જાણું છું! હું કાણુ છું તે હું જાણું છું. હું શહેનાનો દીકરો, અને તે તું પણ જાણે છે.”

મેહરઅલી ધણો ઉસ્કરાઈને બોલ્યો, “અરે એ હટીલા, તું શહેનાનો દીકરો નથી, ને શહેના તારી મા નથી. તારો બાપ નવાબ અકબરઅલી ને તારી મા નવાબની એગમ પોતે હતી.”

“એ શું બકે છે! “દીદારામે હવે આશ્ચર્ય પામીને પૂછ્યું.

“હા, હું જે કહું છું તે ખરું છે, બોલે બોલ ખરું છે, અક્ષરે અક્ષર ખરું છે! ખુદા ઉપર યેઠો છે તે જાણે છે કે હું કહું છું તે ખરું છે. તું મારો ભાઈ—અને તું મારો જોડયો ભાઈ છે. તું મારી એક કલાક અગાઉ જન્મ્યો હતો, અને તેથી તું મારો વડો ભાઈ છે. અફસોસ! તેથી ખરું પુછો તો નવાબની ગાદીનો ખરો હકદાર વારસ તું છે.”

“શું! એ શું ખરું! એ શું બનાવત નથી?” દીલારામે પીગળી જઈને પૂછ્યું.

“હું સાચું બોલું છું. હું ખુદાને હાઝર નાઝર જાણીને કહું છું કે તું મારો વડો ભાઈ છે. ખરું કહું છું કે તારો હક મેં લૂટ્યો છે, અને ઘાટી રીતે હું નવાખની ગાદી પચાવી બેઠો છું. આપની ગાદીનો હકદાર વારસ તું છે. હું તારો હક દુઆવનાર ભાઈ છું,” મેહરઅલી પસતાવાના સાદે બોલ્યો.

પેલો ખુની દીલારામ તદ્દન ચુપ ઉભો. આરડામાં સઘળું ચુપ થઈ રહ્યું. ફક્ત સઘળાંઓનો દમ લેવાનો સાદ આવતો હતો. અધાં દંગ થઈને ચુપ થઈ ઉભાં હતાં.

પરીન પોતાના આશક આગલ ગઈ, અને આસ્તે રહીને પેલો દારૂ ના ગોળો બાબુએ મેલ્યો, અને પોતાના વાહલા આશકના ગળે વળગી અને બોલી, “અંહ! આજે તારો ભરમ કે! તારા બાપે મરતી વખતે આજે મોટો ભરમ કહ્યો તે એ કે? વાહવા! વાહવા! હું જાણું કે એવો તે શું મોટો ભરમ છે! મારા વાહલા મેહર! ફિકર નહી! તને નવાખની ગાદી નહી મળે તો ફિકર ના કર. મને માન ખેતાખની કાંઈ દરકાર નથી. ઉલટું, હવે મને તારી પર બેવડો ખ્યાર લાગે છે! હવે તારી ને મારી પદવી બન્નેની સરખી લાગશે, અને તેથી તું હવે નવાખ નહીં કહેવાશે તે જાણીને એક રીતે હું બાણીજ ખુશી થઈ છું.”

એમ બોલીને તેણીએ પોતાના સાચા આશકને વળગીને ખરાં હેતની એક મીઠી ચુમી વીધી. આ વાહલ કરવાનો દેખાવ જોઈ દીલારામ જોવા ખુની અને સખ્ત માણસનું હૈયું પણ પિગળ્યું.

પ્રકરણ ૪૦ સુ.

કપટી આરતનો કીનો.

મેહરઅલીએ પણ હવે પોતાના હાથ પરીનનાં ગળામાં નાખ્યા, અને તેણીનો આવો અખંડ પ્યાર અને આવો દૃઢ વિચાર જોઈને ખરેખર મનમાં ખુશી થયો, અને બોલ્યો, “ઓ મારી વાહલી પરીન! ઓ મારી મીઠી પરીન! તારા જેવી સાચી માશુક મળે તોજી જીવવું પ્રમાણુ છે. હું તને ખુદાના કસમ લઈને કહું છું કે તારા જેવી સાચી આરત મેળવવામાં ખરેખર જીંદગીની મળહ છે, અને તેમ બની શકતું હોતે તો હું ખુશીથી કરતે, પણ અફસોસ! તેમ બનતું નથી! અરેરે મારાથી બની શકતું નથી! ઉલટું જે વખત જશે તેમાં તું અને હું સદાનાં છૂટાં પડીશું!”

“નહી નહી મેહર! હવે તો તે તારો ભરમ કહી દીધો છે. હવે મારાથી તારો ભરમ છુપ્યો નથી. નવાળી પદવી ગજ તો શું! પદવી સાથે મને શું કામ છે? આ વાતનો ખુલાસો તો તમે બન્ને ભાઈઓ વચ્ચે થઈ ચુક્યો છે અને તે એટલો મનમાનુતો છે કે દુન્યાના લોક પણ જાણે તો તેમાં શરમ જેવું કંઈ નથી!”

“ચુપ રહે! ચુપ રહે! પરીન! એ તું શું વગર વિચારનું બોલે છે? દુન્યાના લોકથી છુપાવવાની ગરજ હજી ઓછી થઈ નથી. એ ભરમ દુન્યા નહી જાણે તો વધારે સારું. અરે પરીન! તું બૂલી કેમ જાય છે કે ખુનો થયાં છે, અને ખુનો બદલો ફાંસી છે. અરે મારી વચમાં ના બોલ-મારું બધું સાંભળી લે-મારા નવાળી બાપના નામને ખાતર, મારા હિંચા ખાનદાનને ખાતર, એ ભરમ બાહેર પાડવો નહીજ જોઈએ, કારણ કે આ ખુની મારો પોતાનો સગો ભાઈ છે!”

ખુની દીલારામ જે આટલો બધો વખત વિચારમાં પડીને શુપશુપ દંબ થઈ ઉભો હતો, તે મેહરઅલીના છેલ્લા ચળદો સાંભળીને ચોંકાને બાહ્યો, “હા, પણ કહેવું સહેલ છે. મને પુરાવો આપ. તારી પાસે કાંઈ પુરાવો છે—પુરાવો છે? કાંઈ નહીં તું મને થાપ આપતો હોય? કાંઈ નહીં તું મને બનાવતો હોય? કાંઈ નહીં તું બાજુ ખેલતો હોય? આહ! મને તું પુરાવો આપ તો હું કબુલ કરું કે હું ઠગાચો છું, મને ખીજન્યાએ ભમાવ્યો છે અને મેં જખુનમાં જખુન કામે, તેને લીધે કાઢ્યાં છે. તને આ વાત કાણે કહી? તું એ વાત ખરી કેમ ધારે છે? તું શું ખાતરીથી કહે છે કે હસીનાની બેહન મારી માય નહીં?”

જે વાત નવસારીમાં પેલી ભુદી ઝરીના દાસીએ શરખાને કહી હતી, તેજ વાત મેહરઅલીએ પોતાના ભાઈ દીલારામને કહી અને કહ્યું, “ભાઈ, આપણી માવતરે જે મેહરખાની માળીની હસીનાને દેખાડી હતી તેને હસીના બિલકુલ લાયક નહીં હતી. તેથી ઉઘડું તેણી એક દેવી—એક ડાકણ હતી. તેણીનું સઘળું જીવ કીનામાં લપટાયલું હતું. તેણી એક નાગણ હતી—એક ઝેરી નાગણ હતી, અને દાવ જોઈને ડંખ મારવા તલપી રહી હતી. જે દિવસે એ માળીની હસીના પોતાના આપને કેદખાનામાં છેલ્લી મળવા ગઈ હતી, તે વખતે આપ દીકરીએ એક તાગડો—એક રૂવાં ઉભાં થાય એવો તાગડો ધડી કાઢડ્યો હતો. નવાબ અકબરઅલીએ તેને દામીસ બનાવ્યો હતો. નવાબ અકબરઅલીએ તેને કેદ કરાવીને ખરાબ લગાડ્યું હતું. તેના બદલામાં નવાબ અકબરઅલીના વંશને ખરાબ લગાડ્યું, નવાબ અકબરઅલીના વંશને લુચ્ચાઈમાં ફસાવીને તેના નામને ખરાબ લગાડ્યું એવા તે આપ દીકરીએ કસમ લીધા હતા.”

“ અને તેમ કરવા માટે તે ચંડાલે અને પકડ્યો કે ? ” દીનારામ ઉત્કેશાદને બોલ્યો.

“ હા, સાંભળ મારા બાપ. માળીની હસીના આપણા વડા બાપ નસ-રૂદીનને ઉપાડી જઈ શકી નહીં, કારણકે તે તે વખતે સમજાણનો હતો, અને તેથી તેણી નવાળને બીજાં બચ્ચાં થાય તેની રાહ જોતી થોભી હતી. તેણીના સારાં નસીબે અને આપણા કુટુંબના કમનસીબે, આપણી માએ-ને હમેલ રહ્યા. આપણા માએ અને બાવાજીને સમજાવીને હસીના તેમને પુને લઈ ગઈ. ત્યાં આપણી માતાએ એક છોકરાનો જન્મ આપ્યો તે તું હતો. તું જન્મ્યો કે દસ પંદર મિનિટમાં હસીનાએ તને પોતાના સ્વાધીનમાં લીધો, અને તને લઈને નાહસી ગઈ. પાછળ એક ચીડી મુકાં ગઈ હતી, તેમાં પોતાની નિચ મતલબ અને કીનાની મક્કસદ સમજાવી હતી.

મેહેરઅલીએ વાત આગલ ચાલુ રાખીને કહ્યું, “ પણ માણસ ધારે છે. શું ને ખુદા કરે છે શું. તેણી ઉતાવળમાં ત્યાંથી પસાર થઈ ગઈ પણ પાછળ શું બનશે તેની તેણીને ખબર નહીં હતી. તેણીના જવા પછી થોડી મિનિટમાં આપણા માતાજીએ બીજા છોકરાનો જન્મ આપ્યો, અને તે હું પોતે. કેટલેક મહિને હસીનાને ખબર પડી હશે કે તેણી બેગમને. એક છોકરો ચોરી ગઈ, પણ તે પાક પરવરદેગારે તુરત બીજા બેટા બેગમ સાહેબને સપુરદ કીધી હતો. આપણા બાપે તેણીને પકડવાને ધણી છુપી ખોળ કીધી, પણ તેણીનો પ-તો કાંઈ મળ્યો નહીં, ત્યારે મારા બાપે દાઢને લાંચ આપીને એ વાત કાઢને કહેવા ના દહી. આપણા માબાપ પુનેથી હૈદરાબાદ મને લઈને પાછાં ગયાં, અને એ વાતની કાઢને ખબર પડી નહીં. ”

“ અરે પણ કેટલાંક જનને આ વાત ખબર હતી, ” પેલો ખુની બખાડીને બોલ્યો, અને એક વાઘ પેરે કુદકો મારીને પેલી લતીફાને ગળ-ચીમાંથી પકડી, અને બોલ્યો, “ આ ચંડાલ સ્ત્રી એ વાતથી વાકેફ હોવી

જોઈએ, કારણ કે માળીની ઘેરી અને હસીનાની માએ તે એની બેહન થતી હતી. આહ ! એ કુતરી ! તને તો એ વાત ખબર હશે ! બોલ નહીં તો મારી નાખીશ !”

“ અરે મારું ગળું છોડ ! આ કાંઈ બચાવો ! દીલારા ! મારું ગળું છોડ, હું તને જે પુછે તે કહું,” લતીફા યુગળાતી બોલી.

દીલારાએ તેનું ગળું છોડ્યું પણ ખભું મજબુત પકડી રાખ્યું અને પૂછ્યું, “ બોલ, એ વાત ખરી કે ? આ મારો ભાઈ કહે છે તે ખરું છે કે ? તું મારો સ્વભાવ જાણે છે વાસ્તે સાચે સાચું બોલ !”

“ દીલારા ! દીલારા !” લતીફાએ કાલાવાલા કીધા.

“ મને જવાબ આપ ! આ ખરું કે ? તમે મને સમજાવ્યું હતું કે નવા બના નિવ્ય હવસનું હું ફરજદ છું તે ખરું કે ખોટું ? બોલ ! હું આ મેહરઅલીના સગો ભાઈ ખરો કે ? મારી ઉપર જુલમ કરવાની વાત સઘળી બંડી કાટેલી કે નહીં ? મારા બાપને ગાળો દઈને અપમાન કરવાને તમે મને ખોટો ઉસ્કર્યો હતો એ વાત ખરી કે ? બોલ ! બસ ! જવાબ આપ એ ખરું કે ખોટું !”

“ દીલારા ! જો જવા દે !”

“ બોલ, જલદી બોલ, નહીં તો આ પળે તારો જીવ લઈશ, અને ગરદન મરડી નાખીશ. જો જીવવા માંગતી હોય તો બોલ કે આ વાત ખરી કે ખોટી ?”

“ ખુદને ખબર છે કે ખરી ! મેહરઅલી કહે છે તે બધું ખરું છે. આહ ! તું પરીનને મેળવવાની બાજી બેસતો હતો તે સાથે મને ઉમેદ હતી કે તું પરીનને થોડી વારમાં છોડીને મારી ખાનમને ચા-હશે; અરે ! મારી ઉમેદ ધુણ થઈ છે !” લતીફા બોલી. દીલારાએ તેણીને આંચકા મારીને દૂર ઉરાડી મુકી. તેણી જઈને ચારડાની ભીંત સાથે અથડી અને તેણીનું ચુંટણ લચકાઈ ગયું.

આ સાંભળીને દીલારામે મોં કુમળાવ્યું, “આહ ! મારી જીંદગીની
 પણ કુળ થઈ છે. આ બદમાસ મુજબોને ઘટતા ફેજે પુગાડવાં ઘટે છે, પણ
 શું કરું, હું એમને જવા દું છું !—જેને મેહરઅલી મારા ભાઈ, આ
 ચંડાલ સ્ત્રી આ સઘળા બનાવોનું મુળ કારણ છે. હું હસીના સાથે મુંબઈ
 આવ્યો તેનું કારણ એ કે હસીનાએ તારે માટે બાજી પાકી રચી રાખી હતી.
 નવાબ અકબરઅલીની હરામ ઇસ્લતનું વેર હવે તારી ઉપર લેવાને માટે
 હસીનાએ મને કહ્યું કે વખત આવી લાગ્યો છે. હું એક લુચ્ચો, લુટારો,
 ખુની છું. તેથી તારા અને મારા એક સરખા ચેહરાને લાભ લઈને
 તને જેલમાં મોકલવો ને નવાબ અકબરઅલીના ખાનદાનને નામોશીનો દાવ
 લગાડવો, એ હસીનાનો તાગડો હતો—એ તાગડો સેહલો હતો, કારણ કે
 મારી ખાતરી થઈ હતી કે તારા અને મારા ચેહરા વચ્ચે લેશભાર પણ
 ફરક નથી. જે સખીવાળાને ત્યાં તે સખી પડાવી હશે, ત્યાંથી એક નકલ
 જેમ તેમ મેળવીને હસીનાએ મને દેખાડી હતી. તે ઉપરથી એ તાગડો
 સહેલાઈથી પાર પડશે એમ મારી ખાતરી હતી. મને ખબર નહીં હતી કે હસીના
 પોતાનું અંગત વેર લેતી હતી. હું તો એમજ સમજતો હતો કે હું મારી માનું
 વેર લઉં છું. આહ ! હવે હું સમજી છું કે તે ડાકણે મારી મારફત પોતાનું
 વેર લીધું ! આ લતીફાએ મારા મગજમાં વળી બીજી એક બાજીને ખ્યાલ મુક્યો
 હતો. આ બદમાસ એરતની ખોટી સલાહથી આ સઘળી મુસીબતમાં પડ્યો છું !
 એ મા દીકરીએ મને સમજાવ્યો કે નવાબ મેહરઅલીને મળતા ચેહરાને
 એટલોજ નહીં પણ એથી વધારે મારે લાભ લેવો, એ મા દીકરીની સમજ
 વત એ હતી કે હસીનાને મારી નાખવી, કારણ કે હસિના સિવાય આ
 પણ મળતા ચેહરા વિષે બીજી કોઈ વાકેફ હતું નહીં; હસીનાને મારી
 નાખવાની મતલબ પાછલો નવો તાગડો ફતેહમંદ બનાવવા માટે હતી. હસીનાને
 મારી નાંખીને હસીનાના નામનું કાગળ મારે તારી ઉપર મળવું ને

તેમાં જણાવવું કે હસીનાએ પોતાનું રહેઠાણ બદલ્યું છે, ને હસીનાનું નવાં રહેઠાણ તરીકે અમારાં આ માહિમનું ધરનાયું આપવું.”

મહેરઅલી વચમાં બોલી ઉઠ્યો, “હા, મને એક કાગળ હસીનાનાં નામનું મળ્યું હતું. તે વાંચીને ફાડી નાખવા લખ્યું હતું, અને તેથી મેં તે ફાડી નાખ્યું હતું.”

“હા, અને તે કાગળથી આ બંને લુચી ઓરતના શંદામાં તુ આવીને ફર્યો. અગાઉથી ગોઠવણ થયા પ્રમાણે એ બંને ઓરતોએ તને પકડી રાખ્યો, એ લોકોએ તારાં કપડાં ઉતારાવીને મને લાવી આપ્યાં, અને તારાં કપડાં પેહરીને હું નવાબ મેહરઅલીનું નામ ધારણ કરીને તારે બંગલે ગયો. આ સઘળી બાજુ રચનાર આ બંને ઓરતો છે. પણ તે બાજુ ખેલનાર હું છું— અને આ ઓરતોએ તેમાં મને છુપી મદદ કરી છે. અમે ત્રણજણે મળીને જમાદાર પોહરો ભરતો હતો તેને પેહલાં ગુંગાવી મરી નાખ્યો, અને જમાદારનો વેશ લઈને હું ભરાઈને બેઠો. મેં તને અને હસીનાને મરીઅમનો ઘેરમાંથી ઉતારતાં જોતાં. મેં બરાઈને તમારી બધી વાત સાંભળી લીધી પછી તમે ઉત્તાવળમાં તેણીથી છુટા પડીને ગ્રાંટ રોડ તરફનો રસ્તો, લીધો. હસીના તને જતો પછવાડેથી ટગર ટગર જોતી હોતી રહી હતી તેણીના હાથમાં તારી સખી હતી. અને તે સખી તેણી નીહાળીને જોવા લાગી કે મેં તુરત પછવાડેથી આવીને તેણીનું ગળું કાપી નાંખ્યું અને તેણી તુરત મરણ પામી. હું કાંઈ નવોસવો ખુની નહીં હતો. મેં આગલ એવાં ઘણાં કરપીણ કામ કીધાં હતાં પણ મારી અતીઘણી હુશયારીથી સઘળેથી બચવા પામ્યો હતો. તે હુશયારો મને હજી છેડી ગઈ ન હતી, અને તે હુશયારીથી મેં હસીનાના હાથમાંથી પેલી સખી લઈ લેવાની સુધ્ધ ઠોકાણે રાખીને તે લઈ લીધી ને ત્યાંથી નિકળીને બીજા જમાદારને ભેગા કરવા મેં પોતે સીસોડી ફેડી હતી. ત્યારપછી શું બન્યું

તે તમે જાણતા હશે. મને ખબર નહીં કે પેલા જરમન વિદ્વાન રમી-
 ડતના સાંચાથી હસીનાની આંખમાંથી મેહરઅલીની સખી પડશે અને મેહરઅ-
 લીનો અને મારો ચેહરો મળતો હોવાથી હું છટકામાં આવીશ, અને તેથી આગ-
 લથી જોડવણ કયાં મુજબ તારું નામ ધારણ કરીને હું તારે ખંભે ગયો,
 ત્યાં પોલીસે મને મેહરઅલી જાણીને પકડ્યો. પુનઃ તો મેહરઅલીએ નહીં પણ
 મેં કર્યું હતું.”

“પણ તે પુનઃ વારતે તને કાંસી જવા દઇશ નહીં,” મેહરઅલી
 હસકેરાધને બોલ્યો, “કારણ કે આપણા આપને તેમની મરતી બીડીએ મે-
 પવિત્ર કાલ આપ્યો છે કે નવાખ અકબરઅલીના કુંડુંબને જરા પણ
 નામોશી લાગવા દઇશ નહીં, અને મારો કાલ હું પાળીશ,” પછી તે પુ-
 રીન તરફ ફરી બોલ્યો, “પરીન ! મેં તને કહ્યું કે હું તારો થઇ
 શકીશ નહીં તેનું કારણ આ મારો કાલ છે ! પરીન ! આ વાત તે સાંભળી
 છે. આ ભરમ તે જાણ્યો છે પણ એ વાત તું કોઇને પણ કહેશે
 નહીં એવો તું કાલ આપ.”

“હું પવિત્ર વચનથી બંધાવું છું કે અતરે થયતી વાત હું મારા હોઠ
 વાટે બાહરે જવા દઇશ નહીં. માગ બોલ ઉપર તને ખાતરી છે કે ?”

“હા, ખાતરી છે કે મારી સાચી વફાદાર પરીન એ વાત કોઇને
 જણાવશે નહીં,” મેહરઅલીએ જવાબ દીધો, અને બોલ્યો “અને હવે—”

તે આગલ બોલી શક્યો નહીં. તેના ગળામાં શબ્દો ખુટવા લાગ્યા. તેણે
 પરીનને એક વધુ કોટી કીધી ને ચુમી લીધી, અને પછી પાછું મન મક્કમ કરીને
 પોતાની આગલથી તેણીને ખસેડીને પોતાના ભાષ્ટદીવારામને કહ્યું, “ચાલ ભાષ્ટ,
 મેં આપણા આપને વચન આપ્યો છે તે વચન પાળવો જોઇએ, અને આપણા
 કુંડુંબને નામોશી લાગવા દેવી નહીં જોઇએ, પણ એ સઘળાનો આધાર તરીકે
 ઉપર છે. ચાલ નવાખ દીવારામ ચાલ.”

“ચાલ ! ક્યાં ચાલ ?” દીવારામે પૂછ્યું.

“પોલીસપર”

પોલીસપર ! ઓ ખુદા ! તું મને પોલીસપર લઈ જવા રાજી છે ?” દીવારામે પૂછ્યું.

“હા, પણ તને ફસાવવા નહીં. હું પોતે પકડાઈશ,” મેહરઅલીએ જવાબ દીધો.

“તું પકડાય ?”

“હા, આપણા ખાનદાનતું નામ બચાવવા હું તારી જગા લઉં, અને તું મારી જગા લે. પોલીસપર આવીને તું તારા પોતાના વાસ્તે કહે કે નવાબ અકબરઅલીનો ખરો વારસ હું છું. હું પોલીસ આગલ કબુલ કરીશ કે ખરો ગુનેહગાર અને ખુની હું છું, ને ત્યાં કબુલ કરીશ કે મને નવાબ અકબરઅલીના ખાનદાન સાથે કાંઈ લાગતું વળગતું નથી. પોલીસ આપણુ બંનેના એક મળતા ચેહરા જોઈ ગલરાટમાં પડશે, પણ આખરે મારી વાત માનશે. એમ કોધાથી નવાબ અકબરઅલીના ખાનદાનને નામોશી લાગતી અટકશે. લોકો સમજશે કે આ મળતા ચેહરાનો લાલ લઈ કોઈ બાહેરના ધુતારાએ આ ખુન કરીધું છે. કેમ મારી મતલબ તમને સમજ પડી કે ?”, મેહરઅલીએ પૂછ્યું.

“મેહર ! મેહર ! નહી નહી ! હું એ કબુલ રાખતી નથી ! હું એ ભોગ આપવા તૈયાર નથી !” પરીને ત્યાં કકળાટ કરી મેલ્યો.

“પરીન ! તું મને વચન આપી ચુકી છે એટલે એ વાત તું ઉઘાડી પાડી નહીં શકશે ! તારો પવિત્ર કોલ તું તોડશે એવી મને જરા ધાસ્તી નથી ! જેમ મારા કોલ માટે હું મારી જીંદગીનો ભોગ આપવા તૈયાર થયો છું, તેમ તારા કોલ માટે તું તારાં સુખનો ભોગ આપવા તૈયાર થા. આપણે પેલી જોહાનમાં સાથે એક થઈશું.”

મેહરઅલી પોતાના ભાઈને સમજાવવા લાગ્યો કે “ચાલ ભાઈ ચાલ, હું કહું છું તે પ્રમાણે મને કરવા દે.”

“યા અસ્લાહ ! મેં તને આટલું તુક્કાન કીધું, આટલો હેરાન કીધો, આટલો સતાવ્યો તે છતાં તને તારા ભાઈનું આટલું બંધું લાગે છે ! તું દોલત આપર જન સર્વેનો ભોગ આપવા તૈયાર થયો છે ! વળી એ સઘળો ભોગ મારે માટે, અને મારા જેવા એક ચોર હુટારા ખુની ને માટે ! બહુ અન્યાય !”

“નહીં ભાઈ, ફક્ત તારે માટે નહીં, પણ આપદાદાની આખરને આતર ! મરણની છેલ્લી ઘડીએ મારા બાપે પોતાના દિલની ધારતીથી મને વાકેફ કીધો અને કહ્યું કે રખેને મારાં નામને કલંક લગાડવાનો દાવ ભવિષ્યમાં મંડાય, અને તેથી મારા બાપના નામને કલંક લાગે નહીં તે માટે એ સઘળો ભોગ આપવા હું તૈયાર થયો છું.”

“પણ મારા ભાઈ, હું ગમે એવો લુચ્ચો છું, પણ તારી ખરી વાત જાણ્યા પછી શું તું એમ ધારે છે કે તને ભોગ થયલો જોવા હું કશુંલ થઈશ ? યા અસ્લાહ ! તું કેવો ભલો છે ! એા ખુદા, આ કેવો સાચો ભાઈ છે ! અરે મને જ્યારે યાદ આવે છે કે આ ચંડાલ સ્ત્રીઓને લીધે મેં તને હેરાન કીધો, ત્યારે મને એ ચંડાલ ઓરતો ઉપર ઝુન છૂટે છે ! એ લોકને લીધે મેં મારા ભાઈ તરફ જે વર્તણૂક બતાવી છે તે માટે હું શરમીદો થયો છું.”

“તને એ પ્રમાણે યોલવાની કાંઈ જરૂર નથી. આપણા આપદાદાની મોટી આખર અને ઉંચા ખાનદાનને સહેજ પણ દાઢ અને કલંક નહીં લાગે તે માટે હું તારાં કામનો જવાબદાર બનવા તૈયાર થયો છું. તું મારાથી એક કલાક મોટો છે અને તેથી મરનાર નવાબની ખુરસીનો હકદાર વારસ તું છે, વારસે તું નવાબની જગ્યા દે અને તેનું નામ સાચવ.”

“મારા વાહાલા બાપ, મને તારો હાથ આપ !” દીધારામ દુઃખી દિલે બોલ્યો, “આહ ! આપણુ બન્ને એક આપના દીકરા છીએ, તે છતાં આપણા વચ્ચે કેટલો ફરક ! બદમાસ મુજબાની સંગતને લીધે મારી ચાલ ચલણમાં કેટલો ફેરફાર ! નહીં-નહીં બનશે !-એ ખુશ ચેહરેની નેક વફાદાર છોકરી, મારા બાપને સદા ચાહજે ને સદા વળગી રહેજે, કારણ કે એ તારે લાયક છે. તમો પરણીને સુખી થજો !”

તે વધુ બોલવા જતો હતો, પણ તેટલામાં ધર ઉપર પોલીસનો દરોડો પડ્યો, અને બારણું ઉંઘાડીને પોલીસના માણસોએ આવીને સઘળાંઓને એકદમ પહરેજ કીધાં.

પ્રકરણ ૪૧.

છેવટ.

એક લશકર બીજાં લશકર ઉપર છાપો મારે તે મીસાલ પોલિસના માણસોએ છાપો માર્યો. સઘળાંઓને પોલિસનો સહેજ પણ ખ્યાલ નહીં હતો, તેથી તેઓ સઘળાં ગભરાયાં.

“આ સઘળા ગભરાટ વચ્ચે કોઇ બોલી ઉઠ્યું “આ, રહી પરીન ! અહીં છે અહીં છે !” એમ કહીને પરીનની પાછળથી તેણીને કોઇએ પકડી લીધી. આ પકડનાર રજબચલી હતો. આ ન ધારેલા મેલાપથી અને આ ન ધારેલા બનાવથી તેણી પોતાના આપના હાથમાં એસુધ થઇ પડી, પણ એસુધ થવા અગાઉ તેણી શેરખાને જોઇ બોલી ઉઠી હતી “કાણુ ? શેરખાં બી સાથે છે કે ?”

પોલીસ પેહલાં લતીફા, ખાનમ અને લતીફાના ચારને બેડી ઠાકી, ને પછી પોલીસ પેલા બે ભાઈઓ આગલ આવીને જોય છે તો બેડી કોણને પેહરાવવી, મેહરઅલીને કે દીલારામને ? તેમના એક સરખા મળતા ચેહરાથી પેહલી પળે પોલિસ ગભરાટમાં પડી. આવો એક સરખો મળતો ચેહરા દુન્યામાં જવળેજ હોય છે, અને તેવી વેળા માણસની સાધારણ આંખો ઠગાય તેમાં નવાઇ નહીં.

હજી પોલીસ આ પ્રમાણે પોતાના ગભરાટમાં બિચારમાં પડી, નેટલાં દીલારામ મેહરઅલીના અંગ ઉપર ધસીને તેનાં કોલાંમાં એક મુઠ્ઠી મારીને તેને બેભાન બનાવી મેહલો અને બોલ્યો, “લુચ્ચા ! દગાખોર ! આખરે ફસાવવાનો તાગડો કીધો ! અને પોલિસને બોલાવી ! અફસોસ ! હું તારી બાજી સમજ્યો નહીં !” પોલીસને મેહરઅલીએ બોલાવી એમ દીલારામ બોલું સમજીને બોલ્યો. એક બાજુથી મુઠ્ઠી મગજમાં સજ્જડ લાગ્યાથી મેહરઅલી બેભાન થઇ ચતોપાટ પડ્યો, ને બીજી ગમથી દીલારામ કોનસ્ટેબલોની આગલ હિમ્મતથી જઇ ઉભો ને કહ્યું “લચ્ચો મને પકડો, નવાબ મેહરઅલીનું મોંદું મેં બંધ કરીધું છે. લચ્ચો મને પકડો, હું બાજી બેલ્યો પણ હું બાજી હાર્યો છું ! પણ આ બાજી મારી ફસારથી હાર્યો નથી. હજી પણ સંભાળજો, બીજી તક મળતાં બાજી હાથમાંથી જવા દઈશ નહીં.”

રજમઅલી બોલ્યો, “એજ પેલો નાહસી ગયલો બંધવો ખુની ! બુચ્ચો બુચ્ચો ! નવાબ મેહરઅલી અને એનું મોંદું કેવું મળતું છે ! એક બાજી જેટલો પણ ફરક નથી !”

“એ ભુલા ! તું જૂઠું બોલે છે ! ગાલ જેટલો ફરક કેમ નથી ! જે વણો ફરક છે ! એ તો નવાબ છે અને હું તો એક ખુની છું ! ફક્ત અમારા ચહેરા મળતા આવે છે, બીજી કંઈ મળતું આવતું નથી.”

આહુતું બોલી તે શેરખાં તરફ ફરીને બોલ્યો, “સલામ આલેકુમ, શેરખાં સાહેબ, હું તમને સારી પેઠે ઝાળખું છું. મેં તમારી હુસ્યારી માટે ઘણી તારીફ સાંભળી છે અને આ ‘કેસ’માં પણ તમારે ચપળાઈ દેખાડી હશે. લેકીન પેલો કરીમખાં, તેની હુસ્યારીની વાત તો બોલો નહી. કરીમખાંને બોલાવો ને પૂછો કે સખી ઉપરથી કોણને પકડશે, આર્યે એસુધ્ધ થયલા નવાબને કે મને?”

શેરખાં પણ તાબુબ થયો અને બોલ્યો, “ખરેખર ! કેમ કહેવાય ! આ તો જાણે એક વટેણાની બે ફાર ! એક સરખો ચહેરો ! એક સરખો બાંધો !”

“હા, શેરખાં સાહેબ, અને તેથીજ પોલિસે ખોટા માર્ગે દોરવઈને આર્યે બિચારા નિરદોષનું નામ બદનામ કીધું. જુઓ, કૉનસ્ટેબલો તમને શાક્ષી આપવી પડશે. ખુનની તપાસ વેળા તમારી જુબાની લેવશે ત્યારે તમને કહેવું પડશે કે અમે એક ચેહરાના બે જાણુ છીએ. આર્યે પટેલો છે તે ખરે નવાબ મેહરઅલી છે ને મેં ફકત તેનું નામ બદલ કીધું છે, અને હું—”

“મને ખબર છે કે તું કોણ છે ? હૈદરાબાદની જેલમાંથી નાહસી ગયલો દીલારામ નામનો બંધવો તે તુંજ કે ?”

“હા, શેરખાં, તે હુંજ. મારી ખુદી બિલ્લી, તે હુંજ ઉંદર છું. મેં સ્તંભ લીધું છે કે તારામાં બહુજ અંચલાઈ છે, ને તેથી હું તને માન આપું છું.”

તે જે બોલ્યો તે સઘળું કૉનસ્ટેબલોએ લખી લીધું.

રજબઅલી પોતાની દીકરાને એસુધ્ધ હાલતમાં ઉંચકીને બાહર વિક્ટોરિયામાં સુકવા ગયો. શેરખાં અને એક બીજો કૉનસ્ટેબલ મેહરઅલીને ઉંચકીને નિચે લઈ ગયા અને ગાડીમાં બેસાડ્યો.

ચાર જણને ગાડીમાં બેસીને જવાની તક આપીને પેલા ખુનીએ પોતાના હાથમાં બેડી પડેલી છતાં, પરીને જે દારૂગોળો બાબુ મેલ્યો હતો, તે એકદમ ઉંચકીને જમીન સાથે અફાળ્યો અને અફાળતાં બોલ્યો; “ચાલો આપદાદાના નામનો ભરમ હવે કાઢ જાણશે નહીં!”

વિક્ટોરિયા સેહજ આગલ ચાલી કે રજબઅલી અને શેરખાંએ એક ઘડાકા સાંભળ્યો, ને તે ઘડાકા સાથે તે ઘર ચુરે ચુરે થઈને પડી ભાગ્યું, અને તેમાં દીલારામ, લતીફ, ખાનમ, અને લતીફનો ચાર, અને તેમની ચોકડી કરવા આગલ ઉભેલા સઘલા સિપાઈ કોનસ્ટેબલોનો ચુરે ચુરો થઈ ગયો.

સેસન્સ બેસવાનો ટાઈમ થયો હતો પણ ખુનની તપાસ કોની કરે? અંતે ખુનની તપાસ જ્યાંની ત્યાં રહી ગઈ. દરેક ન્યુસપેપરોમાં નિયતો ફકરો છપાયાથી નવાબ મેહરઅલી તરફ દરેક જણ દયા અને દિવસોશની નજરથી જોવા લાગ્યાં—

નવાબ મેહરઅલી—જાણીતા હૈદરાબાદવાલા મરહુમ નવાબ અકબર અલીના બેટા નવાબ મેહરઅલીને ભાગ્યખલા તરફ થયલાં બે ખુનને માટે પકડવામાં આવ્યો હતો, પણ જે અંધવાને પકડવામાં આવ્યો હતો તે નવાબ મેહરઅલી નહીં પણ કાઠ દિલારામ નામનો જુદારાઓની ટોળીમાંનો એક હતો. હૈદરાબાદની જેલમાંથી આ જુદારો પોતાના સાથીઓ સાથે આની માહિમ રહ્યો હતો. ખરા નવાબ મેહરઅલીના ચેહરાને મળતો ચેહરો આ દિલારામ ધરાવતો હોવાથી, તેનો લાભ લેવા માટે ખરા નવાબ મેહરઅલીને તેના સાથીઓએ ડાગાથી પોતાના માહિમના મકાનમાં પકડી રાખ્યો હતો. મુંબઈની ચમરાક પોલીસે આ ખરી વિગત શોધી કાઢાડીને ખરા નવાબ મેહરઅલીનો છૂટકારો કર્યો છે, તેમજ મુંબઈના જાણીતા શેરિયા રજબઅલીની દીકરી પરીન જે થોડા દાહડા થયા ગુમ થઈ ગઈ હતી, તેણીને પણ ઉપલી જુઝ્યાની ટોળીએ માહિમ કેદ કરી રાખી હતી, તેણીને પણ પોલીસે છોડવી છે. ખરો ખુની અને તેનાં જુઝ્યાં સાથીઓ સઘળાં પોતાના હાથે દારૂગોળો ફેાડીને મરણ પામ્યાં છે.

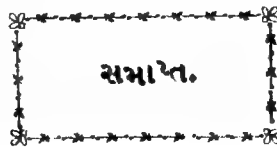
ઉપલેા ફરે દરેક ન્યુસપેપરમાં છપાયાથી ખરા નવાખ મેહર-અલીનાં દોસ્ત આશનાવો ખુશી થઈને તેની તરફ દિલાસોજીથી જોવા લાગ્યાં. પરીને તેમજ મેહરે નવાખ અકરઅલીનાં કુટુંબને ભેદ ત્રીજાં કાઢીને કહ્યો નહીં.

પરીન અને મેહરનાં લગ્ન ધામધુમથી થયાં અને તેઓ બન્ને વચ્ચે પ્રીતિ સાચી હોવાથી તેઓનાં લગ્ન ઘણાં સુખી નિવડ્યાં.

પેલાં કરીમખાને મુંબઈની સરકારે હજી તો કામ ચલાડી નેમેલો હતો, તે છતાં તેણે આવું અઘટિત અને અવિચારી પગલું ભર્યું હતું, તેથી મુંબઈની સરકારે તેની જાગૃત્તી નેમણૂક કરવા ના પાડી, પણ આપણે ઉપર કહી ગયા તેમ તે નીજામના રાજ્યમાં બહુ લાગવગ ધરાવતો હતો, તેથી ત્યાં પાછી નોકરી મેળવતાં તેને ઝાઝી મુશ્કેલી પડી નહીં.

પેલા શેરખાને રજખઅલીએ દશ હજાર રૂપિયાની નાદર રકમ ઇનામમાં આપીને તેનો હેસાન માન્યો. શેરખાંની ઉચ્ચ મન શક્તિ અને ઉચ્ચ અવલોકન શક્તિ જોતાં આ ઇનામ તેને લાયક હતું.

પોલિસ કે રજખઅલી જાહેર ન્યુસપેપરમાં શેરખાંનું નામ બાહેર લાવ્યા નહીં હતા, તે છતાં પોલિસની પણ ખાતરી થઈ હતી કે શેરખાં નામના પ્રાઇવેટ 'ડિટેક્ટિવે' આ કેસમાં તારીફ લાયક સેવા બજાવી છે. તેથી મુંબઈની સરકારે આ શેરખાંને પોતાની પોલિસમાં મોટો આધે આપવાની બલામણુ કીધી, પણ ખોટી માત્ર શેરખાં 'હા' પાડે તેની હતી. શેરખાં ખાનગી આસામીઓને મદદ કરીને હજારો રૂપિયા ઇનામમાં મેળવતો હોવાથી નોકરીની બેડીમાં પડવા માગતો નથી, અને તેથી મુંબઈની પોલિસમાં એ મોટો આધે લેવા તેણે ઉપકાર સાથે ના પાડી, તે છતાં પોતાની સેવા કાઢખી કેસમાં હજી તે ખુશીથી આપે છે.

જથાબંધ તથા છુટક.

જાણીતા મેકરોના પેન્ટો.

બેલં તેલ, વારનીસ, સુકકો, રંગ, તરપીનતાઈન અશ
વિગેરે વિગેરે.

સઘળો સામાન કીફાયત મળશે.

નિચલા મેકરોના માલ અમારે ત્યાં હંમેશાં મળશે.

ગુડલાશ વોલનો જાણીતો ૩૪૬ નો પેન્ટ ઉચી પીવરી
તથા સુકો રંગ અને તેલ.

હાખકના ઉંચા પેન્ટો.

વીલકીનસન અને હેવુડનો સઘળો માલ તેમજ

બલેનડલ સ્પેનશનના

તહરેવાર રંગો અમારે ત્યાંથી મળશે.

અમારે ત્યાં લાવ કહડાવીને બાહરથી માલ લેવો.

નજરઅલી સમસુદ્દીનની કું

૧૫૭ શેકમેમન સ્ટ્રીટ, રંગબજાર, -સુબહ.

દરેક જાતના વીજળીનાં કામના

મુક્ત અડસટા કરી આપીશું.

વીજળીના પંખા—વીજળીના દીવા,

વીજળીના તાર-ઇલેક્ટ્રોલીઝર્સ (ELECTROLIERS)
વીજળીના કુમર-વીજળીના ખટનો (SWITCHES)—સ્ટે
નડર્સ, ટેબલપરના વીજળીના પંખા-કાચના અને ધાતુના એક
બે ત્રણ, અને પાંચ લાઈટના એક્ટ્રેસો, વગેરે વગેરે.
વિજળીનો દરેક સામાન અમારે ત્યાં તૈયાર રહે છે.

નિચલે સરનામે લખવું અથવા મળવું:—

પેસ્તનજી બી. બીલીમોરીઆ.

હેકાણું—બી ફીરોજશાહની ડું.

૧૧, એલપ્રીસ્ટન સરકલ કોટ, -મુંબઈ.

પેન્ટો ક્યાંથી લેશો ?

સઘળી જાતના પેન્ટો, સુકકા રંગો, વારનીસ, બેલતેલ
અશ, વગેરે વગેરે.

જથાબંધ તથા છુટક મલશે.

જાણીતા ગુડલાશવોલનો, હજકનો, બ્લેનડલ સ્પેનશનમો,
અને વીલક્રીન્સ હેવુડનો સઘળો માલ અમારે ત્યાં
કોઈથી વખતે તુરત મલશે.

તે ઉપરાંત ગારીપુર બેલતેલ, અને એસપીનલનું વારનીસ
અમારે ત્યાંથી ખાસ મળશે.

**મહામદઅલી અબદુલઅલી
પાલનપોરવાલા.**

૧૩૯ શેક મેમન સ્ટ્રીટ રંગ બજાર—મુંબઈ.

પારસીની પાઘડીઓ.

ઝાહાંગીર—કેમ ડીઅર શેરાબ તુ આટલી ઝડપથી ક્યાં જાએ છે.

શેરાબ—અરે વાહાલા ઝાહાંગીર, તુને ખબર નથી જે આવતી કાલે મારી સાલગરી છે. તેથી હું પીરોજશા દીનશા પાગડીવાલાને ત્યાં, મારી પાગડી લેવા જઈ છું.

ઝાહાંગીર—તું શું હંમેશા ત્યાંજ પાઘડી બંધાવે છે?

શેરાબ—હા. આજ કેટલાં વરસ થયાં, મારી અને મારા બાવાન પાઘડી ત્યાંજ બંધાએ છે. કારણ જે એવણુ, મનપસંદ, તકાકિ, અને સારા સેપની પાગડી બાંધે છે. અને વાયદા સર આપે છે. અને બીજુ એ જે એવણુની પાઘડી પરશેવાથી બગડતી નથી. તેમજ નરમ પડી જતી નથી.

ઝાહાંગીર—થીક ત્યારે હુંબી હવેથી ત્યાંજ બંધાવશ.

શેરાબ—હા તું એક વખત ત્યાંજ પાગડી બંધાવીને પેહેરી જોજે. એટલે તારી ખાતરી થશે. હાલ તને કાંઈ બધારે કહેવામાં સાર નથી. અને વહી બીજુ એ જે, એવણુને બુક્યાઈન્ડીંગનોખી બંધા ચાલુ છે. તેમાં જુની બુકાની તેમજ નવી બુકાની જાત જાત જાતની આઈન્ડીંગ, પેજીંગ, ગીલડીંગ, તથા સોનેરી લેખલો ઘણી સરસ બનાવે છે.

ઝાહાંગીર—ત્યારે તો મારી ઓશીસની બુકાબી ત્યાંજ બંધાવશ.

શેરાબ—હા હવે તું એવણુનું એડરેશ લખી લે.

પીરોજશા દીનશા પાઘડીવાલા.

વોહોરા બજારમા સરની જુની પેહેડીની સામ્યે-કોટ, મુંબઈ.

મળ પસંદગી પામેલી

બેહરામ બ્રધરસની

મોખા તથા ફ્રેચ કોફી.

સ્વચ્છ મોખા કોફી પીધાથી તનને કઢિ-
વત તથા મગજને શાંતી આપે છે. એ
ઉત્તમ કોફી છેલલામાં છેલ્લી શોષ પ્રમાણે
બુગ્ગાય છે, તેથી તેના ટેસ્ટ સારા રહે છે.
બેહરામ બ્રધરસની કોફી એટલેજ સારામાં
સારી કોફી. એક વખત ચસતો લાગે કે
તે છોડી શકાતી નથી. જ્યોત્તે તે વાપરે
છે તેઓ તેના ખુશકારક ગુણથી આનંદ
પામ્યા છે. એક વખત પીશો તો ખીજ
કાઠખી કોફીને હાથ નહીં લગાડશો.

મોખા કોફી રતલી દીનનો રૂ. ૧ ફ્રેચ કોફી રૂ. ૦૫૫
બેહરામ બ્રધર્સ નાં પદ ધોલીતલાવ, મુંબઈ.

સધળી જાતનો પેન્ટ.

વારનીસ, બેલતેલ, સુકકો રંગ, તરખીનાટમન

બરસ વગેરે

જથાબંધ તથા છુટક મળશે.

અમારે ત્યાં નિચલા મેકરોનો માલ તથ્યાર મલશે.

નામીયા ગુડલાસવોલનો જાણીતો ૩૪૬ પેન્ટ-સધળી જાતનો સુકકો

રંગ-તેમજ તેલ-હબકનો જાણીતો સરવે માલ-બ્લેનડલ

સ્પેન્સ, તથા વીલકીનસન હિયુઝ જેવા પ્રખ્યાત

મેકરનો રંગ, વીગરે.

અમારે ત્યાં ઠગાવાની ધાસ્તી નથી.

ગુલામઅલી મુલા મહમદઅલીની કું.

૧૯૫ શેક મેમાન સ્ટ્રીટ, રંગબજાર,

મુંબઈ.

મારકીટ ભાવે વેચાય છે.

તરેહવાર જાતના સેંટ, સાબુ,

ખોરાકી—પેટરંટ દવાઓ.

ચાહ, કાકી,

વેલાતી મીઠાઈઓ, ચીનાઈ મુરખા

વગેરે વગેરે

મેહરબાન ઘહરોકોને એકવાર અમારી

દુકાનની ભેટ લેવાને અરજ કરીએ છીએ

જાંબેમીસત્રીનીડા.

પારસી બજાર—કોટ સુબહ.

પારસીની પાઘડીઓ

ખાંધવાની જાણીતી દુકાન

જેવી માગો તેવા શેષની પાઘડીઓ દરેકના ચહેરા
ઉપર શોભે તેવી ઘટમદાર અમે પોતે ખાંધી આપીશું.

વીનશ પૉલીસ.

પાઘડી ઉપર કાચની માફક જળક આપે છે દરેક પાઘડી
પહેરનાર એ પાલીસ વાપરે છે—કિમત શીશીના આના ત્રણ.

કપડાં ઉપર નામ પાડવાની સાહી

અમારી બનાવેલી 'મારકીંગ ઈ'ક' મુ'બઈમાં દરેક વોહરાની
દુકાને મળશે. ખુબી એ છે કે અમારી સાહીએ નામ
પાડેલું ધોવાઈ જતું નથી.

કિમત શીશી. ૧) આના ત્રણ.

જથ્થાખંધ ખરીદનારને સાડાં કમીશન.

નશરવાનજી ખરજેદજી પાઘડીવાલા

કોટ, બોરા બજાર મુ'બઈ.

કુદરતની બલીહારાને આજે કોઈ પુગી વળ્યું નથી.

પણ આપણી હજુરમાં હાલમાં “સાયન્ટીફીક” શોધાને આધારે એવા અકેકાં સાધનો મળ્યાં છે કે જેથી કરીતે આદમજાત તેની નકલ કરવાને પણ પછાત પડતો નથી.

બુઝરોગીમાં જવાની જોવી હોય તો અજમાવો.
બાટલીવાળાની અંબરીલ ટોનીક પીલસ—કીંમત રૂ. ૧૫

બાટલીવાળાનું હેર ટોન.

વાપર્યું એટલે એમજ માનજો કે એક કીમ્બું હાથ લાગ્યું છે. ગમે એવા બુરા વાળો એથી કાળા થાય છે. તદ્દન સ્વચ્છ પાણી જેવું, આમડીપર ડાઘ પડતા નથી. કીંમત રૂ. ૨૦.

બાટલીવાળા એગ્યુ મીક્સચર તથા બાટલીવાળા એગ્યુ પીલસ
માટે હવે બે મત છેજ નહી. એકે અવાજે તાવપર
અકસીર જગ જાહેર થયું છે.

મોહોસવાદીયા જાળવવા હોય તો.

ગાંમડી તથા ઈંગ્રેજ વસાણાઓની ઉત્પત્તિ ઉપરથી બનાવેલું અમારું દાંતનું મંજન વાપરો. કોહી ગયલાં દાંતોને આ મંજન વાપરવાથી અજબ મજબુતી આપે છે. કીંમત ૮ આના અને ૪ આના.

કોલેરા માટે મુસાફરીમાં બાટલીવાનું
કોલેરોલ હમેશાં સાથે રાખજો. કીંમત રૂ. ૧).
૫૦ હો, લી. બાટલીવાળા—વરલી, દાદર, મુંબઈ.

જરા તસદી લઈને વાંચશો?

સીલા—મરેરે ત્યારની આવીને હું તારી વાર જોઉંછ તે તું ક્યાં ગઈતી?

મેરાં—મારી બહેનનાં લગન છે તે બાવાજી સાથે પદતું ફરનીચર મંડાવીઉછ તે મીસતરીને ત્યાં જોવા ગઈતી.

સીલાં—શું શું મંડાવીઉંછ?

મેરાં—ઢાળીઓ, કબટ, કોચ, ખુરશી, રાઉન્ડ ટેબલ, ટીપર્ષ વગેરે વગેરે. બાવાજી જમઈજીને ઘેરજ માંડી આપવાના છે.

સીલાં—સામાન તઈયાર થયોછ તે કેવો છે?

મેરાં—બહુજ મજનો! ઘાટ ઘટમદાર છે! ને વળી પાલીસતો એવી વેલાતી જેવી છે કે જે ઘડી સામાન સામે જોયાજ કરીએ

સીલાં—મને એ મીસતરીનું સરનામું આપ. મારા લગનપર એને ત્યાંજ સામાન મંડાવશ.

મેરાં—કોટમાં હોરા મસજીદ લેનમાં પારશી ધનજીભાઈ નવરોજી મીસતરીને ત્યાં.

ધનજીભાઈ નવરોજી મીસતરી.

વોરા મસજીદ લેન. કોટ—મુંબઈ.

